

DERSİM TÜRKÜLERİ

TAYÊ LAWIKÊ DÊRSİMÎ

BERHEM YAYINLARI

DERSİM TÜRKÜLERİ

(AĞITLAR)

BERHEM YAYINLARI

BERHEM YAYINLARI : 6

BİRİNCİ BASKI: 1992

İsteme Adresleri:

BERHEM YAYINLARI

**Atatürk Bulvarı,
Sanlıhan105/907
Kızılay - ANKARA**

Tel: 4 - 418 48 86

BASKI : AYDINLAR MATBAACILIK Tel : 552 86 14-15-16

BERHEM

**Kotkagatan 15, 6 tr.
164 75 Kista / SWEDEN**

Tel: 08 - 750 48 28

ISBN: 91 971706 - 3 - 1

TAYÊ LAWIKÊ DÊRSIMÎ
(ŞIWARÎ)

ÇAPXANÊ BERHEME

TAYÊ LAWİKÊ DÊRSİMİ DERSİM TÜRKÜLERİ
ŞİWARİ AĞITLAR

MUSTAFA DÜZGÜN

Avêrqese Önsöz
Lawikanê Dêrsimi Sero Dersim Türküleri Üzerine
Raçarnayinê Tirki/ Türkçe Çeviriler
Notê Bini Dipnotlar

ARÊKERİ - DERLEYENLER

Dr. Vet. M.NURİ DÊRSİMİ
Dr.ŞİVAN
HAWAR TORNÊCENGİ
MUNZİR QOMERD
ZILFİ
FECİRA
A. HAYDAR AVCI
A. CAFEROĞLU

VATOXİ - SÖYLEYENLER

ALİŞÊR EFENDİ NAÇİKE
SEY QAJI MİSTEFAYÊ DÊRSİMİCİ
SİLÊMANO QIZ SEYD UŞEN
QEMERO ARÊYİZ LAZÊ HESEN-ALİYÊ HEMEDİ
HEQİ RAYVER HEYLO
MURSAWO ARÊYİZ MAHMUD BARAN
ALAVÊRDİ S. DOĞANAY
NURİXAN HESÊ KEKİ
PİRÊ ÇÊ APÊ DANİ ŞAİR UŞENÊ PARDIYE
XAL WELİ BAVA BEDRİ
HESÊ CENGİ BAVA SEY QEMER
HEMEDİ SEFİL GAZİ
QEMERO SUR ELİF A.

TEDEYİ - İÇİNDEKİLER

Avêrqese 11

Önsöz 13

Lawıkanê Dêrsımı Sero 15

Qesê Seri

Eke Vame Lawikê Dêrsımı

Kok u Bınyatê Şiwaran

Sairê Lawıkan u Şiwaran Kam o?

Torê Şiwaran

Tayê Tayvetiyê Şiwaranê Dêrsımı

1. *Lawıkanê Dêrsımı de Otuz Sekiz:*

2. *Wezn u Aheng:*

3. *Sair Qese Erzeno Sarê Çeyi Ser:*

4. *Çêriye u Sefkaniye:*

5. *Qalê Sebeb u Torê Kistene:*

Dersim Türküleri Üzerine 36

Giriş:

Dersim Türküleri Denilince

Ağutların Kaynağı

Türkülerin ve Ağutların Şairi Kimdir?

Ağut Biçimleri

Dersim Ağutlarının Bazı Özellikleri

1. *Dersim Ağutlarında Otuz Sekiz:*

2. *Ahenk ve Ölçü:*

3. *Şair Evhalkından Sözedir:*

4. *Mertlik ve Yiğitlik:*

5. *Ölüm Nedenleri ve Öldürme Biçimi:*

CA: I - BÖLÜM I

ŞİWARÊ MERDANÊ CENGÊ DEWLETE U YÊ MERDANÊ MEREVÊ

WERTÊ DEWLETAN

(DEVLETE KARŞI SAVAŞTA VE DEVLETLERARASI SAVAŞLARDA

ÖLENLERE YAKILAN AĞITLAR)

- Ax Wayi Wayi 63
 Sahan 77
 Derê Laçi 83
 Seter o 91
 Çuxure 93
 Varyantode Binê Lawıka
 Çuxure 100
 Welat Welat 104
 Vatisode Bin ê Lawıka Seyd
 Uşeni 106
 Axdad o 109
 Vatisodê Bin ê Lawıka
 Axdadi 112
 Herbê Cihani 116
 Silêman Çawus 124
 Hesên Efendi 128
 Vatisodê Bin ê Lawıka
 Hesên Efendi 131
 Sa Heyder 134
 Varyantode Bin ê Sa
 Heyderi, Sevdin o 139
 İmam Hesên 141
 Varyantode Bin ê Lawıka
 İmam Heseni 146
 Zoro Dêrdê Cigera Hare 150
 Qeydê Tanjige 152
 Hewa Domononê Sowşenê
 Kali 158
 Meberve Pîtê Mı Meberve
 161
 Xıdrê Aliyê İsmê 164
 Aliyê Mı 168
 Bayraxtarê Kırmancıye
 174
 Hewa Mursayi 177
 Dayê Dayê 182
 Dayê Dayê No Xozat o 184
 Merxoyi Vera 189
 Axzunige 193
 Hewa Hengırvani 197
 Ali Beg 202
 Guli Beg 206
 Ey Vah, Vah, Vah! 69
 Şahan 80
 Laç Deresi 86
 Seter 92
 Çukur 97
 Çukur'un
 Bir Başka Varyantu 100
 Vatan Vatan 104
 Seyid Hüseyin'in Bir
 Başka Varyantu 107
 Ağdat 109
 Ağdad Türküsü'nün Bir
 Başka Varyantu 113
 Dünya Savaşı 120
 Süleyman Çavuş 124
 Hasan Efendi 130
 Hasan Efendi Türküsü'nün
 Bir Başka Varyantu 131
 Şah Haydar 136
 Şah Haydar'ın Bir Başka
 Varyantu, Sevdin 139
 İmam Hasan 144
 İmam Hasan Türküsü'nün
 Bir Başka Varyantu 146
 Zordur Evlat Acısı 151
 Tanjig Türküsü 155
 Sowşenê Kali'nin
 Çocuklarının Türküsü 159
 Ağlama Yavrum Ağlama
 165
 Hıdrê Aliyê İsmê 165
 Ali'm 170
 Kırmancıye'nin Bayraktarı
 175
 Mursa'nın Türküsü 180
 Ana Ana 182
 Anacığım Şu Hozat 186
 Merho'nun Önünde 191
 Ağzunig 195
 Hengırvan Türküsü 200
 Ali Bey 204
 Guli Bey 206

Avasê Mı 208	Abbas'ım 208
Lawıka Xıdırı 210	Hıdır'ın Türküsü 210
Bıra Ali 212	Ali Kardeş 213
Variyantode Bin ê Lawıka	Ali Kardeş'in Bir Başka Variy-
Bıra Ali 215	antı 215
Variyantode Binê Bıra Ali	Ali Kardeş'in Bir Başka Variy-
216	antı 216
Sam Axayê Mı 218	Sam Ağa'm 218
Meso Erzıngano Vêsaye 218	Gitme Yanası Erzincan'a 219
Hewa Lacê Soyê Kaliyê Der-	Soyê Kaliyê Derg'm Oğlu'nun
gi 221	Türküsü 221
Bava Kali 224	Baba Kali 225
Begê Welati 227	Memleketin Beyi 227
Çemê Sey Momıdan o 228	Seyid Mahmudan Çayı 230
Destê Mawo Kelepçe de 233	Ellerimiz Kelepçeli 233
Dare Estene 235	İdam Etmek 235
Ali Heyder 236	Ali Haydar 236

CA: II - BÖLÜM II

ŞİWARÊ MERDANÊ QEWXA WERTÊ AŞIRAN U YÊ HÊFİ (AŞİRET KAVGALARI VE KANDAVALARI YÜZÜNDEN ÖLENLERE YAKILAN AĞITLAR)

Qewxa Alo u Usıvo 240	Alan ve Yusufan Kavgası 240
Lawıka Uşeni 240	Hüseyin 243
Bavayê Seyid Rızayı 244	Seyid Rıza'nın Oğlu Baba 244
İskender 249	İskender 249
Yıbil 250	İbil 250
Sılo Sur 251	Sılo Sur 251
Zengeriye 256	Zengeri 258
Hewa Ali u Hesenê Çeqeri	Ali ve Hesenê Çeqeri Türküsü
261	261
Xıdır 263	Hıdır 263
Mire Mire Bêbexto Miro! 266	Mir Mir Namert Mir! 266

CA: III - BÖLÜM III

ŞİWARÊ MERDANÊ QURBETİYE(GURBETTE ÖLENLERE YAKILAN AĞITLAR)

Xılvis o 274	Xılvis 274
İmam Uşen 276	İmam Hüseyin 281
Hemedê Mı 285	Ahmed'im 285
Hewa Hemedê Demenji 287	Demenanlı Alımed'in Türküsü 287
Hamılkan o 290	Amerika 291

CA: IV - BÖLÜM IV

ŞIWARÊ MERDANÊ ESKERİYE (ASKERDE ÖLENLERE YAKILAN AĞITLAR)

Sey Kekil 300	Seyid Kekil 300
Bavayê Mı 304	Baba'm 304
Eskeriya Memedi 306	Memed'in Askerliği 308
Sey Xıdır 311	Seyid Hıdır 311
Bêkeşiye 314	Kimsesizlik 314

CA: V - BÖLÜM V

ŞIWARÊ MERDANÊ NÊWEŞİYE U AFATAN (HASTALIKLAR VE DOĞAL

AFETLER YÜZÜNDEN ÖLENLERE YAKILAN AĞITLAR)

Uşen 320	Hüseyin 320
Bırâyê Mı 324	Kardeşim 324
Da Dayê Çol o 325	Ana Ana Çöldür 325
Xerib Xerib 327	Garip Garip 327
Xeycan Xanıme 329	Xeycan Hanım 332
Sekina 335	Sakine 335
Cigera Mı 336	Yavrum 336
Çixê Qırdımı 337	Qırdım'ın Çığı 337
Ali 339	Ali 339
Sey Uşen 342	Seyid Hüseyin 342
Ali Efendi 345	Ali Efendi 345
Sultane 348	Sultan 348
Bavayê Mı 351	Baba'm 352

CA: VI - BÖLÜM VI

LAWİKÊ KE ZONÊ TIRKÎ DE HEQA SARÊ DÊRSİMÎ DE VACİYÊ (DERSİMİLE İLGİLİ TÜRKÇE SÖYLENİMİŞ TÜRKÜLER)

Kürdoliyle Memet Çavuş Destanı 357	Memo Memo Memedali 369
Soldu Gülü Goncaları Koçkirin 360	Dersim Dört Dağ İçinde 373
Dilo Yaman Yaman Yaman 363	Güloğlu Gülabi Ağa 375
Dersim Türküsü 366	Dağlar Duman Duman 378
	Kasımoğlu 380
	Keki Ağa 381

AVÊRQESE

Karê arêkerdayina çiyê folkloriki Dêrsim de hona gureode nêwe wo. Xêrca lawikanê ma hona xêlê çiyê ma yê folklori mitayê dozkar u arêkeranê xu yo. Folklorê ma her het ra dewleti yo, reng be reng o. Na vatena ma beno ke kesê teveri rê wes nêro, ya ci rê jê tavatur bêro. Tavi kesê ke tarixê na miletî zonê, xususiyetanê zonê ma(Kirmanci) zonê, kulturê ma sayiya kamci faqtoran ra amo meydan helvet aye ra xeberdar ê, famkerdena na mesela bêguman seweta ine zor niya. Kirmancki hetê imiskerdena şiere ra, hetê xitabeti ra zonode wes o. Xora ca be ca kerdena adet u toranê Kirmanciye de rew rew zono sayirane ebe kar ardene adet o. Venga Heqî dayine de qeseyi u diwayê sayiraneyi u musiqi esas o.

Bêguman lawikê ke Dêrsim de hata nika vaciyê u roz be rozê yê neweyi serde yenê u her ke sonê benê jêde. Yanê xêlê lawiki tever de mendê. Hona zaf lawiki mendê zonê êl u qomi sero, hona keşi i niyardê pêser, nênusnê. Ma nine ra tayê senik ardê pêser na kitav de. Na game de u gorê na imkanê xo ma besekerd teyna honde çap bikeme. Homid ken ke rozanê virniye de pêro, qene çend qatê nine bêrê çap kerdene u na sayiye de lawikê ma vindbiyayine ra bixeleşiyê.

Sere de ma wast ke na şiwaran teyna zonê xo de, yanê Kirmanci de neşir bikeme. Tavi tayê sebebê maquli bi serva na mesela u coka ma niya fikir kerd. Diyaro ke eke hen bikerdêne, wendoxê na kitavi biyêne kemi. Reyê ke ebe serran kulturê ma qedexe biyo u keşi besenêkerdo biyaro pêser u pêskêşê camatê ma u yê teveri kero. Ma beno ke teyna weswesê zoni ra u seweta xaturê zoni ma xeleka vendoxan teng keme? Reyê ke qomê ma zonê xo de wendis niyo. Kesê ma wo ke zonê daye de xo be xo wendis u nustis musê zaf senik ê. Zovina, Tırki u Kurdê ke Kirmanci (tayê vanê Zazaki, Dımili) nêzonê, o wext ine ki besenêkerdêne na kitavi ra istifade bikerê. Na ri ra gere ma na mesela rê çare peyda kerdêne. Coka ma Avêrqese u nustena Lawikanê Dêrsimi Sero Tırki de ki nusna. Varyantê tayê lawikan, lawikê ke wertê camati de rind

vacinê, ma çarnay ra Tırki ser u tayê notêbini ki onca Tırki de dayi ke zerre u meremê mesela rind bêro fam kerdene. Ebe na hal, camatê ma ra kam ke bîwazo îndi besekeno na kitav bîwano u sero fikir bıkeru. A xêre ki, hen inam ken ke na sayiye de zanoxiye u famkariya her kesi heqa waqiyetanê tal u tuzanê tarixê na memleketi de tenêna bena hira.

Nayê pêsin bizonê, ez sayir niyo u texmin nêken ke naye ra têpiya mu ra sayir veciyo. Raçarnayina na lawikan de, mi jêderi qîmet do mana u meremê şiere. Wendoxi ke na kemaniya ma xêreser mutala kerê u ebe zerrewêşiyê meselade niyadê hewl kenê. Sayirê ma ke rozê dest berzê na kar u kesê jê mi zametê raçarnayina na şieran ra bixelesnê çîqa rind beno!

Ni lawiki wertê sarê ma de çitur vacinê, heni ki amê nustene. Çiyê folklori de ne jêde ne senik, eke çitur o hen qeydkerdene bînge wo. Ma karê xo de her çî ra avêr qîmet do na prensibê îlmi. Seweta xatirê çap kerdene u vila kerdena na kitavi ma dirêxiya rastiye nêkerda u nêkeme ki. Dina de u Tırkiya de vayê demokrasi nika tenêna biyo wes. Îndi na sate ra têpiya ma nêwazeme, ma ya kes rastiye dêlmas kero u ya ki tayê qeseyê ke sonê ginenê ro zilfê yare cayê ine de nuxtan ronime ya tayê qesan tekst ra vecime. Mî rê hen yeno u hen inam ken ke na roze ra têpiya gere na weswese u qilo-pîlo be kar nêro u lazım nêbo.

Jê karê arêkariye, arêkerin ki hona ma de nêwiya. Arêkerê ma hona kar u gurê xo wes nêmusê u rind osta nêbiyê. Coka beno ke tayê cayê na lawikan de, qese çitur vaciyo hen qeyd nêbo. Yanê beno ke tayê xeta u xeletiyê ma bivê. Tavi bîwajime nêwajime tayê xetayê nustene u mîzan kerdena tekstan ki biyê. Ma va axirê çitur nêbo rozê gere tayê urzê ra, xeletiyê u kemaniya na karê ma rast kerê. Ebe na hal bo ki çapkerdena na kitavi de xêr u mafatê muletê ma esto!

Kesê ke emeg u xîzmeta xo na kar de vêrda ra, teyna Arêkeri niyê. Na wext de welat şiyene u sayir peydakerdene ra bijê hata nustuşî ser ontana na lawikan, xîzmeta zaf wa u birawonê ma, fidakariye u xeyret u emegê ine vêrdo ra. Ma zerre u goyil ra ni têdine rê vame Heq sima ra rajî bo!

Na eser, xêreser kulturê ma de caode xirt cêno u beno amênê karo avêrşiyayê u gamanê hira wo. Îndi xêreser zamet u xîzmete sona cayê xo vinena!

ÖNSÖZ

Dersim'de folklorik ürünleri derleme çalışmaları henüz çok yeni. Türkü-lerimiz gibi daha birçok şey derleyicisini bekliyor. Dersim folklorunun nicel ve nitel bakımdan bu denli zengin ve renkli oluşu bazılarına garip gelebilir. Bura halkının geçirdiği tarihsel süreçleri, burada ağırlıklı konuşulan dilin (*Kırmancki*) özelliklerini ve kültürel oluşumu sağlayan çeşitli etkenleri bilenler bakımından bu durumu kavramak güç değil. *Kırmanci*, şiir ve hitabet için son derece elverişli bir dil. *Kırmanciye*'nin adet ve törelerinin icrasında, ibadet ve günlük yakarışlarda şairanelik yaygın bir durumdur. Ve ibadet şirrsel sözler, dua ve müzikle yapılır genellikle.

Dersim Türküleri serimizin yayımlanan ilk kitabıdır bu. *Ağıtlar* bu ciltde toplandı. Yörede söylenegelen ve her gün yenileri eklenerek zenginleşen *ağıtlar* sadece bu kadar değil. Daha çokça ağıt var halkın dilinde. Bunların ancak bir kısmı derlenebildi ve bu koşullarda yalnız bu kadarını yayımlama olanağı sağlanabildi. Umarız ileride tüm türkülerimiz ya da bunların birkaç katı yazı diline aktarılarak kaybolma tehlikesinden kurtarılmış olur.

Ağıtları ilkin sadece söylendikleri dilde ve özgün biçimleriyle yayımlamayı düşündük. Bunca olupbitenden sonra bu biçimde yayımlamayı yeğlemenin de geçerli nedenleri vardı elbette. Söylenen biçimde yayımlansaydı son derece dar bir okuyucu kitlesinin ilgisini çekeceği belliydi. Bilinen nedenlerle şimdiye kadar halkımızın ve insanlığın yararına sunulamamış olan bu ve diğer kültürel zenginliklerimizin salt dile ilişkin kaygılar yüzünden bir süre daha kapalı tutulması elbette gerçekçi bir yaklaşım olmazdı. Bir kez halkımız kendi ana dilinde okur-yazar değil. Kendi çabalarıyla okuma-yazma öğrenenlerin sayısı ise henüz kabarıktan uzak. Ayrıca *Kırmanci* (*Zazaca*, *Dımlı* de diyenler var) bilmeyen diğer Kürtler'le Türkler de bu kitaptan yararlanmakta güçlük çekeceklerdi. Bu durumu olumlu bir sonuca bağlamak için, *Önsöz* ve *Giriş* yazılarını *Türkçeleştirmek*; türkülerin yaygın birer varyantlarını *Türkçeye çevirmek* ve gerek görülen yerde *Türkçe dipnotlar* koymak gibi bir

yol benimsendi. Bu sayede tüm toplum kesimleri bu yapıtı okuyacak, değerlendirip yargıda bulunacaklar. En önemlisi de insanlarımızın, ülke tarihinde yaşanmış olan acı gerçekler hakkındaki bilgi ve bilinci daha da genişleyecek sanırım.

Şunu hemen belirtmeliyim ki ben şair değilim ve bundan sonra olacak halim de yok. Bu kitaptaki şiir çevirilerinde sadece anlam aktarmacılığına önem vermekle yetindim. Okuyucuların bunu hoşgörüsüyle karşılamalarını diliyorum. Umarım şairlerimiz bir gün bu eksikliği giderir ve benim gibiler de bu tür çeviriler yapmaktan kurtulurlar.

Bu kitapta yeralan türküler nasıl söyleniyorsa öyle ve olduğu gibi yazı diline aktarılmaya çalışılmıştır. Folklor ürünlerinin derlenmesinde geçerli olan *olduğu gibi kaydetme* ilkesine titizlikle uyulmuş, yapıtın basım ve dağıtımını kolaylaştırma kaygılarıyla herhangi bir değişiklik yapmanın doğru olmayacağı düşüncesinden yola çıkılmış. Dünyada ve Türkiye'de demokrasi yönündeki çabaların bu denli yoğunlaştığı bir evrede, artık geçmişte kalmasını dilediğimiz gerçeği saptırarak vermek ya da zülfü yare dokunan sözlerin yerine noktanohta koymak gibi kaçamak yöntemlere artık gerek kalmadığını ummak istiyoruz. Tek parti diktatörlüğü döneminde üstüne ordular gönderilerek derin acılara boğulan bir halkın, bunu yapan devlet ve ordu hakkında iyi sözler söylemeyeceği açık bir gerçektir. Sorumluların, halkda yarattılan bu imajı bilmelelerinin de, son derece gerekli olduğu kanısındayız. Zaten gerçeği olduğu gibi vermektan başka bir şey de yapamazdık, yapmazdık elbette.

Derleme çalışmalarının yeni oluşunun yanısıra derleyiciler de henüz yeterli ustalıkta değiller doğallıkla. Bu nedenle sözlerin *söylendikleri gibi* ve eksiksiz olarak yazıya geçirilmesinde bazı eksik ve hatalarlar olabilir. Buna yazım ve düzenlemeden kaynaklanan yanlışlarımızı da eklemeliyim. Tüm bu eksiklerin zamanla giderilebileceğini, cesaretimizin kırılması gerektiğini düşünerek bu kitabı yayımlamayı kararlaştırdık.

Dersim Türküleri'nin derlenmesinde emeği ve çabası geçenler, sadece *Derleyenler* arasında adı anılanlardan ibaret değil. Türküleri söyle-yene ulaşma sorunundan tutun da onu yazı diline aktarıncaya kadar çokça insanımızın özveri ve çabası geçmiştir bu yapıtın ortaya çıkmasında. Şu ya da bu düzeyde emeği geçen tüm herkese candan teşekkür ediyoruz. Dileriz zahmet de, hizmet de amacına ulaşsın!

LAWIKANÊ DÊRSIMÎ SERO

Qesê Seri:

Miletê ke hata nika fekê dunika (xezina) folklorê xo ranêkerdo, zerm u şemê kulturê xo nêveto verê roşti, zaf senik ê. Çi hêf ke nine ra zu ki ma ime. Hata na vişt serra peyêne xebera ma keşi kulturê xo ra çinebiye. Ma sanikê xo maanê xo ra gosdaybi, lewê kal u piranê xo de xêlê niştibimero. Zarave u yaraniyê inê ma rê wes amênê. Hata na berê ma camatê Dêrsimî hona jêde asimile nêbibi. Xebera ma tayine hona na kulturê ma yê vîrêni ra biye. Hona kulturê ma, ma rê wes bi. Mayê ke şime Anqara, Estemol u sukanê pîlanê binanê Tırkiya de mektebanê berzan de, zaningan (üniversite) de wend; ma ke her roz ya çend roji de reyê nêşiyêne zuvini nêdiyêne u ebe *sobê* yê xo, yan ebe *Kırmanci* (Dımilki, Zazaki) yê xo wo wes piya çend qeseyi nêkerdêne zonê ma fekê ma de biyêne gırs u sayê ke dina ma sero biyêne tari. Teyna ma nê, ma ra dı-hire beri (nesil) avêr ki xêlê isanê ma şıyo zaningan de wendo u biyê wayrê kar u gurewo hewl. Nine ra namê tayine wes veciyabi. Hem welat de hem wertê dulgeran de namê xo rınd vîla bivî... Axırê Dêrsim ra, Kırmanciye ra, ya ki wertê Kırmancanê Elewi ra xêlê siya-setmendi, ekonomisti, wali u qaymaqami, malımı, hunermendi u tayê bini veciyaybi. Hama xızmeta ine qe nêreste zonê dayike, kulturê pîkalkanê xo rê qe wayir nêbi. Hetê ra tersê kan u nêweyi, hetê ra kompleksê *sereronayine* u *destpêsernayine* zerre u mezgê ine/ma poynabi. Heto bin ra hona camatê ma jê millet wes nêheşiyabi xo. Hewnê aşirtêni ra rınd hasar nêbibi. Heya, hama hama wendisana têdine êl u qomê xo ra hez kerdêne, cı rê wayir veciyêne, hama no bes nêbi u bes niyo.

Jêde-senik na vişt serra peyêne de pîra pîra isanê ma ki ama ra xo. Hetê milletperweriye u Kırmanciya xo ra avêr şî, roz be roze na kôm-

pleksê xo yê xırabını yê ke bêyaxkiyan dabi cı, xo ser ra esti. Qimet da miletê xo u cı rê bi wayir. Haydarê isan u miletê xo bi. Kom u partiyê siyasi veciyay werte u hetê miletperweriye ra camatê ma ki avêr şî. Çi hêf ke hetê dozkarîya kulturê xo, zonê xo, arêdayina ber u mosilê folklorê xo ra jêde raye nêgurete. Qismê zon u edebiyatê *Kirdaski* (Kurmanci) zerre u tever de xêlê şên bi. Tayvet welatanê Awrupa u Sovyetustan de xêle kîtavî na zon de çap bi. Tayê roznameyê u perrcamayê siyasi u kulturî veciyay. Ne teyna kesê ke *Kirdaski* zonenê, tayê wendisane Dımılızan ki na çapemeniyan de nusna. Tayê çapemeniyan de pıra pıra şîer u nusteyê *Kirmancki* (Zazaki) ki çap bi. Sayiya na kar u gurêyi de indi ebe *Kirmancki* nustene u folklorê Kırmanci sero guriyayis her ke şî wes bi. Roze be roze hewesê wendis u zanoxanê ma her ke şî bi ra jêde, bi ra germ. Dêrsım ra *Alko*'yi dest be nustena *Kirmancki* kerd. Xêlê şîerê weşî u tayê çiyê edebî nusnayî. Çi hêf na emegê xo rınd niyard pêser u çap nêkerd, nêresna verê destê isanê ma. Dima ra bira *Zilfi* dest be vatena lawikanê Dêrsımı kerd. Arêdayina ber u mosilê folklorî de xızmetêda hewle diyê. Hasar biyayina xort u cayilanê ma de rolode rınd di xızmeta bira *Zilfi*. Bineguretene u vilabiyayina edebiyatê *Zazaki* de emegê *Malmisanuji* ki zaf o u coru vira nêsono.

Zon u edebiyat, musiqi u folklorê *Kırmanci* u *Zazaki* jêderi ki na des serranê peyniye de ama ra xo, xo guret ra u cayê xo qayim kerd. Na wext de jê *Hesen Dewran*, *Hawar Tornêcengi*, *Koyo Berz*, *M. Duzgın*, *Munzir Comerd*, *Astare*, *Heyder*, *Eli Bira*, *Ebubekir Pamukçu*, *Usxan*, *Harun*, *Wedat Kaymak*, *Munzur Çem*, *J. Espar*, *Cano*, *H. Diljen* u tayê kesê bini dest be gurê zon u edebiyat u folklor u kulturê xo kerd. Helvet gure hona gama vımiye der o. Zar o, rınd nçık nêesto u wes bine nêgureto. Hama na serranê peyniye de indi wendis u zanoxê ma amê ra xo, hasar biyê u xo nas kenê. Na gamêda muhim a, omîdê mordemi kena jêde u béguman isanê ma rê zerrewêşiya.

Avêrşiyayina kar u gurê ma yê kulturî de jê perrcamanê *Hêvi*, *Berhem*, *Armanc*, *Ayre*, *Piya* u tayinê binan, xızmeta ni çapemeniyan xêlê biya u vira nêsona. Jêde-senik ca do zon u edebiyatê ma, hetê miletperweriye u xonasiye ra hasar biyene u dest be na gure ro kerdene de isanê ma sero tesirode rınd vırasto.

Bineguretena hiş u hissiyatê xonasiye u xopareziya camati de rol u

xızmeta sair u vengwesanê ma xêlê ra. Tomır u kılamê camati, weşiya mêrdê *Kırmanci* de caode hewl u xırt cênê. Jê têde *Elewıyan Kırmancê Elewi* ki derd u kulanê xo kılaman de vanê, ivadetê xo be kılam u bêyitan kenê. Na rıvat ra musıqi u şieri miletê ma anê cos, finê tewt, finê bervis u ta *benê resnenê Heqi*. Jê *Sulêmano Qız, Zulfı, Memed, Serdar, Qemero Arêyiz, Mesut, Feqiyê Teyran, Mamud Baran, Alavêrdi, A. Baran* u hona nêçe sair u vengwesê ma na çêver de wayrê azet u xızmetade rinde yê. Çıxırê *Seyid Qaji, Welê Uşenê İmami* u hezaran sairê ma yê bê nameyi, sayiya na hunermendanê ma de vindi nêbiyo. Na lawikê ke ma na kıtav de ardê pêser, sayiya sair u keso vengwes u miletê ma de; dang be dang, ber be ber amê restê na roze. Tavi xêlê ki vira şiyê, biyê vindi. Hona xêline ki ma pê nêzoneme u destê ma ci nêresto. Beno ke sayiya na kar u gureyi de, i ki rozê veciyê werte.

Rast o ma zon u kulturê xo sero gurenayis de xêle herey mendime, xêlê dima mendime. Hir u bereketê karê ma hona jê vatena ma niyo. Na dewranê nıkay de indi hetê ra sanikê ma tob benê, hetê ra koleksiyonê lawikanê ma vırajino, hetê ra mitolojiyê ma sero kar beno, hetê ra tayê kes zoni sero gureyino... Tavi na ma rê bes niya, senik a. Gere çıxa ke ma dest ra yeno hende cansenik bime. Dırêxiya emeg u araçê çari nêkerime. Çıke hona nêwe kutime raye u hona xêlê raa ma esta. Hama indi ma ameyme ra xo ser, mesuliyetê xo naskeme u gere son-sodır bıgureyime. Axırê na sate ra têpiya indi besekeme xêreser şime u jê camatêde mordemiye, xo u kulturê xo qori keme.

EKE VAME LAWİKÊ DÊRSİMÎ

Her çi ra avêr ma ke qalê *Dêrsimî* keme, tim sindorê verêni yenê çımanê ma ver. Hetêde xo sono reseno *Erzurum*, hetêde xo sono gineno *Sêwaz* ro hetêde xo *Gumıxan* u *Erzingani* cêno xo ver, hetêde xo ki perreno sono *Gerger* u *Semsure*... Ma ke vame *Lawikê Dêrsimî* ya *Lawikê Sarê Dêrsimî*, ebe na çarkuçikan lawikanê xo name keme. Yanê lawikê ke na xeleka çarkuçıke de hetê camatê ma ra vacinê, yê ma yê u ma ine jê *Lawikê Dêrsimî* name keme.

Ya tever ra şiya daran de, usarri verê diwaran de u zimıstani kosê

odan de, ya albazina raye u mali verde ke çend keşi amey têlewe, vanê "Ala zu ma rê xêrê pi-kalikê xo (ya xêrê merdanê xo) *lawikê/qeydê/kilamê vaco!*" Ni hirê qeseyi, yanê *lawike, qeyde u kilame* yenê zu mane. Geganê ki vanê "Ala çeküyê tever ke!" *Çeküye*, naca de mana *misra* u xetêda şierê der a. Hama na qese ra rind fam beno ke cı ra *lawike* wajina. Naye ser, kam ke vengê xo tenê wes o u *kilamê* ya çend kılaman zano. sarehuskiye nêkeno u dest erzeno binê goşi...

Dêrsim hetê folklori ra xêlê xêlê dewleti yo. Hed u hasavê *sanikan, mesel u metelokan, qeseyê pi-kalikan* (verênan), *qeyde u şiwaran, erf u mecazan, rivayet u karameta ewliya u enbiyan* çino! Reyê ke vanê *hirê se u şeşt u ses Ewliyayi* estê Dêrsim de! Ez heni inam ken ke -eke bêrê mordene- nayine ra ki jêderi yê! Heqa her jüye de tore tore rivayet u menkıbe u kıramet u hêkatê dur u dergi yenê vatene. Her *lawike* her hetê na welatê hirayi de ebe torewode bin vacina. Yanê her *lawike* wayrê tore tore vatişi (variant) ya. Na ri ra kesê ke wazenê *lawikanê Dêrsimî* biyarê pêser, kolleksiyonê inê vırazê u boncê zonê nustışı ser, gere çar kosê Dêrsimî ra bîfeteliye. Her tore vatisê kılaman top kerê. Kesê ke wazenê *lawikan* boncê zonê nustışı ser yan wazenê boncê nota ser -se ke têde ber u mostê folklori de jê usilê ilmi qebul biyo- gere torê vatişi u torê maqami xırab nêkerê. Gere ne jêde ne senik kerê, eke çituri yo heni qeyd kerê!

Lawikê ke na kitav de ardê pêser, ebe giraniye hirê hetê Dêrsimî ra top kerdê: *Dormê Mamekiye*, yanê *merkez*; hetê *Pulemoriye, Balabanan u Tercan*; hetê *Karêl'i u Varto'yi*. Hen inam ken ke hona tore tore vatisê na kılaman estê ke hata nıka qeyd nêbiyê u ya ki era ma dest nêkutê. Hama nayê ke naca de ardê pêser, indi sukan de u welatanê Awrupa de ki vacinê, ni senik niyê u indi beseke ebe torode ilmi *lawikanê* xo sero qesey bikeme u binusnime.

Mordem ke *lawikanê Dêrsimî* cêno çimi ver, her hetê ine sero sarê xo qefelneno, vineno ke hetê sebebê vatene ra zuvini ra ciya yê. Tema u sinetê edebi, hata qeyde u tayê xıslê bini gegane kunê têwerte. Zuvini ra cêra nêbenê. Onca ki xeta qalında wertê na *ca* wo nêdarina we, qe vindi nêbena. Ebe na halê xo *lawikê Dêrsimî* benê ponc cayi:

1. *Şiwari*

2. *Lawikê ciniyan u hezkerdeñe.*

3. *Lawikê dini yan bêyiti.*

4. *Lawikê yaraniye (jêderi heywanan sero vaciyê).*

5. *Lawikê têwerte ra (Yanê i yê ke nêkunê wertê niyê serênan)*

Ma lawikê kayi u sahiye çinê? Bêguman estê u xêlê rê. Xêrca şîwar u bêyitan, tayê kilamanê binan cinenê u pê reqeşinê. Na xusus bahsi ra jêde giredayi be torê maqami yo. Qeydê lawike ke destda, mîlet kuno kay u reqeşino. Gegane ki qeydê kayi esto, ama lawika xo nêvacina! Teyna qeyde danêpiro u kaykenê. Axirê sarê dormi ra ki tayê qeydê kayi kutê na mîntuqa, veyve u gitan de mîlet pê reqeşino.

Na cild de ma wazeme teyna şîwaran sero qesey bikeme u ine pêskê-sê wendoxan keme.

Kok u Binyatê Şîwaran:

Mordemode çêr u sefkan, axa u pil ke merd, ya kışiya; ya afatê amê serde (çixi berd, awe de şî, kut laşeri ver...), qeza u nêweşiyê ra merd; xortode gonegerm u semt, ya çênade azev u rindeke ke mîrادی verde mendi... Şîwari na halê pozxiniye sero, şîya u sînuxiya camati sero vacinê. No xîsletê şîwarano umumi yo.

Dêrsım caode ase u sext o. Wertê mîletê Kîrmanci u sarê dormi de, wertê na mîleti u dewletanê bandiri de hetê din u adet u toran ra, hetê zon u nîrxê sosyaliye ra ferqê pili u tarîxi biyê u estê. Kîrmanc wextê xo de jêderi *Zerdüşti* biyo u dinê İslami de hetê Hz. *Eli* gureto. *İslamê ortodoksi* ra, yanê *Suniyêni* ra duri vineto u xorê yar nêdiyo. Dewletê *Emewi*, *Abasi*, *Selçuki* u *Osmani Suni* biyê u tim zor do *Kîrmancanê Eleviyo* ke berê raa xo ser u xo rê qul kerê. *Mêrdo Kîrmanc* onca kuto vayê *Moxol* u *Tataran* ver u ci ra zarar diyo. Mesele u nîzayê dini; mesebebi u felsefi wextê *Cumhuriyê Tırkiya* de ki rind çareser nêbiyê u hona berdewam ê. Serranê serê seserra 20. ra nat Kîrmanci, hetê hisiyatê mîletperweriye ra ki amê ra xo, heşiyê pê, dawa heqa xo kerda u na ri ra hata nîka dewlete ra zaf zîlm u cefa diya. Yanê mêrdo *Kîrmanc* tarixê xo de tertele, qırım u cebir u cefa ra nêxeleşio. Çenday serri verê hukmê *Emeviyan* de ceng kerdo. Wextê *Xelifeyina Abasiyan* de hetê

Eba Muslimê Xoreysani gureto u kistena eyi ra têpiya bê sere u bê çare mendo. *Kırmancê Xoreysani* seweta hêfê *Eba Muslimi* qiyam kerdo; hama leskerê İslami verde nêşkiyo xo racêro. Welatê xo ra berrela biyo u biyo vıla. Nîne ra tayê ki perrê amê Dêrsım de mekan gureto.

Onca wextê *Selçukiyan* de, *Deylem* de *Kırmancan* hetê *Hesen Bin Saba*'yi gureto u mixelifina xo şexsê eyi de diyar kerda. Merevê gırs u gonêni kerdê. *Moxolan* ke *Kela Alamuti* fita dest, *Kırmanci* qırkerdê u kela rızna, nafa onca biyê berrela, tayê *Deylem* u *Teberstan* ra veciyê u her jü hetê ser şıyo. Vanê na wext de ki tayê amê Dêrsım u indi na mintıqa ebe namê ine name biya.

Dewletanê Selçuki, *Aqqoyini* u *Osmani*; *Kırmancê Elewi* musulman sero saynêkerdêne, xor diyene u nezerê ine de kistena *Qızılbaşan* musulmanan rê xelal biye... Wextê *Cumhuri* de tayvet serranê 1926, 1930, 1937-38'i de derbê giran girani sanay na miletı. Lawo şıya sana ma miye! Naye lewe de *Kırmancan*, merebanê wertê *Dewleta Osmani* u dewletanê bini (mesela *Urıs*) de ki ca gureto, ceng kerdo u mordemê xo na merevan de kişiyê u ine sero ki lawiki vaciyê. Ma tarixê zılm u zordariye -ke jê faqtorode esas peydabiyena şıwaran sero tesir keno- ebe na çend qesanê kılman wast ke teyna name keme. No hetê diyar kerdena çımeyê pêydabiyena şıwaran ra lazım u muhim bi, coka ma sero vınetime. Mordem ke zerre u rengê kılamanê *Kırmanciye* de niyadano, na tarıxo gonin jê tase vecino çıman ver. Çı ke wertê *Kırmancan* u dewlete de şerr biyo u hezaran isanê *Kırmancan* kişıyo. Na lawıkan ra namê tayine niyaro:

Sahan, Derê Laçi, Seter o, Çuxure, Welat Welat, Axdad o, Hesen Efendi, İmam Hesen, Zor o Dêrdê Cigera Hare, Bıra Ali, Aliyê Xıdırê Aliyê İsmê, Meberve Pıtê Mı Meberve, Aliyê Mı, Bayraxtarê Kırmanciye, Mursa Axa, Herbê Cihani, Hawa Domononê Sowşenê Kali, Sa Heyder, Qeydê Tanjige, Guli Beg, Avasê Mı, Xıdır, Dayê Dayê, Dadekerdene, Çemê Sey Mamudan, Ali Beg, Pilemoriya Vêsaiye, Welat Tunceli yo, Meso Erzingano Vêsayê...

Onca Dêrsım de çenday aşiri biyê u mabeynê ine de meseleyi biyê, goni u hêfi kutê wertê. Aşiran dopêro u zuvin ra mordemi kistê. Zaf lawıkanê ma de -çıxa sairi tayê kılaman de rexne kenê ki- çı hêf ke na merevê wertê aşiran ki çêriye u *sefkaniye* sero say biyo. Tavi na merda-

nê qewxa wertê aşiran sero ki lawîki vaciyê. Mesela jê na lawîkanê cêri:

Bavayê Seyid Rızayi, Silo Sur, Xelil Begê FêmelMire, Zengeriye, Kertê Askirage, Bava Kali, Hewa Dağbegi, Hewa Lacê Welê Kali, Qewxa Alo u Usivo, Yibil, Ali u Hesênê Çeqeri, İskender...

Se ke ma va hardê Dêrsimî ase wo, zaf vare varena u jêderi ki verausarri çixi yenê. Keso namdar, xort u cayili ke binê çixi de ya hewrê de mendê merdê, ine sero ki lawîki vaciyê. Laşeri ver kuyene, awe de şiyene, herdlarz (zelzele), nêweşi, *muradi verde mendene* u tayê afatê bini ki benê sebebê merdana isanê hewli. Na keso sero ki qeydeyi vaciyê, hem ki qeydê xêlê xêlê weşi. Jê lawîkanê cêri:

Çixê Qirdimî, Sultane, Heso Bor, Ali Efendî, Bavayê Mî, Biko Ez be Efkaro, Ali, Uşen, Birayê Mî, Da Dayê Çol o, Xeriv Xeriv, Sey Uşen, Xeycan Xanume, Sekina u tayê bini...

Dêrsim de dabar (gêçim) tum zor biyo. Herdê ramitene senik o, zımıstani dergê. Verozu ra be nat sarê nacayi, seweta idare u dabarê xo jêderi şiyu tever. Lawîkan ra hen vecino ke jêderi şiyê *Estemol* u *Hamilkan* (Amerika). Tayê ucawo de mendê, tayê nêweşiyê ra u tayê ki sevebanê bini ra uca merdê. Nine sero ki tayê şiwari vaciyê u fek be fek amê restê na dewrê ma. Hona ki şiwarê qurvetiye yenê imiskerdene u vacinê. Nika ne teyna *Estemol* u *Hamilkan*, indi çar kosê dina ra dewlet u suki na lawîkanê qurvetiye de vêrenê ra! Jê nayê cêri:

İmam Uşenê Mî, Koyê Jiwanî, Hamilkan o, Cigera Mî, Hemedê Mî, Hesênê Demenîji, Xilvîs o...

Tayê kesê ke eskeriye merdê ine sero ki şiwari vaciye u vacinê. Sarê Dêrsimî ra keso ke şiyêne eskeriye verozu zaf senik bi. Sayiya Tırkanê *Çarsancax, Çimisgezeg, Xozat* u *Pêrtage* de cayê ke destê dewlete restêne cı u hukmê dewlete bi, têyna i cawo ra xorti berdêne eskeriye. Hama *Otuz Şekiz* ra têpiya indi her kes sono eskeriye. Coka eskeriye de merdene nika tenêna jêde biya, helbet lawîkê xo ki.

Eke qalê kok u binyatê lawîkanê mêrdê *Kırmancı* beno, gere mordem din u itiqat u kulturê na mîleti yo kan ki jê çımewode esli hasav bikero. Çı ke na mîlet jê Tırkan niyo, adet u itiqatê xo wo virên dinê İslami ra têpiya ki qori kerdo. Coka folklorê xo hende dewleti u reng be reng o. *Bazil, Nikitin* vano "Mîleto Kurd ciranê xo Tirk u Hermeniyânê xıristiyan ra tenêna jêde wayrê avantaji yo. Dewletiyêniya şierê Kurdi

giredayi be na avantaji ya." Dima ra ki niya vanê:

"...Ni qewmo (yanê Tırkan u Hermeniyê xıristiyani -MD) adet u torê xo yê dini rê binê ra xiyamet kerdo. Hama Kurdi, jê İraniyan -eke zonê xo ki qorikerê- dinê İslamiye qebugerdenê ra têpiya ki alaqa xo toranê xo yê dini ra nêbirra" (Kürtler, Deng Yayınları, s. 245, 1991, İstanbul).

Na qesê Bazil Nikitni taybet seweta şiera mêrdê Kırmanci, xususe Kurmanc u Kırmancanê Elewıyan rast ê u cayê xo der ê. Hala cayê jê Dêrsimî yê ke destê Ereban be dinê ine ra nêşkiyo cı reso, tore u itiqatê vereni ya jê xo mendê, ya ki tenê rengê İslamiye biyo pıra u binê rengê İslami de dom kerdo. Mesela mordem ke yaşt u ilahıyanê dinê Zerdüşti waneno, mane be rolê ine ano ra çimi ver, na alaqaatê kulturi u tarixi tenêna zelal beno. Helvet na mesela na cawo teng de nê, caode hira de u ebe usilê ilmi gere tetqik bo. Hona ki Dêrsim de dewrêşi ke veng Heqi danê ilahıyan wanenê. Na hal de kunê tewt, xora vêrenê ra. Tewtê xo de yenê cos ya kunê sama ya ki sonê wertê adirê gurıaxi de nisenê ro. Yanê kunê adir u kirameta xo eskera kenê. Adir de nê-vêsayına, wextê Zerdüşti de ki jê kirametêda girse hasav biyênê. Zerdüşti be xo ki wayrê na kiramete biyo.

Axırê na hal u sertanê serêni, ro u hisê miletî sero zaf teşir kerdo. Cigerê ma u piyan kerdê letê. Bırayi bê yar u bê poştî verdê. Veyvikê nêweyi viya mendê. Verê çimê wao jüya nêbiyo. Layik u keyneki verê dês u diwaran de mendê... Sairê miletî na hal u mecali verde bê veng nêmendê. Vengê xo kerdo berz. Çekü ardêro zıvini, qeyde u şiwari vırastê. Wertê miletî ra feteliyê u i vatê. Hona ki vanê. Miletî gosdo, kerdo xiskexiske u bervê. Derd u kulê miletî, rêm u decê dırvetanê miletî sayiya na lawikan de xorê raye diya, ber biyo, ber beno. Axırê lawiki ke nêbê, miletî Kırmanc teqino!

Sairê Lawikan u Şiwaran Kam o?

Kırmanciye de keşo ke lawikan imiskeno, cı ra vanê sair ya sayir. Musıqi u qesê kılaman zıvin ra cêra nêbenê. Qesanê şiere oncenê maqa-

mê ser u ebe qeyde vanê. Sere de keso ke qesanê lawike imiskeno, xora ostayê maqami yo ki. Yanê wayrê na huneri zu kes o u cira vanê *sair*. Tavi ne şiere nuşiya, ne ki maqamê lawike onciyo nota ser. Jê têde miletan çaxo ke keşi hona zonê xo de wendene u nustene nêzona, qesê lawike (ya ki şiera camati) ki, qeydê lawike be xo ki fek be fek şiyê. Çiyê ke nuşiya indi rew rew nêvurino, çî ke pa jêde kerê hetme diyar beno halê nênuşiyayine de. Axirê sere de qesê filan lawike çutir biyê u ebe çî maqam vaçiya kes pê nêzano u nêşkino pê bızano. Çike hata na serranê axiri ne nuşiya u ne keşi onta nota ser! Na ri ra kami ke lawiki vatê, hetme çiyê pa kerdo jêde u ebe maqamê vata. Coka çî hetê qesan ra çî hetê maqami ra bo, indi lawike *sair* u imiskarê xo ra kuta duri. Fek be fek, dang (nesıl) be dang ama. Bêguman vuriya ra u halê xo yê vireni ra zaf kuta duri. İndi biya yê *êl u qomi*. Xêrca qom u miletî ne *sairê* xo u ne ki wayirê xo esto. *Anonim* a u yê têdina.

Dêrsim de *sairi* tim biyê u benê. *Sairanê* çenday serre avêri kam ê, çî vato, kamci lawiki vatê, her jü ra çî ma rê mendo, nêzonino u nêzome. Beno ke tayê lawikê ma çend seserri ra marê mendê, hama mordem besenêkeno raste rast dest pano u vaco na ya ni filan wext ra mendê.

Keso ke edebiyat u folklorê Dêrsimî sero gureyino u tenê şarezayê na mesela wo, hetme namê *Seyid Qaji* hesno; namê *Weliyê Uşenê İmamî* ki. Hama wertê hende lawikanê ma ra kamci yê kami yê u kamci nine ra zaf avêr vaciyê, hona pê nêzonino. Riyê namê xo tede nêvatene u nêustene ra indi lawikê na şairanê ma yê namdaran ki roze be roze verva *anonimiye* sonê.

Kesê ke merd, cini xebere rusnenê ciniyêda vengwese rê. Vanê «Va bêro cınaza sero vazo, ma ki xo rê bibervime.» Na ciniyê ke meyiti sero şin u şıwan cênêde, normenê u şıwaran vanê, *sair* niyê. Bes sada xo wes a, a vana u ciniyê bini ki dorme de bervenê! Cınaza ke dardewe, indi hukmê hunermendiya a cinika vengwese ki qedino ta cınazade bine. Yanê lawike imiskerdene kar u hunerê na cinika sadawese niyo.

Sair belka sono cınaza nas u dostê xo, bes cınaza de şıwaran nêvano. O ke kami sero wazeno vaco, yeno çê xo de haziriye keno. Heqa merdi de, heqa dost u dismenanê eyi de, torê merdene u sebevê merdena eyi de, heqa ma u pi de, heqa cinik u domananê merdi de nata bota

pers keno u qesan keno top. Dime ra tomır ya kemanê xo cêno xo dest u lawika xo imis keno... Gegane cınaza ser ra çend asmi, gega çend serri vênên ra, pıra pıra pêheşino ke filan kesi ya falan kese sero lawikê veta u wertê camat de vacina. Ora têpiya indi dewe be dewe, fek be fek, diyar be diyar, hata az be aji sona.

Sairê Kırmanciye, lawikanê xo de namê xo zıkır nêkenê. Zaf rey hona wesê, lawike vecenê hama nêvanê "mı veta". Wextê xo de wendis nêbiyê ke kılamanê xo bınusnê u xo rê mal kerê! Mesela edebiyatê sarê Tırki de, sair namê xo pêyniya şiera xo de vanê. No, çixa herey beno va bivo, raye nêdano ke imiskarê kılame nêro zonayine.

Torê Şiwaran:

Kırmanci kamci tore benê va bivê têde kılamanê xo binê şiya qesa *Lawike* de anê pêser. Gegane mordemêde vengweşi ra vanê "Ala ma rê *lawika Sîlê Suri* vace!" Nê vanê ma rê "*Şiwarâ Sîlê Suri* vace!" Hama *Şiwari* jê torêde lawike caode rınd cênê edebiyatê sarê *Kırmanci* de. *Şiwari* kami sero u kamci hal de vacinê? Hetê çüabê na perşi ra bese-keme *şiwaran* bikeme ponc cayi:

1. Kesê ke dewlete de danêpêro ya merebê wertê dewletan de kışinê, ebe çêri u sefkaniya xo namdar ê, ine ser vacinê. Yanê *şiwarê çêriya merdanê cengê dewlete u yê merdanê merevê wertê dewletan*.

2. Kesê ke qewxa wertê aşiran de kışinê ya dısmenayina şexsi de kunê hêfi ver u yenê kistene, ine sero vacinê. Yanê *şiwarê merdanê qewxa wertê aşiran u yê hêfi*.

3. Kesê ke seba kar u gure ya riyê sevebode bin ra sonê suk u welat-anê xeribiye, nêweşiye ra ya çiyode bin ra uca de mirenê, ine sero vacinê. Yanê *şiwarê merdanê qurvetiye*.

4. Kesê ke sonê eskeriye hama peyde ninê, xevera merdene sarê çêyi rê (kaxita şiyaye) yena, ine sero vacinê. Yanê *şiwarê merdanê eskeriye*.

5. Kesê ke kunê çixi ver, ya awe de sonê, ya hardlerz (zelzele) de mirenê, ya bruskanenê, ya nêweşiye ra mirenê, ya veyve cêrinode

hama ya veyvike ya zama xafula mireno, miradi verde manenê, ine sero vacinê. Yanê *şıwarê merdê nêweşiye u afatan*.

Tavi no tesnifode umum o, beno ke nine ra tayê rınd na çerçeve nê-kuyê.

TayêTayvetiyê Şıwaranê Dêrsımı:

Şıwari hetê edebi u tarixi ra kulturê mêrdê *Kırmancı* de caode rınd cênê. Her het ra wayrê qedr u qimetode gıran ê. Xora hetê sada u maqami ra, yê caonê dormi ra jêde jêde ciya yê. Nêvan teyna mexsus be sarê Dêrsımı yê u qe tayisê nine cayêde çino. Helbet wertê *şıwaranê qom* u miletanê dina de xêlê çı u xêlê xususi nêjdiyê zuvini yê. Hama tayê çı ki esto ke ine cêra keno, gorê xu yo u ferq fino werte. Mordem ke na lawikanê sarê Dêrsımı u yê sarê dormi saneno têver, ferqê werti rınd diyar beno. Naca de cayê xo niyo ke na ferqi sero hira hira qesey bikeme. Van teyna bêçıke pani beso.

Se ke cor ki vaciya, Dêrsım rew rew kuto herasanê dısmeni ver. Sarê nacayi seweta *Kırmancıye* goniya xo rızna, can do. Xortê bornebaşı qurban dê, lew u laç biyo serva welatê xo. Na camêrd u çêranê xo sero lawiki vetê, seweta guretena hêfê ine xoverdo. Axirê dısmeni verde sere ronêno. Estoxover, dopêro u dayma dısmen desttol çarmo ra. Seke sairo pil *Alişêr Efendi, Kılama Dêrsımı* (Dersim Şarkısı) de vano:

*Nêçe padısayi amey na dina
Kuti weswese ke era destfiyê naca
Her zu be toreyê est nata bota
Onca nêqediya qal u qırrê Dêrsımı*

Rast o, hona ki qal u qırrê Dêrsımı neqediyoy u rameno. Neysê ma qese vıla nêkerime, onca bême xususiyetê lawikanê xo ser.

1. Lawikanê Dêrsimî de Otuz Sekiz:

Otuz Sekiz hal bê hal keşî vira nêsono. Ça vira şêro, çitur vira şêro! Tarwa ke dewlete na dîl u cigeranê sarê *Kırmancı* ra qe vira sona? A dewlete ke hata nîka ne xeta xo qebul kerda, ne zerrê isanê na mîntîqa xora kerdo wes. Serde ki sarê Dêrsimî xo rê yar nêdiyo, naca çimê dewlete de jê welatode biyaxki yo, jê hardo xam o.

Lawikê ke *Otuz Sekiz* de vaciyê hem xêlê yê, hem ki wexto ke vacinê mîlet hiştiranê xo nêşkino racêro, beno xiskexiska camati. Hem derdê xo kunê hurê, hem derd u kulê xo benê têra! Axirê tema *Hiris u Heştî*, lawikanê ma de xetêda sur a, ne verê çimi ra sona u ne ki vira sona.

Sarê Dêrsimî dawa heqanê xo yê insani, demokrati u milli kerda na tarix de. Hama dewlete ebe top u tîfang esto ser. Ne vato doman, ne vato cinike, ne vato isano bê çek... Kam ke kuto ver no be axırmakineli vera, ya ki vera u pey ra sîngi sanê cî, kîsto. Qırrkerdê pêro piya! Me-sela sairo namdar *Seyid Qajî* heqa na zulimî de niya vano:

*Dêrsimî vera sona kare
Mordem ke sono ra Dêrsimî ser
cêro yeno vencê şin u şiware
Cenu xo do dewurso sero
vanê "Zor o zor o derdê cigera hare!"
Nê zalim u bê dina xortê Dêrsimî qırrkerdê
cêr u cor kerdê tê virare
Dêrsimî sero muz u duman o
Usarr nawo ame
derdê ma rê pêpug u sosin gilê kowu ra niso biwano
Kami zot dave pıro
vake "Mırodê pêrûne çim de bımano!
Vato "Dêrsım de az nêmano!"*

Ez nêwazen çiyê pa jêde kerî, çî ke sar u sairanê nacayi raştîye wes arda ra zon. "Ciniyo xo do dergusan sero", vanê "Zor o zor o derdê cigera hare!" Yanê dewlete domanê dergusan ki kîstê. Kile fita zerrê mawo! "Nê zalim u bê dina xortê Dêrsimî qırrkerdê, cêr u cor kerdê tê

virare." Sair naca de kuto guman, xori xori terso. Vano nêbo ke ma ra "Dêrsım de az nêmano!" Dısmen bê rehm o, derd ki bê hed u bê hasav o. "Kes ki ma rê Alaqutare nêvano!"...

Lawika Sahani de vacino "Dı sareyi viyarnay mı ra jü yê Xanime wo, jü yê Alişêr Efendi yo" Çı ke dewletê ni hurdemena dê kistene u serê ine ki dopiro, berdo -jê kar u hunerêde rındi- teşhir kërdo! Tavi serê Sahani, serê *Heseni* u yê nêççler o... Peki vacime ke ni qeremeno *Otuz Sekiz* de dewlete de ceng kerdo u dewlete na zulımkarıye xorê minasıv diya! Peki indi hereketê *Otuz Sekizi* qediya bi, *Mareşal Çaxmaxi* xebere rusna bi ke hereket qediyoy. Ef veciyo, kam ke bêro teslim bo cıra tebâ nêvame u teyna mefi keme, rusneme vilaxatanê Xerbi. İyê ke amê teslim biyê ine ra jü ki *Ali* yo. "Qaymaqami mektuve rusna, vano Ali. bêro teslim bo!" *Ali* şıyo, teslim biyo ke bixeleşıyo, ya ki birusnê Xerb. Hama *Ali* berdo kisto. Naye ser fekê bırayi ra niya vacino lawike de: "*Bıra tu ke gosro munê meso, tivarê hukmati çiniyo*".

Ma *Otuz Sekiz* ra têpiya dewlete çı ardo *İmam Heseni* serde?

*Qomo hala reyê bêrê
şine ke des u dı mordemo lazê mu merredno ra
kardi naro vile sarebirno tiji vera
Dest u bojiyê İmam Hesenê cıra kerdê
eve weşêni kerdê be cendegi vera
Wel u kemerê dinaligi do arê
kerdo cendegê şêrê mu ser ra
Meyitê lazê mu lete binê wele der o
letê verdo tija amnoni vera
Wiy!*

İcav keno ma jêde vacime, ya mıtala xo vacime? Miletı çı ebe çımanê xo diyo, a vata. Hem ki çenday serra ke biyo Pepug gilê kowo ra wane-no! Heqa keşi çına ke na lawikanê mêrdê *Kırmanci* nêvaco, nênusno. Ya ki gosanê xo bicêro, xo kerr kero u vazo "Va kes pê nêheşıyo!" Eke qeşa zerrê mı persênê, çı hêf na raye ki ma herey mendime!

2. *Wezn u Aheng:*

Reyê ke *Kırmancki* zonode melodiwes o, puxtek o u ebe aheng o. Qeseyi zaf rey ebe herfanê vengini qedinê. Qafiya virastene u qese pêser ardene na zon de xêlê xêlê hêsan ê. Mesela *Lawika Laçi* ra nimuneyê bijême:

Wela wela yaman o

Ordi gurlax amo dormê ma qapan o

Bextê Heyder u Demeni rê kes xirave nêvano

Ordîyê Tırki zaf o cayê welaxê ma nêdano

Ma zuvini qırrkeme Çemê Muziri cendeg u lesu ano

Ondêri de dame pêro tede şin u şıwan o

Qeseyê ke peyniya çeküyan de ebe rengo şiya diyar kerdê ne teyna hetê pirtukanê (hece) peyniye ra, hama her heç ra ahengdar ê. Xora jê o ebe herfa vengın qedinê. Na xusus hem hetê şiere nustene ra u hewes kedena şier nustene ra, hem hetê wezdayine u qesedani ye ra qeweta zoni diyar keno. Numunewode bin:

Ordi amo natê çemi dotê çemi

Damepêro, kîseme hêfê kami

Munzir delxe dano sade goni

Bırayê mı serva Dêrsımı sero

Na lawika *Ismayili* de ki dezga ahengi rınd virajiya. Corde hire çekü zuvini de ahengdar ê, hama çeküya çarênê seke ciya vîndena. Ebe diqet ke tey niyadama, vineme ke aheng wertê çeküyanê peyênan ê hurdemêna çarino (kita) der o. Wertê çeküyanê *Panime hata ke ro ma der ol* *Bırayê mı serva Dêrsımı sero*.

Lawikê Dêrsımı ebe *pêmo serbest* (weznê) nuşiyê. Ne *pêmo pirtukın* (weznê hece), ne *pêmê aruji* yeno diyene. Hama na bêwezniye ahengê lawikanê Dêrsımı sıst nêkena u nêfîna hawa teks tê bêwezni. Çi ke *Kırmancki* hetê ahengi ra zaf zaf derwleti yo.

Dezga qafiya de iyê ke jêde gurenê u yenê diyene niya rê:

..... a

..... a

..... a

..... a

..... b

..... b

..... a

..... c

..... b

..... a

..... a

.....

Se ke lawikanê na kitavi ra ki rind diyar beno, jê çarın (qita) u bêyite (dı çekü) tayê cayê şiere zaf senik diyinê. Sair çeküyan nêmareno, o qesa xo u vatena zerrê xo de niyadano; zu ki hetê ahengi ra diqet keno. Ca u birrê şiere jêderi tawê vatene de u torê vatişi ra vecinê. Geganê lawikê de çond cayi benê, hama dergiya na cawo (yanê çiqayiya çeküyan) zuvin ra ferq kena. Tayê kilm, tayê tenêna derg u tayê ki zaf kilmê. Zu ki mavênê dı çeküyê ebe qafiya de gegane xêlê qesey vêrenê ra. Coka ma mustena na lawikan de jêderi qafiya esas gurete u qesê wertê dı qafiyân jê jü çeküye hasavnê u heni nusnê.

Heqa ahengê na lawikan de ke qesey keme, gere *kemera qori* xovira nêkeme. Na qesa literaturê sarê bini de esta-çina pê nêzonen, hama ma de esta. Ostayi tawo ke dês nanêro, kemerêda xu ya birmayîye benê kose de nanêro. Kemerê bini têde hiza aye de ninêro. Na sayiye de diwar hem rindek aseno, hem ki rast sono. Na kemerê rê vanê *kemera qori*. *Lawikanê Dêrsimî* de sair qesade xu ya rinde serê her birri de nano ro u indî qafiya xo gorê aye virazeno. Misalê na meselâ zaf ê. *Lawika Xelil Begê Fême* ki na het ra misalade rinde teşkil kena. Hala bêrê piya na letikê a kılame de niyadime:

Fêma Fêma Xelil Begê mi hêni yo
Ostorê Xelil Begê mi nawo yeno
şiwariyê seri sero niyo
Ostor, şiwariyê serê ku yo?
Va ke "Çê Miri de meser biyo"
De Mire Mire adır (e)de çê to kuyo
Qemişiyê ro Xelil Begê mi meke misayivê tû yo
Axirê wertê sima de iqrarê Eli yo
Adirê Oli de çê Miri kuyo

Na parçe de *kemera qori hêni yo*. Qafiya corde hata cêr na qesa *hêni yo* ra gore virajîya. Qeseyê ke jê *kemera qori* serê parçe lawikan de nînêro, ine ra tayê nayê:

Hiri, raye, cado (cade wo ra biyo kilm), weke, şüye, gavan o, kemer u ris o, kaşi, vaye, tüye, viyale, kare...

Na çend vatene musnenê ma ke *Lawikê Dêrsimî* hetê aheng u sinetanê edebi ra dewleti yê. Çihêf ke hata nika na hetê ine sero kar nê-

biyo. Uwo ke biyo ki hona tem u teze wo.

3. *Sair Qese Erzeno Sarê Çêyi Ser:*

"Derdê cigera hare" her keşi avêr kuno bara maye, maye oncena. A dana zoniyanê xo ro, porê xo ruçiknena, gızıkê xo oncena, pesew u perroz verê çımanê aye tim hit o, zaf zaf kuna lacek u çêneka xo ver. Sair lawıka xo de, zaf rey sıfte qese dano maye. Avêr a derdê xo vana. "Kora maye" ya "Maa kor e" vana xo rê. A, niya name bena lawıke de. Dime ra pi, wayi u bırayi yenê. Wayi qedawo ke bırayi rê yeno, xo kenê vêra. Bela bırayi xo rê wazenê. Zerrê wao bırayi rê beno lete, ebe serran serê xo ro balışna nênanê. Şiya giredanê, zonê xo cêrino u dina sero bena "tarı". Sere ro berjin nayine cı rê bena heram. Vanê "Xora wayi bırawonê xo rê bervenê!" Bıra se ke xebera şiyaye hesneno, verê çımanê xo beno mız u duman. Vano "Hey wax! Ez indi kami rê vaci bıra! Paştiya xo kami sani!" Diyaxê xo beno kêmi. Derdê bırayini zor keno. Diyax ra kuno u cayê xo de heni "çok" dano, nıjino zoniyanê xo ser. Şikino ro.

Hêf guretene wezifê pi u bıran o. Hama eke pi mêrdo, ya maye sermiyana çêyiya a ki dawa hêfê lacê xo kena. *Lawıka Bavayê Seyid Rızayi* de mesulê hêfi pi yo. *Seyid Rıza* be xu yo. Vano:

*Bavayê mi rê merex nêbo
mi layê xo sero roz u cemê Şine de qewxa gurete de,
Şina vêsayiye de kerde melule -ax biko- çıla fener u qaji
Dina alem ke mi rê vazoy derdê mi giran o
Bavayê xo sero ez danupêro
ê mun u mêrdê Qırxi ji hata az be aji*

Na lawıke de maye nêasena. Sair qe qalê aye nêkeno. Beno ke lewê pi de, hata lewê piyê jê *Seyid Rızayi* de maa *Bavayi* şıye de menda. Hetme a ki jê maonê bini dana zoniyanê xo ro! "Çıqa zor o derdê cigera hare!", a ki werda qedêna!

Lawıka *Zengeriye* de maye wayrê hêfê xu ya. A vecina werte u qalê hêfê xo kena. Vana:

*Ma cini kerdî çê Alo mineta ma qevul nêbiye
Cigeronê xo sero nafa danu pêro*

*kenu fênda Gaxmud u Kirig'iyê
Tesela mun a kore ke peyniye de kote,
çeko sanenu domononê çewreşi miye*

Wextê aşirêni yo, hêfê xo nêguretene sermode giran o. No giredayê be nêt u fikrê mordemi niyo, adet u torê aşirtêni niya icav kenê! Hem zerrê mordemanê merdi tum beno teng, hem ki sar kesê bê gon u bê qeyreti rê rinde nêvano, qolaye vano. Coka vana "Çeko sanenu domononê çewreşi miye." Geganc ki "cilo şiya oncenê xo" u "wertê aşiranê Dêrsimî ra" sonê. Axirê taqize ke zu na hêf cêno!

Wayi zerrevêsayi yê. Xo kenê qeda u belayê biranê xo vera. Lawika *Xelil Begê Fême* de, Emina waye wayrê goniya xu ya u *Mireyi* rê nênanaro. Vana:

*Fêma Fêma Xelil Begê mi kaşi
Waye bervena "Mî hêfê birayê xo guretene nêdo
ax-waxê min o bino wayrê merex u taşi"*

Waye zerre u can ra wazena hêfê birayê xo bicêro. Hama dîsmen *Mir o, Çê Sawşen Begi* yo, zorê waye nêsono cî. Se bikero, coka biya wayrê *merex u taşi*. Na qesanê waye ra têpiya, merde (*Xelil Beg*) yeno ra zon, sayê ke teslele keno:

*Wayê merex meke kafirê dinterşi
Na dina de nêçeler qırkerdê axayi, mêrxaşî
Na dina de çêvêsayê bêbexti day kistene xortê bornebaşî
Xelil Begê to do kistene
kerdo ve qolindê Memê Îlaşî*

Çênciyi ki zerrevêsaiyê ma u piyê xo yê. Hata xo kenê qeda u belayê ine vera. Mesela lawika *Hesen Efendi* de, çênâ xo (tayê varyanto de vanê *Biraçêna*) qumendarê eskerî ra vana:

*Ax de roze roze na çî roza mîz u duman e
Virane fişta vilê piyê xo ra bervena
çêna xo Xeycane
Vana "Zalim teka virêne piyê mi ra mene
Tekê virêna nata mi ra ne"*

Na lawikê ke na kîtav de ardê pêser, tede jêde qalcê ciniya qeremianê

lawike nêbiyo. Cao ke qal kerdo ki xırav qal biyo. Mesela *Lawika Zengeriye* de -fekê vistewriye ra- hal u mecalê ciniya merdi niya ardo ra zon:

*Zengeriye Zengeriye Mursa u Mistefa Axayê mu vaye
Elçiyê birusnê Xılozo vêsayê
Oli kena derili ya -ax- Fidana waye
Vazê "Korê mevınde bê birayê to kışiyo -ax-
veyva to bara xo gureta bena ciyaye
Bê çı tore bara birayê xo dana cı
hala çitur birayê xo fina ra raye*

Axırê naca de heqa ciniya Xelil Begi de rınd nêvacıyo. Belka kuta ra hêrsê sairi ver. Oxro ke zaf cini, merdena mêrdê xo ra têpiya domananê xo sero vınetê. Nêşiyê mêrde, domanê xo destê sari verde nêverde. Hem cı rê mayine kerda, hem ki biya pi. Porê xo domananê xo sero kerdo sipê u kosê adirê xo de menda. U tayê biyê *nuxuriyê* veyvanê çêyi

4. Çêriye u Sefkaniye:

Çêriye, mêrxashiye, sefkaniye u tayê xıslê binê *camêrdiye, Lawikanê Dêrsimî* de rınd amê zon. Tayvet *şıwaranê cengê dewlete* de camêrd wes yeno goynayine. Hen ke, na met u goynayis gegane hed ra vecino, beno tavaturode bê derece. Mesela *Lawika Zengeriye* de, Maa *Mursa u Mistefayi* niya vana:

*Domonê mu kotêne çısmê qewxa
coru olumê Heqi niyardêne xovir.*

Onca lawika *Sahani* de ki, sair fekê *Sahani* ra heqa eyi de niya vano:

*Vano "Tersa mu sarê mu ke talde kuyoy
Kounê Dêrsimî de nêmano çêna u çêniye"*

Dıma ra vacino ke:

*Sahanê mu ke merdo nêmerdo
Şikiyo tılsımê Kirmancıye*

Sarê Dêrsimî çêran u şêranê xo rê wayir veciyo. Î tim ardê xoviri. Nê-wasto ke kes ine rê qolaye vaco, ya ki xovira bikero. Coka i u huner u marîfetê ine kerdo lawîkan u do camatê Kîrmanciye.. Lawîkan de ardo ra zon ke az be aji bêro vatene u bero (nesîl) tem u teze ki ine xo rê bikero nîmune. Na hal u mecal ra roza vîrniye de xo rê dersan veco. Merdiye, bext u hewliya pi-kalîkan tim aql u emelê xo de racêro. Mese-la çêriya *Sahani*, camêrdi u efendiyêni ya *Sahani* çitur u ça xovira bikero ke! Ma çêriya *Silê Suri! Silêmano Sur*, Demeniz o u sevkanode zaf zaf namdar o Dêrsim de. Sair lawîka eyi de heqa sevkanîye u welatperwe-riya eyi de niya vano:

Borguniya Silêman Axayê mi hiri
Ondêr Borguniya Silêman Axayê mi hiri
Îngiliz to ra kuto diiri -biko-
dest berze qewza sesadiri
Dayê çê dîsmeni bivêso
ver-pey ra kerdo wertê kîla adiri
Demununê rozê kunê tenge
Silêman Axayê mi sîma -Heq bextê aşire birrizno-
sîma ke Silêman Axayê mi nêkîstênê
hereketê Otuz Sekiz de eskerê hukmati
çadiri niyardêne diyarê Koyê Suri

Lewê çêriye u sefkaniye de semtiya mêrdê camêrdi ki lawîkan de caode rind cêna. Na bab de ki xêlê misali estê, hama na sate de jüye marê besa. Mesela *Seyid Rîza* seweta semtiye u çêriya lacê xo *Bavayi* niya vano lawîke de:

Axirê Ala içun vazê
çîla mumêne biceri wertê aşiranê Şix Heseno u
aşiranê Dêrsimî ra şêri
Koti dina de bivêni taisê na laci

Na çend misali ki bêçîke nanê pa ke, adet u toranê Dêrsimî de, tayvet yê wextê *Kîrmanciya aşirtiye* de, çêriye, sefkaniye, semtiye u tayê tayvetiyê camêrdiye caode rind cênê.

5. *Qalê Seveb u Torê Kistene:*

Lawikê Dêrsimî hetê roştikerdena tarixê mıntıqa ra ki wayrê qimetode giran ê. Qeremanê lawike kamci qewxa ya mereve de kışiyo, çitur kışiyo, ça kışiyo, dost u dısmenê xo kam biyê, sarê dormi heqa na qewxa de se vato?.. Keso ke tarixê *Dêrsimî* ra bêxever o, heqa *Kırman - ciye* de zaf çi nêzono; eke lawikanê ma gosdo ya bıwano na bab de beskeno tayê çi bımuso. Vacime ke *Lawika Xelil Begê Fême* gosdo:

Fême dewêda *Dêrsimî* ya u *Xelil Beg* ki pilê na dewe wo. *Çê Sawşen Begi Mirê Dêrsimî* yê. *Xelil Beg* be *Miri* ra mısayivê jüvini yê. Yanê wertê hurdemine de *ıqrarê Eli* esto u zıvini de *Bırayê Axırete* yê. Hama *Mir* tum *bêbext* o, *dostine* u *ıqrar-ıman* nêzono. *Dubara u deke* ra têpiya nêvindeno. *Xeli Begê mısayivê xo rê* ki dame naro u ebe destê *Memê İlaşi* do kistene. Kistena *Xelil Begi* sana qolındê *Memê İlaşi* ver. Ya ki çênêkê da *Memi*. Sarê *Dêrsimî* ra zaf mordemê çêr u bornebaşı ebe bêbextiye dê kistene. Hama *Mir* o, zorê keşi nêsono cı u kes besenêkeno hêfê xo cı ra bicêro...

Onca lawika *Bavayê Seyid Rızayi* ra ki niya fam beno:

Wertê *Seyid Rızayi* u aşıra *Qırırxan* de dısmenayınade kane biya. *Seyid Rızayi* lacê xo ra tum vato "Layê mı gos ro mine, sona koti linga xo ro çê *mêrdê Qırırxiji* mefiye!". Bava "koto vayê gencêniya xo ver" u "gos ro piyê xo nêno". Şiyo "Xozato vêsayê" ke dı-hirê seri bicero "pasayên u beglerina *Kırmanciye*". Uca ra ke amo hardê aşıra *Qırırxan* ra vêrdo ra u *Memed* be mordemanê xora kotê vımiye, u be mordemanê xora kistê. *Sair* be sarê *Dêrsimî* ra, na dısmenayına kane ra xeberdar ê. Hetê ra ki rexne be kar u emelê *Bavayê Seyid Rızayi* cênê.

Cayêde lawikê de *Seyid Rıza* vano:

Mêrdo Qırız dısmeno kano

hêfê xo keşi rê nêverdano

Serra ke Memed Axayê Layê Silê Suri

destê Bavayê mi ra biyo dirvetın

So be so naleno cêro dirvetonê xode niyadano

Dêma ke *Memed Axa* ke hona genc u cayil biyo, *Bavayi* nopa u kerdo dirvetın. Seke sarê mıntıqa vano, dirvetiya henêne gureta ke bajijo

rast ra astiki ginêwarro (Mî be xo hesno. Vanê qersuna *Bavayi* gina bajiyo rast. Axirê bajiye xo biyo wes, hama kilm mendo. Nêresto sere ke porrê xo sanekero. Asteyê ke baji ra ginêwarro i guretê kerdê pêleke, cila xo serro darde kerdê.)...

Gorê vatena sairê na lawike u sarê Dêrsimî, *Memed Axayi* hêfê xo *Bavayi* ra gureto. Çike halê aşiriye wo, camêrd gere hêfê xo bicêro. Kam ke hêfê xo sari rê verdano, camêrd say nêbeno. Çimê sari ra ginenowarro, xor vinino, indi nêşkino sareberz bifeteliyo. Beno ke *Rayberê Qopi* be dewlete ra, na dismenayina wertê hurdi hetan ra istifade kerdo. No heqe nêdano keşi ke xeta têde biyaro bikero çêverê wayrê hêfi. Hen diyar beno ke *Baytar Nuri*, kuto vayê hêrsê xo ver u kitavê xo de *Aşira Qırxan* têde *xayin* ilan kerda. Sairê lawike, kılame de, qedr u qimetode zaf gran dano *Seyid Rızayi*. Hasa, qe gunekar nêkeno. Hata qusir eyi ra fino düri, nêwazeno bêro gunekar kerdene. Hama *Bavayi* dismenayina *Qırxan* tız kerda. No be *Memed Axayi* ra ke bıkıso, biyo dırvetin! Eyi ki ebe serran peyno u hal-mecalê i dewrani de hêfê xo gureto. Cigera pi zon do, hama "Mêrdê Qırxî dismeno kano/ Hêfê xo keşi rê nêverdano". Se ke na lawike ra ki diyar beno, gere na textirê *Baytar Nuri* sero -caode minasiv de- derga derg bêro nustene.

Seke seo ki vativi, şiwari ma kerdê ponc cayi u her ca ciya ciya pêskês kerdo. Ma va lawikê ke Dêrsimî sero hama ebe zonê Tırki vaciyê, na cild de ine ki vila keme. Nine ra tayê sairanê Kırmanciye (jê *Alişêr Efendi*, *Sefil Qaji*) vatê. Tayê ki anonim ê u onca zonê Tırki de vaciyê. İcav nêkeno ke ma nine raçarnime Kırmancı ser. Çitur nêbo camatê ma Tırki ki besekeno biwano. Ma tekstê qismêde na lawikan perrcama *Berheme* (A. *Haydar Avcı*, «Kürt Halk Ayaklanmaları ve Türküler», Çile 1991, mare 10, Stockholm) ra gureti.

Lawikanê Dêrsimî sero hendê qesey kerdene bes niya. Gere her het ra bêrê tetqik kerdene. Bêguman faydê naye zaf o. Karo ke ma kerdo, hona jê gama veri yo. Gere galmê hirayi berjiyê naye ra têpiya. Mordem ke sero rind fikir keno, kuno ra xo ver, dano zoniyonê xoro, vano *Ça hata nika ma na cewahir qimetiye xo niyard xonça xo sero u xo verde ronêna? Ça na derd u kulê xo pêskêsê sarê dina nêkerd"*

DERSİM TÜRKÜLERİ ÜZERİNE

Giriş:

Folklor zenginliklerini henüz derleyip günyüzüne çıkaramayan az sayıda halk kaldı dünyada. Ne yazık ki bunlardan biri de biziz. Son yirmi yıla kadar bu alanda kendimizden hemen hemen tümüyle habersizdik. Bizim insanlarımız da tıpkı herkes gibi analarından masal dinleyerek büyümüş, onları sevmiş, belleyip anlatmıştır çocuklarına. Yaşlıların meclislerinde bulunmuş, onların şaka ve esprilerini çokça duymuştur. Üstelik bizim kuşak henüz yeterince asimile de olmamıştı ve birçoklarımız hala kültürümüzden haberdardık. Türkiye'nin Ankara, İstanbul ve diğer büyük kentlerine yüksek öğrenime gidenler, her gün ya da haftada birkaç kez karşılaşır *Sobê* veya *Kirmanckî* konuşmasa dilleri şişer, dünyaları kararır.

Sadece biz değil, bizden birkaç kuşak önce de bir hayli insanımız yüksek öğrenim görmüş ve sayılı mesleklerin sahibi olmuşlar. Bunlardan bazıları içerde ve dışarda ün sahibi olacak kadar yetenekliydi de. Kısacası Dêrsim'den, *Alevî Kirmanclar*'dan çok sayıda politikacı, ekonomist, vali, kaymakam, öğretmen, sanatçı yetişmiştir. Türkçe okur-yazar oranı bakımından Dêrsim baş sıralarda yer alır. Ne yazık ki bunlar baba-dede kültürüne, özellikle de Kırmanc kültürüne hemen hemen hiç sahip çıkmadı, kendi adadillerini geliştirmek için herhangi bir çaba göstermediler. Bir yandan eski ve yeni korkular, diğer yandan içine itildikleri *aşağılık* duygusu onları kendi özvarlığından uzaklaştırıyor, yabancılaştırıyordu toplumsal değerlerine. Bununla birlikte toplum henüz ulusal bakımdan iyice uyanmamış, aşiretsel yapıdan kaynaklanan alışkanlık ve yaklaşımlar da tam terkedilmemiştir. Evet aydınlarımızın hemen hemen tümü halkını sevmiş, yadırgamamıştır. Ancak bu duygusal bir tutum olmaktan öteye gitmemiş, aydın olmanın gerektirdiği sorumlulukları yerine getirme düzeyine ulaşmamıştır ne yazık ki.

Az ya da çok bu son yirmi yılda ülkede ve dünyada yaşanan büyük gelişmelerin etkisiyle insanlarımız da giderek kendi özvarlıklarını tanıma ya başladılar. *Yurtseverlik* bilinci kabardı. İçine sürüklendiği aşağılık duygusunu hızla yenmeye, üstünden atmaya başladı. Halkına değer verir oldu, ona sahip çıktı. Artık kendi ulusal, toplumsal ve kültürel her türlü değerlerine gözkulak olacak bir sürece girdiğimiz rahatlıkla söylenebilir. 1970'li yıllardan sonra değişik siyasal parti ve gruplar oluştu. Kuşkusuz ulusal bilincin yükselmesi yönünden ilerleme kaydedildi. Ne yazık ki bu, Dêrsim-Kırmanc kültürümüzün araştırılıp incelenmesi, ana-dilde okuma ve yazma, folklorik ürünlerin derlenip işlenmesi alanlarında fazlaca görülmedi. *Kirdaski* (Kurmanci) dil ve edebiyatı, içerde ve dışarda iyi bir canlanma gösterdi. Özellikle Avrupa ülkelerinde ve Sovyetler Birliği'nde çok sayıda kitap basıldı. Siyasal ve kültürel nitelikte birhayli gazete ve dergi yayımlandı. Yalnız *Kirdaski* (Kurmanci) konuşanlar değil, *Kırmanci* ya da *Zazaca* konuşan birçok kimse de bu yayınlarda düşüncelerini -Kırmancı olmasa da- yazmayı öğrendi. Az da olsa bazı yayınlarda *Kırmancki* veya *Zazaca* yazılmış şiir ve yazılara da yer verildi.

Bu ilk çabaların da etkisiyle *Kırmancki* (Dımılı, *Zazaca*) olarak yazma ve okuma istekleri günden güne canlanma gösterdi. Okumuş ve aydınlarımızın istek ve hevesleri dirildi. *Alko* kardeş *Kırmancki* yazmaya başladı. Epeyce şiir ve edebi şeyler yazdı, folklorik ürünler derledi. Ne ki bu emek ve çabasının ürünlerini yayınlayıp insanlarımızın hizmetine sunmadı. Arkasından *Zulfi* Dersim türkülerini derleyip okumaya yöneldi. Folklor ürünlerimi zin derlenip yazılı hale getirilmesi konusunda saygın bir çalışma yaptı. *Zaza* edebiyatının köktutması ve yayılması alanında Malmisanj'ın önemli çalışmaları görüldü.

Kırmancki dil ve edebiyatı, müzik ve folkloru alanındaki çalışmalar daha çok da son on yılda canlanıp kökleşti. *Hesen Dewran*, *Hawar Tor-nêcengi*, *Koyo Berz*, *M. Duzgın*, *Munzur Comerd*, *Astare*, *Heyder*, *Eli Bıra*, *Ebubekir Pamukçu*, *Usxan*, *Harun*, *Wedat Kaymak*, *Munzur Çem*, *J. Espar*, *Cano*, *H. Diljên* ve daha başka kişiler bu dönemde dil, kültür ve folklorları üzerinde yazmaya koyuldular. Elbette çabalar henüz işin başlangıç evresinde ve henüz yeterince oturmuş değil. Ne ki bu son yıllarda kendi öz kültürümüze sahip çıkma, bir halk olarak kimliğimizi tanıma bakımından önemli bir mesafe katedilmiş durumda. Bu tek-

başına büyük bir adım, umutverici bir gelişme olarak değerlendirilmelidir.

Kültürel gelişmede *Hêvi* (Umut), *Berhem* (Ürün), *Armanc* (Amaç), *Ayrê* (Değirmen), *Piya* (Birlik) ve daha başka bazı yayın organlarının da unutulmaz katkıları oldu. Az ya da çok her biri dil ve edebiyatımızla ilgili ürünlere sayfalarında yer ayırdı, bu tür çalışmalarını teşvik etti, kültürel değerlerimizin araştırılıp incelenmesi çabalarını hızlandırdı.

Kendini tanıma ve kendi özvarlığına sahip çıkma konusunda şair ve türkücülerimizin de hizmetleri büyük olmuştur. Türküler Dersim *Kırmanc* kitlesinin yaşamında oldukça önemli bir yer tutar. *Alevi Kırmanc-lar* dertlerini, duygu ve düşüncelerini türkülerle dile getirir, ibadetlerini deyişler söyleyerek yaparlar. Bu nedenle musiki ve şiir bunların yaşamında son derece önemli bir rol oynar. Hem ağlatır, hem de *Hak'a yöneltir* onları! *Silêmano Qız*, *Zıfı*, *Memed*, *Serdar*, *Qemero Arêyiz*, *Mesut*, *Feqiyê Teyran*, *Mamud Baran*, *Alavêrdi*, *A.Baran* ve daha başka sanatçılarımız okudukları ezgilerle sözkonusu alanda yararlı oldular. Tüm baskı ve sıkıntılara karşın *Seyid Gazi* (Seyid Qaji), *Welê Uşenê İmami* ve binlerce adsız şairimizin yolundan yürüme onurunu gösterdiler. Bu kitapta biraraya getirilen türküler, hiç kuşkusuz ozanlarımız sayesinde oluşmuş, kulaktan kulağa, kuşaktan kuşağa sürüp gelmiş bugüne. Doğal olarak çokçası unutulmuş, kaybolup gitmiştir. Tabii henüz derlenememiş, açığa çıkarılmamış yüzlerce türkümüz ve varyantları daha var geride.

Doğrudur dil ve kültürümüz üzerindeki çalışmada gecikmişiz. Henüz bir hayli gerilerde olduğumuz açık. Yapılan çalışmalar hala yeterince verimli değil. Yine de bir yandan masallarımız derleniyor, bir yandan türkülerimizin koleksiyonları yapılıyor, bir yandan mitolojimiz üzerinde çalışılıyor, bir yandan dil konularını önlerine koyup üzerinde çalışanlar var... Kuşkusuz bu henüz yeterli olmaktan henüz çok uzak. Daha çalışkan, daha özverili olmalı, zorunlu emek ve çabadan kaçınmamalı, gereken özveriyi göstermede yarışmalıyız. Né ki girilen yolda henüz yeniyiz. Bu alandaki sorumluluklarımızı yeterince kavrayıp işe sarıldığımız henüz söylenemez. Ayrıca yol da uzun, ama sorunun çözümü için önemini kavramaktan geçeri!

Dersim Türküleri Deyince ...

Dersim deyince hep eski sınırlar akla gelir. Bir yanı Erzurum'a; bir yanı Sivas'a dayanırken, diğer yanı Erzincan ve Gümüşhane ile ta Gerger ve Adıyaman (Semsure)'a uzanan bir alanın adıdır eski *Dersim*. *Dersim Türküleri* ya da *Dersim Halk Türküleri* derken de yine bu dört köşe taşıyla sınırlıyoruz alanımızı. Yani bu alanda halkımızca *Kırmancki* olarak söylenen ezgileri *Dersim Türküleri* kapsamında değerlendiriyoruz.

Dışarda bahçe serinliklerinde, baharın duvar önlerinde, oda köşelerinde, yolculuklarda ve davar güderken biraraya gelen insanlarımız, "Baban deden hayrı için hele bir türkü (*lawike/qeyde/kilame*) söyle dinleyelim!" diye istekte bulunurlar. Bazen de "Hele birkaç dize (*çekü*) oku ya da söyle!" denir. Tabii bu sözleri duyan kişi kendisinden türkü istendiğini bilir. Sesi güzel olan ve de türkü bilen kimse, fazlaca ayak diretmeden elini kulağına atıp söylemeye başlar.

Dersim, folklor bakımından oldukça zengin bir bölge. Masalların, fıkra ve bilmecelerin, atasözlerinin, türkü ve ninnilerin, mani ve mecazların, evliya rivayet ve kerametlerinin haddi hesabı yok *Dersim*'de! Bir kez *Dersim*'de üç yüz altmış altı Evliya var denir. Sayılsa belki de bundan daha fazladır sayısı. Bunların herbiri hakkında çeşit çeşit rivayet, öykü ve kerametler anlatılır. Türküler de böyle. Yörenin her köşesinde değişik türkü ve birden çok varyantlarıyla karşılaşılır. Yani her ezginin değişik söyleniş biçimlerine, farklı sözler içeren tekstlere rastlanır. Bunun için de ezgi derleyicileri, türkü koleksiyoncuları, notaya aktarmak iste -yenler üşenmeden bölgenin değişik yörelerini gezmeli, eldengeldiğince değişik varyantlara ulaşmalılar. Tüm diğer folklor ürünlerinde olduğu gibi halk arasındaki anlatım ve söyleniş biçimine dokunmamalı, nasılsa öyle kaydedilmelidir. Dil ve anlatım bakımından eserin sahibolduğu özgünlük özenle korunmalı derleme çalışmalarında.

Bu kitapda yeralan türküler ağırlıklı *Dersim*'in üç kesiminden derlenmiş: *Mameki* çevresi, yani *merkez*; *Pülümür*, *Balaban* ve *Tercan* yöreleri; *Varto* ve *Karel* kesimi. Kanımca derlemecilerimizin henüz karşılaşmadıkları, yazıya geçirilememiş daha birçok halk türküsü ve varyantları var kenarda kıyıda. Ne ki bu yayımladıklarımız halk arasında, kentlerde ve Avrupa ülkelerinde en yaygın biçimde söylenip dinlenen-

lerden oluşuyor. Kanımca bu kadarı bile türkülerimiz üzerinde konusunda bilimsel incelemeler yapmaya, üzerinde düşünüp konuşmaya yeter.

Dersim Türküleri dikkatle incelendiğinde, bunların genel olarak *söylendiği durumlar* yönünden birbirlerinden ayrıldıkları görülür. Edebi sanatlar, temaları ve diğer bazı özellikler bakımından genelde karışık bir görünüm arzeder, türlere ayırıp sınıflamaya pek elvermezler. Ağıtın ya da türkünün *söylendiği durum ve olaylar* ayırımı, sınıflamada daha elverişli bir kriter olarak ortaya çıkar. Bu açıdan *Dersim Türküleri*'ni beş ana kesime ayırabiliriz:

1. *Ağıtlar (Şiwari).*
2. *Kadın ve aşk türküleri.*
3. *Dini türküler ya da beyitler.*
4. *Güldürü türküleri* (Daha çok hayvanlar üstüne söylenmiştir).
5. *Karışık türküler* (ya da ilk dört türe girmeyenler).

Peki *oyun ve eğlence türküleri* yok mudur? Kuşkusuz var ve sayıca birhayli kabankırlar. *Ağıtlar ve dini türküler* (beyitler) dışında, makamı oynamaya elverişli hemen hemen bütün türküler le dansedilebilir. Burada belirleyici olan türkünün ritmik yapısıdır. Bununla birlikte çevreden buraya giren birçok oyun havasıyla da karşılaşılır *Dersim*'de. Onun için bazen oyun havası çalınır, oyuna girilip oynanır, ama sözleri bilinmez!

Dersim Türküleri'ne ilişkin bu çalışmada yalnızca Ağıtlar sunulacaktır.

Ağıtların Kaynağı:

Genellikle yiğit, kahraman, öndegelen ve saygın birinin ölümü, öldürülmesi ya da doğal afetler (çığ altında kalma, suda boğulma, sele kapılıp ölme vb.) yüzünden hayatını kaybetmesi; sevilen ve sayılan kimselerin hastalık ve kaza gibi nedenlerle ölmeleri; toplumca sevilen, iyi ve sevimli gençlerin (kadın ya da erkek) düğün leri esnasında ve ilk gecelerini yaşamak üzereyken aniden ölmeleri ya da öldürülmeleri gibi hallerde, *ağıtlar* söylenir. Bunlar, *ağıtların* en genel söyleniş nedenleridir

Dersim sarp ve engebeli bir yöredir. Buradaki *Kızılbaş-Kirmanç* halkıyla etrafındaki halklar ve egemen devletler arasında din, töre, sosyal değerler, dil ve kültür bakımından önemli ve tarihi ayrılıklar oluşmuş. *Kirmançlar* zamanında çoğunlukla *Zerdüşt* dinini benimsemiş ve İslami dönemde *Hz. Ali*'nin tarafını tutmuşlar. *Sünni* İslam'a, yani *Sünni* mezhebine iltifat etmemişler. *Emevi*, *Abbasi*, *Selçuklu* ve *Osmanlı Devletleri* koyu *Sünnilik* taraftarıydı. Bu devletler, kendi dinlerini *Aleviler*'e kabul ettirmek, onları inançlarından koparıp kendi saflarına çekmek için *Alevi-Kirmançlar* üzerinde ağır baskı ve sonu gelmez zulüm yöntemleri uygulamışlar yüzyıllarca. Bu halk *Moğol* ve *Tatarlar*'ın saldırıları na uğradı ve bundan büyük zarar gördü. Kısaca yüzyıllardan beri kaynaklanıp gelen dini, mezhebi ve felsefi sorunlar TC döneminde de yeterince çözümlenmedi ve varlığını bugüne kadar koruyageldi. 20.yüzyılın başlarından itibaren de *Kirmançlar*'ın yurtseverlik duygularında ve ulusal bilincinde ciddi bir canlanma görüldü. Bu nedenle üzerlerindeki baskı ve zulüm daha da ağırlaştı. Kısacası bu halk tarihte kırım, tenkil ve sıkıntudan başka bir şey görmedi. Yıllarca *Emevi* saltanatına karşı dövüştü. *Abbasi Halifeliği* döneminde *Eba Müslim Horasani*'nin tarafını tuttu. Onun öldürülmesinden sonra ise başsız ve çaresiz kaldı. *Eba Müslim* için başkaldırdı, ama direnişi İslam kuvvetlerince ezildi. Bu gelişmeler sonucu ülkesini terketmek zorunda kalanların bir kısmı *Dersim* ve çevresine sığınmışlar.

Selçuklular döneminde *Deylem*'de *Alevi Kirmançlar* muhalefetlerini *Hasan Saba* önderliğinde dışediş bir mücadeleyle sürdür-düler. Çetin ve kanlı savaşlarda yeraldılar. *Moğollar Alamut Kale si* 'ni ele geçirip buradaki kitlyri kırımdan geçirdikten sonra, halk yine yerini yurdunu terkedip sağa sola dağılmak zorunda kaldı.

Osmanlı Devleti, tüm *Kızılbaşlar* gibi *Kızılbaş Kirmançlar*'ı da Müslüman saymıyor, onların katlini vacip görüyordu. Horluyor, kamını helal ilan ediyordu. *Cumhuriyet* döneminde, özellikle 1926, 1930, 1937-38 yıllarında ağır darbeler indirildi bu halka.

Bununla birlikte *Dersim* ve çevresindeki *Kirmançlar*, *Osmanlı Devleti* ile diğler devletler (özellikle Rusya) arasında geçen savaşların bir kısmında yeraldılar. Bu savaşlarda çokça *Dersim*'li öldü ve onları övücüti ağıtlar hala söylenegeliyor halk arasında. Gerek bu, gerekse *Otuz Sekiz*

ve benzeri direnişlerde öldürülen Dersim'li yiğitlerle ilgili ağıtlardan bazılarının adları şöyledir:

Şahan (Sahan), *Laç Deresi* (Derê Laçi), *Seter* (Seter o), *Çukur* (Çuxure), *Vatan Vatan* (Welat Welat), *Ağdad* (Axdad o), *Hasan Efendi* (Hesen Efendi), *İmam Hasan* (İmam Hesen), *Zordur Evlat Acısı* (Zor o Derdê Cigera Hare), *Ali Kardeş* (Bıra Ali), *Hıdırê Aliyê İsmê* (Xıdırê Aliyê İsmê), *Ağlama Bebeğim Ağlama* (Meberve Pıtê Mı Meberve), *Ali'm* (Aliyê Mı), *Kırmancıye'nin Bayraktarı* (Bayraxtarê Kırmancıye), *Musa Ağa* (Mursa Axa), *Cihan Harbi* (Herbê Cihani), *Domononê Sowşenê Kali Türküsü* (Hawa Domononê Sowşenê Kali), *Şah Haydar* (Sa Heyder), *Tanjig Türküsü* (Qeydê Tanjige), *Guli Bey* (Guli Beg), *Abbas'ım* (Avasê Mı), *Hıdır* (Xıdır), *Ana Ana* (Dayê Dayê), *İdam Etmek* (Dare Estene), *Seyid Mahmudan Çayı* (Çemê Sey Mamudan), *Ali Bey* (Ali Beg), *Yanası Pülümür* (Pilemoriya Vêsaiye), *Memleket Tunceli'dir* (Welat Tunceli yo), *Yanası Erzincan'a Güme* (Meso Erzincano Vêsayê)...

Ağıtların ortaya çıkışı üzerinde son derece etkili olan acı ve zorbalıklarla dolu bölge tarihine, birkaç sözle sadece işaret etmek istedik. Bu *ağıtların* doğuşuna yolaçan nedenleri belirlemek bakımından önemlidir. *Ağıtlarımızın* sözleri dikkatle incelendiği zaman, bura halkına reva görülen haksızlıkların ve insanlık dışı uygulamaların boyutları tüm açıklığıyla ortaya çıkar. Bölgeye egemen olan devletlerle *Dersim* halkı arasında zorlu savaşlar olmuş ve binlerce insan ölmüştür taraflardan.

Dersim'de çokça aşiret var. Bunlar arasında sık çatışmalar olmuş, kandavaları ve intikam alma sorunları belirmiş tarih boyunca. Yöre şairleri, aşiretler arası çatışmaları kimi türkülerde yermekle birlikte, bu çatışmalarda cesurca davranıp karşısındakini yenebilen kimselerin yiğitliklerini övmekten de geri kalmamışlar. Yine bu tür kavgalarda öldürülenlere ilişkin de çokça ağıt söylenmiş yörede. Bunlardan bazılarının adları şöyle:

Seyid Rıza'nın Oğlu Baba'nın Türküsü (Lawıka Bavayê Seyid Rızayi), *Silo Sur* (Sılo Sur), *Fem'li Halil Bey* (Xelil Begê Fême/Mire), *Zengeri* (Zengeriye), *Askırag Geçidi* (Kertê Askırage), *Baba Kali* (Bava Kali), *Dağbeg Türküsü* (Hewa Dağbegi), *Welê Kali'nin Oğlu Türküsü* (Hewa Lacê Welê Kâli), *Alan ve Yusufan Kavgası* (Qewxa Alo, u

Usivo), *İbul* (Yıbul), *Ali ve Hesênê Çekeri* (Ali u Hesênê Çeqeri), *İskender* (İskender)...

Daha önce de değinildiği gibi *Dersim* sert ve engebeli bir bölge. Metrelerce kar yağar burada. Bahara doğru *çix* tehlikesi belirir. Bu *çix* akması sonucu ünlü kişiler, genç ve sevilen insanlar karda boğulmuş ve bunlar üstüne de birhayli ağıt söylenmiştir. Sele kapılma da böyle. Örneğin *Kırdım Çığı* (Çixê Qırdımı), *Sultan* (Sultane) ağıtları...

Düğün esnasında delikanlılar ve gelin kızlar *murada ermeden* aniden ölmüş ya da damat kandavaları sonucu tam da o günde öldürülmüştür. Bu tür olaylar halk arasında büyük üzüntülere yolaçmış. Bu acı olayları işleyen *ağıtlar* yakılmış. Sanatsal bakım dan oldukça güçlü ve yanık tür küler var bu konuda.

Geçim daima güç olmuş *Dersim*'de. Ekilecek toprak az ve düşük verimli. Kışlar da uzun. Bu yüzden eskiden beri bura halkı iş için gurbete, yadellere gitmiş. Çoğunlukla da *İstanbul*'un ve *Amerika*'nın (1830'lar dan sonra) yolunu tutmuş. Kimileri gittikleri yerlerde yerleşip kalmış, kimileri çeşitli kaza ve hastalık gibi nedenlerle ölmüş oralarda. Bu kim-seler üstüne de *ağıtlar* yakılmış. *Dersim*'de bu tür gurbet türkülerine sıkça rastlanır. Ayrıca şimdilerde de bu tip ağıtlar yapılıp okunuyor. Tabii artık yalnız *İstanbul* ve *Amerika* değil, dünyanın dört bir yanını geçer bu ezgilerde! Bazılarının adları şöyle:

İmam Hüseyin'im (İmam Uşenê Mı), *Jivan Dağı* (Koyê Jiwani), *Amerika* (Hamilkan o), *Yavrum* (Cigera Mı), *Ahmed'im* (Hemedê Mı), *Demenan'lı Hasan* (Hesênê Demeniji), *Hılvıs* (Xılvıs o)...

Askerde ölenler için yapılan ağıtların sayısı hiç de az değil. Eskiden askere giden *Dersim*'li sayısı azdı. Ancak *Çarsancak*, *Pertek* ve *Çemişgezek* gibi devlet elinin uzanabildiği (çoğunlukla da buralara yerleştirilmiş bulunan Türkler sayesinde) yörelerden yakalanıp askere götürülenler olmuş. *Otuz Sekiz*'den sonra ise artık askerlik işlemleri yörenin her tarafında düzenli bir biçimde sürüyor. Yani artık asker ölümleri çoğalmış, buna paralel olarak *ağıtların* sayısında da kabarma olmuştur. Bu kitapta yer alan *Mehmet'in Askerliği* (Eskeriya Memedi), *Seyid Hıdır* (Sey Xıdır), *Seyid Kekil* (Sey Kekıl), *Baba'm* (Babayê Mı), *Kimsezsizlik* (Bêkeşkiye) gibi ağıtlar askerde ölenler için söylenmiş.

Dersim ağıtlarının kaynağına inildiğinde, bu halkın eski inanç ve

kültürünün de önemli bir etken olarak ortaya çıktığı görülür. Çünkü bu halk *Türkler* gibi olmamış, eski inanç ve kültürünü İslamiyet'ten sonra da korumayı bilmiştir. Onun için de folkloru bu denli zengin ve renklidir. *Bazil Nikitin*, Kürt folklorunun zenginliğini *Ermeniler ve Türkler* karşısında sahibolduğu bu eski kültürünü koruma avantajına bağlar ve şöyle der:

"...*Bu kavimler, kendi köklü dinsel halk geleneklerine temelden ihanet etmişlerdir; oysa Kürtler, İranlılar gibi, dilleriyle de Kürt kaldıkları sürece, Müslümanlığı benimsedikleri zaman bile, dinsel halk gelenekleriyle bağlarını tümüyle koparmamışlardı.*" (Kürtler, Deng Yayınları, s. 245, 1991, İstanbul)

Bazil Nikitin'in bu değerlendirmesi, özellikle *Kırmanç-Alevi* şiiri ve folkloru için geçerlidir. Hele hele *Dersim* gibi, *Araplar*'ın ulaşamadığı, yabancı ayağının değmediği yerlerde eski inanç ve töreler çok defa olduğu gibi kalmıştır. İslami boyanın bu değerlere çekilmiş olması işin özünü değiştirmemiştir. *Zerdüşt* dininin *Yaşt* ve ilahileriyle *Dersim halk şiiri* ve *dini müziği* karşılaştırılırsa aradaki benzerliğin ne denli fazla olduğu görülür. Ne ki bu ilginç değerlendirmeyi derinleştirmenin yeri burası değil ve bu konunun ayrıca bilimsel bir incelemeye tabi tutulması gerektiği kanısındayım. Şu kadarnı belirtelim ki, hala şimdilerde de *Dersim*'li dervişler *Tanrıya yakarırken* (Venga Heqi Dayine) dini ilahiler söyleyerek kendilerinden geçerler. Kapıldıkları coşku onları ya son derece hızlı bir semaya ya da yanan ocağın ateşine girmeye götürür. Derviş böylece kerametini ortaya göstermiş olur. Ateşte ya da ateşle yanmamanın bizzat *Zerdüşt*'çe de çok önemli bir keramet sayıldığı biliniyor. Hükümdar *Vistaşpa*'nın huzuruna ancak bu kerameti sayesinde kabul edilmişti.

Kısaca kaba hatlarıyla tanıtılmaya çalışılan bu ve daha başka etkenler *Dersim ağıtlarını* her bakımdan etkilemiş; ana ve babaların yüreğini dağlamış, kişiyi kardeş acısına boğmuş, genç gelinleri dul koymuş, kızkardeşlerin gözyaşları eksilmemiş, ewladü eyali duvar diplerinde öksüz bırakmıştır... Halk şairleri üzücü olayların yolaçtığı acıları derinden duymuş ve sessizce geçiştirmemişler. Seslerini yükseltmiş, dizeleri peşpeşe sıralamış, ağıt yakmışlar. Köy köy, köşe köşe memleketi dolaşp söylemiş, söyletmişler türkülerini. Halkın dert ve acıları bu

ağıtlarda dışavurmuş. Öyle ya bu da olmasa, yöre halkı deli divane olurdu belki!

Türkülerin, Ağutların Ozanı Kim?

Kırmanciye ya da *Dersim*'de türkü veya ağıtın sözlerini biraraya getirip seslendiren kimse *şair* diye adlandırılır. Söz ve müzik birbirinden ayrılmaz, sözleri söyleyen kimse ezginin makamını da yapar. Yani bu iki sanatın ustası çoğunlukla tektir ve *şair* diye adlandırılır. Tabii ne şiiir yazılmış, ne bestesi *notaya* aktarılmış. Tüm diğer uluslar gibi, henüz okuma-yazmanın olmadığı dönemlerde *Dersim* de de ezginin sözleri ve bestesi dilden dile geçerek varlığını sürdürmüştü. Sözlü dönemde bir türkünün sözleri başlangıçta nasıldı ve hangi makamla söyleniyordu, sorularına kesin yanıt vermek güç. Yazılı şeyler kolay kolay değişmezler. Yapılan ekler ve değişikliklerse hemen belli olur. Yörede bu son yıllara kadar kendi dilinde, *Kırmancki*'de okuma yazmanın varlığını gösteren henüz herhangi bir kanıt yok elimizde. Bunun için de türküyü seslendiren herkes sözlerine birşeyler ya katmış ya birşeyler eksiltmiş ondan. Ayrıca besteyi de kendine göre düzenlemiş olabilir. Kısaca gerek söz gerekse beste bakımından türkü artık yaratıcısından uzaklaşarak anonimleşmiş, toplumun ortak ürünü olmuştur. Böylece çoğu türkülerin şimdilerde artık ne şairi ne sahibi biliniyor.

Dersim'de de şairler hep olmuş, olagelmiş. Ancak yüzyıllar öncesinin şairleri kimler, ne demiş, ne söylemişler, her birinden ne kalmış bugüne, kimse bilmiyor. Bize ulaşan türkülerimizin bir kısmı birkaç yüzyıl öncesinden gelebilir, ama bunların hangileri olduğunu belirlemek hemen hemen olanaksız gibidir.

Dersim folkloru ve edebiyatıyla biraz olsun ilgilenenler, *Seyid Gazi* (Seyid Qaji)'nin adını mutlaka duymuşlar. *Weliye Uşenê İmami*'nin da... Bununla birlikte bu kadar çokça türkünün içinde hangileri bunların, hangileri değil kestirmek çok güç. Birkez bu yörenin halk şairleri, şiiirlerinde adlarını belirtmezler. Bu da ezgilerin kısa zamanda anonimleşmesini kolaylaştıran bir durumdur.

Birileri öldüğünde, kadınlar sesi yanık bir kadına haber salar ve onun cenazeye gelmesini rica ederler. "Gel, birkaç ağıt oku da ağlayalım!" derler. Ölü üzerinde ağıt söyleyen, şin-şivan tutan bu kadınlar şair değiller ve cenaze kaldırıldıktan sonra artık işleri biter. Kısacası *türkü yapmak* sesi yanık kadının işi değil. *Şair*, dostlarının cenazesine sıradan biri gibi katılır, ama cenaze başında *türkü* okumaz genellikle. Kim için *türkü* yakacaksa, gelip evinde hazırlık yapar ve bazen ölüm olayından birkaç yıl sonra *türkü*sünü yapıp söyler. Ancak *türkü-sünü* söylemeden önce *şair*, ölen hakkında, dostu ve düşmanları hakkında, ölüm nedeni ve biçimi konusunda, aile durumu, anne-baba, eş ve çocuklarına ilişkin bilgi toplar. Ardından sazını veya kemanını eline alıp *türkü*sünü seslendirir... Bazen ölüm olayı üzerinden aylar, yıllar geçer ve henüz yeni ezgi duyulmaya başlar halk arasında. Bundan sonra artık köyden köye, diyardan diyara, kuşaktan kuşağa sürer gider bu *türkü*.

Yukarıda da değinildiği gibi Dersim halk şairleri, şiirlerinde adlarını belirtmezler. Çok defa hayattayken bile «Şu *türkü*nün sözlerini ben yaptım» demeleri adet değil. Hatta yanında bulunan güzel sesli birine "Hele filan *türkü*yü söyle!" dedikleri bile olur. Zamanında kendi dillerinde okur-yazar olmadıkları için de, şiirleri ni bir tarafa yazıp kendilerine mal edememişler. Sözelimi Türk halk edebiyetinde *şair*, adını matla beyitinde zikreder ve bu ne kadar sonra derlenirse derlensin, şiirin şairinin kaybolmasını önler. Bizde bu böyle olmamış.

Ağıt Türleri:

Dersim'liler, türü ne olursa olsun tüm ezgilerini *Lawike* (*türkü*) adı altında dilegetirirler. Bazen güzel sesli kimselere "Hele bize *Silê Sur*'in *türkü*sünü (*lawike*, *qeyde*, *kılame*) söyle!" derler. Ama "*Silê Sur*"ın ağıtını (*şiwari*) söyle!" demezler. Gerçi *ağıtlar* (*şiwari*) bir *türkü* türü olarak önemli bir yere sahiptir. Sayıca da *kadın ve aşk türkü*lerinden hemen sonra gelirler. *Ağıtlar* kim için ve hangi hallerde yakılır? Bu sorunun yanıtı yönünden *ağıtları* şu kümelere ayırmak olanaklıdır:

1. Devlete karşı dövüşte veya devletlerarası savaşlarda kahramanca dövüşerek ölen ünlü kişiler için söylenir. Yani *devlete karşı ve devlet-*

lerası savaşta ölenler üstüne söylenen ağıtlar.

2. Aşiretler arasında çıkan kavgalarda, kandavaları ve aile düşmanlıklarında ölenler için söylenen ağıtlar. Yani *aile ve aşiret çatışmalarında ölenlerle ilgili ağıtlar*.

3. Ekonomik ya da başka nedenlerle uzak kent ve ülkelere giden, hastalık ve başka nedenler yüzünden ölenler için de ağıt yakılır. Bunlara *gurbet ağıtları* diyebiliriz.

4. Askere gidip dönemeyen, kara haberi gelen kimseler için de ağıt yakılır. Bunlara *askerlik ağıtları* denir.

5. Çığda boğulma, sele kapılıp ölme, suda boğulma, yıldırım çarpması, deprem, kaza, düğün esnasında aniden ve çeşitli hastalıklar yüzünden ölme hallerinde de ağıt yakılır. Bu tür ağıtları da *doğal afet ve hastalık ağıtları* diye adlandırıyoruz.

Bu sınıflama en genel özellikler gözönünde tutularak yapıldı. Bu tasnifin dışında kalan az da olsa başka bazı özelliklerle de karşılaşılabılır.

DERSİM AĞITLARININ BAZI ÖZELLİKLERİ

Ağıtlar edebi ve tarihsel bakımdan *Dersim Kırmanc* edebiyatında seçkin bir yer tutarlar. Gerek söz, gerek içerdiği edebi sanatlar, gerekse besteleri yönünden başka halklarınkinden ayrı özelliklere de sahiptirler. Bunlar sadece *Dersim*'e özgü özelliklerdir ve bir benzerine başkalarında karşılaşılmaz demiyoruz; ama bazı önemli farklılıklarla, yöreye özgü özelliklerle karşılaşıldığını belirtmeliyiz. *Dersim Türküleri*'yle çevredeki halkların ezgileri karşılaştırıldığında, aralarındaki ayrılıklar daha açık bir biçimde kendini gösterir. Neki bu durumu irdelemenin yeri burası değil. Şimdilik soruna sadece parmak basmakla yetiniyoruz.

Dersim sık sık saldırılara uğramış bir yöre. Kendi yurdu için canını vermiş, kan dökmüş *Dersim*'li. Seçkin gençler düşmüş bu kavgada. Her defasında yıkıma, yoksulluğa sürüklenmiş ülke. Ölen bu yiğitler için ağıtlar yakılmış, intikamlarını almak için çaba gösterilmiş. Kısacası düşmanına boyun eğmemiş, dövüşmüş ve düşmanını elibos olarak geri çevirmeyi başarmış çoğunlukla. *Dersim*'li büyük şair *Alişer Efendi*'nin

Dersim Türküsü'nde çok güzel dilegetirdiği gibi:

*Nêçe padisayi amey na dina
Kuti weswese ke era destfiyê naca
Her zu be toreyê est nata bota
Onca nêqediya qal u qurrê Dêrsimi*

Doğrudur hala sürüyor Dersim sorunu, ama biz konuyu dağıtma-dan yine türkülerimizin özelliklerine dönelim.

1.Dersim Türkülerinde Otuz Sekiz:

Otuz Sekiz kolay kolay unutulacak gibi değil. Hem niye, nasıl unutulsun! Devletin *Dersim* halkının yüreğinde açtığı bu yara unutulur mu hiç! O devlet ki bugüne kadar ne hatasını kabul etmiş, ne de bura insanının gönlünü yapmak için en küçük bir çaba göstermiştir. Dahası *Dersim* halkına kuşkuyla gözlerle bakmış, burayı yabancı bir ülke, yabancı bir toprak gibi göregelmiş hep.

Otuz Sekiz'le ilgili çokça türkü var *Dersim*'de. Söylendiklerin de halk gözyaşlarını tutamaz, hıçkıra hıçkıra ağlar. Hem yaraları çşinir, hem dertleri tazelenir! Özcesi *Otuz Sekiz* teması türkülerimizde kızıl ve canlı bir hattır. Ne unutulur, ne gözardı edilir.

Dersim halkı insani, demokratik ve ulusal haklarını talep etmiş bu tarihte. Ancak devlet topla tüfkle karşılık vermiş. Çocuk, kadın, sivil halk demeden eline düşen herkesi ağırmakinalının önüne sürmüş, önlü-arkalı süngülere hedef etmiş, kırmış hep birlikte! Sözelimi, ünlü şair *Seyid Gazi* (*Seyid Qaji*) bu zulmü şu dizelerle dilegetirmiş:

Dersim'in altında uzanır iki yamaç arası

Dersim'e gidince

aşağıdan dalga dalga duyulur şin-şivan havası

Kadınlar kapanmış bebelerine ağlıyor

Diyorlar "Ne kadar zordur evlat acısı!"

Bu zalim ve dinsizler Dersim gençlerini kırdılar

Aşağıda yukarıda yığıdılar kucak kucağa
Dersim'in üzerinde tozdur dumandır
Az kaldı bahara
Gelsin konsun dağ doruklarına
Pepüğ (kuşu)* ve Laleler
inleyip ağlasınlar derdimize
Bilmem kim beddua edip
 demiş "Tümünüün muradı kalsın gözlerinde
sağ kalmasın tek filiz şu Dersim'de!"

*Pepug: Dersim mitolojisinde derdin,acı ve özlemin sembolü olan bir kuş. Bunun İbibik kuşu olduğu söylenir.

Benim buna bir şey katmama gerek yok. Zaten yöre şairleri gerçeği bütün çıplaklığıyla ve en iyi şekilde dilegetirmişler. Kadınlar kapanmış bebelerine ağlıyor / Diyorlar "Ne kadar zordur evlat acısı!" Yani devlet henüz ana kucağındaki bebeklere bile kıymış. Kızgın alevler tutuşturulmuş anaların yüreklerinde! Bu zalim ve dinsizler Dersim gençlerini kardılar / Aşağıda yukarıda yığıdılar kucak kucağa. Şair burada derin bir kuşku ve korkuya kapılmış, olmaya ki "Dersim'de tek can kurtulmasın!" Düşmanda merhamet yok ve kimse de Allah kurtarsın! demiyor bize...

Şahan türküsünde, Şahan "İki kesik baş geçirdiler yanımdan" diyor / Biri Hanım'ın, biri Alişer Efendi'nin". Çünkü devlet bu kişileri öldürmüş ve başlarını da kestirmiştir. Hünermiş gibi de götürüp şehir meydanlarında teşhir etmiş cümle aleme! Tabii Şahan'ın başı, Hasan'ın ve nicelerinkini... Diyelim ki bu yiğitler Otuz Sekiz'de devlete karşı savaşmışlar ve devlet bu zulmü kendine yakıştırmış! Peki artık harekât sona ermiş ve Mareşal Çakmak haberciler salmıştı harekât bitti, af çıktı, kaçaklar gelsin teslim olsunlar. Onlara birşey yapılmayacak ve sadece Batı illerine gönderilecekler, diye. Bu sıralarda Pülümür Kaymakamı, Ali'ye haber göndermiş, "Gel teslim ol! Affın çıktı" demiş. Ali gidip teslim olmuş bu sıkıntıdan kurtulsun diye. Olsa olsa sürgüne

gönderirler demiş kendince. Ne yazıkki *Ali* götürülüp öldürülmüş! Bu olay üzerinde kardeşi şöyle diyor:

*Kardeş beni dinlersen gitme
bu hükümete güven olmaz!*

Peki *Otuz Sekiz*'den sonra devlet *İmam Hasan*'ın başına neler getirmiş?

*Ey insanlar hele bir gelin!
Gittim ki on iki kişi yatırmışlar yere yığidimi
üşüşmüşler başına
Satırla yanaşmışlar boynuna yaz güneşinin altında
Ellerini kollarını kesmişler sağken
Uzatmışlar cesedin iki yanına
Dünyanın taşını toprağını yığmışlar aslanımın üstüne
Cesedinin bir parçası toprak altında
bir parçası dışarda
yaz güneşinin altında
Vay başuma!*

Buna eklenecek ne var ki? Halk gözleriyle gördüğü şeyleri söylemiş bu dizelerde. Hem de yıllardır *Pepug* gibi ağlaşıp duruyor için için! Bu türküleri derleyip yazmamanın, okuyup halka dinletmemnink, tarihin küllüğünde yitip gitmelerine seyirci kalmanın açıkça bir suç olacağına inanıyoruz. "Aman kimse bunları duymasın!" deyip kulaklarını kim tıkayabilir bu gerçeklere? Gönlümdekini sorarsanız, ne yazık ki bu kez de geciktik!

2. Ölçü ve Aheng:

Bir kez *Kırmancca* (Kırmancki) kulağa hoş gelen melodik bir yapıya sahip. Ahengi ve akıcılığı güçlü bir dil. Sözler çok defa sesli harflerle biter. Sözdizimi ve kafiye düzeni oldukça rahat gerçekleştirilir. *Laç Türküsü*'nden aktarılan şu bölüme bakalım:

Wela wela yaman o

Ordi gurlax amo dormê ma qapan o
Bextê Heyder u Demeni rê kes xirave nêvano
Ordîyê Tırki zaf o cayê welaxê ma nêdano
Ma zuvini qırrkeme Çemê Muziri cendeg u lesu ano
Ondêri de dame pêro tede şin u şıwan o

Dizelerin arkasındaki koyulaştırılmış sözcükler salt son heceleri bakımından değil, hemen her bakımdan belirli bir uyuma sahiptir. Görüldüğü gibi *o* gibi tok sesli bir harfle bitiyor dizeler. Bu özel-lik şiir yazmak, şiir yazmaya heveslenmek, konuşma ve hitabet bakımından dilin sahip olduğu gücü gösterir. Bir diğer örnek:

Ordi amo natê çemi dotê çemi
Damepêro, kîseme hêfê kami
Munzır delxe dano sade goni
Bırayê mı serva Dêrsimi sero

Bu *İsmail* türküsünün örgüsü ahenk bakımından oldukça güçlü. İlk üç dize birbiriyle uyaklı, dördüncü dizeyse ayrı duruyor gibidir. Dikkatle bakıldığında bu dizenin başıboş olmadığı, ikinci kıtanın son dizesiyle uyaklı olduğu görülür. Yani şu dizeler arasında... *Bırayê mı serva Dêrsimi sero / Panime hata ke ro ma der o*.

Dêrsimi Türküleri genellikle serbest vezinle örülmüşler. Ne *hece vezni* ne de *âruzla* karşılaşılır bunlarda. Ancak bu durum *Dersim Türküleri*'nin kafiye ve aheng düzeninde bir zayıflamaya yolaçmaz. Çünkü *Kırmancca* aheng oluşturma yönünden son derece elverişlidir.

Dizeler arasındaki kafiye ve aheng düzenine bakıldığı zaman sık sık şu formlarla karşılaşılır:

..... a	..... a	
..... a	..... b	..... a
..... a	 c	..... b
..... a	..... a	..... b

Bu kitapta yer alan türkülerde de rahatlıkla görüleceği gibi, *kita* ve *beyit* gibi edebi formlara Dersim şiirinde hemen hiç rastlanmaz. Şair dizeleri sayma ve buna göre kümelendirme gereğini duymuyor gibidir.

O daha çok söylemek istediğine ve söyleyeceği sözlere dikkat etmekle yetinir. Bir de ahenge özen gösterir. Bu şiirlerin bölümleri çoğunlukla bes tenin seyri içinde belirir ve söyleniş biçiminden ortaya çıkar. Bazen türkü birkaç bölümden oluşur, ama bu bölümlerin uzunluğu arasında herhangi bir orantı yok gibidir. Bazı bölümlerin uzun bazılarının da kısa ve çok kısa olduğu görülür. Bir de birbiriyle kafiyeli iki dize arasına bazen çokça söz girer. Bu nedenle biz kafiyeli dizeler arasındaki sözcükleri genellikle kafiyeli dizenin devamı olarak düşünüp sıralamanın daha doğru olacağını düşündük.

Bu türkülerde aheng ve ölçüyü incelerken *köşe taşı* (kemera qori) diye adlandırdığımız özelliği de unutmamak gerek. Birkaç literatürlerde bu tür bir kavramla karşılaşılıp karşılaşılmadığını bilmiyoruz, ancak bizde böyle adlandırabileceğimiz edebi bir özellik var. Duvar ustaları duvarı örmeye başlarken ilkin düzgün kesilmiş bir köşe taşı götürüp duvarın köşesine yerleştirir ve o taşı esas alarak iki taraftan duvarı ilerletirler. Bu taş *köşe taşı* adı verilir. *Dersim Türküleri*'nde şair, kafiyede esas alacağı bir sözcüğü her bölümün ilk dizesinin sonuna yerleştirir ve kafiyelerini ona göre düzenler. Bunun çokça örnekleri var, ancak biz *Fê'm'li Halil Bey* (Xelil Begê Fême) türküsünden bir alıntı yaparak ömeklemekle yetineceğiz.

Fêma Fêma Xelil Begê mi hêni yo
Ostorê Xelil Begê mi nawo yeno
şiwariyê seri sero niyo
Ostor, şiwariyê serê ku yo?
Va ke "Çê Miri de meser biyo"
De Mire Mire adır (e)de çê to kuyo
Qemişiye ro Xelil Begê mi meke mısayivê tû yo
Axurê wertê sîma de iqrarê Eli yo
Adirê Oli de çê Miri kuyo

Bu bölümde köşe taşı (kemera qori) *hêni yo* (çeşmedir)'dur. Buradan bölümün sonuna kadar kafiye bu *köşe taşına* göre ayarlanmıştır. *Dersim Türküleri*'nde köşe taşı görevi gören sözcükler den bazıları şunlardır:

Hiri, raye, cado, weke, şüye, gavan o, kemer u ris o, kaşi, vaye, tüye, viyale, kare...

Bu kısa değinme ve örneklemeden de görüleceği gibi *Dersim Türküleri* ahenk bakımından oldukça yüklü bir yapıya sahiptir. Ne yazık ki şimdiye kadar onların bu yönü üzerinde çalışılmamış. Yapılanlarsa henüz çok yeni ve yetersizdir.

3. Şair Evhalkına da Yerverir Türküde:

"Acılı yüreğin derdi"ni her kesten önce ana çeker. O dizlerini döver, saçlarını yolar acıdan!.. Gece gündüz gözlerinin önü hiç kurumaz. Hayıflanıp yanar yavruları için! Şair yaptığı ezgi de çoğunlukla ilk sözü anaya verir ya da ilkin o derdini söyler. "Kör olsun anası" diye başlar söze. Türküde o böyle adlandırılır. Ardından sıra baba, kızkardeş ve erkek kardeşlerine gelir. Kızkardeşler daha tutkundur kardeşlerine. Ölen, öldürülen kardeşlerinin yasını tutar, yıllarca başkoymazlar yumuşak yastığa. Kara bağlar, dilleri tutulur, dünyaları "kararır" bunların. Artık uyku uyumak haram olur bacıya, bacılara. "Yalnız bacılar yanar kardeşlerine!" denir halk arasında. Kardeş kardeşinin ölüm haberini alınca, gözlerinin önü kararır, "Ey vah, artık kime kardeş diyeyim! Sırtımı kime dayıyayım!.." deyip inler. Dizlerinin bağı çözülür, cesareti kırılır. Kardeş acısı çöker üstüne. Yıkılır dizlerinin üstüne.

Ölenin intikamını almak baba ve kardeşlere düşer. Tabii baba ölmüş ve aile reisliği sırası anneye gelmişse, o da oğlunun öcünü almaya namzettir. Sözgelimi *Seyid Rıza'nın Oğlu Baba* (Lawıka Bavayê Seyid Rızayi) *Türküsü*'nde intikam alma görevi babaya, *bizzat Seyid Rıza*'ya düşer. Şöyle deniyor türküde:

*Baba'ma dert olmasın
oğlum için tam bir buçuk gün dövüştüm yanası Sin'de
söndürtdüm ışıklarını, gaz lambalarını
Kim ne derse desin derdim büyüktür
dövüreceğim Baba'm için
benimle Kırganlı'nın kavgası
sürecek kuşaktan kuşağa*

Bu türküde anne gözüküyor.Şair ondan söz etmiyor, söz vermi

yor ona. Ola ki babanın, *Seyid Rıza* gibi bir babanın gölgesinde kaybolmuştur! Ancak o da diğer analar gibi dizlerini dövüp "*Ne kadar zordur evlat acısı!*" demiştir.

Zengeri Türküsü'nde intikamın sahibi annedir. Anne öne çıkar ve şöyle konuşur:

*Kadınları gönderdik Alanlar'a ricaya
kabul olmadı
Bu kez dövüşeceğim çocuklarım uğruna
tıpkı Gaxmud ve Kirig'de olduğu gibi
Çaresiz kalırsam sonunda
silah kuşatırım kırındaki çocuklara*

Aşiret dönemidir, intikam almaktan vazgeçmek olmaz! Ayıptır kanını yerde bırakmak! Töre bu. Hem ölü sahiplerinin yüreği yaralıdır, daralmıştır. Hem ne der başkaları? Onun için ana henüz "*kırındaki çocuklara silah kuşatır.*" Bazen de "*Kara giysilere bürünüp Dersim aşiretlerini gezer*" hele kim alacak bu intikamı! Nasıl olsa mutlaka birileri bu intikamı alacaktır!

Bacıların yüreği tutuşur, kardeşlerine gelene siper olmayı dilerler. *Fêm'li Halil Bey* (Xelil Begê Fême) türküsünde bacısı *Emine* intikamın sahibidir ve şöyle söyler:

*Fêm'dir Fêm'dir Halil Beyim yamaçlar
Kızkardeşi ağlayarak diyor
"Kardeşimin intikamını henüz aldırmadım"
Buna hayıflana hayıflana
düştüüm derde tasaya*

Kızkardeşi candan gönülden istiyor intikam almayı. Ne var ki düşman sıradan değil, koskoca *Mir Şah Hüseyin Bey* ailesi. Ona güç yetirmek zor. Ne yapsın, onun için diyor "*düştüüm derde tasaya*". Bacısının bu sözlerinden sonra ölü, yani *Halil Bey* dile gelir. Bacısını teselli edercesine konuşur:

*Dert etme bacım bu kafir, bu kalles
nice ağaları nice yiğitleri katletti
Bu kalles ne gencecik kahramanlar öldürttü
Senin Halil Beyi de öldürttü*

başlık yaptı Memê İlaş'a

Kızlar da anne ve babalarına yanarlar.Hatta onlara gelen belaya çarpılmayı dilerler. Sözgelimi *Hasan Efendi Türküsü* (Lawıka Hesên Efendi)'nde kızı (bazı varyantlarda *kardeşinin kızı* olarak geçer) askerın komutanına şöyle der:

*Ah bu ne tozlu bu ne dumanlı gün
Sarılmış babasının boyuna ağlıyor
kızı Xeycan
"Zalim ilk kurşunu babama sıkma
bana sıkıyanında!" diyor*

Bu kitapta biraraya getirilen ezgilerden sadece birinde ölen kişinin karısından sözediliyor. Ama kötü bir biçimde. *Zengeriye Türküsü'*nde -kaynananın ağzından- ölenin karısının durumu şöyle dilegetirilmiştir:

*Zengeriye Zengeriye Mursa'm, Mustafa'm su arki
Yanası Xıloz'a haberci gönderin
Ali'yi severseniz dertlidir bacısı Fidan
Deyin "Körolası durma gel
kardeşin vurulmuş
ey vah yengen almış hissesini
evini ayırıyor
Hele gel nasıl vereceksin kardeşinin payını
nasıl vuracaksın yola"*

Burada gelin, ölenin karısı, kısa bir süre sonra evini ayırıp gitmek ister.Oysa kocasının ölümünden sonra evlenmeyip, çocuklarını bekleyip büyüten kadınların sayısı az değil, Hem ana hem babalık yapmışlar çocuklarına. Saçlarını çocukları için ağartmışlar, terketmemişler koca evini. Ve bazıları ailenin en *kıdemlisi* (nuxuri) olmayı başarmışlar.

4.Yiğitlik ve Mertlik:

Yiğitlik, kahramanlık, mertlik ve insana ilişkin diğer bazı özelliklerin, *Dersim Türküleri'*nde güzel bir biçimde dilegetirildiğini görmekteyiz.Özellikle devlete karşı savaşlarda ölenler oldukça iyi bir biçimde

övülmüşler. Öyle ki bu övgü bazen ölçü tanımaz nitelermelerle sürdürülür. Sözgelimi *Zengeriye Türküsü*'nde *Mursa ve Mustafa*'nın anneleri şöyle der:

*Domonê mi ke kotêne çismê qewxa
coru olimê Heqi niyardêne xoviri*

Yine *Sahan Türküsü*'nde de şair, *Sahan*'ın ağzından şunları söy-ler:
*Diyor "Korkarım ben ölürsem
Dersim dağlarında kalmasın kızlar, kadınlar"*

Arkasından da şöyle deniyor:

*Şahan'ım öldü öleli
Söndü yıldızı Kırmanc ülkesinin*

Dersim halkı cesur ve yiğit insanlarına daima sahip çıkmış, unutmamış onları. Onların unutulmasına gönlü razı olmamış, onun için onların başarı ve erdemlerini türkülerle dilegetirmiş. Evet, türkülere aktarmakla kuşaktan kuşağa geçsin bu yiğitlik ve yetişmekte olan kuşaklar öncekileri örnek alsın, ders çıkarsınlar istemiş. Atalarının mertliğini, yiğitliğini korusunlar bilinçlerinde ve bu bir süre haline gelsin babadan oğula. Sözgelimi *Şahan*'ın kahramanlığını ve efendiliği nasıl unutulsun ki! Ya *Sılê Sur*'ın yiğitliği!.. Bu yiğit *Demenan*'lıdır, kahramanlığı dille-
re destan. O *Otuz Sekiz*'den önce aşiret kavgasında öldüğü halde şair, onun yokluğunun yarattığı boşluğu şu dizelerle dilegetirir:

*Borgini'dir Süleyman Ağa'm sıra sıra sırtlar
Meret Borgini'dir Süleyman Ağa'm sıra sıra sırtlar
İngiliz* senden uzakta kaldı -yavrum- el at tabancanın kabzasına
Ateş düşsün düşmanın ocağına ana
önden arkadan kaldım iki ateş arasında
Demenan'lılar bir gün dara düşersiniz elbet
İşte o zaman Süleyman Ağa mı ararsınız
-Allah yıksın bahtını aşiretin-
Öldürmeseydiniz Süleyman'ı mı
Otuz Sekiz'de hükümetin askeri
kurabilir miydi çadırlarını Koyê Sur'ın tepesine!*

* İngiliz: O zaman kullanılan İngiliz yapımı ünlü bir tüfek.

Mertlik ve yiğitliğin yansıma yakışıklılık da övülür *Dersim Türküleri*'nde. Bu konuya ilişkin de birhayli örnek var. Biz sadece birini vermekle yetineceğiz. Örneğin *Seyid Rıza*, oğlunun yakışıklılığı konusunda şöyle der:

*Eh Allah için söyleyin
Elime bir lamba alıp dolaşsam Şeyh Hasan ve Dêrsim aşiretlerini
Dünyada bulamam bu oğulun bir eşini*

Bu örneklerden *Dersim* adet ve törelerinde, özellikle de aşiret etkinliğinin yaşandığı *Kırmanciye* döneminde *mertlik*, *yiğitlik* ve *yakışıklılık* gibi insan özelliklerinin saygın ve önemli değerler olduğu açıkça anlaşılıyor.

5. Ölüm Nedenleri ve Biçimine İlişkin Bilgiler:

Dersim Türküleri, yörenin tarihini aydınlatmak bakımında da ciddi bir değer taşırlar. Türkünün kahramanı hangi çatışma ya da hangi savaşta ölmüş, nasıl ve niçin öldürülmüş, dostları ve düşmanları kimler, çevredeki halkın bu kavga konusunda ne düşündükleri vb. konularda türkülerde yanıt bulmak mümkün. *Kırmanciye* konusunda fazlaca bir bilgisi olmayar biri bile bu türkülerini okusa ya da dinlese birşeyler öğrenebilir. Sözgelimi *Fêm li Halil Bey Türküsü*'nü dinlese şunları öğrenecektir:

Fêm, *Dersim*'in bir köyüdür ve *Halil Bey* de bu köyün büyüğü. *Şah Hüseyin Beylerse* yörenin derebeyleri. *Halil Bey*'le bu *Mir* müsahiptirler. Yani ikisi arasında Hz. Ali ikrarı var ve *ahiret kardeşidirler*. Ne ki *Mir* hep kalleşlik yapar; dost, ikrar nedir dinlemez! Hile ve plan kurmaktan geri kalmaz. Müsahibi olan *Halil Bey*'e de tuzak kurar ve *Memê İlaşi* adında birinin eliyle öldürtür. Bu cinayete karşılık *Memê İlaşi*'nin başlık parası ödenir veya ona bir kız verilir. *Mir*'in öldürttüğü ilk kişi değil bu, şimdiye kadar çok sayıda *Dersim*'li yiğidin kanına girmiş kalleşçe. Ne ki adam *Mir*'dir, kimse güç yetiremiyor ona ve intikamını alamıyor ondan...

Yine *Seyid Rıza'nın Oğlu Baba Türküsü*'nden de şunlar anlaşılacak-

tadır:

Seyid Rıza ile *Kırgan Aşireti* arasında eskilere dayanan bir düşmanlık var. *Seyid Rıza* oğluna hep söylemiş "Oğlum beni dinle, nereye gidersen git ama Kırgan'lıya uğrama!" diye. Ama oğlu "Gençlik havasına kapılmış, dinlememiş babasının öğüdünü." *Kırmancıye* (Dersim)'nin "Beyliğini, Paşalığını almak için" Hozat'a görüşmeye gitmiş. Dönüşünde ise *Kırgan Aşireti*'nin yerleşik bulunduğu topraklardan geçmiş ve onlardan birisine misafir olmuş. Sonra *Mehmet* ve adamları tarafından kendisine pusu kurulup arkadaşlarıyla birlikte öldürülmüş. Türkünün şairi ve *Dersim* halkı bu eski düşmanlıktan habersiz değiller. Bir yandan da *Baba'yı* eleştiriyorlar. Örneğin türkünün-bir yerinde *Seyid Rızaya* şunlar söyleniyor:

Kırgan'lı eski düşmandır
Komaz kimseye intikamını
Silê Sur'ın oğlu Memed Ağa'nın
Baba'nın elinden yaralandığı yıldan beri
Akşamdan akşama inleyip yaralarına bakıyor

Demek ki *Memed Ağa* henüz delikanlıyken *Baba'nın* kendisine sıkı-tığı kurşunla yaralanmış. Yöre halkının da söylediğine göre sağ kolundan aldığı bu yara nedeniyle kolundan birkaç parça kemiği düşmüş *Memed* in. Kolu sağlamış, ama kısa kalmış. Öyle ki bu koluyla saçını taramaz olmuş. Kolundan düşen kemikleri ise bir keseye koyup yatağının başu-cuna asmış...

Dersim'lilerin ve bu türkünün şairinin belirttiklerine göre, *Memed Ağa* intikamını almış *Baba'dan*. Aşiret yaşamıdır, intikamını almazsa olmaz. İntikamını alamayan kimse erkekten sayılmaz. Küçültür, horlanır, başı dik gezemez halkın arasında. *Devlet* ve *Rayberê Kop (Qop)* iki aile arasındaki bu düşmanlıktan yararlanmış olabilirler. Ancak bu tüm hatanın intikam almak durumunda bulunan tarafa yükletilmesini gerektirmez. Öyle anlaşılıyor ki *Vet.Dr.Nuri Dersimi* duygusallık göstermiş bu olay konusunda. Ve *Kırgan Aşireti*'ni toptan "hain" ilan etmiş! Bu türkünün şairi dizelerinde saygın bir yer vermiş *Seyid Rıza'ya*. Hiç bir biçimde onu suçlamıyor. Hatta fazlasıyla temize çıkarıyor. Ancak *Baba'nın Kırganlılar*'la aralarındaki düşmanlığı kışkırtıp dirilttiği dilegetiriliyor. Örneğin *Memed* de öldürmek kastıyla sıkılmış, ama yara alarak kurtulmuş. *Memed* de onu kollayarak yıllar sonra -o dönemin koşulla

ında- intikamını almış! Babasının yüreği sızlamış, demiş "Kırganlı eski düşmandır / Komaz kimseye intikamını." Bu türkünün sözlerinden de anlaşılacağı gibi *Baytar Nuri*'nin bu ve benzeri yargıları üzerinde yeri geldiğinde genişçe bir değerlendirme yapılmasında büyük yarar var.

Yukarıda da belirtildiği gibi ağıtları beş gruba ayırıp, her kesimi ayrı ayrı sunduk. Bununla birlikte *Dersim* üzerine söylenmiş Türkçe türküleri de bu kitapta yayımlamakta yarar gördük. Bunlardan bazıları *Dersim*'li şairler (*Alişêr Efendi*, *Sefil Gazi* gibi) tarafından yapılmış, bazılarının da yapımcısı belli değil, anonimdirler. Bunları ayrıca *Kırmanckiye* çevirme gereğini duymadık. Bu türkülerden çoğunun metinleri daha önce *Berhem* (*A.Haydar Avcı*, «Kürt Halk Ayaklanmaları», s. 10, Ocak 1991, Stockholm) dergisinde yayımlanmıştı ve biz oradan aktardık.

Dersim Türküleri üzerinde daha çok konuşulup yazılmalı, incelenmeli enine boyuna. Bizim bu çalışmamız, ana materyali yazı diline kazandırmakla birlikte henüz bir ilk adım sayılır. Daha gelişkin çabalara, daha kapsamlı araştırmalara ihtiyaç var. Bu konu üzerinde düşünürken insan hayıflanıyor, dizlerini dövüyor "Neden bu değerli ürünlerimizi daha önce derleyip yazamadık, neden bu kanayan yüreğimizi daha önce ülke ve dünya kamuoyuna açamadık" diye.

**ŞİWARÊ ÇÊRİYA MERDANÊ CENGÊ
DEWLETE
U YÊ
MIRDANÊ MEREVÊ WERTÊ DEWLETAN**

**DEVLETE KARŞI DİRENİŞLERDE
VE
DEVLETLER ARASI SAVAŞLARDA
ÖLENLERE YAKILAN AĞITLAR**

Şahan (.... 1937)

Foto: Berhem'in arşivinden

AX WAYÎ WAYÎ WAYÎ!

Ax wayi wayi, wayi wayi
leminê leminê leminê wayi!

Aşîrênê çêvêsayenê nafa bêrê tîfong berzê
zalimê kafîrê Qajî Pasayî(1)
No zalim bive sebevê meytê sîma
Dardiwe hirus u dî padîsayî
Ora tepîya sîre ard Qozo u Qoçkîriyo(2)
Leminê leminê Qozon u Seyd Rîzayî!

Aşîrêne çêvêsayenê bi sebevê ma yê emserî
Jê Xîdrê Ali
jê Uşenê Qereman Axayî
Têde Koyê Dêrsimî ra qırkerdî
Leminê leminê Axa u Bavayî!(3)

No çêvêsaye qey nêwerdo
niyaz u qurvanê Qemerê Hemed Axayî
Tırko ostori ardi berdi sarê Jêle sero fişti kayî(4)
Ewro de tîm mutajî non ra cêvişiyê
Leminê leminê niyaz u sa u pêskês u rayî(5)

Ewro de Girdigi serde yeno
leminê leminê çêfê Çê Memed Axayî(6)

Bi sebevê ma yê emseri çê Xıdırê Ali
 Aşîrêne çêvêsayenê
 cor Uşenê Qereman Axayi
 Têde Koyê Dêrsimi ra qırkerdi
 Lemînê leminê Axa u Bavayi
 Axa u Bavayê Koyê Dêrsimi
 zalimê Uşenê Avdile Pasayi(7)
 Nê tayê kerdi pêskês
 Mustafa Kemalê Pasay rê rusnayı(8)
 Aşîrêne çêvêsayenê Çê Lazê Sawşên Axayi(9)
 Ma ra aver Kertê Avzerdê vêsayi de rusnayı
 Azo ke peyde mend surgun kerdi
 qezon u memleketona fetelnayı(10)

*

Ne piya verdayi pi ve laji ra
 Ne daye-maye ve çêna ra
 Ne qeqêne wayê u didi bırayi(11)
 Pêro mazurêni u hêşîrêni u xerivêni ra qırbi qediyayi

Na dawa ma dawa çêverê tû ya
 Xızîrê serê dengız u deryayi
 Na dawa ma dawa çêverê tû ya
 To nêzu zona Tuzık Bavayi
 Bava na qeşî rê koti menda
 to çayê sarê xo kerdo binê cîlê şiyayi!(12)

Nê aşîrêne çêvêsayenê bêrê şime diyarê Harsiya(13)
 vêsayiye
 Lemînê leminê tenga Memed u Mursa Axayi
 Nê to qarşiyê dost u dîsmeni ra qonaxê sîpeyi viraşti

Axayê mî çitur niya caverdayi
Xırava Heqî ya ke sîma rê vajiye
dest u payê sîma girêdayi
Sîma çekê miya xo kerdi ra
eve xo desti ra berdi
Pilemoriya vêsaiye de dayi(14)

Nê bêrê şime diyarê tumê Gomê(15) vêsai
Leminê leminê melulêniya hirê xanonê
Çê Dursin Axayi
Nê bêrê şime diyarê Daxbegê(16) vêsai
qırkerdi rezê Çê Welê Kali ded u birazayi
Pancirasê(17) vêsai de hêfê mî bêro
nodayina Çê İsmailê Sîleman Axayi
Nê bêrê şime diyarê Tojinga(18) vêsaiye
hêfê mî bêro pil u qizê Çê Boz Axayi
Askiregê(19) vêsai de hêfê mî bêro
kîstena Xîroli Axayi
Mêçiya(20) vêsaiye de hêfê mî bêro xanê Çê Uşen
Axayi
Nê bêrê şime diyarê Pardiya(21) vêsaiye hêfê mî bêro
Lacê Dewrêsê Qemer Bavayi
Mazra(22) vêsaiye de hêfê mî bêro domononê
Çê Xıdırê İvişi
Hirê rezonê Çê Hemê Mistefayi
Hirê rezonê Çê Ferat Axayi
Nê Vîlê Kewlê(23) vêsai de
hêfê mî bêro to Aliyê Keki

Aşîrêne çêvêsayenê, Pilemoriya vêsaiye de

na vişt u dî tenê ke qırkerdi
kerdi zerrê jü xendeki(24)
zoni naro serê zerra Ali u Mîstefa Axayi
Portê panguleto cira veti
Nê ve puxtaronê vêsawo vera(25)

**

Ali yê mî, Mîstefa yê mî, Îsmayilê mî hêni yo
Nê bira no sene qanuno kor o, kutik o
na dewr wertê ma de teskil biyo

Vêyvê dî lazo jü ki pi ra
ma werte de qe piya biyo
Nê bira bira yê ma yê ma
Heq (e)de çêverê keşi nêkero
Na raye qesasê Hermeni yo(26)
Lêyê medaxi, topê kuraşi, qalivê sovini
keşi rê neşiv nêbiyo(27)
Ax meytê keşi niyamo
verê çêverê keşi de tenasuri ser nêniyo(28)

Dilegê ma ke canavê Heqi ra esto
izma des u hot duweli jü bo
jü roze Anqara de
sarê nê gâwuri sero bîqetiyo(28)

Vatox: M. Mexsudi

Arêker: Hawar Tornêcengi

---

1. *Qaji Pasa: Yanê Mîstefa Kemal.*

2. *Seke zonino, 1920 de dewlete heresan kerd u ordiyê xo rusna*

Qoçgiriye serde. 1926 de ki est *Qozo* ser. Xora *Seyid Rıza* ki kerdîvî "Îmamê seri" u hazar u zu dek-dubara kerdêne ke eyi werte ra wedarê. Sair naca de serranê verênan ano viri.

3. Dêrsim de pilê dewe, pile aşire u ezbeta, binê qesa *Axa*'yi de name benê. Gegane zu aşire de 10-20 heb axayi benê. Nan ke sîfrê kami de yeno werdene, cı ra vanê *Axa*. Yanê keso nandar u xanedan, pilê aşire niya name benê. *Axa* esto ke çê de tasê do zor peyda beno! Qesa kılme, hukmê axawonê Dêrsımızan wayrê mulkê girşi biyene ra nina u gere na be axayêna hetê *Diyarbakır* u *Ruha* jê zuvini say nêkerê.

Kırmancki de têde seyido rê vanê Bava. Pil u Bava kam ke kuto destê dewlete, kışiyo.

4. *Jêle* namê jiyarade *Dêrsimî* ya. Vanê *waa Düzgün Bayavî* ya. Caode miqedes o, hedê keşi niyo ke ebe astoranê xo veciyo *Jêle* ser u uca de astoran kay fiyo! Tırko *Jêle* sero astori fitê kayi, itiqatê na sari rê bêhurmetiye kerda.

5. Hen biyo ke indi *Jêle* u jiyarê bini têde *herediye!* Çike binê. İngîşa dismeni de mendê, coka kes besenêkeno niyaz u qurbanan be ro ser. Na ri ra kesê ke motayê na niyaz u qurbanan ê, indi na rızqê xo ra cêvişiyê.

6. *Memed Axayi* hetê dewlete gureto, çimê sari de indi biyo xay-in! Kam ke Dêrsımızan ra kışiya, o kêf keno!

7. *Uşenê Avdile Pasayi, General Hüseyin Abdullah Alpdoğan* o. *Qasabê Dêrsimî* yo.

8. Wextê zagonê *Uşenê Avdile Pasayi* de, *Otuz Sekiz* de, tayê mêrxasê ke ebe dest u desisê dewlete kışiyê, sarê ine cıra kerdêne rusnêne *Avdile Pasay* rê. Tavi wextê na kar u emeli de pilê dewlete, yanê *Reisicumhur Atatürk* bi. Nezerê sari de na sareyê ke birriyê, *Avdile Pasay* ki rusnê *Mıstefa Kemal Pasay* rê!

9. Çê Sawşen'i "axa" niyê, Beg ê, *Mirê Dêrsimî* yê. Otuz Sekiz de i ki surgun kerdê. Hama ine tıfong nêesto dewlete.

10. Azo ke sîngi, axırmakina, qersune, qazê kimyayi, adır u kar-di vera xeleşiya mefi kerd u rusna *Xerb*. Pêro lêw u laç kerdî.

11. Surgunê *Dêrsimî* zuvîna ra burmay ra. Ma u pi, pi be laci,

wayi be brawo ra zuvin ra çêra kerdî. Ke alaqa u tesela xo zuvin ra bıkuyo, nêşêrê nêrê u wertê *Tırkan* de vind bê şêrê.

12. *Sair*, dawa sarê *Dêrsimî* dana "*Xızurê serê dengiz u deryayi*". *Tuzık Bavayi* ra ki lomanê xo keno, vano dısmeni ma qırkerdime, to ça destê xo ma verra nêkerd! "*To ça xo kerdo binê cilê şiyayi!*"

13. *Harsiye*: *Dêrsim* de dewade namdar e.

14. Dewlete hona ke dest be qırrım nêkerdivi, sifte çekê destê miletî top kerdî. Tayine ebe destê xo çeki berdi dayi hukmati. Tayine ki vake "*tivar be na dewlete nêbeno*" u çekê xo nêdayi. *Harsiye* ra *Memed* u *Mursa'yî* ki berdê çekê xo dê dewlete, hama onca ki dewlete ci rê niyama ram u comerdiye. Kistê.

15. *Gome*: Cao ke çêyê ya dı-hire çêyi tede manenê.

16. *Daxbeg*: Î çar dewê ke ebe teklifê Mareşal Çaxmaxi dewlete 1930'de ordî ont ser, ine ra jü ya. Dewêda namdar a u qe dest xo vera nêkerdo.

17. *Pancıras*: Dewade *Dêrsimî* ya.

18. *Tojinge*: Dewade *Dêrsimî* ya.

19. *Askireg*: Dewade *Dêrsimî* ya.

20. *Mêçiyê*: Dewade *Dêrsimî* ya.

21. *Pardiye*: Dewade *Dêrsimî* ya.

22. *Mazra*: Namêde cayê mendene wo, dewe wa.

23. *Kewle*: Namêde cayê mendene.

24. *Otuz Sekiz* de, cao ke milet qıfle qıfle zuvin ra giredo u dime ra sanê axırmakina ver ya süngi kerdê, meyiti xendekan de estê pês-er, kemer u kuç corde kerdo serde. Na ca de ki hen vacino.

25. Qıflo ke kincê hewli parê, cewahir qimetiye xo serowo; sifte i kerdê vırran, kincê ine guretê u dime ra ki pere u çiyu qimetin ci ra gureto. Çike miletî hen zono ke dewlete ine top kena rusnena *Xerb*. Naye ra kincê xu yê hewli kerdê pay, çiyê xu yo qimetin ki gureto xo ser, amê teslim biyê. Na ca de çı amo i keso serde, sair aye ano ra zon.

26. Na ca de hen fam beno ke dewleta sayê ke qesasê *Hermeniyo* sarê *Dêrsimî* ra cêna. Oxro ke sarê na cay, *Hermeni* qori kerdê, cîrê

biyê wayir. Beno ke na çeküye niya bo: Na raye jê qesasê *Hermeniy-an* o. Xora zaf lawîkanê bino de, rew rew qalê tertelê *Hermeniy-an* beno. Hama jê vatena mı, ne ke jê na lawîke.

27. Pêro ko ra, bîr de, çê xo ra dîri kişiyê. Ne mîle, ne kefen, ne ki qalivê sovın keşirê "neşiv" biyo.

28. Hal ke niya biyo, indi meytê keşi nêniyo misoni (teneşir) ser u nêşüyo. Mendê "*Tija amnani vera!*"

Türkçesi:

EY VAH, VAH VAH!

Ey vah, ey vah, ey vah bakın şu başa gelene!
Aşiretler, evi yanasıcalar!
Gelin birlikte direnin devlete
zalim Gazi Paşa'ya
Bu zalim suçlusudur ölenlerinizin
Otuz iki padişahı yıktıktan sonra
döndü Kocan ve Koçgirilere
Ey vah Kocan ve Seyid Rıza'nın başına gelenler!(1)

Aşiretler, evi yanasıcalar!
O sebep oldu
Xıdırê Ali
Uşenê Qereman Axayi gibi yiğitlere
Öldürttü hepsini Dersim Dağı'nda

büyükleri, seyidleri
Ey vah, ey vah bakın şu olanlara!

Bu zalim niçin yememiş niyazını, kurbanını
Qemerê Hemed Axa'nın!

Türkler çıktılar kutsal Jêl'ın doruğuna
at koştururdular orada!(2)

Buraya giden ekmek ve niyazlarla geçinen fakir fukara
rızkından oldu

Artık görülmez oldu niyazlar, elmalar,
sunu ve armağanlar

Ey vah, ey vah bakın şu olanlara!

Hele bakın şu Gırdıg'den gelen sese!

Şu Mamed Ağa ailesinin neşe ve eğlencesine(3)

Ey vah, ey vah bakın şu olanlara!

Ki Mamed Axa sebebidir

aşağıda Xıdırê Ali gilin

Aşiretler, evi yanasıcalar!

Odur sebebi

yukarıda Wuşenê Qereman Axa'nın

Bunların tümünü katlettiler Dersim Dağı'nda

Ey vah, ey vah bakın şu olanlara

nice yiğitleri, nice seyidleri!..

Dersim Dağı'nın büyük ve seyidlerini

Zalım Hüseyin Abdullah Paşa yoketti(4)

Bunlardan bazılarının başını da

armağan diye gönderdi Mustafa Kemal Paşa'ya(5)

Aşiretler, evi yanasıcalar!

Yerin göğün direğiymi Şah Hüseyin Beyler(6)
Onların hanınlarını da sürgün edip
bizden önde
şu kahrolası Avzer Kerti'nden yola çıkardılar
Geride ne kalmışsa onu da
Batı'nın kaza ve memleketlerine sürgün edip
köşe bucak süründürüp durdular(7)

*

Ne baba ve oğlu
ne anayla kızı bıraktılar birarada
Artık sesi duyulmuyor bir bacıyla iki kardeşin yanya-
na(8)
Boynubüküklükten
esaret ve de gurbetten kırılıp tükendi bunlar da!

Bu davamız sanadır, senin kapında ya Hızır!
Denizlerin deryaların hakimi
bu davamız senin de kapında!
Bilmem bilir misiniz Tuzık Bava'yi?(9)
Nerde kaldın Bava bu olanlar karşısında!
Neden kafanı sokmuşsun kara çulun altına?(10)

Aşiretler, eviyanasicalar!
Hele gelin gidelim yanası Harsi'ye(11)
görelim Memed ve Musa'nın halini
Ey vah, ey vah bakın şu olanlara!
Beyaz konak yaptırdın
dost düşman ortasında
Nasıl boş bırakıp gittin böyle!
Hele şu Allahın işine bakın

elinizi kolunuzu bağladı sanki!

Kendi belinizdeki silahları bizzat kendi elinizle çözüp
ve de kendi ellerinizle götürüp yanası Pülümür'de
teslim ettiniz hükümete!(12)

Hele gelin bir gidelim şu Gome'nin(13) tepesine

Ey vah, ey vah bakın şu olanlara!

Bakalım Dursun Axa gilin üç hanesinin haline

Gidelim bakalım şu viran Daxbeg'e(14)

Welê Kali gilin öldürüldü tüm seçmeleri

Amca yeğendi hepsi de

Yanası Pancıras'da(15) yanıyorum İsmayilê Sılêman
Ağa'nın hanedanlığına

Yanası Tojing'de(16) yanıyorum Boz Ağa gilin
küçüğüne büyüğüne

Yanası Askirig'de(17) yanıyorum Xırrolî Ağa'ya

Yanası Mêçi'de(18) yanıyorum Wuşen Ağa'ya

Hele gelin bir gidelim Pardi'nin(19) tepesine

görelim Dewrêse Qemer Bava'nın başına gelenleri

Yanası Mazra'da(20) yanıyorum Xıdırê İvîs'in çocuk-
larına

Hemê Mîstefa gilin üç seçkinine

Ve de Ferat Axa gilin üç yiğidine

Şu yanası Vîlê Kewle'de(21) yanıyorum Aliyê

Keki'ye

Aşiretler, evi yanasıcılar!

Yanası Pülümür'de katledilen şu yirmi iki kişiyi
anımsayın

Topunu yığdılar aynı çukura(22)

Ali ve Mustafa'nın karnına basıp dizleriyle

Ûstündekileri çıkardıktan sonra(23)
verdiler puhtarların ağzına

**

Ali'm, Mustafa'm, İsmail'im pınar
Bu ne kör kanundur kardeşim
ne zamana kaldık!

Babayla iki oğulun düğünleri hiç birlikte olmuş mu
bizde!

Allah kimsenin kapısına komasın

Bu kez Ermeniler'in kisası(24) gibi bizimki de

Hayır kazanı, bir top kefen, bir kalıp sabun

kimseye nasip olmadı

Ah Ah, hiç kimsenin ölüleri getirilmez oldu evinin
önüne

Teneşire uzatılıp yıkanmaz oldu bundan böyle(25)

Cenabı Hak dileğimizi kabul ederse

on yedi düvel birleşip bir günde basarlar Ankarayı

Ezerler bu zalimin başını!

Söyleyen: Memedê Mexsudi

Derleyen: Hawar Tornêcengi

---

1. Bu sözlerden türkünün 1937-38 başkaldırısı döneminde ve Seyid Rıza'nın idamından sonra yazıldığı anlaşılıyor. Ayrıca 1920'de gerçekleşen Koçgiri ayaklanmasını ve 1926 Kocan aşiretine yapılan saldırı anımsatılıyor.

2. *Jêl*, Dersim'in sayılı ziyaretlerinden biridir. Efsaneye göre *Jêl*, yörenin en büyük ziyareti olan *Düzgün Baba*'nın kız kardeş-lerinden biridir. Töreyle uyarınca ziyaretgâhın bulunduğu yere atla çıkılmaz ve at sırtında oraya çıkmak saygısızlık sayılır. Ne ki Türk askerleri, yöre halkının inançlarını hiçe sayarak burada karargâh kurmuş, at oynatmışlar.

3. *Mammed Axa*'nın kendi halkına ihanet ettiği belirtilmek isteniyor.

4. *Dersim Kasabı* olarak da adlandırılan *General Hüseyin Abdullah Alpdoğan* kastediliyor.

5. 1937-1938'de *Alişer Efendi*, *Şahan* ve öldürülen daha bir çok şahsiyetin başları kesilerek devlet büyüklerine sunulmuştur. Ezgide bu durum dilegetiriliyor.

6. *Mamahatun*'da kalan *Şah Hüseyin Beyler* Dersim'in Mir ailesidir. 1937-1938 başkaldırısına katılmadığı halde isyanın bastırılmasından sonra bu aile de Batı illerine sürgün edilmiştir.

7. Dağlara kaçıp kurtulabilenler, harekâtın sona ermesinden sonra toplatılıp Batı illerine sürgün edildiler.

8. Gerek isyanın ezilmesi, gerekse kurtulanların sürgün edilmele-ri ve sürgün yaşamları sırasında uğradıkları ağır kayıplar, halka yapılan büyük kötülükler bu sözlerle dilegetiriliyor.

9. *Tuzık Baba* aynı zamanda bir dağın adı olan bir ziyarettir.

10. *Tuzık Baba*'nın halka yapılan zulüm ve zorbalıklara gözünü kulağını kapadığından şikayet ediliyor. Oysa inanca göre onun imda-da yetişip zalimin hakkından gelmesi gerek.

11. *Harsi*: Dersim'in bir köyü.

12. Devlet *Dersim Tenkil Harekâtı*'nı başlatmadan önce bir yandan askeri kışla, karakol ve yollar yaptırarak; diğer yandan halkın elindeki silahları toplatarak gerekli koşulları sağladı. Bu ezgide sözü edilen kimseler, hükümetin buyruğuna uyararak silahlarını götürüp *Pülümür*'de kendi elleriyle teslim ettikleri halde devletin askeri tarafından öldürülmüşler.

13. *Gome*: Dersim'de bir köy.

14. *Daxbeg*: *Fevzi Çakmak*'ın isteği üzerine 1930'de gerçek

leştirilen Pülümür Harekâtı'nın yöneldiği başlıca üç köyden biri-dir.

15. *Panciras*: Dersim'de bir köy.

16. *Tojinge*: Dersim'de bir köy.

17. *Askirig*: Dersim'de bir köy.

18. *Mêçi*: Dersim'de bir köy.

19. *Pardi*: Dersim'de bir köy.

20. *Mazra*: Mezra.

21. *Kewlê*: Dersim'de bir köy.

22. Kitle halindeki öldürmelerde, hendek ve çukurlar açılarak ölümler içine konmuş ve üstü toprak ve taşlarla kapatılmıştır.

23. Toplu öldürmeler sırasında giysi, mücevher ve para gibi işe yarar her şeyleri gaspedildikten sonra insanlar kurşuna dizilmiştir.

24. Dersim'liler Ermeni kırımında Osmanlı hükümetinin planlarına alet olup Ermenileri katletmemiş, aksine onları kollayıp korumuşlar. Bir kısım Ermeni kaynaklarında bu durum açıklıkla belirtilir. Türküde, devletin bunun kisasını Dersim'lilerden aldığı yorumu yapıyor.

25. Yakalananlar tek tek ya da toplu halde öldürülüp yazı yabanda çukurlara atıldıkları için usulüne uygun gömülme kimseye nasib olmuyor!

SAHAN

Xozati persena cadê tomofili
Heq adır be Avdîla Pasay(1) verdo
koto qeracê mordemê pili
Sahan vano "Qedrê canê xo bîzanê
ma sero cêrenê qanunê kafiri"

Ax de biye biye, na be ma biye
Sahinê mî qolêde xo gureto
şîyo basqînê alayiye
Vano "Tersa mî sarê mî ke talde kuyo
kounê Dêrsimî de nêmano çêna u cêniye"(2)

Ax ko romerdiyo bî hêniyo
Esker nawo amo koyê Dêrsimî muniyo
Sahan vano "Dî sareyi viyarnay mî ra
jü yê Xanîme wo, jü yê Alişêr Efendi yo"(3)

Sahanê mî qolêde xo gureto
şîyo geçê Koyê Muzîri
Vano "Lao bêbextêni mekerê
ma piya werdo qîrbanê Xîzîri"(4)

Aşîri merdena mî rê qail nêbenê
Tornê Babayi(5) kerdê imamê seri
Xozati persena Qerexlan ra nato

Qanunê Mistefa Kernali persena
çî çiyode bervato

Sahan vano "Lazê Pirçoyi de misewre meso(6)
Min u to cızikê zu maye lito"
Heqo tî keşi serde naye miyarê
bırayi sarê bırayi berdo çadire de roto

Sahanê mı rê efkar nêbo
Heseni(7) hêfê to gureto
Ax de biye biye, Sahanê mı biye
Sahanê mı ke merdo nêmerdo
şikiyo tılsimê Kırmanciye(8)

Pane pane Sahanê mı pane
Eskerê Mistê Kori(9) amo ma qırkeno
cigera mı pane!
Eskerê Mistê Kori amo ma qırkeno
mecâl cı mede pane!

Arêker u vatox: Zilfi

Şahan pilê aşira Bextiyaran bi. *Otuz Sekiz* de kışiya. Tayê cawo de jê Şahin, Sahin, San nuşiyoy; hama rastê xo Sahan ya ki Şahan o.

1. Qırmê *Otuz Sekiz*'i binê emr u fermanê eyi de vırajiya. Wertê miletî de ebe leqema Dersim Kasabı yeno naskerdene namê xu yo.

heq *General Abdullah Alpdoğan* o.

3. *Sahan*, çimê sarê Dêrsımı de *qorikarê namusê muleti* yo. Hona ke qırnmi dest pê nêkerdibi, dewlete wast ke çekan top kero u muleti bê çek verdo. Axırê tayê qan bi, çekê xo berdi teslimê dewlete kerdî. İne ra zu ki *Uşen Axa* yê dostê *Sahani* bi. Seke kal u pirê mıntıqa vanê, *Sahani* cı ra mınete kerde, va ke "Eke gosnana mı çekanê xo teslimê dewlete meke. Dewlete ma rê dubara kena. Wazena vırne ma bêçek kero u dima ra ma jê mal u gayi serebıbrno." Axırê *Uşen Axayi* berdi çekê xo dayi hukmati u ama çê xo. Rozê dı neferi be onbaşiyê ra amay çê *Uşen Axayi*, bi meyman. Wayrê çeyi ard cı rê malê serebırmê. Nanê xo werd u tenê ke sewe şikiye, sarê dormi ust ra şî çeyanê xo. Nafa ni eskeran wast ke hurdemena ciniyanê *Uşeni* biyarê oda u cı rê xırabiye bikerê. *Uşeni* na qebl nêkerde, est xo ver. Eskeran dapıro, lıngi qılasnay ra sole kerde cı u zaf şikence kerd. Hama çı fayde dest de çek nêmendibi. Berdibi ebe xo desti dayibi dewlete. İndi ke eskeran sekerd u çı xırabiye kerde, sarê dewe ke sodır uşti ra, di ke hurdemena ciniyanê *Uşeni* resen esto gulıya xo u xo goza verê çêveri ra fito dare. *Uşen* be xo ki royi ver der o u zonê xo nêcêrino ke qesey bikero.

Naye ser, *Sahan* be çend hevalanê xo ra erzenê qerekoli ser xelê eskeran kisenê. Vano "Ewro *Uşen*, meste jüyo bin, ya ki ez be xo! Çı ferq keno, ma gere na ayivi çarê xo ra pak kerime." Na çekuyanê lawıke de, na camêrdiya *Sahani* arda zon.

3. Sarê Dêrsımı cı ra vano *Mire, Alişêr Efendi, Alişêr, Diko* (Sarê dewa xo ya *Qoçgiriye* eyi niya name kenê. Çı ke keşi rê serê xo nênoro, xırabiye qebl nêkerda u verê dısmeni de qe bê veng nêmendı). Şair u alımode namdar o. *Xanume* ciniya *Alişêr Efendi* ya. Namê xu yo heq *Zarife* wa. Vanê aye namê *Alişêr* ê mêrdê xo qe nêterekno (nêgureto zoni ser), tum cı ra vato *Haval* u *Havalê mu*. *Alişêri* ki dayma aye ra vato *Havala mu*. Ni hurdemena qeremanê muleti Otuz Sekiz de kışiyay u serê ine cıra kerd u berd *Avdula Pasay* rê. Sar vano "Meyitê ine ki veng zuvini dênê, vatêne *Havala mu- Hawalê mu!*"

5. Wexto vırên de Dêrsım ke kutêne xetere, *Camatê Aşiran* kom biyênê, qesê xo kerdêne zu u *kerme* kerdêne ke verê dısmeni de piya hareket bikerê. Muleti ke nêtê dewlete doz kerd, hasar bi ke dewlete

wazena sarê Dêrsimî qırkero; *Camatê Aşiran* top bi, aşiran qesê xo kerd zu u sero ki *Qurribanê Xıziri* sereburmayi u *dest da tencık ro* u sond werd ke piya tufang berzê dewlete. Hama tayê aşiran xayinêni u *bêbextiye* kerde u cêray ra bi milisê dewlete. Lawîke de na sond u kerme ardo viri.

6. Sarê Dêrsimî namê *Seyid Rızayi* zaf nêtereknêne, jêde vatêne *Tornê Babay* i.

7. *Lacê Pırçoyi* Bextiyanz o u hawalê *Sahani* yo. *Xıdır* ki maye ra birayê *Sahani* yo. İstixbaratê dewlete, *Lacê Pırçoyi* de binê desti ra kuno kurrupist. Axurê eyi herineno u keno mordemê xo. Plan virajino ke *Sahani* bıkisê. Birayê xo *Xıdır* ki kuno wertê na planê xayimo. Peyniye de *Lacê Pırçoyi* ebe xayinêni hewn de *Sahani* kısıeno, serê eyi cıra keno. O be *Xıdır* ra serê *Sahani* cênê benê danê ordiyê dewlete. Sair naca de *Xıdırê* xayini ano viri.

8. *Hesen*, hem hawalê *Sahani* yo hem ki lacê apê xo *Heyderi* yo. Hêfê *Sahani* ni *Heseni* gureto. Peyniye de *Hesen* ki dewlete kıst, sere cıra kerd, berd Xozat de teşhir kerd.

9. Sarê Dêrsimî -taybet iyê ke *Dımili* qesey kenê- xo ra vanê *Kırmanc*, welatê xo ra ki vanê *Kırmanciye*. Sarê Dêrsimî zaf kuto *Sahani* ver u merdena eyi pozxiniyeda girane miletî serde arda. Tawî rengê *Merevê Dêrsimî* ki vuriyo...

10. Dersim'de *Mustafa Kemal*'i rê vanê *Mıstê Kor* yan *Mısto Kor*.

Türkçesi:

ŞAHAN

Hozat'ı sorarsan otomobil caddesi
Ocağı sönsün Abdullah Paşa'nın(1)
Kökünü kazıyor yiğit adamların
Şahan(2) diyor "Canınızın kıymetini bilin
Başımızda dolaşan kâfirin kanunu"

Ah oldu, bize neler oldu
Şahan'ım bir grup almış yanına
Gitmiş alay baskınına
Diyor "Korkarım ben de ölürsem
Dersim dağlarında kalmasın kızlar, kadınlar"(3)

Ah yıkılası dağın pınarı
Asker gelmiş kuşatmış Dersim dağını
Şahan "İki kesik baş geçirdiler yanımdan" diyor
"Biri Hanım'ın, biri Alişer Efendi'nin"(4)

Şahan bir grup almış yanına
Geçmiş Munzur yakasına
"Arkadaşlar döneklik etmeyin" diyor
"Birlikte yedik Hızır kurbanını"(5)

"Aşiretler ölmemi istemezler
Düşman baş hedef seçmiş Tornê Babayi"(6)

Hozatî sorarsan Qerexlan'dan beridedir
Mistê Kor'ın kanunlarını sorarsan(7)
Aman ne berbat şeylerdir

Şahan diyor "Lacê Pırçoy'la komplo kurma
İkimiz memesini emdik aynı annenin"(8)
Tanrım kimseye gösterme bunu!
Kardeş götürüp satmış başını kardeşinin
Asker çadırında

Şahan'ım sana efkâr olmasın
Hasan(9) intikamını aldı
Ah oldu, olan Şahan'ıma oldu
Şahan'ım öldü öleli
Söndü yıldızı Kırmanc ülkesinin(10)

Vur vur Şahan'ım vur!
Mistê Kor'un askeri gelmiş bizi kırmaya
Vur yiğidim vur!
Mistê Kor'un askeri gelmiş bizi kırmaya
Aman verme, vur!

---

1. 1938 Dersim kırımını gerçekleştiren ve Dersim Kasabı olarak da tanınan *General Abdullah Alpdoğan*.

2. *Bahtiyar* aşiret reisidir. Dersim isyanı sırasında öldürülmüş tür. Bazı yerlerde adı *Şahin* diye de geçer, ancak gerçek adı

Şahan'dır.

3. *Şahan*, Dersim'lilerin gözünde *namus koruyucusu* olarak bilinir. *Şahan*'ın tüm ısrarlarına rağmen silahlarını devlete teslim etmiş olan savunmasız birinin karılarına (iki karısı varmış) hakaret eden askerlerin bağlı buldukları askeri karakolu basmış, incinen onurlarını kurtarmak için kendilerini örkenle ceviz ağacına asan bu iki hanunun intikamını almış ve böylece devlet le çatışmaya girmiştir. Bu dizede, *Şahan*'ın *namus koruyuculuğu* dilegetiriliyor.

4. Halk arasında *Hanım* olarak adlandırılan *Zarife*, bilge ve şair olan *Alişer Efendi*'nin eşidir. Bu iki ulusal kahraman Dersim isyanı sırasında öldürülmüştür.

5. Türk ordusunun Dersim'de bir katliama girişeceğini farkeden aşiret ileri gelenleri, **Hızır Kurbanı** diye adlandırılan kutsal bir tören düzenleyerek, devlete karşı birlikte direneceklerine kurban üzerine and içerler. Burada, "Döneklik" yapanlara yeminleri anımsatılıyor.

6. Halk, *Seyit Rıza*'ya genellikle *Tornê Babay* (Baba'nın Torunu) diye hitâbederdi.

7. Dersim'de *Mustafa Kemal*, *Kör Mustafa* anlamına gelen *Mistê Kor* olarak adlandırılır.

8. Devlet istihbarat örgütünün girişimleri sonucu, *Şahan*'la birlikte Türk ordusuna karşı savaşan *Lacê Pırçoyi* (Pırço'nun Oğlu) ayarlanır ve hazırlanan komploya *Şahan*'ın anadan kardeşi ve silah arkadaşı olan *İlîdir* da katılır. Sonuçta *Şahan* uyku halindeyken *Lacê Pırçoyi* tarafından öldürülür. Türküde, *Şahan*'ın kesik başını alıp orduya götüren kardeşi *İlîdir* anımsatılıyor.

9. *Hasan*, *Şahan*'ın silah arkadaşı ve amcasının oğlu olup onun intikamını alan kişidir.

10. Dersim'liler kendilerine *Kırmanc*, yurtlarına da *Kırmancı* -ye adını verirler.

DERÊ LAÇI

Wela wela, wela yaman o
ordi gurlax amo
dormê ma qapan o
bextê Heyder u Demeni rê(1)
kes xirave nêvano
ordiyê Tırki zaf o
cayê welaxe ma nêdano
ma zuvini qırkeme
çemê Mızuri cendeg u lesu ano
ondêri de dame pêro
tede şin u şîwan o

Derê Laçi bivêso
Yivîsê mi gavan o
bira pêrodê, na qewxa aşire niya
mervê Kırmanc u zalımanê Tırkan o(2)
destê xo ra xo mecêrê
sar ma rê qolaye vano
pepug bêro biniso
cêncunê ma rê biwano

Qemerê Heseni verê mîxara de gino waro
malo şêrê min o beran o
Hesê Kali kuno qewxa

.beşliu ve doş ser ano
 Hemê Cîvê Keji persenê
 xısmê ordi u tawıran o
 Yıvışı xo şano Pulê Pil Xatûne
 hem dano pêro, hem qeydu vano
 vano "tu hirê ordi ontê ma ser de
 axır din İslam o
 destê Haqi dame pêro
 ordiyê to ra neferê nêverdanu"

Derê Laçi bivêso
 Yıvîsê mi çet o
 ordi gurlax amo
 dorme ro ma gureto
 destê xo ra xo mecêrê
 ma hêfê az ve azê xo gureto
 qırkeme qırnêkeme
 nêqedino, ordiyê dewlet o
 kam ke ma ra bımıro
 cayê xo cenet o
 Laçi sero dame pêro
 asmê ra roz vıneto

Ordi vireniya to der o
 Yıvîsê mı xo bıçarne kemere
 ordi vireniya to der o, bao gori
 xo bıçarne peyê kemere
 se ke polate(3) ginê ro Yıvîsê mı
 eskerê Tırki kot ve dere
 kam ma u piyê to rê bero

cigera mî xeverê
vano "bao, pêrode ma pêrodime
meyitê mî cameverde, tey bere
dina de coru ontene nina
malê tarva cigera hare
ewro zor kerdo qolê hetê Pêtere
Yivîsê mî kîşîyo
eskerê Tırki koto dere

Laçi ver de Yivîsê mî şûya hire
lazê mî dest u boji semernê we
koto ra wertê tawire
biko lerze meke
ravêr meso, rew memire
ordiyê na zalîmî zaf o
dina ma sero kerda sojia sure
çê aşîrunê xayînu birîjîyo
qırkerdena ma arda rîsvet u pere(4)
sîma ke teseliya xo ma ra gurete
meste-birro halê sîma jê halê Hermenian o(5)
ma do pêro, hêfê xo u hot bedeli gureto
merdena koy persena, ma rê saltanet o

Arêker: Zulfî

Otuz Sekiz de cengo pil *Demenan* u *Heyderan* kerd *Derê Laçi* de.
Zaf zayıat da dewlete. Jê şêro estxover u dapêro. Seke lawîka ine de
vacîyo *hêfê xo hawt bedeli guret*. Hama ebe xo ki maf bi. Vanê na

lawike Weliyê Uşenê Imami veta. Hem hetê edebi ra, hem hetê diyarkerdena rengê siyasiyê sarewederdayina sarê Dêrsimi ra wayrê nîrx u qîmetode giran a.

1. Demeno be Heydero ra dî aşîrê çêr u qeremanê Dêrsimi yê. Otuz Sekiz de çêriya ke ine kerda qe keşî nêkerda.

2. Naca de şair xususiyetê Serewedarnayina Dêrsimi ano ra zon. Vano, no qalqîrê wertê aşîran niyo, merevê dî mîletan o. Merevê xelasnayina mîleti yo.

3. Mana qersune dano. Hama qersuna polate (Tırki vanê çelik)

4. Tayê aşîran pere u nîsvet gureto biyê xayin u milisênî kerda. Kutê vîrniya ordi, ra-olaxi musnê cî u biyê sebebê kîstena îsanê xo.

5. Tam jê vatena şairi veciya! Cepeyi çîtur ke îê dîma rijiyay, nafa dewlete verê xo çarna milisan u aşîranê ke verê dewlete de çek ebe kar niyardo. Dewe be dewe top kerdi, pêra gîredayi berdi qîrkerdi u meyiti verdayi tija amnani ver ra

Türkçesi:

LAÇ DERESİ

Halimiz yamandır yaman
asker sökün etmiş etrafımız çevrili
kimse kem söz söyleyemez Demenan ve Haydaran
yiğitliğine
lakin fazladır, geçit vermiyor Türk askeri
dövüşüyoruz alinalına
Munzur suyu cesetlerle doldu
şin şivan sesleri her yanda

Yansın Laç Deresi

Yıvıs(1)'ım geçittir
dövüşün kardaşlar dövüşün
bu aşiret kavgası değil
Kırmanclarla(2) zalim Türkler'in savaşı
çekingenlik göstermeyin sakın
el bize kötü söylemesin
gelip konsun Pepug(3) kuşu şuraya
inleyip ötsün gençlerimiz için
Yiğidim, aslanım Qemerê Heseni
vurulmuş yatıyor mağaranın önünde
Hesê Kali kavgaya girdiğinde
omuzlarında beşlilerle(4) dönüyor
Hemê Cıvê Keji ise orduların, taburların dengi
Yıvıs sırtını yaslamış Hatun Tepesi'ne
hem dövüşüyor hem türkü söylüyor
"Üç ordu sürdün üstümüze
eh ne de olsa bizde de İslamlık var
ordunuzdan bir tek nefer bırakmam geriye
Tanrının izniyle"

Yıvıs'ım yansın Laç Deresi'nin kavşağı
kuşatılmışız dört bir yandan
çekinmeyin dövüşün candan
Zaten almışız atalarımızın intikamını
lakin kırmakla tükenmiyor
meret devlet ordusu
Bizden kim ölürse bu dağda yeri cennettir(5)
dövüşüyoruz Laç için

güneş durmuş gökte(6) bizi gözlüyor

Önün asker dolu Yıvıs'ım

dön, gir taşa!

Yavrum önünde asker var

gir kayaların arasına!

Mavzer kurşunu değince Yıvıs'ime

Türk ordusu girdi Laç'a

Yiğidim kim götürsün ölüm haberini annene, babana!

Yıvıs diyor

"Dövüşün dövüşelim, bırakmayın

cesedimi düşman ellere

Biliyorum ağırdır evlat acısı

ne ki bugün bizi zorlamıştı düşman

Peter kolundan

Artık girmeyi başardı Dere'ye

Yıvıs'ım vurulunca

Yansın Laç Deresi'nin su gün değmez yamacı

Yıvıs'ım

Yavrum çemirmiş kollarını dalmış tabura

acele etme

öne atılma

erken ölme!

Bu zalimin askeri çok

dünyayı kızgın bir saca çevirmiş tepemizde

Ocağı sönesi aşiretler

ölümümüzü tevil eylemişler paraya pula(7)

Unutmayın

düşman işimizi bitirince

yarın sıra gelecek size!
Sizin de haliniz dönecek tıpkı Ermenilerinkine(8)
Gözümüz açık gitmez bizim
nasıl olsa aldık intikamını atalarımızın
Bu dağda ölmenin mutluluğu ise çabası

Derleyen: Zülfi

---

1. Yivis: Tam adı Yivisê Sey Kalî'dir. Otuz Sekiz'de Demenan cephesinin en önde gelen savaşçılarından. Türküde de söylendiği gibi, ancak onun öldürülmesinden sonra Türk ordusu Laç Deresi'ne girmeyi başarmış.

2. Dersim halkı kendisini etnik bakımdan *Kırmanc* olarak adlandırıyor. Bu sözcüğün *Kürt* ve *Kurmanc*'la yakınlığı ve uzaklığı tartışmalı bir konudur. Biz halkın söylediği biçimi olduğu gibi vermeyi yeğledik.

3. *Pepug*: Mitolojik öyküsü bulunan bir kuş. Birlikte topladıkları kengeri gizlice yiyip bitirdiğinden kuşku duyduğu kardeşinin karnunu bıçakla yarıp içinde kengerden eser göremeyen kızkardeşin, bir kuş donuna girip dünya varoldukça derdinden inleyip ötmesi... Kimileri bu kuşun İbibik kuşu olduğu konusunda. Derdin, acının ölümsüz sembolüdür *Pepug*.

4. *Beşli*: Beş mermi alan bir tüfek.

5. Vatanları uğruna dövüشته ölenlerin şehit sayıldıkları inancı dile getiriliyor bu dize de.

6. Güneş gökte durur mu? İnanca göre güneş kutsal bir varlık ve kötülükleri, namertlikleri kabul etmez. Sözelimi birileri yılanı

öldürürken de güneş yerinde durup bakar öldürene. Mert mi, bahtı varmı diye. Öldürdüğünü gün-güneşin altında ve açıkta bırakmayacak kadar baht sahibi mi? Bu savaşta da güneş yerinde durup bakmış merde, namerde!

7. Hükümet direnişçileri ezmek amacıyla para da dağıtmış halk arasında. Para ve aşiretler arasındaki çeşitli çelişkilerden yararlanarak yerli halktan milis tutmuş; muhbire, direnişçiyi öldüren katile para ve ikramiye vermiş... Dizede söylenmek istenen bu durumdur.

8. Nitekim öyle de olmuş. Direnen mevziler susturulduktan sonra sıra direnmeyen, hata hükümet yanlısı olan kesime gelmiş. Harekâtın son safahatı bu sivil halka, direnişe katılmayan kesime ayrılmış. Ve asıl büyük insan kaybı bu dönemde olmuştur. Bu, Ermeniler'in yaşadıkları duruma benzetiliyor.

1937-38 Dersim Ayaklanması'ndan bir kesit

SETER O

Seter o Seter(1) o
biko İsmayilê mı Seter o
Natê ma kemer o
dotê ma kemer o
İsmailê mı dest berze martini(2)
Panime hata ke ro ma der o
Bawo!..

Ordi amo natê çemi dotê çemi
Damepêro, kîseme hêfê kami
Munzir delxe dano sade goni
Bırayê mı serwa Dêrsimi sero(3)
Bawo!..

Vatox: Memed Çapan.

Arêker: Hawar Tornêcengi

---

1. Namê dewêda Dêrsimî ya u hetê Nazmiya de manena.

2. *Martini*: Namê tîfangêde i wextî yo. Zu çersune cêno.

3. *Serva Dêrsimî sero*: Na çeküye rengê merevê Dêrsimî eskera kena. Sarê nacayî seweta azad kerdena Kırmanciye, ya ki serva Dêrsimî dapêro.

Türkçesi:

SETER

Seter'dir Seter'dir İsmail'im, yavrum Seter(1)
İki yanımızda kaya
Haydi İsmail'im kap martini!(2)
Dövüş, dövüşelim ta ki can tende!
Babam!
Ordu sökün edip tutmuş iki yakasını çayın
Kavgadayız, öldürüyoruz kiminin intikamı için
Munzur dalga dalga kan akıyor
Dersim için kardeşim!(3)
Babam!

---

1. Seter: Dersim'de bir köy.

2. Martini o dönemde kullanılan bir tüfek adı.

3. Dersim halkı 1938'de ulusal ve demokratik haklarını elde etmek için direndi.

ÇUXURE

Wayi wayi wayi Süli Axayê(1) mî wayi
De wayi wayi Hesên Axayê mî wayi
Hequtala bîvêsnê çê Celal Pasayî(2)
Hequtala bîrîznê bero çê zalim Celal Pasayî
Axlerê Çuxure xanîm u axayî pêro gîredayî
Fîşt ra raye rusnay ap u ded u beg u birazayî
Berdi verê Kertê Mazgêrdî(3) de
hata son tîja amnanî vera
xanm u axayî vîndarmayî

Celal Bayarî(4) emîr do
axîr makîna kurmîs(5) kerde
Zalimî ver ra nay be ma ra
qolunconê ma de sibîyanê makîno perrayî
Celal Bayarî emîr do axîr makîna kurmîs kerde
Zalimî verra nay be ma ra
qolunconê ma de sibîyanê makîno perrayî
Süli Axa vano "Derdê dinalige
mî de sono binê topraxa hardê şîyayî
Dew u tîmarê ma jüvîni ra barê kerdê
benê sa dewîz u morevayî
Kîstena ma rê benê sa
jü linge sero reqeşîyayî

Çuxur a, Çuxur a Memed Axayê mî kemer o
 Çuxura mêrese Hesên Axayê mî kemer o
 Elçiyê birusnê Süli Axa ecele nêvîndero bêro
 Celal Bayar meymano giran o
 emso nêvîndeno ma sero
 Süli Axa ax keno dano zoninê xo ro
 Tersa mî ke zalim ma bero qırrkero
 Hêfê çê Qırrê Mewaliyê Badi mara bicero

San o de san o Hesên Axayê mî san o
 De san o san o Memed Axayê mî san o
 Pepug u goyin roso Çuxure de
 wejironê ma rê bîwano
 Celal Bayar nistoro emso ma sero meyman o
 Elçiyê birusnê Süli Axayê rê
 birayê ma wo pilo bêro ma ra se vano
 Celal Bayar çay u qewa ma nêsimeno
 mara xori heredano
 Cixara esta wertê bêçikanê xo fetelino
 ma de xayin niyadano
 Süli Axa vano derdê ma giran o
 pepug ma rê bîwano
 Zerrê mî terseno kafır dîsmeno kan o
 Zerrê mî terseno nafa kafır kokê ma ano
 Xaskar Xanîme vana "Efkar meke
 mordemi ke xeta kerde
 hot bedeli têpiya axır dênê xo dano"

Çuxur a Çuxur a Memed Axayê mî kare
 Çuxur a mêrese Süli Axayê mî kare

Axleronê Çuxure goç gureto
sonê verê Kertê Mazgêrdi ware
Celal Bayari emir do axır makina na ro
xanım u axayi tija amnani vera
jü roze cendegi estê tê virare
Süli Axa vano "Birayêne efkar mekerê
dina keşi de nina bos a bê tivare
Cari u şîwanê çêveronê ma ustê ra
zern u şêmê ma jüvin ra kerdê bare"

Derdi de derdi Hesên Axayê mı derdi
Derdi wiy derdi Memed Axayê mı derdi
Derdi de derdi Süli Axayê mı derdi
Axleronê Çuxure goçê xo gureto
sonê verê Kertê Mazgêrdi
Axleronê Çuxure goçê xo gureto wayê
xo sano verê Kertê Mazgêrdi
Celal Bayari emir da axır makina kurmis kerdi
Tija amnani vera Sultan u wejiri jü roze qırkerdi
Süli Axa vano "Derdê dinalige mı de amay binê hardi
Cari u şîwanê çêverê ma ustê ra
dew u timarê ma jüvin ra bare kerdi.

Vatox: Silêmano Qız

Arêker: Ilawar Tornêcengi

Çuxure dewêda Dêrsimî ya u pilê aşîra Alan tede mendê. Na çê
serê terteli ra hata hereketo peyên bê teref mendê. Tifang nêcsto dew-

lete, hata vanê hetê dewlete gureto. Hen hasav kerdo ke hukmat ine ra towa nêvano. Hama indi ke dewlete karê xo qedêna u têde meterişi sukut kerdî, nafa ki verê xo çama sarê bêvengi. Werte ra kam ke tenê çiyê dest ra amêne, têde top kerdî berdi qırkerdî. *Çê Axleranê Çuxure* ki kuti na pêli ver. *Verê Kertê Mazgêrdi* de hona ke i nêsanê axırmakina vera, verozu kincê ine cı ra kerdê, guretê. Çike ine hen zano ke hukmat ine beno, rusneno Xerb. Coka ine têdine kincê xu yê hewl u rindeki kerdê pay. Zern u şemê xo, pere-pulê xo çı ke esto gureto lewê xo. Kincê ke ine ra kerdivi, hata na wextê ma Mektevê Mazgêrdi de bi. Key ke bayram kerdêne, i kerdêne domanan ro u va-têne "Milli kıyafet" o.

1. *Süli, Hesên u Memed* hirê birayê, Otuz Sekiz de pilê aşıra *Alan* u axlerê *Çuxure* biyê.

2. *Celal Pasa*: Otuz Sekiz de *Celal Bayar* serokwejir bi. Ita de namo rast *Celal Bayar* o.

3. *Kertê Mazgêrdi*: Sarê *Çuxure* na raa *Kerti* ra ardê, peyê *Mazgêrdi* de (*Kerti* ra cêr) fekê deri de pêro qırkerdê estê pêser u kemerkuç kerdo serde.

4. *Celal Bayar* o serokwejir.

5. *Zaf şiwaranê Dêrsımı* de qesa *Türki* ya *qurmîs kerde* (yanê *nêro*) vacina. Mesela jê *Axır makina kurmîs kerde*, *Daraxaci kurmîs kerdê*... Çı ke mîlet top kerdênê, pêro piya zuvini ra giredênê u ya axır makina ver de nêmero u zu raye de têde dênearro; ya ki stüngi kerdêne tıfangan ra, mîlet onca zuvin ra giredênê, vera u pey ra sanenê cı kistêne.

Türkçesi:

ÇUKUR

Vay vay Süli Ağa'm(1) way
Vay vay Hesên Ağa'm way!
Allah ateş düşürüp yaksın evini Celal Paşa(2)'nın
Kadın-erkek bağlattı tümünü birbirine Çukur
Ağaları'nı
Amca, yeğen, bey demeden götürdü
Kertê Mazgêrd'ın önüne(3)
Kadın-erkek demeden bekletti yaz güneşinin altında

Celal Bayar buyurmuş kuruldu ağırmakineli
Zalim önden taradı bizi
mermiler delip çıktı kolunçlarımızdan
Süli Ağa diyor "Şu dünyanın dertleri benimle gidecek
toprak altına
Hey hat hele gelin görün marabalar, köylüler
bölüşmüşler toprağı timarı nasıl da sevinçliler!
Öldürülüşümüze sevinip oynadılar tek ayak üstünde!

Çukur'dur Memed Ağa'm orada kayalar
Yıkılası Çukur, Hesên Ağa'm orada kayalar
Hemen haberci salın Süli Ağa durmasın gelsin
Celal Bayar ağır konuğumuz

kalmıyor geceye

Süli Ağa hayıflanıp dizlerini dövüyor

Korkarım zalim götürüp kırsın topumuzu

Böylece alsın intikamını Qırrê Mewaliyê Bad ailesi-
nin(4)

Akşamdır Hesên Ağa'm işte akşam

Akşamdır Memed Ağa'm işte akşam

Çukur'da ötsün Pepug ve Goyin(5) kuşları

vezirlerimiz için

Celal Bayar oturmuş, konuk bu gece

Haberci gönderin Süli Ağa'ya

durmasın gelsin büyük kardeşimiz

Celal Bayar çayımızı kahvemizi kabul etmiyor

derinden küsmüş bize

Sigara parmaklarında, bakınıp dolaşılıyor haince

Süli Ağa diyor "Derdimiz ağır

Pepug kuşu bizim için ötsün

Korku düştü içime, bu zalim eski düşman

korkarım bizi öldürsün!"

Haskar Hanım diyor "Hayıflanma!

Kişi işlediği hatanın yedi yıl sonra da olsa

öder bedelini"(6)

Çukur'da -Memed Ağa'm- iki yamaç arası

Yıkılası Çukur -Süli Ağa'm- iki yamaç arası

Çukur Ağaları göçüp gitmişler

Kertê Mazgêrd'e yaylaya

Kurmuşlar ağırmakinalıyı Celal Bayar'ın buyruğuyla

Kadın-erkek tüm her kesi yaz güneşinin altında

bir günde katledip cesetleri yatırmışlar kucak kucağa
Süli Ağa diyor "Efkârlanmayın kardeşler
bu dünya kime kalmış ki!
Heyhat! Kapımızda geçinen şu hizmetçiler
çobanlar kalkmış paylaşmışlar aralarında
altınımızı ümüştümüzü

Bu dertler Hesên Ağa'm ah bu dertler!
Bu dertler Memed Ağa'm vah bu dertler!
Bu dertler Süli Ağa'm vay bu dertler!
Çukur Ağaları gitmişler Kertê Mazgêrd'in arkasına
Kuruldu ağırnakinalı Celal Bayar'ın buyruğuyla
Katlettiler vezirlerimizi
sultanlarımızı bir yaz günü
Süli Ağa diyor
"Bu dert benimle incek toprak altına
şu kapımızın hizmetçileri
çobanları kapıştılar mallarımızı nasıl da!"

---

1. *Sülü Ağa, Memed Ağa ve Hasan Ağa* üçü de kardeşirler. Alan aşiretinin büyükleri olup Çukur köyünde oturmuşlar. Maraba ve köylülerin hor görüldüğü, öldürülen ağa ailesinin mallarının maraba ve köylülerince hemen yağmalandığının belirtildiği belki tek Der-sim türküsdür bu.

2. *Celal Paşa*: O dönemin Başbakanı *Celal Bayar* kastediliyor.

3. Bir yaz günü Çukur'un ağa ailesi askerce toplatılıp Mazgirt'in *Kert* denilen yöresinin alt taraflarındaki dar vadiye getirilip, giysileri çıkarıldıktan ve üzerlerindeki para ve mücevherat alındıktan son-

ra. topyekûn kurşuna dizilmiştir. Topluca gömüldükleri çukurun üstüne çok miktarda taş yığmışlar ve şimdi de yeri biliniyor.

4. *Qurrê Mewaliyê Badi*: Bu bir aile adıdır. Bu ailenin Çukur Ağaları tarafından katledildiği söyleniyor.

5. *Pepug, Goyin*: İki kuş adı. Pepug, derdin ve acının sem bolüdür. Goyin de meler gibi öten yanık sesli bir kuştur.

6. 4 nolu nottaki öldürme olayı kastediliyor.

VARIYANTODE BİNÊ LAWİKA ÇUXURÊ (ÇUKUR TÜRKÜSÜNÜN BİR BAŞKA VARIYANTI)

Ax bego bego bego
begê mın ê welati
Çik paniso bivêso
begê mı qanunê hukmati
Ondêra Kirmanciye dariya we
niştoro qanunê Cumureti(1)

Süli Axa vano "Vozdê ma vozdîme
na kafir ma qırkeno keno paki"
Hesen Axa vano "Metersê birayêne
jêde ke zor bikero ma surgın keno
ax surgınê nê welati

Ax ondêra Çuxura
begê mi dust de kare

Ax ondêra Çuxura
axayê mî dust de kare
Sûli Axa vano "Şêrê diyarê ondêra Çuxure
tede yeno vengê şin u şîware
Cenc u royali qırkerdê
fiştê têver u têvirare

Fidan Xatune dana xo ro berbena
vana "Cigera mî bê ve mî virare"
Sûli Axa vano "Efkarê virare meke
yi ve xo meşte ma kisenê finê têver u têvirare"
Vana "Qedayê Axayê xo con hên mevaze
jêde zora tarrva cigera hare

Ax cade cade cade
begê mî cade kan o
Ax cade cade cade
axayê mî cade kan o
Sûli Axa veciyo ro qonaxo ser
lemînê xo tadano
Vano "Esker nawo tumê Jêle ra cêro ra
qurluxuyê bivênê esmo ma rê meyman o"

Fidan Xatune vana "Qedayê Axayê xo bijêri
kafir na raye yemegonê(2) ma nêweno"
Kafir sonde veciya ame ke
verê xo ma ra çarneno
Mayina qırra kîmete boncê tever
Axayê mî pay pırano

Ax ondêra Çuxur a begê mi duşt de dare
Ax ondêra Çuxur a axayê mi duşt de dare
Axayê mi to sarê xo weda
to dina guretêne ebe virare(3)
Sîma şiyê hona çor roji nêqediyoy
Alonê Karsiniye(4) çü dopiro
Çuxure kerda hêsa u bare

Ax ondêra Çuxur a begê mi ver de viyali
Ax ondêra Çuxur aaxayê mi ver de viyali
Axayê mi to sarê xo weda
koto qonaxonê Çuxure
pêro şîwanê gawon u mali(5)
Ewro dawar berdo
xêma serê Miri de ware

Ax ondêra Çuxur a begê mi pey de kemer o
Ax ondêra Çuxur a axayê mi pey de kemer o
Derdê çê Hesên Axayê Çuxure çor dereceyi ora cor o
Sûli Axa vano "Bîra ocaxê nayê bino pey de şên o
yê mın u to pey de kor o"(6)
Hesên Axa vano "Malê dina pê sekena
peyê mi awa deri bêro bero"

*Vatox: Qemero Arêyiz
Areker: Hawar Tornêcengi*

dêne. Vacime ke *Des u Dı Imaman* de nopa dismenê xo kîsto. Eke qalê na xevere kenê, vanê; "Heq vîrniya keşî nêkero! Hata nika *Qanunê Kirmanciye* de keşî ne diyo ne hesno!" Sair naca de qalê hakîmîyetê hukmê *Cumureti* keno.

2. *Yemeg*: Qesade Tırki ya. Zonê ma de vanê *nan ya ki werdene*

3. Na çektiye de hukmê *Axleranê Çuxure* ardo ra zon. Tavi dina ebe *vîrare* nêcêrina. Sair na ca hukmê ine tavatur keno gırs, gırs nisan dano.

4. *Axlerê Çuxure* be xo pilê aşira Alan ê. Hêni aseno ke çime tayê *Alan -tayvet Alanê Karsniye-* mal u milkê pîlanê xode biyo.

5. Naca de sarê aşirede xor niyadiyo. Tavi sairê na lawike emelê na *şîwanê gavon u mali* ki rînd nêdiyo. Coka rew rew qalê na keşî keno.

6. *Hesen Axa* be *Süli Axay* ra bê ewlad biyê. Kesê bê ewladi ra vanê *ocaxkor*.

1937-38 Dersim Ayaklanması'ndan bir kesit

WELAT WELAT

De biye biye biye ax lemı begê mı biye!
Kafiri begê mı gureto
kela Dêrsımı(1) sero rıjiye
Kafiri ma dayme arê sanayme Quti Deresiye(2)

Kafir begê mı ra keno
ax sorxiyê İslamiye
Vengê pilonê Dêrsımı ra ret kerdo
kerdime top rusnayme
Çêna Rızayi kes qalê merdena xo nêkeno
cı rê icad kerda daraxaciye

De wela wela begê mi wela yaman o!
Teresê soferi begê mı kerdo makina duzê Şêxankê(3)
vêsayi ro beno
Êl u qom amo pêser cı ra helaliya xo wazeno
Kerdo vilê Sorpiyanê vêsayi
têlmasê weteni cı ra aseno
Sarê xo makina ra ardo teber
hermê xo yê raşti ser de niyadano
Dina Hequtalay de kes çino cı ra pers kero
emrê begê mı çı ko, hala se vano
Begê mı xo rê efkar meke dar u kemer to rê vêseno

De wayi wayi wayi lemin çî qesade zora!
Sey Rıza vano "Sultan Bava bêbextiye meke
ma meve verê lingonê xo ra
Aşiri kevtê tıfang danêpêro
ax leminê poştîya to ra"
Sey Uşen vano "Sey Rıza aye mevaze
yê min u to nafa dara"
Vano "Pirê mı xo rê efkar meke
roca ke İmam Uşen u İmam Hesên
Kerbela de şeyid kerdê
a wa pirê mı
A roze na wa

Vatox: Alaverdi

Arêker: Hawar Tornêcengi

Uşenê Seydi, wextê xo de pilê Şixan biyo. Şixan pêrêda Kurêsan a. Vanê qe nêwendo u qe Tırki nêmuso, hama mordemode zaf zaf baqil biyo. Camatê Aşiran de, halkerdena muşkilanê êl u qomi de dayma qor de, kosê seri de niştoro. Qesa qori u xêre vata. Eyi be Seyid Rızay ra zaf zuvin ra hez kerdo, rew rew zuvini perskerdo, tim amê tê lewe. Peyniye de dewlete o ki gureto ardo Xarpêt de kerdo zerre. Daxilê dawa Dêrsimî kerdo u Seyid Rızay de esto dare. Xêlê vatisê (variant) lawika Uşenê Seydi estê, jêderi nayê cêri wertê muleti de vacinê.

1. *Kela Dêrsimi*: Dêrsim, tarixê xo de çî wext nêkuto binê bandıra sarê xami. Koyê xo sero pêt vîneto, qimetode pil do azadiye u a jê royê xo qorikerda. Na ri ra zaf kes Dêrsimi jê kelade qayim u sereberz name keño. Belka wextê xo de ebe na name kela biya u ebe *Kela Dêrsimi* ama name kerdene.

2. *Quti Deresiye*: Raa mabeyna Mamekiye u Pilemoriye na Quti Dere ra vêrena ra. Derode zaf xori u ase wo. Otuz Sekiz de xêlê eskerê dewlete na dere de kışiyo. Namê xu yo heq *Derê Qutiye* yo.

3. *Şêxanê*: Wertê Baxçê Meleke (Trusmege) u Mamekiye de namê deştêda nîndeke wo. Raa makina werte ra vêrena ra.

VATISODÊ BÎN Ê LAWIKA UŞENÊ SEYDÎ (SEYİD HÜSEYİN TÜRKÜSÜNÜN BİR BAŞKA VARIYANTI)

Da welat welat welat
Welat çıxa şîrin o
Hal ve hal destê mordemi
Coru cı ra nêbeno

Seyid Rıza ewro berdo
Tersa mı ke idam bo
Vano xatır ve sîma
Endi reyna ez nîno

Welat welat welat
Welat çıxa şîrin o

Hal ve hal destê mordemi
Coru cı ra nêbeno

Têlmas na Xarpêt o
To vana xerepito
Daraxaci qurmis kerdê
Zalımanê sarê Tırko

Welat welat welat
Welat çıxa şirin o
Hal ve hal destê mordemi
Coru cı ra nêbeno

Vatox: Memed

Arêker: Hawar Tornêcengi

Türkçesi:

SEYİD HÜSEYİN

Hey vatan vatan vatanım
ne kadar da güzelsin!
Kolay kolay elim olmuyor senden

Götürmüşler Seyid Rızayı
korkarım bu kez asarlar
"Haydi hoşça kalın!"
diyor
"Artık geri geleceğimi sanmıyorum dostlar"

Hey vatan vatan vatanım
ne kadar da güzelsin!
Kolay kolay elim olmuyor senden

Şu batası Harput
kokuşmuş sanki de!
Darağaçları kurulmuş zalim Türklerce

Hey vatan vatan vatanım
ne kadar da güzelsin!
Kolay kolay elim olmuyor senden

Söyleyen: Memed Çapan.

Derleyen: Hawar Tornêcengi

AXDAD O

Ax de derd o derdo derd o
bıra axayê mî derd o
Mektuva Qemer Axa'yê mî nêveciya
nêzon kam wes o kam merdo
Emos Xatuna çêna mektuve de yazmis kena
torge sano Kosu
laser amo qonaxê tu ye Axdadi berdo
Melê⁽¹⁾ serra vêsaniye ita usto ra
baxê tu yê Axdadi ya çerdo

Way de Axdad o Axdado axayê mî hêgayî!
Bawo zerrê çê Usiv Axa'yi ra çewres u dî nufîşî
kerdê tever têde ded u birazayî
Nê bawo torê efkaro giran nêbo
têde qırkerdê qedênayî

.....

Bawo nê bêbextê Xızırî

Way de Axdad o Axdad o
axayê mî ver de loz o
Fındıq vano "Bawo Heq çê to nêvesno
to nêverda lazê to çar roji toxım berzo
To nêzonake qereqolo ke ardo wertê ma
ma rê peyniye de saredez o
Tayê cênci tede reştivi ra

Heq zaneno têde baxo rez o
 Bawo ters zerrê to de çinebi
 to nêva ça benu sebebê na bilmezo
 Hay de Axdad o Axdad o
 Axayê mı sona şüye
 Ewro vengê dare estena Fındıq Axayi
 wertê aşiro de ilan biye
 Duman bijêro yê Qemer Axayi
 hepıxane de xebere cı rê şıye
 Ciger acişiye(2) çıqaşi zor a
 dina çımo ver de biya tari ye

Arêker: Hawar Tornêcengi

Ebe namê Axdad'i dı dewê Dêrsımı estê. Jü ra vanê *Axdadê Usıvan*, awa bine rê ki vanê *Axdadê Seyid Rızayi*. Dewlete verozu lacê *Qemer Axayi Fındıq (Fındıqê Qemer Axayi)* Xarpêt de guret zerre. Dıma ra ki ebe desise *Qemer Axa* guret kerd lewê laci, est hepıs. Pi be laci ra lewê *Seyid Rızayi* de mekeme kerdı u têde piya Xarpêt de darde kerdı. Na lawıke pi u laci sero vaciya.

1. Mele: Tayê serran süriyê çekçekan urzeno ra, eke nişt kamci hêgayi ra çı genım çı cew sere taway ra nêverdano. Na süriyê çekçekan rê vanê mele. Serra ke melê amo, jê serra vêsaniye name kerda.

2. Ciger acişiye: Acı qesade Tırki ya u tayê lawıkanê Dêrsımı de vacına. Kırmancı de vanê *derdê cigere*. Tayvet lawikê ke alaqa be Tırkanê, zaf rey tede tayê qesê Tırki vërenê ra.

VATÎSODE BÎN Ê LAWİKA AXDADI
(AXDAD TÛRKÛSÛNÛN BİR BAŞKA VARIYANTI)

Ya de usarr o usarr o
Fındıqê mı rozu ra serdo o
Qemer vano "Mektuva çêyi mı rê nina
nêzonu kam wes o kam merd o"
Alê Usê Zengi vano "Apo ti efkar meke
torge sano Koso, şelind amo qanoxê to berdo
Emser welatê ma de mele peyda biyo(1)
baxê tu yo gul u sosın ra çerdo

Ya de Tırk o Tırk o Tırk o
zalım o, zındıq o
Ewro berdo esto ra dare
bırayê ma Fındıq o
Berdo Xarpêt de esto ra dare
sevkan u şêrê mı Fındıq o
Alê Usê Zengi Dêrsimî rê mektuve rusneno
vano "Faydê pilo sîma rê çık o?"

Ya de ondêro Axdad o
bırayê mı dalık u gez o
Usivo vanê "Qemer ma to ra vake
vinde Fındıqê to Kemerê Çile de tıfang berzo"(2)

Arêker: Hawar Tornêcengi

1. *Mele*: Tayê serro çekçeku urzeno ra welati ser de yeno. Vanê hen ke jêde amêne, şiya deyi ra asmên nêasenê. *Mele* ke cêno hêgayê ramiti ra, ekino kewe ra qe sare pa nêverdano. Serra ke mele amo, vêsaniyê ki dıma ama. Dêma tertele de mele ki amo Dêrsım, ya ki Axdad ê *Usıvan*.

2. Aşire be sarê dormi ra wasto ke *Qemer Axa* tıfang berzo dewlete. *Qemer Axayi* gosro cı nêno u bê teref mendo. Hama Dewlete sıfte lazê eyi Fındıq, dime ra ki *Qemer Axa* gureto zerre. Lac be pi ra lewê *Seyid Rızayi* de, *Dawa Dêrsımı* de mekeme kerdê u têde piya idam kerdê. Na cayê lawıke de sair hêfê xo *Qemer Axayi* be laci rê ano. Sayê ke vano "Ma çitur nê bo na dewlete sima kısına, qene to raye bîdêne Fındıqi, xorê na *Kemerê Çile* serde tıfangê xo biestêne u peyê tıfangê xo de bımerdêne!"

Türkçesi:

AĞDAD

Bahar günleri Fındıq(1)'ım soğuk bir gün
Qemer diyor "Evden mektup gelmedi
bilemiyorum sağ kalanı, öleni"(2)
Alê Usê Zengi(3) diyor "Efkârlanma emmi
dolu vurmuş Kosu'na
sel gelip konağını götürmüş
Hem bu yıl çekirge sürüleri doluştu buraya
senin lâlê-gül bağını kuruttular
artık yok yerinde".

Ah şu Türkler ne kadar da zalim ve zındık
Bugün asıldığı ilan edilen(4) kardeşimiz Fındıq
Bu yiğidimi, aslanımı Harput'da asmışlar
Alê Usê Zengi Dersimê gönderdiği mektupda
"Büyüklerin size yararı nedir" diye sormakta

Yıkılası Axdad fundalık ve süpürge otu
Yusufanlılar diyor "Biz sana demedik mi
Qemer Ağa izin ver
Fındıq'ın
Kemerê Çile'de sipere yatıp sarılsın silaha"(5)

Derleyen: Hawar Tornêcengi

Axdad adında iki tane köy var Dersim'de. Biri *Seyid Rıza'nın*, diğeri *Yusufan* aşiret reisi *Qemer Axa'nın*. Bu türkü *Yusufan Axdadı*'yla, *Qemer Axa* ve oğlu *Fındıq*'la ilgilidir. *Qemer Axa* Elazığ'da hapiste bulunan oğlu *Fındıq*'ı kurtaracağı umuduyla devlete karşı çıkmamış bir süre. Sonra kendisi de yakalanıp oğlunun yanına konmuş ve *Dersim Davası* sanıklarıyla birlikte yargılanıp baba-oğul da idama mahkûm edilmişler.

1. *Fındıq*, cesur ve okuma-yazma bilen biridir.
2. *Qemer Axa'nın* Elazığ'da hapisken *Axdad*'da bulunan ailesinden arasına mektup ya da haber aldığı anlaşılıyor.
3. *Alê Usê Zengi*: *Qemer Axa'nın* yakınlarından biri.

4. Fındıq'ın asılması olayına da tanık olan eski Dışişleri Bakanlarından İ.Sabri Çağlayangil anılarında, Seyid Rıza'yı idam sehпасına götürürken "Bu sırada Fındık Hafız asılıyordu. Asarken iki kez ip koptu. Ben Fındık Hafız asılırken görmesin diye (yani Seyid Rıza görmesin-MD) pencerenin (yani Seyid Rıza'nın içinde bekletildiği arabanın penceresinin-MD) önünde durdum..." diyor.

5. Daha işin başındayken, çevresindeki insanlar tarafından Qemer Axa'ya hükümete karşıkoyma önerisinde bulunduğu, ancak onun uzlaşma yolunu seçtiği anlaşılıyor.

1937-38 DersimAyaklanması'ndan bir kesit

HERBÊ CÎHANÎ

Wayi de wayi wayi wayi, wayi wayi
Comerd bivêsnî seferê na Padisayi
Cihan Herbi ra seferberligiye vejîya
Dêsimî(1) pêro berdi qırkerdi qedênayi
Wayi de pêro berdi qedênayi
Mî va sewtimalo usarr nawo ame
kowuna fetelinê qomo
goçdar dîma Hurimê
mî va firqê na Xarpêti(2) yo
postê vişt u poncino(3) biyo ra
herbê ondêrê Erzırumi
Rezê Dêsimî pêro wijnêwe
seçme kerdê berdê ondêrê herbê Erzırumi
Pêro mordem u hemşeri u arqadaşê zubini
Mî va kemer u dar tî nêvenê
sare no ra wertê vora Koyê Duji
de duzê nê Pasoni(4)
Pêro nêwesêde tokîni

Wayi de wayi wayi wayi, wayi wayi
Usarr nawo ame kowuna fetelinê
tecir u celebbaşi
Herbê Erzırumi biyo ra
rezê Dêsimî tede nijnêwe

pêro mordem u hemşeri u arqadaşi
 Fırqê ondêrê nê Xarpêti yo
 postê vişt u poncin o, pêro qom o
 mordem u hemşeri u de emsal u eşi(5)
 Silêman Çawus o kixmeo tik vano
 Seyd Aliyê Murtê Hemedi
 şiddetli yazmiske(6) Nazmiya sewtimale rê
 teseliya mi kewta
 ez na raye çetike wertê qom u qebil reşi
 Vano "Bawo to meberve
 na teyna çêverê to de niya
 na şin u şîwan kewto çêverê her keşi

Wayi de wayi wayi wayi, wayi wayi
 Kerdo pira vorena bimbareka rame
 Nayê ke berdê herbê Erzurumi
 kes reyna be weşiye wertê zav u zeçê xo niyame
 Hala bêrê min u roza tef u dumane

Wayi de wayi wayi wayi, wayi wayi
 Tari nawo ame tariyê soni
 Vano "Bawo bawo serd u mız u dumanî ma vês-
 nayme
 serd u mız u dumanê Palandokani"
 Mı va "Kaxita şiyaye ke ama Qızıl Kiliso(7) sewtimal
 tede yeno wendene destu sewtimal de
 Usivê Hemedê Berani ro"
 Wano "Bawo to meberve na teyna çêverê ma de niya
 kewta çêverê cırm u cani
 Wayi de wayi wayi wayi, wayi wayi

Hesen Qala bivêso ver de, qomo malê puli
Vano "Bawo bawo bawo bawo
tede mîz u dumanê koyê Palandokani
Dest u payê ma vêsê
çekê malonê sewtimalo ra pêro biyê kuli"
Mî va "Ma rê ke kaxîta şiyaye amê
Qızıl Kiliso sewtimal tede yeno wendene
mêreso sewtimal de
İbrahimê Hesenê Mîli weyi

Wayi de wayi wayi wayi, wayi wayi
Bêrê mîn u na tofani u na dumanî
Na tofane u na dumanî
Na duman kewto çêverê cîrm u canî
Kaxite ama Qızıl Kiliso sewtimalî
tede yeno wendene
qotiko sewtimal de
hurdi domonê Aliyê Qeremani ro

Wayi de wayi wayi wayi, wayi wayi
Qemerê Sengale berveno dano xoro
vano "Da bîko Ferat o
bawo qedayê to cêno sarê xo weda
na senê qeza wa, kamci welat o?"
Vano "Bawo to meberve
yi Comerdi
İmam Uşen u İmam Hesenî ra tepiya
ma rê heni vato"

Wayi de wayi wayi wayi, wayi wayi

Comerd bivêsnî seferê na Padisayi
 Ocaxkora seferberligiye na Erzurum de biya ra
 Rezê Dêrsimo pêro berdi, qırkerdi qedênayi

Wayi de wayi wayi wayi, wayi wayi
 Erzurimo sewtimal bivêso -qomo- tede tuli
 Mı va "Malê Deriye de noro ser
 cê Mistê Qızı de girino
 dı birayi, medaxê Durs u Dılı

Vatox: Hemedi

Arêker: Hawar Tornêcengi

Herbê Cihani yo Zuyen de Dêrsim ra -jêderi ki hetê Nazmiya ra-xêlê kes şîyo cepê Erzurumi. Tayê mereve de ebe qersune, tayê ki kowunê Palandokani (Palandöken) u Sarı Qamişi (Sarika-muş) ra pıziriyê ra u merdê. Sairi na lawike teyna zu keşi sero nêvata; jê Seyd Aliyê Murtê Hemedi, Usivê Hemedê Berani, Ibrahimê Hesenê Mili, hurdi domanê Aliyê Qeremani, Durs, Dıl u Ferati çend keso sero veta. Se ke tayê lawikan de vacino, dewlete pere do sarê na muntqa zerrê ine vıasto u hen i berdê merevê Erzurumi.

1. Tayê cawonê Dêrsimi de, cayê qesa *Dêrsımıcan* (Dêrsımı zo, Dêrsımuzan) de qesa *Dêrsimo* vacina.

2. *Furqê Xarpêti*: Tırki vanê *Harpıt Tüñeni*.

3. *postê vişt u ponci*: Termêde eskeri yo u Tırki ra gureto.

4. *Pason*: Pasin.

5. *Eş*: Qesade Tırki ya. *Kırmancki* de vanê *tayis, hawal*.

6. *şiddetli yazmiske*: Vatenêda Tırki ya. Yanê *rew u tuz binusne*.

7. *Qızıl Kılıse*: Namê *Nazmiya* wo kan o.

Türkçesi:

DÜNYA SAVAŞI

Vay vay hey vay Allah kahretsin
şu Padişah'ın seferini
Dünya Harbinde(1) seferberlik ilan edildi
Dersim'liler savaşa götürölüp kırdırıldı, tüketildi
Vay tümü kırdırılıp tüketildi!
Yanası bahar gelmek üzere
dolaşiyor dağlarda göçebeler ve ardından Rumlar
Bu Harput Tümeni'dir yirmi beşinci posta(2)
Seçme Dersim'liler askere alınıp
götürüldüler kahrolası Erzurum savaşına
Tümü de hemşehri, arkadaş ve akraba
Dedim "Dağın taşın başına bile gelmesin
Koyê Duji'nin karında, Pason düziünde
milet dökülmüş hastalıktan"

Vay vay hey vay geldi bahar
tacirler, celebbaşları dolaşiyor dağlarda
Seçildi Dersim'li yiğitler götürüldü Erzuruma
hepsi hemşehri, arkadaş ve akraba
kahrolası Harput Fırkası yirmi beşinci posta
Şu tıknas Süleyman Çavuş
Seyd Aliyê Murtê Hemedi'ye "Acele yaz
yanası Nazımiye'ye

bu kez nafîle kavuşamam kabil kardaşa"
Ağlama babacığım bu sadece senin başında değil
bu şin şivan herkesin kapısında

Vay vay hey vay mübarek rahmet başladı yağıyor
Bu Erzurum savaşına gidenlerden kimse geri
dönmüyor
Gelin bakın şu halimize, hele bu dumanlı güne!

Vay vay hey vay karanlık çöktü, akşam karanlığı
Diyor "Babacığım yakıp döktü bizi soğuklar
şu Palandöken'in dumanı"
Dedim "Yanası Kızıl Kilise(3)'ye gelen kara haberde
Usivê Hemedê Berani'nin adı okunuyor"
Diyor "Sana efkâr olmasın babacığım
bu sadece senin başında değil
Canı ve borcu olan herkesin kapısında

Vay vay, hey vay!
yanası Hasan Kale'nin önünde tepeler
Diyor "Baba baba el ve ayaklarımız
yara bere içinde şu Palandöken'in sovuğunda
yapışıp kaldı kahrolası silahlara"
Dedim "Şu kara haberin pusulası gelirse
yazıhdır mutlak
İbrahimê Hesenê Mılı'nin adı da"

Vay vay hey vay hele bakın benim halime
şu duman ve tufana
Bu duman dayanmış borçlunun

ve tende canı olan herkesin kapısına
Yanası Kızıl Kilise'ye gelen pusulada
adı yazılı
Aliyê Qereman'ın çocuklarının

Vay vay hey vay Qemerê Sengale
ağlayıp dizlerine vuruyor
"Ferat oğlum hele kaldır başını" diyor
"Bu hangi memleket, nasıl kazadır?"
"Babacığım ağlama, Tanrı böyle demiş bize
İmam Hüseyin ve İmam Hasan'dan sonra(4)

Vay vay hey vay Allah kahretsin Padişah'ın seferini
Ocağı sönesi Erzurum'da seferberlik açılmış
Seçme Dersim'liler götürüldü cepheye
öldürdüler, kırdılar hepsini

Vay vay hey vay yanası Erzurum'da tüller
Dedim "Kara kazan kaynıyor Deriye(5)'de
ölü hayrı yeniyor iki kardeşin
Durs'la Dıl'ın

Söyleyen: Hemedi

Derleyen: Hawar Tornêcengi

---

1. *Dünya Harbi'*nden kasıt *1.Dünya Savaşı*'dır. *Palandöken* ve *Sarıkamış*'ta Ruslar'la yapılan savaşa çok sayıda Dersim'li de

katılmış.

2. Dersim'liler Harput Tümeni'ne katılmışlar. Daha çok da 25.postaya tabi olanlar. Anlaşıldığı kadarıyla *Harpüt ve Dersim* yöresinden bir tümenlik asker toplanmış.

3. *Kızıl Kilise*: Şimdiki Nazımiye kazasının eski adı.

4. Bunlar Hz. Ali'nin iki oğlu *İmam Hüseyin*'le *İmam Hasan*'dır. Kerbela gününden beri şehadetin kendilerine düştüğü i-nancı dilegetiriliyor.

5. *Deriye*: Dersim'in bir köyü. Sarıkamış cephesinde ölen iki kardeş *Durs*'la *Dil* bu köyündirler.

1937-38 Dersim Ayaklanması'ndan bir kesit

SILÊMAN ÇAWUS

Biko biko Silêman o

Pepugê dest u kowu maa tû ya kora kokîmê rê
bıwano

Lacê mı xerivê welatan o

maa xo rê meymanê dî sew u hirê rozan o

Dayê Heqê dinaiige kıla xo bicero çê Qaymaqamê
Najmiya vera no

Qumandaro zalım niştoro telxıraf be telxırafi sero
dano

Silêman Çawuşî ra vacê "Ordi hereket kerdo -ax
lemin biko-

eskerê xo ra geri(1) nêmano"

Dayê, maa mın a kokîmê rê vacê

"Tî meberve, kılê tî meberve, kokîmê tî meberve!"

Esyemolo vêsaye de hervê kafiri yo ke -lemin-

Çelê zımıstoni de wertê vore de sare no ya

pêro xortê cayilê ma u piyan o

Dayê dayê tî meberve

kılê tî meberve

kokîmê tî meberve!

Esmer biyo ra merevê cırm u çani

merevê cırm u çani

Ax lemın kılê merevê cırm u canî!
 Dayê dayê, ax lemın kılê mayê
 Bıko Pepug u Goyine bine
 gencêniya lacê xo rê ez bıwani

Dayê dayê Xosım o, kılê Xosım(2) o
 wiy bıko, wiy bıko xerivê mı
 Silêman Çawusê mı hêni yo!
 Maa kora kokıme telxıraf be telxırafı sero dana
 ax lemın çarsuyê(3) Erzıngani de gezamis(4) beno bıko
 apê to Sadıqo Unbaşı yo
 Vacê "Çêvêsaye bextê xo merızne
 qawuse be qawuse aramis(5) ke
 Silêman Çawus ê mı ala kışiyo
 wertê nefero de eşir şiyo!
 Keso bin niyo, axır mordemê tû yo, derezayê tû yo
 Vana "Çımê maa kora kokıme nêkutê wela herremusê
 mezela lacê xo wiy bıko
 tesela xo cigera xo ra bıkuyo
 Dayê meberve destê xo ro mı bijê
 Estemolo vêsaye de serê ra u olaxon o
 Çelê zımıstoni yo
 wertê vore de gênc u cayilo merevê kafiri de
 sare no ya nalenê pêro xort u cayilê
 Her kes wayirê ma u pi yo
 Dayê dayê ti meberve
 kılê ti meberve
 kokımê ti meberve!
 Esmer biyo ra merevê cırm u canî
 Ordıyê kafiri hucam kerdo

Estemolo vêsayi de gureto
serê text u payê Kaxıtxani(6)
Padisa qayil o dindarin de mendo
dayê, kılê, damayê!
Yazuxê mı(7) yeno -dayê- dinê İslamiye

Ax dayê Xosim o, ax kılê verê vili!
Ax biko biko ewro qolê Herdifo(7) vêsayê de noro ser
girino medaxê Durşi u Dili!(8)
Dakıla mı rê vacê "Tı meberve
kılê tu meberve
kokımê tu meberve!"

Estemolo vêsaye de serê textê mêratê Xurım Dujıye
de
Çelê zımıstoni yo -ax lemin dayê-
mewjıyonê kafiri de destê ma tıfongo sero biyê kuli
Nalenê xerıviye de pêro xortê cayili

Vatox: *Silêmano Qız*
Arêker: *Mustafa Düzgün*

Na lawike *Herbê Cihani yo Virên* de vaciya. Dewa *Xosimi* ra Silêman biyo esker, şıyo cephê Erzurımı. *Silêman Çawus* uca de kışıyo. Wexto ke çriya eyi ama, cephê Pilemoriye de ki Sa Heyder, *Durs* be *Dili* ra mêrdê u medaxê ine girino.

1. *Geri*: Qesade Tırki ya. *Kirmancki* de têpiya.

2. *Xosim*: *Silêman Çawus* na dewe ra wo. Dewêda Dêrsimî ya.

3. *Çarsu*: Suke.

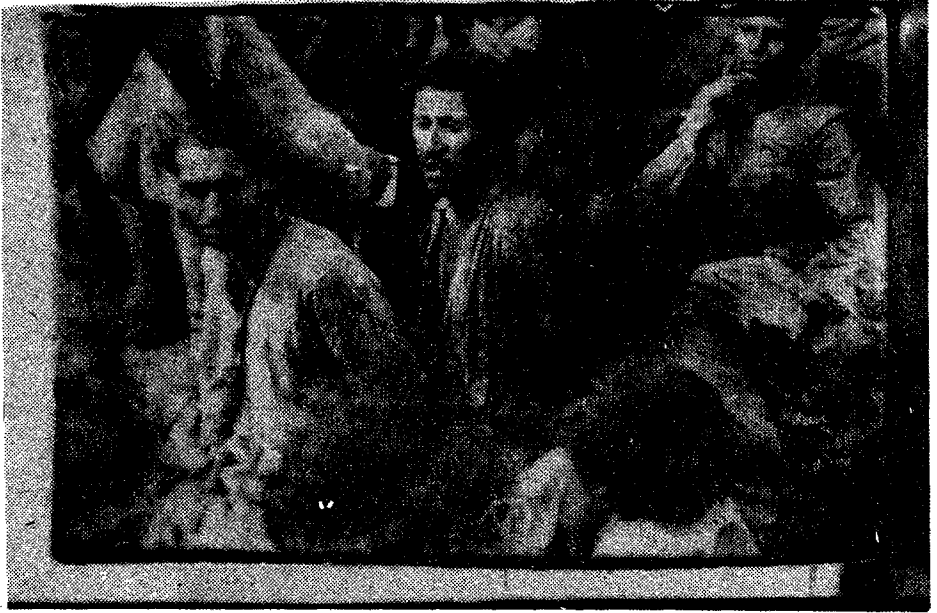
4. *Gezamis beno*: Vatenêda Tırki ya. Lawîkê ke alaqa be Tırkan esta, inan de zaf rey tayê qesê Tırki vênê ra. Na qeseyi zonê *Kırmancki* de estê, hama sayir ebe na vatisê xo hawade rinde dano lawîke u ya ki u niyâ hasav keno. Mesela *gezamis beno yanê fetelino*.

5. *Aramis ke*: Kırmancki *ero cı bîfeteliye*.

6. *Kaxıtxane*: Estemol de semtê, Kâğıthane.

7. *Yazuxê mı*: Tırki vanê *yazıgım... Kırmancki hêfê mı...*

8. *Herdif*: Dewêda Dêrsimi ya.

1937-38 Dersim Ayaklanması'ndan bir kesit

HESEN EFENDÎ

Ondêr yena Mamekiye
raa makina tomofili
Haq dina de bivêsnê
zagonê Mîstefa Kamîlî(1)
Ma sarê xo dardowe nêdardowe
koto zidê mordemê pîlî

Ondêra Turmeg a
Hesen Efendiyê mî gavan o
Vana "Bîrayê mî şîyo Mamekiye
ewro mehkeme woifada ho dano"
Vana "Bîrayê mî ke şîyo nêşîyo
verê çimonê mî mîz u duman o"
Vana "Ez ke vaji bîrayê mî kîsto
kes mî ra towa nêvano"
Wayê çêvêsayî ala bê Derê Hemamî
Çemê Muzrî cor de cendeg u lesa ano

Esker nawo diyar de vejîya,
Ap Ali yo ver dest u pawo tadano
Vano "Hesen Efendî ho ra yan de,
na zalîm ma ra az nêverdano"
Vano "Yê ma qırkerdenê niya
bîra heto zu ra ferman o"

Usê Misti vano "Malo heram
heto zaf(2) o, bedelê ho dano"

De roze roze roze
çi roza mız u duman e
Vırare fişta vilê piyê ho ra,
bıraçêna ho Xeycan e
Vana "Canê piyê mî nazık o,
zalım sungi cı mesanê"(3)

Niyade biye biye biye,
Hesen Efendiyê mî biye
Usê Misti vano "Hetê mî ser vınde
vırare vilê derezayê ho ra fiye
Malê dina sero ma zuvını nêontêne
indî mırddiya ho keme ciraniye(4)

Arêker: Hawar Tornêcengi

Hesen Efendi, Kurêsız o u pilê pêra Kudan o. Otuz Sekiz de ebe destê ordiyê dewlete kışiyo.

Dewlete de şerr nêkerdo. Jê mordemode bêçek u bê dıfa, çê ra gureto, berdô kısto.

1. *Zagonê Mistefa Kamili: Qanun u hukmê Mustafa Kemal'i.*

2. *İtiqatê sarê Dêrsimî de, a dina de, xêr u guna mordemi, helal u*

heramê mordemi qenter de oncenê. Kamci hetî ke giran bi, aye ra gore ya sono *Cenem* ya sono *Cenet*. Na lawîke de *hetê heramî giran o*.

3. *Hesen Efendi* ebe sünge kisto.

4. Lawîke ra henî vecino ke *Hesen Efendi* be *Usê Mıstî* ra malê dina sero zuvini de lez kerdo. Lawîke ra gore ni hurdiemena ki Otuz Sekiz de destê dewlete ra kışiye. Eh, çitur nêbo a dina de qal-qirê mal u milki çino! Ni hurdemêna *indi piya kenê ciraniye!*

Türkçesi:

HASAN EFENDİ

Meret tofîl yolu geliyor Mameki'ye
Tanrı yıksın zagonunu Mustafa Kemal'in
Bildik bileli zıddına gidiyor yiğitlerin

Yanası Türüşmekte geçit var
Bacısı diyor "Kardeşim bugün Mamekiye gitti
ifadesi var"

Bacısı diyor "Kardeşim gitti gideli
duman kaplamış gözlerimi"

Desem "öldürmüşler kardeşimi

Kimse söylemez bana doğrusunu

"Bağrı yanası bacım hele gel bak Hamam Deresi'ne
Bak şu Munzur'un sürükleyip getirdiği cesetlere"

İşte asker geliyor karşıdan
Önlerinde Ali Amca el etek oğuşturuyor
"Hasan Efendi çekil git bir tarafa
Bu zalimler sağ komazlar bir tek yavru bizden" diyor
Diyor "Bizimki sadece kırım değil bu kez
topyekün fermandır"
Usê Mısti diyor "Terazinin ağır yanı haram maldan
Eh bunun bedeli de ödenir candan"

Hele bakın bu ne toz bu ne duman
Sarılmış kardeşinin boynuna ağlıyor yeğeni Xeycan
Diyor "Zalim ne olur süngü vurma
şu nazik babama!"

Bak olan oldu Hasan Efendi'm
Usê Mısti diyor "Bana taraf dön
sarıl akrabasının boynuna
Dünya malı yüzünden çokça incittik birbirimizi
Artık doyasıya yaşarız komşu olarak
öbür tarafta!

Derleyen: Hawar Tornêcengi

VATISODE BÎN Ê LAWİKA HESEN EFENDÎ
(HASAN EFENDİ TÜRKÜSÜNÜN BİR BAŞKA VARIYANTI)

Sewtimale binê Tursmeg a
Hesen Efendiyê mı gaban o
Maye vana "Qomo Oli kenê

ewro no çî mîz o -cigera mî-
ewro çî duman o

Nê bîko cendermo ondêrê köy basmiş(1) kerdo
nafa çê axleronê Dêrsimano
Nê cigera mî bêrê cêr ra vejîye
esker nawo ame
Ver ra Uşenê Ap Ali yo dest-pawo tadano

Zerifa waye vana "Heq ano hurê lemın bîra
dest u pawonê mın u bîraye mî
ewro piya girêdano
Bîrayê mî ewro sono Mamekiye
ax evraqe zalimê Qoçoxli nêdano"
Waye vana "Koraniya Oli mî bicêro
dî rojiyo bîrayê mî şîyo Mamekiye
nêzan çîra niyamo?"
Ez van bîrayê mî kîsto
nê qulê Heqtalayê zalimî mî ra nêvano
Nê wayê çêvêsayî
kam ke na derba zalimî de amo
ax reyna be weşîye niyamo

Nê wayê bê diyarê Mamekiya sewtimale
zalimî makîna dizmis kerda(2)
cor de cendeg u hêşîro ano
Hesê Murtî vano "Metersê
ma ra heramo ke çûyawo nawo ardo
bedelê xo u to dano"
Nê mî va "Çê vêsayê

tı di-rê serri mı ra pıla
malê dinalige nêcênê(3)
mın u to endî ranêverdano

Ax de roze roze na çi roza duman e
Vırane fišta vîlê piyê xo ra berverna
çêna xo Xeycane
Vana "Zalım teka vırêne piyê mı ra mene
teka vırêne nata mı ra ne"

Wax de biye biye, Hesen Efendiyê mı biye
Vano "Hesen çê vêsayê
mın u to malê dinalige serc
zuvini nêontêne
Basüya(4) sewtimnale de
mırdi piya keme ciraniye

*Vatox: Rayver Heylo
Arêker: Hawar Tornêcengi*

-
1. *Köy basmis....*: Qesade Tırki ya. Yanê *esto dewe ser*.
  2. *Dizmis Tırki* ya. Yanê *makina na ro*.
  3. *Otuz Sekiz* de, memur u subayanê dewlete sari ra zaf risvet gu-reto. Tayê ebe risvet xeleşiyê. *Hesen Efendi* do nêdo nêzoneme, hama nêxeleşiyê.
  4. *Basüye*: Dewêda Mamekiye ya. *Hesen Efendi* na dewe ra biyê.

SA HEYDER

Sevdin o Sevdin o sayirê(1) mî Sevdin o
Ax Sevdin o Sevdin o sayirê mî Sevdin o
Sîpede ra tîjî zerq dana tede tîfang erjino
Sîpede ra tîjî ke zereqina dayê tede tîfang erjino
Dirvetno Sah Heyder o
kîşîyo bira Dursun o
Dursun vano "Pêrodê pêrodime
ma rê dewlete ra aylîxe vejino"(2)
Bira aylîxa dewlete fincanê axu yo
ne werine ne qedino(3)
Mordemo hewl ke koti kuto merevê Urîşî
coru tamamiye cira nêvejiyo
Mordemo çêr ke koti kuto merevê Urîşî
dayê tamamiye cî ra nêvejiyo
Ordîyê kafîrî zaf o merevê mî to bîrayî nêqedîyo

Pan pane pane, sairê mî pane
Kemer metin o dayê qêda Sahê mî xo versane
Jê zarancê hengî hem pêrode hem bîwane
Sairê mî hem pane
hem jê zarancê hengî mîrrd pa bîwane
Roza Kervela wa weten îçun sare yâde
Na dina Heqî persena

Sayê mî dinade yalan e

Sevdin o Sevdin o sairê mî gavan o
 Ondêr Sevdin o Sevdin o sahê mî gavan o
 Komser İsmail Efendi xo sano Pulê Herdifi
 dayê pusulara niyadano
 Malo sahê qerê mîn o
 çitur dormê ordiyê Urîsi de çiv dano
 Halê Sahê mî be no hal bo
 hata son kafê eskerê Urîşi ano
 Hezreti Xızır ke bojiyê Sahê mî bijêro
 Pulemuriye ordiyê Urîşi nêdano

De Sevdin o sairê mî dale
 Mêrat Sevdin o sairê mî dale
 Cınaza Sahonê mî çitur arda
 qorê Herdifo vêsaye şüya viyala
 Maye qırvanê Sahonê xo bo
 duzmunê vili u kostekonê serê sale
 Dayê meberve, bawo kokım tı menale
 Çekonê Sahonê xo (e)ra dare mefiyê
 mırddi derdonê dina buye xorê bınale
 Destonê Sahonê xo bijê şime
 raa İmamonê Deştı Kervela de
 Na dina Heqi persena coru keşi de nêbiya
 mîlk u maîe
 Usarr bena gênce, payiji bena kale

1. Sair: Sa Heyder be xo ki sair biyo. Coka lawike de niya vaciyo.
2. Dewlete ebe zorê pereyi esker top kerdô, berdo çephê Urişi.
3. Bıra aylıxa dewlete fincanê axu yo / ne werino ne qedino: Na çekuye ra heni diyar beno ke na hal ra nerehet biyê.

Türkçesi:

ŞAH HAYDAR

Sevdin'dir Sevdin'dir şairim(1) Sevdin
Ah Sevdin'dir Sevdin'dir şairim Sevdin
Sabah erkenden
gün doğalı beri dövüşüyoruz
Şah Haydar yaralı, ölenimiz kardeş Dursun
Dursun diyor
"Dövüşün dövüşelim
nasılolsa devletten aylık alıyoruz"
Kardeş devlet parası ağıdan fincan
ne içilir ne tükenir
Er kişiler nerede Ruslar'la kavgaya tutuşmuşsa
kolay kolay çıkamazlar sağca
Kâfirin ordusu çok

bitmez biz iki kardeşin kırmasıyla

Vur vur şairim vur!

Kaya sağlam -anası kurban- sırtını daya

Hem dövüş hem heng keklıği(2) gibi doyasıya türkü söyle

Bugün Kerbela günüdür vatan için uzan toprağa

Zaten bu dünya nedir ki yalandan başka

Sevdin'dir Sevdin'dir şairim, geçit

Kahrolası Sevdin'dir Sevdin'dir şairim geçit

Komiser İsmail Efendi yaslanmış Herdif Tepesi'ne
dürbünle bakıyor

Hele bakın

Şah'ım Rus ordusunun etrafında firdönüyor

Şah'ım bu gidişle akşama kadar

nefer komaz Rus ordusundan.

Xızır, Şah'ıma yardım ederse

Pülümür'ü kaptırmaz Rus ordusuna

Vay Sevdin'dir şairim, vadi

Yanası Sevdin'dir şairim, vadi

Şahan'ımın cesedini Herdif kesiminden getirmiş
koymuşlar söğüt gölgesine

Anası Şahan'ına kurban olsun

hayrandır şalının üzerindeki düzmelerine

Anneciğim ağlama, yaşlı babam sen inleme

Şahlar'ının silahını duvara asma

Acı çek, doyasıya dertlen, bolca inle bu dünyada

Tut Şalı'nın elinden tut gidelim

Kerbela İmamları'nın yolunda
Allahın bu dünyası kimsenin olmadı
kalmadı kimseye
Baharda gençleşti
yaşlandı sonbaharda(3)

Söyleyen: Sîlêmano Qız
Derleyen: Hawar Tornêcengi

Şah Haydar, I.Dünya Savaşı sırasında Dersim'in Pütümür ilçesine kadar uzanan Rus ordusuna karşı kahramanca dövüşen ve savaş alanında ölen Dersim'lilerden biridir. Halk onun bu yiğitliğini ona yakıştı bu türküde övgü dolu sözlerle dilegetirir. Bu savaşta Dersim'liler Ruslar'a büyük kayıp verir ve kendileri de büyük kayıp verirler. Sonuçta düşman ordusu Erzincan'a kadar geri püskürtülür.

1. *Şah Haydar*, şairmiş. Adının yanısıra *Şair* diye de çağırılmış. Büyük bir olasılıkla ünlü şair *Seyid Qaji*'nin kızı ya da bir yakınıyla evli olduğu söyleniyor. İlk eşinden çocuğu olmadığı için ikinci bir hanımla daha evlenmiş (*Şah Haydar*'ın büyük hanımıyla yapılan ve henüz yayımlanmamış olan bir söyleşi). Bu durum *Şah Haydar* türküsünün *Seyid Qaji* tarafından söylenmiş olma olasılığını güçlendiriyor.

2. *Heng keklîği*: *Kırmanci* de *Zarancê Hengi* diye adlandırılır. Bunun Türkçe'sinin ne olduğunu bilmi-yoruz. Ancak bu keklîğin ayaklarını yere sürüye sürüye ısrarla ve uzun süre öttüğü söylenir. Genellikle cesur ve yiğit savaşçılar için bu benzetme yapılır.

3. *Kırmanci* de son derece şairane bir dilegetirıştır bu. Dünyanın kimseye kalmadığı, baharda *gençleşip* sonbaharda da *yaşlanarak* sürdüğü imajı verilir bu dizelerde.

VARIYANTODE BÎN Ê LAWIKA SA HEYDERÎ
(IMAM HASAN TÛRKÛSÛNÛN BİR BAŞKA VARIYANTI)

SEVDİN O

Wayê bira bira Sevdin o
Sahinê mî na Sevdin o
Sa vano "Durso pêrode ma pêrodime
Urîs zaf o nêqedino
Bira danu pêro pêro nêdanu
eskerê kafîri zaf o pey ra nebino"
Ondêrê Sevdin'i pey ra -Sahinê mî- sona dale
Ewro Sevdin de danê pêro
kerdo xabiya be binale
Sahinê mî yarali yo
ardo Herdif şîya viyale
Seydali desti sanê xo ver berbeno
vano "Heyranê Sayê xo bi
bezna rinde, sevkanê serê Sal e
Muxu dormê ma de şî, dîsmeno kano
aslanê mî tî kemi binale"

Ondêrê Sevdini persena pey ra mî gavan o
Mîstefa Beg koto koyê Viheligi
niya dîri ra niyadano

Vano "Xîrêmalo Sayê qerê mîn o
çitur mewzi de xo tadano
Hatan satê ke qeydê xo na qeyde bo
mewzi wuca de nêverdano"
Ondêrê Deşiniye persena -Sahinê mî- sona dale
Perçembeyê piyê xu yê kokimi bicê berze bere
ti ser ra tever dare
Vano "Durso pêrode ma pêrodime
namê mîn u to yazmis keno -ax- defterê Gewher
Vano "Durso pêrode ma pêrodime
ma be Seyd Qemero alajiyê xo ra"
Way bira Sevdin o
vano "Durso pêrode ma pêrodime
dewlete ra ma rê aylîx vecino"
Vano "Bira aylîxê dewlete fincanê axu yo
-ax- degme nêsimino"
Danopêro pêronêdano Urîs zaf o nêqedino

Vatox: Pirê Çê Apê Dani

Arêkere: Fecira

İMAM HESEN

Dayê Seter o Seter o
İmam Hesenê mî vêsayê Seter o
Seter o Seter o cigera mî
İmam Hesenê mî vêsayê Seter o
Maa dertliye berverna, dana be çok u zonyonê xo, ro
Dumanê dest u kowo biko mî bijêro
Wiy!

Ewro taburanê hukmatî emîr do nayê yenê
Ewro alayiyonê hukmatî emîr do nayê yenê
İmam Hesenê mî kelepçe kerdo
nawo alayiyo ver de
Cayilê mî, sefkanê mî kelepçe kerdo
nawo alayiyo ver o
Dayê Oli kena⁽¹⁾ ke, leminê
piyê mî ra vazê altunanê suro bîmoro
Zalımı dest ra cigera to (e)be weşêni bijêro
Biko dewrê Kirmanciye niyo⁽²⁾
piyê to cilo şiya pıracêro
wertê êl u talibonê hezbetonê Kurêso⁽³⁾ ra şêro
Hêfê aslanê xo bijêro wiy

Dayê alay qumendaniyê zalımı bivêne
Kılê alay qumendaniyê xayini bivêne, leminê kılê

alamanê mî ra mî dest do, dest ro cîni
alayıya xo emîr cîdo mî dima rast kero
Pusula bijêro gilê pulê ra roniso
Helmê cengê aslanê to de
ax şer bikero

Kılê Seter o, lemin ondêr Seter o
Îmam Hesenê mî cadêde şen o
Derdê Îmam Hesenê mî rê
adîr koto kemer u dar-berê Heqî vêseno
Şîne ke Silêmanê Xerzîkî niştoro
qaymaqami verde altunanê suro rîsvet moreno
Xîrmalê Silêmanê Xerzîkî niştoro
qaymaqami ver de altunanê suro rîsvet moreno
Mî belkiya gon u qeyretê Kurêsîzêni amo cî
lacê mî Maviyayê⁽⁴⁾ zalîmî dest ra ebe weşêni cêno
Xîrmalê Hesê Mami Kurêsîzêni xovira kerda
dîsmeniya kana arda xoviri
dakîla mî
çêverê hukmatî de niştoro şişîya xo gureta
hêdi hêdi xo verde gizlî sone keno
Mî nêzana roza Îmam Uşeni⁽⁵⁾ ya
eve destê Muaviyayê zalîmî
kardiya aslanê to onceno
Wiy wiy!

Ax Seter o Seter o
Îmam Hesenê mî cadê yeno ko ra
Maye qedayê lazê jê to bijêro bîko
gonî ken be semtêni u sefkanêna to ra

Dakila mî meberve lazê ciwanîko camêrdo
qanunê na dina ra tim ra mirenê
De daye daye qedayê to bijêro biko biko
derdê cigere giran o
ilam desti guretene, lîngi guretene
kardi ontene
Heqo yamano çî qesade zor a!

Qomo hala reyê bêrê
şîne ke des u di mordemo lazê mî merredno ra
kardi naro vile sarebirno tiji vera
Dest u bojiyê İmam Hesenê mî cira kerdê
eve weşêni kerdê be cendegi vera
Wel u kemerê dinalig do arê
kerdo cendegê sêrê mî ser ra
Mêyitê lazê mî lete binê wele der o
letê verdô tija amnoni vera
Wiy!

*Vatox: Silêmano Qız
Arêker: Hawar Tornêcengi*

---

1. *Oli kena: Hz. Eli ra ke hazkena!*

2. Na çeküye ra rind eskera beno ke na vaqa *Otuz Sekiz* ra têpiya biya u lawîkê ki o ra têpiya imis biya. Çî ke *Otuz Sekiz* ra avêr *Dêrsim* xoser bi u wextê *Kırmanciye* bi. Hama na *tertele* ra pey de indi *Dêrsimî* xoseriya xo kerde vîndi, Hal u sertê *Kırmanciye* indi jê verêni nêmendî. Dewrê hukmê bêyaxki dest kerd pîro! Dêma wextê *Kırmanciye* de keşî besenêkerdêne jüyêde *Dêrsimîji* rê ya mordeme-

kêde jê *İmam Heseni* rê naye bikero!

3. *Kurêso*: Aşirade gırsa *Dêrsimî* ya. Hetê ra ki ocaxzade yê. *İmam Heseni* na aşire ra pêra *Uşenan* ra wo. *Lacê Dewrêş İbrahîmî* yo.

4. *Maviya*: *Muaviye* yê Ereban o. Kam ke zulm u zordariye keno cısnê *Maviyayi* sero say kenê u niya name kenê.

5. *Roza İmam Uşeni*: Roza ke Hz. *Uşen Kerbela'de şehid biyo*. Yanê *Roza Des u Dî İmaman*.

Türkçesi:

İMAM HASAN

Anneciğim Seter'dir Seter'dir
yanası Seter'dir İmam Hasan'ım
Vay!

Bugün hükümet taburları emir almış geliyor
Kelepçe vurmuşlar İmam Hasan'ıma
alayın önünde yürüyor
Gencimi, yiğidimi kelepçelemişler işte
alayın önünde yürüyor

"Anneciğim Ali'yi seversen söyle babama
saysın kırmızı altınları

Kurtarsın yavrunu bu zalimin elinden sağolarak"

"Yavrum Kırmancıye devri değil ki(1)

baban giyinsin karaları
 eli, kavmi dolaşsın
 gitsin Kurêsan boylarına
 aslanımın intikamını almak için"
 Vay!

Anneciğim zalim alay komutanını gör
 Sevgili anneciğim hayin alay komutanıyla konuş
 Alamanımı versin elime
 şöyle bir dokunayım tetiğe
 Alayına buyursun düşürsün peşime
 Kendisi çeksın dürbünü otursun bir tepeye
 Biraz izlesin aslanların cengini"
 Seter'dir anneciğim Seter'dir
 ax kahrolası kalabalık cadde
 Allahın dağı-taşı yanyor İmam Hasan'ımın derdine
 Gittim ki Silêmanê Xerzıkî oturmuş
 kırmızı altınlar elinde(2)
 kaymakama rüşvet veriyor(3)
 Dedim belki Kureşan'lılık gayreti tutmuş
 oğlum bu Muaviye'nin(4) elinden kurtarıyor
 Hey gidi Hesê Mami Kureşan'lı olmayı unutmuş
 eski düşmanlıkları anımsıyor
 Anneciğim, herif oturmuş hükümet kapısında
 saban demirini çekmiş önüne yavaş yavaş
 bıçağını biliyor
 Bilemedim anneciğim
 şu On İki İmam(5) gününde bu zalim
 Muaviye'nin desteğiyle
 aslan oğlunun bıçağını çekmeye hazırlanıyor

Vay vay!

Ah Seter'dir, Seter'dir İmam Hasan'ım geçiyor cadde
Sefil anne kadasını alsın yavrunun
Kurban olsun yiğitliğine, mertliğine
Ağlama anneciğim daima ölmüş
yiğit ana-babaların oğulları
Bu dünyanın kanunundan
Annesi kurban olsun oğluna ağırdır evlat acısı
İlle de eli bağlı
ayakları bağlı
kesmek insanı boynundan(6)
Allahım ne korkunçtur bunun acısı!

Ey insanlar hele bir gelin!
Gittim ki on iki kişi yatırmış yere yiğidimi
üşüşmüşler başına
Satırla yanaşmışlar boynuna yaz güneşinin altında
Ellerini kollarını kesmişler sağken
Uzatmışlar cesedin iki yanına
Dünyanın taşını toprağını yığmışlar aslanımın üstüne
Cesedin bir parçası toprak altında
bir parçası dışarda
yaz güneşinin altında
Vay başıma!

Söyleyen: Silêmano Qız
Derleyen: Hawar Tornêcengi

İmam Hasan Nazımiye'nin Seter köyünden Derviş İbrahim'in
oğludur. Bu aile Kurêşan aşiretinin Hüseyinan kolundandır. İmam

Hasan 1937-38 Dersim isyanından sonraki yıllarda bizzat devlet kuvvetleri tarafından ve de türkûde anlatılan biçimde öldürülmüş-tür.

1. *Kırmanciye devri değil ki*: Dersim'liler yurtlarını *Kırman-ciye* diye adlandırırlar. Bu yöre 1937'ye gelinceye kadar herhangi bir devletin egemenliğini tanımamış. Halk kendi adet ve törelerine uygun bir biçimde toplumsal ve idari yaşamı bizzat kendisi düzenlemiştir. Genel kaniya göre *Otuz Sekiz*'den sonra artık eski durum kalmamış, yeni ve başka bir düzen yürürlüğe girmiştir.

2. *Kırmancki*'de altının rengi için *sarı* (çeqer)'dan çok *kırmızı*(sur) sıfatı kullanılır.

3. *Otuz Sekiz*'de ve ondan sonra da rüşvetin girila gittiği sık sık anlatılır halk arasında. Para birçoklarının canını kurtardığı gibi *İmam Hasan* gibi bazılarını da bıçağın altına sürmüştür. Aşiret ve aile düşmanlıklarından kurtulamayan bazıları devlet görevlilerine rüşvet verip *Otuz Sekiz*'den sonra da adam öldürtmüşler.

Muaviye: Arap-İslam tarihinden bilinen, *Hız Ali* ve evlatlarına zulmeden *Muaviye*'dir. Dersim'liler kendilerine zulmedenleri *Muaviye*, *Yezit* vb. adlarla nitelerler.

5. *İmam Hasan*'ın *On İki İmam Orucu*'nda, yani *Muharrem*'de kesildiği anlaşılıyor. Bu ayda on iki gün boyunca kan akıtılmaz, et yenmez, düşman da olsa kimse öldürülmez. Ancak *İmam Hasan*'ı öldürenler halkın bu inançlarını da hiçe saymışlar.

6. Halk arasında da aynen bu türkûdeki gibi anlatılır. *İmam Hasan*'ın asker ve işbirlikçileri tarafından diri diri kollarının kesildiği, sonra boynundan satırla davar keser gibi kesildiği yaşlı-larca hep anlatılır. Bu olay 1937-1938 harekâtından epeyce sonra meydana gelmiştir.

VARIYANTÊDE LAWIKA İMAM HESENİ
(İMAM HASAN TÜRKÜSÜNÜN BİR BAŞKA VARIYANTI)

İMAM HESEN Ê MI

Setero dayê Setero
cade yeno cadode şên o
Derdê İmam Hesenê mı rê
kemer, dar u berê Heqî vêseno.

Maye berbena dana zoniyê xoro
Vana "Dumanê nê kowu mı bijêro
Ez şüne ke Silêmanê Xıncıkî niştoro
Qaymeqamî verde zernonê suro moreno."
Mı va belka gon u qeyretêna
Kurêsiyêni keno
Cigera mı zalımu dest ra
eve weşêni ceno.
Mı nêzona ke Silêmanê Xıncıkî
Kurêsiyêni xovira kerda
dismêna kane arda ra xoviri
şırşa xo xo verde hêdi hêdi sone keno.

Dayê Seter o kilê Seter o
İmam Hesenê mı cade yeno ko ra
Maye qedayê lazê jê to bijêro

biko goni kenu semtên u sefkanên u
bezna rindekêna tora.

Lazê camêrdu u ciwêniko tım ra mirenê
Sefkanê mı qanunê na dina ra
illam desti guretene, lıngi guretene
karđi ontene
qersuna saxıki çıxa zora.

Terkutne şine ke des u dı teni
lazê mı pêgureto merredno ra
Kardi narobe cı sarebirno eve weşêni
Dest u boji kerdê cendegi vera.

Meyitê lazê mı letê binê wele der o
letê verdo tija amnoni vera.

Vatox: Xal Welî
Arêker: Hawar Tornêcengi

ZORO DERDÊ CİGERA HARE

Dersimi vera sona kare
Mordem ke sono ra Dersimi ser,
cero yêno vencê şin u şîware
Cenu xo do dewursu sero,
vanê "Zor o zor o derdê cigera hare".
Nê zalım u bê dina xortê Dersimi qırkerdê
cêr u cor kerdê tê virare

Dersimi sero mız u dumano,
Usar nawo ame,
derdê marê pepug u sosın
gılê kowura niso bıwano
Kami zot dave pıro,
vake mirodê pêrunê çimde bımano,
vato Dersim de az nêmano!"

Sairê kılame: Sey Qaji

Arêker: Dr. Şivan

Türkçesi:

ZORDUR EVLAT ACISI

Dersim'in altında iki yamaç arası
Dersim'e gidince
aşağıdan dalga dalga duyulur şin-şiwan havası
Kadınlar kapanmış yavrularına ağlıyor
Diyorlar "Ne kadar zordur evlat acısı"
Bu zalim ve dinsizler Dersim gençlerini kırdılar
Aşağıda yukarıda yığıldılar kucak kucağa
Dersim'in üzerinde tozdur dumandır
Az kaldı bahara
Gelsin konsunlar dağ doruklarına Pepug (kuşu)'ve
Laleler
inleyip ağlasınlar derdimize
Bilmem kim beddua edip
demiş "Tümünün özlemi kalsın gözlerinde
kalmasın tek filiz şu Dersim'de"

Şairi: Seyid Gazi

Derleyen: Dr. Şivan

Seyid Gazi, Dersim'in bilinen en büyük şairlerindendir. İki gözden âma, sözünü yerinde ve hiç çekinmeden söyleyen kişiliğiyle bilinir. Onun *Otuz Sekiz* kırımını gördüğü ve bu acılı günlerden birinde öldüğü söylenir. Bu ezginin isyanın sıcak ve kanlı günlerinde yazıldığı açıkça görülüyor.

QEYDÊ TANJÎGE

Way de biko biko Cîbê mî
Koyê Qesetulo koyêde berzo
Eskerê Urîşi naniko amo(1)
mêrat Pilemoriye çêver de lerzo
Bakê Pasayi ewro wes niyo
virêndiya eskerê Merwani de
çok rodo tîfangê berzo
Meyitonê ma ki werte ra vezo
Bawo defterê jê keraki
Urîşiyê mor mekerê
genceniya ma genco rê saredez o
Sîma defterê jê keraki Urîşiyê mor kerdo
Urîs naniko amo ulke(2) gureto
Na raye vengê çêronê rezo wertê sîma ra vezo

Way de biko Cîbê mî ondêra Tanjige(3) ver de sono
ve dere
Esker naniko yeno Cîbê Begê mî vero
Usîlê herbi ..... nêzono
resmê aşireten ra dano ve pêro(4)
Qumendarê Urîşi durbin ra şêr kerdo
nisanê dewlete hermê to sero
Cigera mî dos kerdo

Bawo bextê camêrdo de qolayiye nêvaji
 Kekê Fatose Kal Uşeniz(5) o
 meteris de mı ra ravêr dano pêro

Ondêra Tanjiga Cîbê mı ondêre ver de sono hêni yo
 Ewro roza camêrdêni ya dame ve pêro
 Cîbê Begê mı tey niyo
 Bawo çê to romerdiyo lazê xo teyna rameverde
 Bawo ma dovepêro ewro hiris u jü yo(6)
 Pey ra imdadê ma kerdê kemi
 imdadê Urîşi ma sero jêdi yo
 Tı (e)ra merdena xo ver mekuye
 ewro sare no ra Uşen Axa u Tornê Muzır Axayi tekê
 tu yo
 O ke hardê Dêrsimî de sarê xo no ra
 raa pêxamberê ma u rocîka Kerbelayi rê sêhid (şehid)
 biyo(7)

Derê Tanjige -cigera mı- ver de sonê hêgayi
 Ma dovepêro qewxa kerdê himê Erzingani
 Mecal ma nêdano çimonê xo rakerime
 ondêr vayê pakayi
 Dormê mı de nalenê dı derezayi
 Domanê Memê Haci dı bırayi
 Piyê mın o Sah İsmailê Bavayi
 Roza cengê Pardîye Sey Uşen u Xıdır u Mıstefayi
 Roza cengê Sevdini, Dursın u Sah Heyderi
 Defterê sîma jü yo
 sîma jü defter de qeyd kerdê
 rocîka Kerbelayi rê

sîma kerdî heqbirayî(8)

Vatox: Musawo Arêyîz
Arêker: Hawar Tornêcengi

---

1. Na lawîke Cihan Herbî yo Virêni de merdanê sarê Dêrsimî sero vaciya.

2. *Ulke*: Qesade Tîrki ya. Eslê xo *ülke* wo.

3. *Tanjige*: Dewêda Dêrsimî ya.

4. Dêma kesê jê mordemêde aşîre na mereve de ca gureto u dopê-ro, dewlete nisanode taybetî kerdo kîncanê ine ra.

5. *Kal Uşeniz*: Dêma *Cîb*, *Kal Uşeniz* biyo. *Kal Uşenan* qabilade Dêrsimî ya.

6. Na çekûye ra hen diyar beno ke *Cîb* roza hîris u jûye gîno cî, merdo.

7. *O wo ke hardê Dêrsimî de sare nora* .

raa Pêxamberê ma u rocîka Kerbelayî rê sêhid biyo!

Ça caode bin de nê, hardê Dêrsimî de? Çîke na ca welatê na sariyo u na mereve de sarê Dêrsimî welatê xo Urîso ra qori kerdo. Na rîvat ra keso ke na mereve de kîşîyo, *raa Pêxamberî u rocîka Kerbelayî rê sêhid biyo* itîqatê sarê Dêrsimî de.

8. Sêhîdî birayê zuvîni yê, birayê heqî yê, *heqbîra* yê.

TANJİGE TÜRKÜSÜ

Vay oğul oğul benim Cıb'ım
 hayli yüksektir Qesetulan Dağı
 Ha işte Rus askeri gelmiş(1)
 Pülümür'ün eşiğinde bir telaştır gidiyor
 Eh Bakê Pasayı(2) da sağ değil ki
 çöksün şuracığa asılsın tetiğe
 Dövüşsün Mervan'ın askeriyle(3)
 Çekip alsın ölülerimizi düşmanın elinden
 Baba defter imzalamayın Ruslar'la sakın
 Sonra sorun olur biz gençlere
 Siz Rus'un defterini imzaladığınız için
 aha gelmiş işgal etmiş ülkeyi
 Bu kez kesecek genç yiğitlerimizin sesini

Vay Cıb'ım oğul, Tanjige'nin önünde dere akıyor
 İşte Cıb'ım askerin önünde geliyor
 Savaşmanın kurallarını bilmiyor
 Aşiretler safında savaşıyor ama
 dürbünle bakan Rus komutan görmüş
 devlet nişanını omuzlarında oğul
 Babacığım yiğidin hakkında kötü konuşmayım
 Kekê Fatose Kal Uşeniz(4)'lidir
 Siperde dövüşüyor benden önde

Cıb'ım yıkılası Tanjige'nin önünde çeşme
Bugün yiğitlik günü, kavgadayız
Lakin Cıb aramaızda değıl
Babası evin yıkıla yalnız bırakma oğlunu!
Babacığım dövüşüyoruz, bugün otuz birinci günü
Arkadan bize yardım azaldı
Rus'un ihtiyadı fazla bizden
Sen hayıflanma ölümüne
Uşen Axayê Tornê Muzır Axayi serilmiş yere
tam da senin bir eşin
Kim düşerse Dersim toprağında
o şehit sayılır Peygamberin huzurunda
Ve de yeralmışır Kerbela şehitleri safında

Tanjige deresinin yanında -yavrum- tarlalar
Dövüşüyoruz kavga yanaştı Erzincan diplerine
Mecal vermiyor açalım gözlerimizi
şu ayaz gecenin rüzgârı
Etrafımda inliyor iki akraba
Memê Hacı'nın iki oğlu
babam Şah İsmailê Bavayi
Pardi savaşı gününde Sey Uşen
Xıdır ve Mıstefa
Sevdin savaşında Dursin ve Şah Haydar
Bunların hepsi kayıtlı aynı defterde
Kerbela gününde hakkardeşi sayıldılar

Söyleyen: Mursawo Arêyiz
Derleyen: Hawar Tornêcengi

1. Bu dize, bu türkünün daha baştan *I.Dünya Savaşı*'na ilişkin olduğunu gösterir. Rus askerinden sözedilmesi, Dersim'lilerin Ruslar'a karşı savaştığı ilk savaş yıllarını anımsatıyor.

2. *Bakê Pasayi*: Kahramanlığı dillere destan bir Dersim'li. Herhangi bir savaş esnasında bu tür yiğitler sık sık anımsanır. Bu savaş sırasında anımsanan kahramansa *Bakê Pasayi*'dir.

3. *Mervan'ın askeri*: Emevi büyüklerinden. Hz. Ali taraftarlarına zulmeden biri. Rus ordusu, *Mervan*'ın askerine benzetilmiş burada.

4. *Cıb, Kal Uşenan* adlı bir kabileye mensuptur.

1937-38 Dersim Ayaklanması'ndan bir kesit

HEWA DOMONÊ SOWŞENÊ KALÎ

De Xosim o biko biko Silêman Çawusê mî
bîra derê Koyê Hamiki
Qomo mîxayrêna Silêman Çawisê mî mekerê xeriv o
ewro nêro pêser dest u bêçiki

De Xosim o biko biko biko Silêman Çawisê mî
ax lemî dewo ra yan o
Qomo mîxayrêniya Silêmanê mî mekerê
ewro meyman o
Meymanê hiris rozan o
Awo ke mîxayrêniya birayê mî keno
az deyi ra qe nêmano

De Xosim o biko biko biko Silêmanê mî
ver de gavani
Mektuva domononê Kurêso ama
Qızıl Kiliso vêsayê
qaymeqam nêverdano di-rê satiri cî ra bîwani
Tede yeno wendene
namê lazê Usivê Berani
Îvrayimê Lazê Hesênê Mîli
Deriya sewtimale de noro ser
girino medaxê Durs u Dîli
Maa sîma be kor bo

kaf u kalekê rêzonê Dêrsimî
Koyê Hesên Qala de vore sero biyê kuli
Fırqekê Xarpêti rezê Dêrsimî kerdê topi
sanê sindorê Koyê Palandokani u yê Pasini
Dırvetini vore sero sare nora nalenê
jê koyê bar u mêsini
Nayê ke Erzurım u Pasın de qırkerdê
pêro ded u birazayê zuvini.

Arêker: Hawar Tornêcengi

Türkçesi:

SOWŞENÊ KALİNİN ÇOCUKLARININ TÜRKÜSÜ

Ah Xosım Xosım yavrum Süleyman Çavuş yanında
Hamık Dağı'nın deresi!
Süleyman Çavuş'umun arkasından söylenmeyin
bugün elleri kolları konuldu üstüste!
Ah Xosım Xosım yavrum Süleyman Çavuş çevre
köylerden uzakta
Süleyman Çavuşu'mun arkasından konuşmayın
bugün konuktur bize
Otuz günlük konuk

kim kardeşime aleyhindeyse
Allah onların ocağında evlat bırakmasın!
Ah Xosim Xosim yavrum Süleyman Çavuş altında
geçit
Kureşanlı çocukların mektubu gelmiş yanası Kızıl
Kilise'ye
Kaymakam bırakmıyor bir-iki satır okuyayım
İçinde yazılıdır Usivê Berani
İvrayimê Lazê Hesenê Mili'nın adları
Yanası Deri'de kurulmuş kara kazanlar
kaynıyor Dursun'la Dıl'ın ölü hayrı
Analarınız kör olsun size
Dersim'li gençlerin elleri ve yanları Hasankale
Dağı'nda yandı yara bağladı!
Harput Fırkası Dersim yiğitlerini topladı
sürdü Palandöken ve Pasin dağları sınırına
Yarahlılar karın üzerine yatırılmış inliyorlar
bir dağ yığını, koyun cesetlerinden bir dağ gibi!
Erzurum'da ve Pasin'de ölenlerin tümü
akraba, amca çocukları

Derleyen: Hawar Tornêcengi

MEBERVE PITÊ MI MEBERVE!

Dûri ra dûri vengê tîfango yeno
Pitê mi nêwes o cızık nêceno
Meberve pitê mi meberve
Dısmen bervisê to hesneno!

Dar u kemer deziya mi ver vêseno
Qulva tariye de qe sodır nêbeno
Meberve pitê mi meberve
Dısmen bervisê to hesneno!

Ax leminê biye biye
Pitê min ê çewreşi rê biye
Zalımı pilê ma qırkerdê
Qızê ma fişt lona tariye

Vaji vaji eve hêşiriye vaji
Na tari de çına çileka qaji
Veng ro pitê mi birriyo
Oli ine rê ki meverdo jüye aji

Türkçesi:

AĞLAMA YAVRUM AĞLAMA!

Silah sesleri geliyor uzaktan
Bebeğim hasta, meme tutmuyor
Ağlama yavrum ağlama
Düşman sesini duyar

Dağ taş acımdan tutuşmuş yanıyor
Bu karanlık delikte hiç sabah olmuyor
Ağlama yavrum ağlama
Düşman sesini duyar

Ah oldu, vah oldu
Olan kırındaki bebeğime oldu!
Zalimler kırdı yiğitlerimizi
Küçüklerimizi tıktılar bu karanlık deliğe

Söylüyorum acı ve esaret içinde
Bu karanlıkta bir gaz fenerimiz bile yok
Yavrumun sesi duyulmaz oldu artık
Ali bırakmasın onların ocağında tek bir yavru

Derleyen: Hawar Tornêcengi

kiçûk ayırımı yapılmadan kim ele geçerse kurşuna diziliyordu. Namlunun ağzından kaçıp kurtulabilenlerse ya damlara doldurulup ateşe veriliyor ya da kimyasal gazla mağaralarda boğazlanıyordu. Ordu *Haydaran Deresi*'ne girdiğinde kadınlar ve çocuklar düşmanın eline düşmemek için çoğunlukla kaçıp mağalara sığındılar. Bu mağaraların yerini saptamak amacıyla asker ve milisler firdöntüyordu. Birinde askerler bir mağaranın etrafında dolanıp durdular, ama insan izine rastlamadılar. Ancak mağaradakilerin sesi soluğu iyice kesilmişti, korkulu bir bekleyiş içindeydiler. Tam da o esnada bir çocuk bağırtısı çınladı mağarada. Belleğine henüz savaş resmi çizilmemiş bir insan yavrusus, bir bebek, beşiğinde yüksek sesle ağlıyordu. Tüm çabalara rağmen bebeği susturamadılar. Çaresiz, babası yavrusunu kucağına alıp mağaranın arka derinliklerine doğru uzaklaştı.

Kısa bir süre sonra bebeğin sesi artık duyulmaz olmuştu. Meraklanan anne arkalara koşup bebeğine kapandı, ama yavrusunda ne ses ne nefes kalmıştı. Zavallı baba, mağaradakilerin selameti için yavrusunu boğmuştu. Bunu gören anne, onulmaz bir acı içinde dizlerinin üstüne yıkılıp saçlarını yolarak aşağıdaki ağıtı okudu. Mağarada kim varsa bu yüreğinden yaralı ananın etrafında bir halka çevirerek hep birlikte ağlaştılar.

(Hawar Tornêcengi; *Berhem*, sayı 7, Ocak 1990, Stockholm)

LAWIKA XIDIRÊ ALIYÊ ISME

De wayi wayi keko bira wayi
Xıdır vano "Bıra kora ke ma rê amê
ma çekê xo kerdi top berdi
Nazmiya de teslim kerdi dayi"

Vano "O sire de têde jiyar u diyari ma ra herediyay
Wexto ke jiyar u diyarê Dêrsimi hona ma ra hast bi
cı ra amênê ma rê destmal u sayi"

Vano "Milis qeyd biyo hedeke ma nêdano
ax çêvêsayê Tornê Mamed Axayi
Sanay xo ver berdi tede qırkerdi
Mamed Aliyê Qoli
Mursayê Belkji
Welê Bolebanji
Hesenê Seydji
Mazra şêstmale de
Çê Alê Arêyji
Jiyara Paçikêne de çewres xortê Kurêsi.
Çuxura sewtimale de çê Hesen Axayi
Aliyê Gaxi
Usıvonê sewtimale de çê Murtê Oji"

Vano "Bıra nê zalımo ma qırkerdime

cendegê ma têde kerdi verva tiji
Bıra Xıdır vano, na kelepurê ma
wertê aşiro de çıqa hondê biyo uciji"

De wayi wayi keko bıra wayi
Sarê Koyê Jêle binê lingonê dısmen de
Kerdê duz u rasteyi.
Pilê Dêrsımızo ke qırkerdê nêkerdê
Peyde qısle u qereqoli virastê.

Areker: Hawar Tornêcengi

Türkçesi:

XIDİRÊ ALİYÊ ISME'NİN TÜRKÜSÜ

Ey vah, ey vah kardeşim!
Xıdır diyor "Kardeş şu kafasızlığımıza bak ki
silahlarımızı alıp götürüp teslim ettik Nazımiye'de"
Tam da o zaman tüm ziyaretler küstü bize
Dersim'in evliya ve ziyaretleri bize dargın değilken
mendiller dolusu elmalar(1)
Ocağı sönesi Tornê Mamud Axayi milis yazılmış
aman vermiyor bize
Mamed Aliyê Qoli(2)

Mursayê Belkiji
Welê Bolebanji
Hesenê Seydiji
Yanası Mazra'da
Çê Alê Areyiji
Jiyara Paçikêne'de
Kureşanlı kırk genci
Yanası Çukur'da
Hesen Axa ailesini
Aliyê Gaxi
Usıvonê sewtimale de
Murtê Oji ailesini
Toplayıp katlettiler bunların tümünü

Diyor "Kardeş bu zalimler hepimizi kırıp
ve de güneş altında bıraktılar cesetlerimizi
Hele şu hale bakın
malımız ve canımız ne kadar da ucuzlanmış aşiretler
arasında!"
Hey vah, hey vah kardeşim!
Jêl'in(3) dorukları
düşmanın ayakları altında dümdüz olmuş
Dersim'in yiğitleri kırıldı kırılalı
kışlalar, karakollar dikildi her tarafta"

Derleyen: Hawar Tornêcengi

onları esirgeyeceği yerde kırım ve sürgüne tabi tuttu. Daha önce ölenler direnerek, bunlarsa el kadımadan öldmüşler. Öyle ki inana-geldikleri ziyaret ve evliyalar da yüzçevirmiş silahlarını teslim eden-lerden! Artık mendiller dolusu kırmızı elmalar gelmez olmuştu ulu ziyaretlerden!

2. Burada adıgeçenlerle *Haydaran* aşireti reisi *Xıdırê Aliyê Isme*, devlete karşı direnişe katılmamış, silahlarını götürüp devlete edenler-dir. Ancak direnen mevziler bir bir ezildikten onra sıra bu sivil halka, hata hükümet yanlısı kesime gelmiş. Bunlar da "nasıl olsa biz devlete karşı gelmemişiz, bize birşey yapmazlar" diye kaçmamış ve çağınlan yere kuzu kuzu gitmişler. Bebek, kadın ve ihtiyar demeden tümü ya kurşuna dizilmiş ya da "devlet kurşununa yazık" denilerek asker süngüsüyle öldürülmüştür bunların çoğu.

3. *Jêl*: En büyük yatır olan *Düzgün Baba*'nın kızkardeşi olduğuna inanılan bir ziyaret. Askerin zi-yaret olan bu dağın doruğuna çıkıp karargâh kurmasından duyulan rahatsızlık belirtiliyor.

ALİYÊ MI

De bira bira de Ali yê mi, cigera mi, birayê mi
Ondêra Suxariye verde sona şüye
De birayê to be kor bo
ardo ebe xo deşti piştî têra
tidarekê birayê xo diyo
Rusnode ondêra Pulemoriye
de vano "Qomo kes lewê mi de çiniyo
êlçiyê biyari birusni birayê xo dime"
Vaji "Oli keno mêro ondêr merkezê Pulemoriye
Nê bira nê Yüzbaşiyê Pulemoriye
dewrê di-rê serri yo ma rê keno wekiliye
Tibarê mêrdê Tırki çino
nonê dine be zoni sere wo
cısne dinê ke usto ra ranêusto
cısne ma de qerez o
nê tereso ra vejina bêbextiye
Dina de tiro nino dest mekuye

De bira bira de Ali yê mi, cigerê mi, birayê mi
Derdê to mi rê zor kerdo bira Ali yê mi
Heqo ez viyarnode kal u kokmiye
Vano "Bira ez indi to rê nêkenu birayiyê

Xo koyê Dêrsımı sane
 ko de koyê Dêrsımı dıma bîfeteliye"
 Nê vano "Comerdi ke bojiyê birayê to guret
 ez gere ke hêfê birayê xo xo dest bîcêri
 de bira bira ebe kal u kokımiye"
 De bira ez be korebine
 tı şiya poştıya mı ra Ali yê mı
 Heq bone, poştıya mı şikiye
 Nê bira tı çınayrê kuna merdena mı ver
 çar lacê to estê
 Heq dina de esto
 tek jü ke jü vejino dustê mı ra
 vano nê zalımo şino ke doarê kerdo çê birayê to
 Comerdi ke arde werê
 ezi ki ken arê anu ken çê Kekılê Momıd Axayi
 de Ali yê mı çolmaxa na piri ye

De bira bira de Ali yê mı, cigerê mı, birayê mı
 Onêra Suxariye verde sono hêni yo
 Nê bira sodır o tiji zerk do
 dormê ma meşer o tıfangê ma erjino
 vosno pêşiqer o serebirriyo
 Bira tı çınayrê kuna merdena mı ver
 na têyna qırkerdena çê ma niya
 qırkerdena Kırmanci ya
 emır amo Anqara de testiq imza biyo

De bira Ali yê mı
 Lazê Kekılê Momıd Axayi sebebê merdena tu yo
 Roza hirêyine to dima yolçı yo

De bira mordemi dîma camêrd qolaye mevazo
Lazê Kekîlê Momîd Axayî çixas ke dîsmen o
to sera wo, to vera niyo
Eke Pulemoriye de kotêne daira hukmati
to hên zanêne ke bira Ali yê mî
Heq bo, dawa wekîli yo
Eke reyê Dêrsimkaniye de camat roniso
camato dorxi bîbo Ali yê mî
camatê tu yo Lazê Kekîlê Momîd Axayî
wertê camato niyo

De vano "Bira ez çî wele be xoro kerî
bira ez çî wele arêdi pey ra genciya toro kerî
Heqo na tarva bîrayîye zor o
Heq niyaro vîrendiya dar u kemerî

*Vatox: Heqî
Arêker Hawar Törnêcengi*

Türkçesi:

ALÎM

Vay kardeş kardeşim, Ali'm, yavrum kardeşim!
Kahrolası Suxariye'nin(1) altında uzanıyor gölge
Kardeşin kör olsun sana
kendi elleriyle giyindirip yollamış seni Pülümür'e
Ah diyor "Yanımda kimse yok ki haber göndereyim
kardeşime"

Diyeyim

"Ali'yi seversen gelme Pülümür merkezine"(2)

Şu Pülümür'deki yüzbaşı birkaç yıldır vekâlet ediyor

Türk insanına güven olmaz

Ekmeği dizindedir onların

Onlar oldu olalı gazezdir soyumuza

Kalleşlik bu tereslerin işi

Ne yaparsan yap

hayatta düşme eline bunların!

Vay kardeş kardeşim, Ali'm, yavrum kardeşim!

Derdin beni derinden etkiledi Ali'm

Ah Tanrım döndüm yaşlıya, ihtiyara!

Diyor

"Kardeş artık sana kardeşlik yapacak halim kalmadı

Sırtını daya Dersim dağlarına

Geç birinden ötekine"

Diyor "Cömert(3) bana güç verirse

bizzat şu ellerimle alacağım intikamını

İhtiyarlasam da ellerimle!"

Vah kardeşim gözlerim kör olsun sana

Sen öleli beri Ali'm

Kırıldı direği belimin

"Kardeş neden hayıflanıyorsun benim için

nasıl olsa dört oğul var kapında

Allah bilir bunlardan biri benim gibi olsa yeter!"

Diyor "Zalimlerin, kardeşinin evine düşürdükleri şin

şivanı

Cömert rastgetirirse ben de Kekilê Momîd Axa'nın

evine sokarım acıyı ve gözyaşlarını

Vay kardeş kardeşim, Ali'm, yavrum kardeşim!
Kahrolası Suxariye'nin eteğinde çeşme akıyor
Sabah vaktidir, güneşin kızılığı gözüküyor daha
Sarılmışız silahlar patlıyor
Başı dik, alnı benekli koç gibi düşmüşüm
Neden hayıflanıyorsun ölümüne kardeşim!
Bu kırm yalnız bizim aile için değil
Buyruk gelmiş Ankara'dan
Bu fermanıdır Kırmanc halkının(4)

Ali'm benim, kardeşim!
Senin ölümüne sebep Lazê Kekilê Momıd Axayi
Müsterih ol, üçüncü gün yolcudur arkandan
Eh kardeşim ne kadar da düşman olsa
Lazê Kekilê Momıd Axayi senden aşağı değil bir eşin
Pülümür'de hükümet dairelerine girince
sanki dava vekilidir derdin!
Bir gün Dersim'de cemaat kurulur
ve doğru konuşulursa
Ali'm
seninle Lazê Kekilê Momıd Axayi'nın
dawasının görülmesine gerek kalmaz orada(5)

Ax diyor "Kardeş hangi toprağı dökeyim başıma
Kardeş hangi toprağı toplayıp dökeyim
senin şu gencecik başına
Tanrım şu kardeş yarası ne kadar da acı
Allah vermesin ağaca taş!"

Söyleyen: Heqi
Derleyen: Hawar Tornêcengi

1. *Suxariye*: Dersim'de bir köy.
2. *Ali'yi seversen*: Hz.Ali'yi seversen...
3. *Cömert*: Kırmanci de Allah'ın adlarından biridir.
4. Bu dize, türkütün *Otuz Sekiz'e* ait olduğunu kanıtlar.
5. Öldürülenle ona karşılık öldürülen kişi denk oldukları için, artık davalarının görülmesine gerek olmadığı yargısı dilegetiriliyor.

BAYRAXTARÊ KIRMANCIYE

Wayê Koyê Hel o, Guli binê Hele
Wayi wayi kowun ra berzo
Vano "Yê çê Usivi, Bakê Pasi"
Va ke "Tî ke cî de qewxali ya
bêro Koyê Eylashi ro bêro
wayi wayi mî de tîfang berzo"
Naver de yel o, duri de yelo
Peyniye Tercan o, Erzîngan o
Vano "Durbegê mî doman o
halê qewxa nêzano"
Ondêrê koyi ra ca çino
Weli u Ewliyayê xo vero cî sano
Ya jê zarancê henni
xo rê lingo pîrano biwano
Ax de wayi de wayi sefkanê mî wayi
Niyadênê ma ro wayi
biko Heydê mî o reyê cêno Çê Mistê Heşî
Îşgôrana Çê Huseni
Kûskina çê Huseni
tondayina Xîdirê Musayi
Cigerê mî era xo ver mekuye
namê ma tewrê genca tû ya newî ye
Nêçe nêçe bayraxtarê Kîrmanciye
ax de eskerî berdi, şêrinaye

Neçe tenu va ke "Na dina yê ma wa!"
Caverdayi tim teslim bi
sonê binê hardê ſiyayi

Arêkere: Fecira

Türkçesi:

KIRMANCIYE'NIN BAYRAKTARI

Vay Hel Dağı, Guli Hel'in altı
Ah dağların yükseğidir bu
Diyor "Usıv'ın ve Bakê Pas'ın aileleri"
Deyin "Kavgalıysan Elyas Dağı'ndan gel
ve benimle mevziye otur"
Bu yanı Hel, o yanı Hel, uzakta Hel'dir
Arkası Tercan ve Erzincan'dır
Diyor "Durbeg'im henüz çocuktur
bilmez kavganın halini
Meret dağda yer yok ki
Veliler, Evliyalar kanat gersin!
Ve keklük gibi ayaklarını yere süre süre
tetiğe dokunup ötsün"
Ey vah ey vah yiğidim ey vah!
Bakıyor anası bacısı

Yavrum Haydar'ımdır Mistê Heşi ocağından
İşgörendir Husen ailesi
Küskündür Hesen'ler
Xıdırê Musa'nın hanedanlığı
Hayıflanma yavrum
bizim adımız senin için
senin gençliğin için
Kırmancıye'nin nice nice bayraktarları
götürüldü asker eliyle, dönmediler geriye
Yavrum hayıflanma
Niceleri dedi "Bu dünya benim!"
Sonunda bırakıp gittiler kara toprağın altına!

1937-38 Dersim Ayaklanması'ndan bir kesit

HAWA MURSAYÎ

De wayi wayi wayi bira lemın malê wayi
Oli(1) adrê xo bîcêro hazîro ra duri
berzo çê Uşenê Qereman Axayi
Nê çêvêsaye koyê Dêrsımı de
pêrode ma pêrodime
-ax vergo ez o-
koyê Dêrsımı qırkerdi xelesnayi
Nêçe veyviki dina de viya verdayi
Ax çimê nêçeleri birayê mî
ax de rao de perrayi

De wayi wayi wayi bira lemın malê wayi
Binê qereqolê Tosniye(2) de
sare noro dina de Mursa Axayi
Vano "Memed Axa bê ma tıfang berjime nê kafiri
Xo rê bivenê cengê gayê şiyayi

De wayi wayi wayi bira,
dina de lemınê malê wayi
Dina de bira Lazê Pir Memed Axayi
Aşîra Keçele kerda tope şiyoy dopıro ardo
malê çê Seyid Rızayi
Damako Seyid Rıza o dano çoka zonyonê xo ro
vano "Ulle yê Tırki yena ontene

nina ontene yê Lazê Pir Memed Axayi"
Ax bêro be nê kafiri dina de lemın
kardiya new bırayi
Ondêra Dağbegi(3) persena bıra lemın
dina de nê gaban o
Heqo di rezê çê Weliyê Kali persena
her jü dina de xısmê taburan o
Nê bıra Pêxori persena lemınê hêgayi
Rezê çê Weliyê Kali dina de têra girêdayi
de bıra dina de qaz verde ra ser
lemı lemı dina de vêsneyi(5)

Lo bawo ondêra Çirigi(6) persena dina de malê kare
Nê vano "Bıraza hala bê teber
goçê ma daarê benê koti ware"
"Nê Apo goçê ma débêare lemın lemın
berdê ondêrê Duzê Awzerde(7)
qezanê Anadoluye ra kerdê bare"(8)
Ala bêrê şêrê diyarê Vılê Gersineti(9)
ondêro Çirig de yeno vengê şin u şîware
Ax Heqo nabe Çirig ra fişte ra cı(10)
bıra dina de kerde xan u xırave

Ondêrê Çirigi persena nê kemer o
Apê mı vano "Usivê Eziji ra vâzê
dı bırazayanê mı rê dina de sılam kero"
Vazê "Ma sare noro hardê şiyayi
ax de dina de pırêni sero"

Ondêrê Çirigi persenê nê gavan o

Heq ke dina de esto Seyid Ali nêpersena
dina de xısmê taburan o

De wayi wayi wayi wayi
hardê şiyay de sare noro Xıdır Axayi
Nê piyo ti ra xover mekuye
serra ke ma kerdime Mazgêrd(11)
ten u dustê to ra nêçe axawo sare noro hardê şiyayi
De dina de hardê şiyayi
De wayi wayi wayi wayi, bira lemın malê wayi
Ma hazıro ra duri
dawa xo dabe Koyê Sultan Bavayi
Serra ke ma kerdime Mazgêrd
qesasê têdine hata Tırki dayi

Vatox: Nurixan

Arêker: Hawar Tornêcengi

Na lawıke yê *Otuz Sekiz'i* ya. Jü keşi sero nêvajıya, çend dewan u çend şexsan sero vajıya. Hama şexso avêr *Mursa Axa* wo, coka ebe namê *Lawıka Mursa Axa*'yi vajına. *Çê Weliyê Kali* ki top kerdê, qaz verdo ser u adır no pıra, vêsne!

1. *Oli: Hz. Eli.*

2. *Tosniye: Corê Pirdê Suri* de dewêda Dêrsimî. Tede qereqolê dewlete esto.

3. *Daxbeg: Dewêda Pilemori* ya. Dewê ke *Mareşal Çaxmaxi*, ordi

rusna serde ine ra jû ya.

4. *Pêxor*: Namê dewê da Pilemoriye ya.

5. *Dêma Çê Weliyê Kali*, eskeri top kerdê zu ca u qaz verdo ser vêsne!

6. *Cirig*: Dewêda Pilemoriye ya.

7. *Duzê Awzerde*: Namê cayê wo.

8. Kesê ke qersune be sungi verra xeleşiyê, guretê rusnê qezanê *Xerbi*.

9. *Vilê Gersumeti*: Na vile ra *Cirig* aseno.

10. *Dêma* eskeri *Cirig* vêsno!

11. *Mazgêrd*: Qezade *Dêrsimi* ya.

Türkçesi:

MURSA'NIN TÜRKÜSÜ

Vay vay hey vay kardeş vay
Ali'nin ateşi düşsün ocağına
Uşenê Qereman Axa'nın
Buradakilerden uzak ola!
Dövüşün evi yanasıcalar
dövüşelim Dersim dağında
-ah kurt olayım ben-
Kırdılar, tükettiler Dersim Dağı'nı!(1)
Nice gelinler dul bırakıldı
Gözleri yollarda kaldı nicelerin

Vay vay hey vay, kardeş vay!

Tahsini(2) karakolunun aşağısında
sermişler toprağa Mursa Axa'yi

Diyor

"Memed Axa gel dövüşelim bu zalimlerle
görsünler yiğitlerin nasıl savaştığını"(3)

Vay vay hey vay kardeş vay!

Hele bakın şu Pir Memed Axa'nın Oğlu'nun ettiğine

Keçelan aşiretini toplayıp götürmüş üstüne

vurup getirmiş malını davarını Seyid Rıza'nın

Ne yapsın Seyid Rıza!

Dizlerine vuruyor, diyor

"Valla Türkün derdi çekilir ama

çekilmez derdi Pir Memed Axa Oğlu'nun"

1.Bu bir *Otuz Sekiz* türküsüdür.

2.*Tahsini*: Pütümür'e bağlı bir köy.

3. Dövüşmeden öldürüldükleri anlaşılıyor.

DAYÊ DAYÊ

Dayê dayê dayê bêkesa mı mayê
Felek qimis biyo şiya hardo şiyayê
Ez o çê rijiyayê!

Dêrsimi vera sona welat Mameki ya
Dayê qesey bıke çı diya cı nêdiya
Çıra herediya!

Vana Otuz Sekiz o têpiya vêsaniya
Lazê mı çı persena
a wa ke ma diya keşi nêdiya
Emrê mı qediya!

Vatox: Memed Çapan.

Türkçesi:

ANA ANA

Anam anam, kimsesiz anam
Felek kıymış canına gitmiş kara toprağa
Evi yıkılası ben!

Dersim'in önünde Mamekiye
Konuş anam ne gördün ne geçirdin
Söyle neden küssün!

Diyor "Otuz Sekiz"den sonra açlık yılları
Ne sorarsın oğul, başımıza geleni
Dünyada kimse yaşamadı bizim yaşadıklarımızı
Derken ömrüm tükendi!

Baba Kali

1950'li yıllarda Şah Hüseyin Bey ailesine karşı verdiği toprak mücadelesi sonunda kısmen başarılı olmuş, ancak 1959'da öldürülmüştür.

(M. Comerd'in arşivinden)

DAYÊ NO XOZAT O

Dayê no Xozat o, ondêr ca u senê welat o
Kîlê ondêrê nê Xozat o, mêrat ca u senê welat o
Bextê ma rê Sexse(1) nêjdiyê Karsi(2) yo
Dêrsim duri yo itat o
Dayê Dêrsim duri yo, mayê itat o

Ax ma u piyê mî ra vazê
sîma cigera xo esta -dayê- pê malê dinalige gureto
Ma u piyê mî ra vazê sîma cigera xo xovira kerda
pê malê dinalige gureto

Birayê mî Dewrês Ali yê kokîmî ya(3) vazê
çifte qatîranê ma bîrose
sari het de malê dina xerçix o
Ma de ne xerçix o ne afkat(4) o
Ma dest de ne xerçix o ne ki afkat o

Uşen vano "Hesen ifada xo doxri(5) bide
ma rê nafa ya berat o ya celat o
Heqî ke se vato nafa ma rê vato
Heqî se vato vato
qanunê hukmatî ifada u zaman de tercimat o

Suka nê Xozati ya -bıra- sukade duz a
Ondêr suka nê Xozati ya, ondêr çî sukêde duza
Çandawo can roji dina malxırabe
çımanê mı de duman a, mız a
Dina ke çımanê mı verde -dayê- duman a, mız a

Ma u piyê mı rê sılam kerê
vazê gencêniya mı endi sîma rê baqesız a
Ma u piyê mı ra vazê mı xovira bıkerê
gencêniya mı sîma rê baqesız a
Va vazê mordemê hewli sero dinalige sena
Mordemê hewli ra têpiya dinalige isız(6) a

Wayi wayi wayi wayi, gencê mı lemin wayi
De wayi wayi wayi, royale mı wayi
Kelepçe kerdê fiştê ra raye tédîma rusnayı
Royalê mı çifte birayı

Bıra xo rê mereq meke
nêçe genc u cayilê jê to
ondêrê Xozato hepıs de poynayı
Nêce royali, genc u cayilê jê to
hepısê Xozati de çavri(7) verdayi

Dayê tebera niyade
kilê mêret teber ra sen o
Hala teber ra niyadê
gencê mı teber ra sen o
Teber ra hewri gıran ê
olaxi lepa u hurdi hurdi xodineno

Malo Silê Kali yo Karsanız o
eski(8) dısmen o kan o
Genconê ma şikat keno rusneno hepısxano

.....

Vatox: *Silêmano Qız*
Arêker: *Hawar Tornêcengi*

Hen diyar o ke na lawîke dı bırawonê idami sero vaciya. *Silê Karsanız*'i i êxbar kerdê u dewlete guretê berdê *Xozat* de estê zerre. Peyniye de mekeme biyo, ceza idami da cı u na xortê delali dardekerdê. Heqa na lawîke de zovina çiyê nêzoneme.

1. *Şexse*: Dewêda Dêrsimî ya.
2. *Karsi*: Dewêda Dêrsimî ya.
3. *ya*: Cayê *ra*'yi de kar yena. Eslê xo *era* wo.
4. *Efkat*: Avkat, avukat.

5. *Doxri*: Qesade Tırki ya. Mekeme de Sawci u Hakimi ra Tırki vanê "Doğru söyle!" Yanê *rast* vace!

6. *ıssız*: Tırki ya. Eslê xo *ıssız* o. Yanê *bêveng*, *sukat*.

7. *Çavri*: Kırdayki ra kuta Kırmanci. Yanê *çimê xo raye de biyene*.

8. *Eski*: Tırki ra yena. Kırmancki *kan*..

Türkçesi:

ANACIĞIM ŞU HOZAT

Anacığım şu Hozat nemenem yer
meret nasıl memlekettir

Bahıtımıza Şexse, Karsi'ye yakın(1)

Dersim kalmış geride, uzakta
Anacığım Dersim uzak
kaldı geride(2)

Ah anneme babama deyin
siz yavrunuzu atıp sarıldınız dünya malına
Anneme babama deyin
siz yavrunuzu unutup sarıldınız dünya malına

Yaşlı ağabeyim Derviş Ali'ye deyin
satsın çifte katırlarımızı
El için dünya malı harçlıktır
Bizdeyse ne harçlık ne de avukat!

Hüseyin diyor "Hasan ifadeni doğru ver
bu kez ya berattır ya celattır(3)
Allah bizim için ne demişse demiş bu kez
Hükümetin kanunu ifade ve zamana bağlıdır"

Şu Hozat şehri düzdür düz
Meret şu Hozat şehri ne kadar da düz!
Bilmen kaç yüz kaçınıcı gündür kü şu yanası dünya
anacığım
bulanıktır, dumandır gözlerimin önünde

Selam edin anama babama
Deyin, artık yararı yok gençliğimin size
Unutsunlar beni beni bundan böyle
Söylesinler er kişiden sonra dünyanın nasıl olacağını
Yas-yabandır dünya er kişi göçtükten sonra

Vay vay ey vay gencim vay
Vay vay ey vay cigerim vay
Elleri kelepçeli çıkardılar yola
ah yavrum çifte kardeşi(4)

Kardeş hayıflanma kendin için
Senin gibi nice genci, nice delikanlıyı
şu kahrolası Hozat cezaevinde çürüttüler
Senin gibi nice genci nice delikanlıyı
şu kahrolası Hozat cezaevinde gözü yolda bıraktılar
Anacığım hele bir dışarıya bak hava nasıl
Dışarıda hava ağır ve bulutlu
yollar sulu lapa, için için eriyor
Hey gidi Karsan'lı Sılê Kali
gençlerimizi muxbirleyip zıندانlara attırıyor
.....

---

1. Şexse ve Kasri Dersim'de iki köyün adı.

2. Mapuslar Hozat Cezaevi'nde oldukları halde Dersim'in "geride" ve "uzakta" kaldığını söylerler! Peki Hozat Dersim'den sayılmıyor mu? Oysa bu ad, bir zamanlar Dersim'in idari merkezi olan Hozat için kullanılıyordu. Bununla birlikte eskiler, asıl ve eski Dersim'in adını Mameki-Pülümür-Nazımiye arasında kalan yöreden geldiğini söylerler.

3. Hasan ile Hüseyin kardeş olup birlikte Hozat Cezaevi'ne atılmışlar.

4. Yani Hasan ile Hüseyin...

MERXOYÎ VERA

Merxoyi vera -mî va- hardê mergi
Gule vana "Mî Pasi(1) rê sekerdo
Ez bıray rê bımırî"

De wayi wayi lemnê wayi
Nê zalimi ma qırkerdime
Fıştime ra vera tij u vayı(2)

Merxoyi vera -mî va- bê gavan o
Pas vano "Mî dilekça da mufetişi(3)
zalım cavê mî nêdano"

De wayi wayi lemnê wayi
Nê zalimi ma qırkerdime
Fıştime ra vera tij u vayı

Bira na payiz o, ule zimistan o
Çê piyê çêrxê dina gewre rê
Pas biyo telal çiyê xo roseno

De wayi wayi lemnê wayi
Nê zalimi ma qırkerdime
Fıştime ra vera tij u vayı

Merxoyi vera -mî va- kertê dare
Gule vana "Biberve ma bibervime
No zalım cısnê ma fino dare

De wayi wayi leminê wayi
Nê zalımı ma qırkerame
Fiştime ra vera tij u vayi

Merxoyi vera -mî va- dewê gurri
Gule vana mı Pasi rê sekerdo
Ez bıray rê bımırı

De wayi wayi leminê wayi
Nê zalımı ma qırkerdime
Fiştime ra vera tij u vayi

Arêker: Hawar Tornêcengi

Merxoyi Vera lawîkêda *Otuz Sekiz*'i ya. Merxo, dewêda Dêrsimî ya u pîlê na dewe ki çê Heyderi yê. Otuz Sekiz de i ki qırkerdê.

1. *Pas*: Pasayê Heyderi yo. Pîlanê aşira Suran ra wo.
2. Eskeri, mordemê kistê wenêdardê. Meyiti tever ra verdê.
3. *Mufetis Abdullah Alpdoğan* o.

Türkçesi:

MERXO'NUN ÖNÜNDE

Merho'nun önünde çayırlar
Gule diyor "Ben nettim Paşa'ya
Öleyim ben kardeşime
Vay ey vay, şu başıma gelene
Bu zalimler öldürdüler bizi
bıraktılar rüzgârda, güneşte!

Merho'nun önünde bir geçit uzanıyor
Paşa diyor "Müfettişe dilekçe verdim
Zalim cevap vermiyor"

Vay ey vay, şu başıma gelene
Bu zalimler öldürdüler bizi
bıraktılar rüzgârda, güneşte!

Kardeş günlerden sonbaharın sonu ya kış
Şu garip dünyanın işine bakın ki
Paşa telal olup ortalığa düşmüş
malını satıyor
Vay ey vay, şu başıma gelene
Bu zalimler öldürdüler bizi
bıraktılar rüzgârda, güneşte!

Merho'nun önünde ağaçlı geçit

Gule diyor "Ağlayın ağlayalım
asacak soyumuzu bu zalim

Vay ey vay, şu başıma gelene
Bu zalimler öldürdüler bizi
bıraktılar rüzgârda, güneşte!

Merho'nun önünde çokça köyler
Gule diyor "Ben nettim Paşa'ya
öleyim ben kardeşime"

Vay ey vay, şu başıma gelene
Bu zalimler öldürdüler bizi
bıraktılar rüzgâra, güneşe!

AXZUNİGE

Axzunigo kowo vêsayi yo
wiy lemin no çî mız u dumanî o
lemin lemin!
Cemsi Axayi be Memed Ali Axayi ra(1)
Bînê sungiyan de mılqî danê(2)
lemin wayi!

Da wayi wayi wayi wayi, lemin wayi!

Memed vano "Sîma bêrê metersêrê
telxîrafê ma Anqara ra amo
alay qumendari soz dora be ma
kes ma rê towa nêvano"(3)
lemin wayi!

Da wayi wayi wayi wayi, lemin wayi!

Cemsi vano "Ala haydar vejîyê
tivar ro neyi nêbeno lemin lemin!
Belka na kafir ma xapneno
Ma sero gulero rîsneno(4)
lemin wayi!

Da wayi wayi wayi wayi, lemin wayi!

Mem vano "Mı va sîma metersêrê
ez şüne lewê qumendari va ma de hureyino"(5)
lemın wayi!

Nêzona ke no zalım ma qırkeno
birayê mı, to mı ra vısнено lemın wayi!

Da wayi wayi wayi wayi, lemın wayi!

Cemsi vano "To dıma yeno niyade
no çıko ma sero voreno lemın wayi!
Koyê Axzunige mız u duman o
Na hukmatê tereşi rê tivar nêbeno
lemın wayi!

De wayi wayi wayi wayi, lemın wayi!

Vatox: Mahmut Baran
Arêker: Hawar Tornêcengi

---

1. *Cemşi Axa* be *Memed Ali Axay* ra pilê aşıra *Qerebaliyan* biyê. Na çê, wertê xanedananê Dêrsimî de ebe aqlê xo name veto. Kesê na çêyi zaf baqıl biyê. Leqema nine rê vanê *Çê Gangi*. Namêpeyi (soyadı) yê nine nıka *Kangotan* o. *Hesen Xêri* yo ke tertelê *Şêx Said*'i de êdam kerd, na çêra bi.

2. *Memed Aliyê Gangi* be *Cemşi* ra stıngi kerdê kistê. Xora jêderi ebe stıngi kisti.

3. Dewlete tayê kes ebe na siyasetê xo fireqet kerdo u roca xo ke ama, xaftıla guretê berdê kistê. Na çektiyan de ki o hilê dewlete diyar beno.

4. Yanê qersunan varnenî ma ro.

5. Yanê qumandar îne ra heredan niyo, hast o.

Türkçesi:

AĞZUNİG

Ağzunig dağı, yanası ne kadar da dumanlıdır!
Cemsi'yle Memed Ali kıvrıncı süngü altında

Vay başıma vay!
Vay vay ey vay, vay şu başa gelene!

Memed diyor "Gelin korkmayın
buyruk Ankara'dan
Alay komutanı bize söz verdi
kimse bize kötülük yapmayacak"
Korkmayın!

Vay başıma vay!
Vay vay ey vay, vay şu başa gelene!

Memo diyor "Ben korkmayın demedim mi!
Komutana gittim, bizden memnun olduğunu söyledi"
Bilemedim ki bu zalim kıracak bizi
Ayracak benden kardeşimi

Vay başıma vay!

Vay vay ey vay, vay şu başa gelene!

Cemsi "Hele bak arkana, nedir şu üstümüze yağan

Vay başıma gelene

Hele bakın şu Ağzunig Dağı'nın dumanına

Güven olmaz bu kalleş hükümete

Vay başıma vay!

Vay vay ey vay, vay şu başa gelene!*Söyleyen:*

HAWA HENGIRVANI

Niştoro çolê Sulavi
Wayi Xıdırê mî tî bê dîma
Maye vana "Bıko mî hewnî çetın sîma rê diyo
meşêrê vêsaiya Quziçane(1)
Ax serê mî ko mîz u duman o
Vano "Dayê ma nêzona dewranê dinaligi yeno
Ma hiremine de -wax leminê- zu roze
way dina de têdîma
Awe kerge wena xo sero Heqî ri ro niyadana
Mesevê hire dari kerdî miyêni
Mêrdê aşîra Heyderîji(2)
Axa hirê mordemo wenêdarina"

Ya çol o Hengirvan(3) o
Xımalo Memedê mın o qızkeko vîrare der o
Sarçın(4) ra nat sono -wax leminê-
way gîra gîra xo tadano
Xora têpiya şêr nêkeno ke dismen dîma ro
tawa roji keno Çola Zoniye(5)
kokê dine ke ano

Qemer ginowarro, xo ra tepiya birayiye zor a
Xıdır son o

Way hermê xo serde niyadano
Ximalo Memedê mın o qızkek u gilor o
Çola vêsaiye de çınay rê danopêro
Şüwariyo kılmek o(6) koyi serde gulvang dano
Vano "Tezelê ma ewro Heqi ra biyo şiya
vengê tıfongi nêsono ondêrê Hengırvani
kes imdadê ma nêdano
Ewro vayê dısmeni amo ra ma
-wax leminê- roze qederê ma rê ita qediya
dısmen ma ra zu nefer nêverdano
Ya Çormagê Hengırvani
way Xıdırê mı zerrê deri
nayê ke Sulavo vêsaye ra qırkerdê(7)
Heq zono vosnê mirardi yê
Way biko fecirê qedi
Hêfê mı bêro cênciya to Xıdır u Qemeri
Wax leminê
Jê Memedi u to Qemeri
Qemer u Xıdır u Memed ya ke şiyê nêşiyê
Hêni zonenu cılo şiya kerdoro
çêverê aşira mêrdê Heyderi
Xıdırê Ali amo danoxoro -biko-
uzax ve kor biyayêne meraxê dost u dısmeni
Sıma mawzeri çê Tornê Ali ra dên kerdi
Vano "Aşiri destê mın o yaxê sıma de
peyê kou de biyene na qesaşi rê dawa çına
qesa çewte qiyamete nêverdi

Ya rozê payiji, way Xıdırê mı rozê serdi
Diyarê Sulavê vêsayi ra veng dano

Seyid Aliyê Koleki yo
"Lawo çêvêsayenê bêrê
rezê sima ewro ko ra qırkerdi!"
Xıdırê Ali amo şîyo Xıdırî çutê destî estê yaxe
çimê xo kerdê ra dîsmêy keno
Vano gunê na qesas wuz u qiyamete nêverdi
Uzaxê sima be kor bo -bîko-
meraxê dost u dîsmeni şîma zorê
çê Tornê Ali ra -lemînê- de germ kerdi

*Vatox: Hesê Cengi
Arêker Hawar Tornêcengi*

Na lawîkê kamci wext ra menda kes nêzono. Hama rınd diyaro ke hire birawo sero vaciya. *Xıdır*, *Memed* be *Qemeri* ra hire birayê u aşîra *Heyderan* ra yê. Kami u çî sebev ra kîstê belî niyo. Hem ki hi-remena piya u zu roze de kîşiyê.

1. *Quziçane*: Namê Pilemoriye wo kan o.
2. *Hêyderiz*: Keso ke aşîra Heyderan'ra wo.
3. *Hengırvan*: Dewa pîla Heyderan a.
4. *Sarçın*: Namê cayê.
5. *Gola Zoniye*: Namê cayê.
6. Namêde tıfangi yo.
7. Yanê *Xıdır*, *Qemer* be *Memedi* ra *Sulav* de kîstê.

Türkçesi:

HENGIRVAN TÜRKÜSÜ

Düştük Sulav çölüne
Hıdır'ım sen arkadan yürü
Kötü ve sıkıntılı bir düş gördüm sizin için
gitmeyin şu yanası Quziçan'a!
Ah anacığım tepemizde dağın dumanı
Bilemedik böyle gelir şu dünyanın devranı
Üçümüzü bir tek günde alıp götürür ardarda
Tavuk bile su içerken başını dikip bakar Allah'a
Cesetlerin arasını birer ağaçla ayırıp gömülen üç
Haydaran'ının ahı unutulur mu hiç!
Çölü şu Hengırvan'ın
hey Hıdır'ım Hengırvan!
Benim küçük Memed'im en önde
Sarçın'dan bu tarafta sallana sallana yürüyor ey vah!
Dönüp geriye bakmıyor, ki düşman arkasında
Gün varken girerler Çola Zoniye'ye
onların topunu kırmak için

Kamer serilmiş yere yatıyor
kardeşlik acısı zor
koşuyor Hıdır omuzlarından geriye bakarak
Hey benim kısa ve tıknas Memed'im neden dövüşü-
yorsun bu yanası çukurda!

Kısa Süvarinin sesi yankılanıyor dağlarda
 Diyor "Ne ki şansımıza kaderimiz kararış bugün
 Tüfeğimin sesi duyulmuyor Hengirvan'da
 Kimseler koşmuyur imdadımıza!"
 Bugün fırsat düşmanda
 Ey vah kaderimize artık günlerimiz noktalandı burada
 Artık düşman komaz bizden tek nefer yaşaya

Şu Hengirvan'ın Çormax'ı vay Hıdır'im dere içi
 Şu yanası Sula'da öldürülenler
 Allah bilir ki üçü de koçların koçu
 Vay yavrum biten yanıyorum Memed'in ve Kamer'in
 gençliğine
 Kamer, Hıdır ve Memed gitti gideli
 sanki bir kara çul asılmış Haydaran'lıların kapısına
 Hıdır Ali gelmiş dövünüyor yavrum
 Ocağı sönesiceler dost ve düşmanın derdi
 Sizin Tornê Ali gilden ödünç aldığınız mavzerler
 Diyor "Aşiretliker iki elim yakanızda
 Dağların arkasında olan bu olayın intikamı davası
 edilmez
 Ne ki uygunsuz olanı bırakmamalıyım kıyamete

Şu sonbaharın Hıdır'im soğuk günleri
 Yanası Sulav'ın tepesinden sesleniyor Seyid Aliyê
 Koleki
 Diyor "Hey durmayın gelin evi yanasicalar
 seçkinlerinizi bugün dağda kırdılar!"
 Hıdır Ali gelmiş Hıdır'in yakasına uzatmış iki elini
 gözleri açık düşünüyor
 Diyor "Bu intikamı bırakmamalıyım kıyamete"
 Hey benim yavrularım hey
 ..... (Anlaşılmadı-HT)

ALÎ BEG

Wayi honik o Ali Begê mî cayê tû yo
Vano "Bawo, uzaxkori fermanê ma veto
Ayê ke qırkerdê
ma ki vera rusnayme memleketo"
Mî va "Bîko, ezu xeleşiyu mî hên zona ke
na çar roji de vetu sîlameto
Mî nêzona ke Feleko Kal şiyu
virêniya ma de vîneto

Wayi de bîko welatê qurvetiyu
Qomo Heq kenê mî de nêmeno diyax u kuneto
Waye vera mî vejîye, yê mî dileg o
Vana "Bawo to meberve, yêdim o sarê ma sero"
Mî va "Felek bextê to der o
cayê cênc u rowalo
hayê mîrodê xo nêgureto
Cigerê mî, çênjiyayê Feleki
çira perrê mî sıkîto, bê perr u bê qanat o"

Mî va "Bawo bawo
uzaxkoro Hukmat biyo ma rê zu duneto
wayê, vera raa ma rê de vîneto"
Mî va "Bawo bawo to meberve

textirê mî bîde Comerdi
wayê de heni vato"

Wayi cigerê mî tî sarê xo weda
na sene qeza wa wayê
kamci welat o!
Xirmalo ezo memleketê qurvetiyo
Qomo vêrkenê
êz kewtu ra cînaza cigerê co ver
derdê na derdonê xo ser
torê hewa vanu

Wayi de bîko bîko Ali yo
Mî va "De nêwes o hawirê xo niyo"
Vano "Bawo, uzaxkori jû çêvêsayî rê
omîr fermanê ilan biyo
Hayê ke qîrkerdê
hawo ke mendo surgun şîyo

Vatox: Hemedi

Arêker: Hawar Tornêcengi

Otuz Sekiz de ke qîrkerdene qediyê u emrê vîndarr-nayîna qetliami ke vejîya, *Ali* ki ama teslim bi. U ki surgun kerd, rusna hetê Izmiri. Axirê uza de bi nêwes, nêxeleşîya ra u şî heqîya xo. Na lawîke eyî sero u surgun de vaciya.

Türkçesi:

ALİ BEY

Bura serindir
tam da senin yerin Ali Bey'im
Diyor "Baba ocağısönesi ferman çıkarmış bize
Öldüreceklerini öldürdü
Biz kalanları da sürdü bu memleketlere"
Dedim "Oğul ben kurtuldum
Ve sandım ki şu birkaç gün artık kavuşurum selamete
Bilemedim ki şu Kal Felek benden önce oraya gitmiş
beni bekliyor!"

Ah yavrum gurbet memleketidir bu
Halkım vallahi artık kalmadı direncim, dayanağım
Bacım karşıla beni, sadece dilektir benimki
Diyor "Babacığım sen ağlama
bu uğursuzluktur başımızda"
Dedim "Felek düşmüşüm bahtına
genç ve delikanlılarımız henüz ermemişler murada
etme eyleme!
Zalım Felek neden kırdın kanadımı
kodun böyle kanatsız kolsuz ortada!"

Dedim "Baba, baba hükümet bize yar değil
oturmuş yolumuza"
Dedim "Baba n'olur sen ağlama

taktirimi ver Allaha
eh böyle gelmiş başa"

Vay yavrum hele sen kaldır başını
bir bak bu ne biçim kazadır
nasıl memlekettir!
Zavallı ben ve şu gurbet memleketi
Taşınıyor
önündeyim yavrumun cenazesinin
Derdime dert katıp senin için ağıt söylemekteyim

Vay yavrum, oğlum Ali
Dedim "Hastadır, kendinden habersizdir"
Diyor "Babacığım bir körocağa fermen buyurulmuş
ölenler öldü zaten.
kalanlar da gönderildi sürgüne!

GULÎ BEG

Way de Koyê Yeni yo Guli Begê mi
Way de leminê kowu na berz o
Aşiri Kertê Gone de wostê ra
ewro qalê to keno
Werê leminê qeyat be lerz o

Ewro roza camêrdon a
Bakê Pasayi wes niyo -weyê-
werê leminê çor tîfango berzo

Vano "Bawo hukmat meso
tu a aylîxê mecê, ma rê saredez o
Ma rê saredez o"

Vano "No zulmê Weli yo
çitur jû mordem şêro hukmatê dewlete de roso
emirê hiris u dî mordemo
werê leminê ebe xo desti ya vezo"

Way de Koyê Yeni yo Guli Begê mi
way pey de kemer o
Vano "Bawo yê zalimi nisanê dewlête
ewro hucum kerdo -bawo-
hermê mi sero Kekilê Fatose

Lazê Rayverê Birayi
 mordem bext de vazo
 meteris be meteris
 ma ra ravêr danopêro"
 Kekilê Gulabi vano "Wele be mî ro bo
 nêzonu lazê mî kîşiyoy
 nêzonu heşir o kafiri dest der o"
 Vano "Tersa mî ke lazê mî guret berd ondêrê
 Erzîngani
 verê sarayiya Musul Pasa'yi
 cî ra sorxi-sewalo perskerê"
 Vano "Sîma ke şî piyê mî ra vazê
 zerrê xo mecêro
 Çar tenonê Lolo, çar tenonê Arêyizo
 biyaro pêser
 cengê lazê şiyayi yo ewroyin cî ra perskero"
 Vano "Piyê mî ra vazê, ewro roza heser u meseri ya
 wey Hesên u Uşeni ya
 ses Qazaxi be hirê qumendarê nê kafiri ya
 mî dime mî vera kero"

Ax de Koyê Yeni yo pey de leyi
 Vano "Eskerê kafiri ule zaf o
 onto ma ser, pêrodime hata keyi
 Heq adir wedaro ondêrê şarapnalê
 top u mitralyozo
 cîgerê ma zerre de nêverdê
 wiy leminê kerdê dî leteyi

Vatox: Qemero Sur
Arêker: Hawar Tornêcengi

AVASÊ MI

Qorya(1) bivêso -dayê-
dirliya Amerkani
Kılê sirewo ke niştora papura İzmiri
Felek mı ra nêkut be duri

Mektuva Avasê mı ama
selam kena der u cirani
Jükekê mı ra dalê çiniya(2)
ez serê zerriya xo sani
Jê pepugê usarri -lemın-
mı va tey beri bıwani

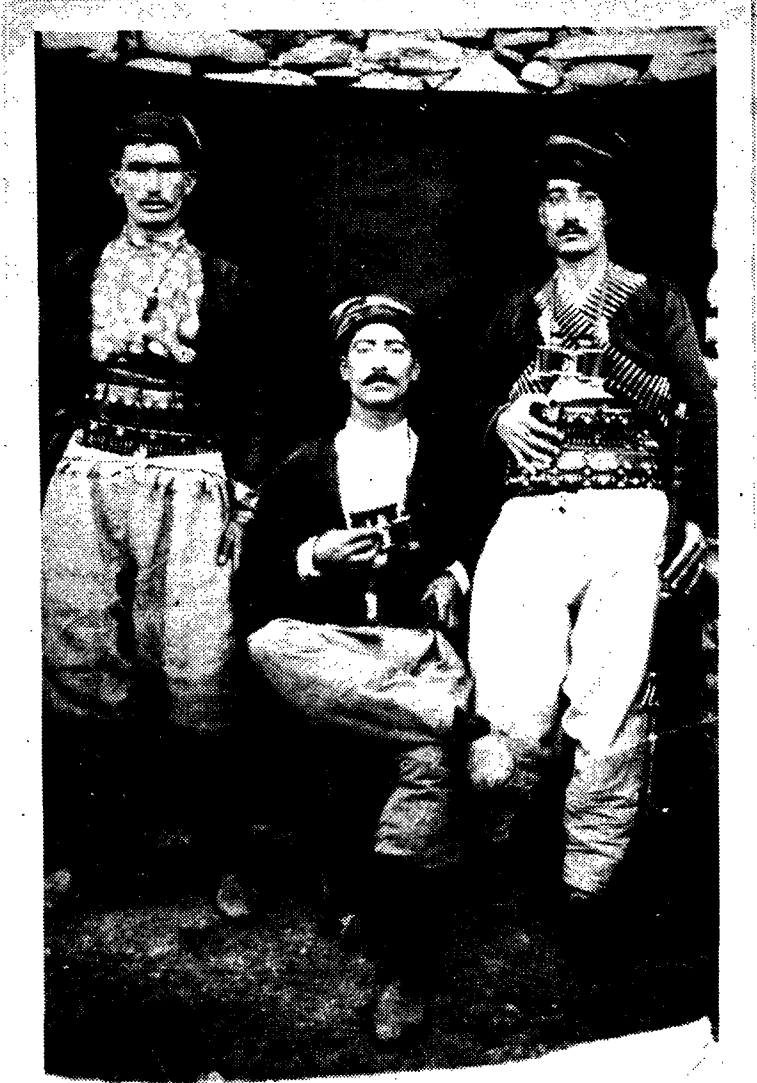
Da da biye biye, Avasê mı biye
Kılê cems(3) mı dêmdiye
Kunya mı silmis kerde
rusnê Tunceliye

Da da na Avas o -lemın-
na Avas o
Qorya vêsaiye de
hem sofer o hem çawus o
Hem bas o

1. *Qorya*: Tırki vanê Kore. Wastena *Hamelkani* ser Tırkiya esker rusno uca. *Avas* ki ine ra zu biyo.

2. *Jükekê mu ra dalê çiniya*: *Avas* jü lac biyo, yanê bê bira biyo. *Merdene* ra têpiya cı ra ewlad nêmeno.

3. *Cemsa*: *Makinade* eskeri, cemse.

Seyid Rıza ailesine mensup Dersim'li üç silahşör (1930'lu yıllar)

LAWIKA XIDIRÎ

Xagu(1) vera -Xîdirê mî, cigera mî- sona raye
To dime ra berverna na pepuga kora maye
Wayi wayi lemin lemin Xîdirê mî!

Meso meso bıko, gos ro min e, lemin meso
To xapneno na hukmato teres o
Wayi wayi lemin lemin Xîdirê mî!

Dayê Qorya de puk o, xedev o, ondêr voreno
Henî ke nano ma ra ne ax o ne aman o
Wayi wayi lemin lemin Xîdirê mî!

Mameki ya, Mameki ya, dayê lemin Mameki ya
Zalimi ma dayme arê berdime dî se u poncas mordemi
piya
Wayi wayi lemin lemin Xîdirê mî!

Dayê ma rê kaxita şiyaye nawa vejîya
Bara ma rê ondêra Qorya icad biya
Wayi wayi lemin lemin Xîdirê mî!

Welat de payiz o, velg u vas daro ra rişîyo

Vireniya sewqatê hewalonê to ber biya
Wayi wayi lemin lêmın Xıdırê mı!

Xıdırê mı, cigera mı na usarr o
Tı ke şiya nêşiya ne son o ne sodır o mı sero
Wayi wayi lemin lemin Xıdırê mı!

Vazo vazo Mursayê mı lemin vazo
Wari sero Xıdırê mı tek jü az o
Wayi wayi lemin lemin Xıdırê mı!

Arêker: Zulfî

Xagu: Dewêda Dêrsimî ya u Xıdır na dewe ra biyo.

BIRA ALI

Bıra bıra bıra bıra bıra Ali yo
de bıra Ali yo
Qaymeqami mektuve rusna
vano "Ali bêro teslim bo!"
efê Ali vejîyo

Bıra Uşen vano "Bıra tı ke gosro min ê meso
tîbarê hukmati çîniyo"
Ali ve Qemerê Hemedî vano
"Uşen çêvêsaye Ali kuyo?"
Vano "Mektuva qaymaqami ama
Ali şîyo"
Vano "Çêvêsaye no çî adi yo"
To niya kerdo Heqo hona to ra herediyo
Dewrê hot seri yo no lacê Kekıl Axayi
terniye de ma rê gerreçî yo
Esker amo Suxeriye serde
De Uşen danopêro, veng dano vano
"Birayê mî ra vazê bêro
esker amo ma serde"
Veyve cêro veng a cî dana
vana "Tı pêrode!"

Ali ewro çê de niyo"
Ax de Uşen bervenno dano xo ro
vano "Wiy de wele de mı ro bo
seke qanatê mın o rast şikiyo
Vano "Bıra Ali tı (e)ra xover mekûye, roza hireyine
mı lazê Qemer Axayê Mamud Axayi kisto
Çıxa ke dismen o, mordem bexta heqe vazo
Ule o ki dengê tü yo.

*Vatox: Qemero Sur
Arêker: Ilawar Tornêcengi*

Türkçesi:

ALİ KARDEŞ

Kardeş kardeş, Ali kardeş, ey Ali kardeş
Kaymakam mektup yazmış
"Afin çıkmış, gel teslim ol!" diye
Kardeşi Uşen diyor
"Kardeş beni dinlersen teslim olma
güven olmaz bu hükümete"
Ali ve Qemerê Hemedi diyor

"Hüseyin Ali nerede?"
Diyor "Mektup geldi Kaymakamdan
Ali gitti oraya"
Diyorlar "O adinin biri!"
Bu kez artık nafîle
Yedi yıldan beridir ki Lacê Kekîl Axayî
hep bizden şikayetçi
Asker basmış Suxerî'yi
Uşen dövüşüyor
Ve de sesleniyor "Deyin kardeşime
durmasın gelsin
asker gelmiş üstümüze!"
Gelini "Dövüş tek başına
kardeşin yok artık arkanda!"
Uşen ağlayıp dizlerini dövüyor
"Toprak başıma!" diyor
"Dersin kırılmış kanadımın biri"
Diyor "Ali kardeş sen hayıflanma
üçüncü gün öldürdüm
Qemer Axayê Mamud Axa'yi
Düşman ama doğrusu sana denk biri"

Bu ağıt *Dersim Harekâtı*'nın sona erdiği ilan edilip, kaçan ve eleğemeyenler için af çıkarıldıktan sonra Pülümür Kaymakamı'nın emriyle öldürülen *Ali* adında biri için söylenniş. Hükümetin af çıkardığı Kaymakam tarafından halka duyurulmuş, bunun üzerine dağlarda kaçak yaşayan Ali gelip hükümete teslim olmuş, ama yargısı bile yapılmadan öldürülmüştür.

VARIYANTODE BÎN Ê LAWIKA BIRA ALÎ

(YANASI PÛLÛMÛR'ÛN BÎR BAŞKA VARIYANTI)

Ali, Aliyê mî, birayê mî, Aliyê mî, Aliyê mî

Naye ra çanda u çand serri yo

Aliyê mî, birayê mî

Ma rê hêşiriye keno Qaymaqamê Pilemoriye

Eke buko, birayê mî, Aliyê mî

Dest u payê birayê mî giredayi

ax kîst eve hêşiriye

Vano "Bira, bira, bira, bira, birayê mî bira Ali yo!"

Vano "Sîma ke Heq kenê xeberê berê birayê mî Huseni rê mêro na zalimi dest mekuyo"

Vano "Tifangê xo berzo peyê miyanê xo

Koyê Dêrsimî yo hira wo

venin o

bêro xo rê pa bifeteliyo

Jê vergê koyi xo rê pa bifeteliyo

Birayê mî ti ro xover mekuye

Ali yê mî

wuyo ke to rê qest kerdo

wo to dima yolçiyoy

Ali Ali Ali yê mî, birayê mî

Vano "Damake bira Husen o imdad şiyoy

Erzurumo vêsayê ra taburi, qumandari yenê

damawo bira Husen ò kes poştiya to de çiniyo"
Vano "Ez şiyane meteris de niştane ro
na het u wo hetê xo de şêr kenu
meterisê birayê mî lewê mî de tal o"
Ali Ali Ali, Aliyê mî damawo bira Huseno
kes wo çax birayê to de çino
Mevziyê to ewro lewê mî de tal o.

Vatox: Naçika Comerdi

Arêker: M.Comerd

VARIYANTODE BÎN Ê LAWIKA BIRA ALI (DIĞER BIR VARIYANTI)

Pilemoriye ser ra sona şüye
Nê bira mî to ra va ke
"Meso ondêra Pilemoriya vêsaiye"
Qaymaqamê Pilemoriye esmer serra diyena
bira ma rê keno be hêşiriye
Nê bira mî nêzana Lazê Ketmê Mamud Axayi
şiyoye Pilemoriya vêsaiye de
bira ma rê kerda be muxbiriye
Dest u payê Aliyê mî giredayi
berdi binê Avranga vêsaiye
Wax leminê bira ebe çî hêşiriye
Nê bira vanê "Ewro binê Avrangê vêsaiye de

sanay be şênê ma wax leminê bira
Qasab Talib vano
"Bira, birayê to to rê qurban
xebera mı ke to ra bibiyenê
taburê ordiyê dewlete ke biyamênê
mı birayê to zalımı dest ra guretênê ebe weşiyê
Sari wo zaman bivênêne camêrdiye"
Nê vano "Bira guna mın a to vîle de
tivarê mordemê Tırki çino
nonê xo zoni sero wo
kefenê xo xosere pırosane
tıfangê xo berze xo desti
tı çıxas ke wesa
ko be koyê Dêrsimi -lemın bira- bîfeteliye".
Nê vano "Tı be merdena mı ver mekuye
Aliyê mı çar lacê to estê
Taqız ke jü vecino dengê mı ra"
Vano "Bira çar lacê mı, ne ke des lacê mı bê
Ewro genciya to birayi vindi kerdene
biyane kal u kokmê heştay şeri"

Vatox: Mustefayê Dêrsımıcı

Arêker: Munzur Comerd

SAM AXAYÊ MI

Bıra Şiramiye verde
Sam Axayê mi viyala teke
Mı Samê xo rê hewnê diyo
Linga xo zengiyê mayine meke
Wax lemı derd o
Bıra Qolceyi verde
Sam Axayê mi herxa vaye
Meyitê Sami sero berverna
Mı va bextiyara maye
Wax lemı derdo.

Vatox: S.Doğanay

Areker: H. Tornêcengi

Tayê varyantê binê na lawike estê, hama jêde derg niya. Na-mê camêrdi *Sam* biyo. Tayê *Sami* be *Sahani* ra kenê têwertera. Na lawika *Sami* ya.

MESO ERZINGANO VÊSAYÊ

Da dayê destekê ma yê kelepçu de
lemînê wiy derd o!
lingeke ma yê pîxawî de
vîlekê mawo lehî de
Vêsnayîme qedênayîme
deşteka Trabzon ya germa na qumunê!

Bira lemî Kertê Askîrago vêsayîyo
lemînê wiy dayê derd o!
mî va salê kerre
La lawo bîko to ke gos nana mî
meso Erzînganê vêsayî
Pîl u qîzê Bozkan dîsmeno kano torê sono gerre
Lemînê wiy dayê derd o!

Ax lemînê xîmalê dayîka kokîma
lemînê wiy dayê derd o!
To merdena mî ver mekuyê
Meyer biya qîsmetê mî
Deşta Erzînganê vêsayî de
Mî va çêyê eve herre
Lemînê wiy dayê derd o!

Ax dayê ximalê dayika kokîma
lemnê wiy dayê derd o!
Rozê des rêy çimê to bîperro
Kertê Askıragê vêsayi ro
Kemer u kuçê yavani to rê voro
Lemnê wiy dayê derd o!

De wayi de wayi de wayi, way lemnê
lemnê wiy dayê derd o!
Ximalê çerxê dina gewre
keşi rê coru mal u milk nêbiye
Her keşi kerdena xo ser dima diye,
Lemnê wiy dayê derd o!

Areker: Hawar Tornêcengi

HEWA LACÊ SOYÊ KALIYÊ DERGÎ

Dayê na Xozat o
Ondêr cawo sene welat o
Bextê marê Şexse nêjdiyê Qarsiyo
Dêrsim duriyo na iltato.
Tezelê marê Şexsene nêjdiyê Qarsiyo
Dêrsim duriyo dayê itato.
Ax ma u piyê mîra vazê
Sîma cigera xo esta
Malê dina pêgureto.
Bîrayê mî Dewrêş Ali yê kokîmî ra vazê
Cuta qatironê ma bîrosê
Sari het de malê dina xerclîxo
Ma dest de ne xerclîx o, ne ki avkato.
Wuşen vano, Hese îfadê xo dorğu bîde
Marê nafa ya berat o, ya celato.
Qanunê hukmatî, ifade zaman de tercümat o
Suka nê Xozatî ya bîra sukade duze
Çonday u çond rojiyo, dina malxîrave
Çîmonê ma verde duman u mîz e.
Ma u piyê mî rê selam kerê, vazê
Cênciya mî sîma rê îndî baqîsîze.

Ma u piyê mîra vazê, mî xovîra kerê

Cênciya mî sima rê indi baqîsîze.
Va vazê
Mordemê hewl sera dinalige şena
Mordemê hewli ra têpiya dinalige îpîssîza.
De wayi wayi wayî
Cencêkê mî lemin wayi
De wayi wayi wayi
Royalê mî wayi.
Kelepçe kerdî tê dima rusnayı
Cêncêdê cutê bırayî.
Bıra xorê merex meke
Nêçe cênc u cayilê jê to
Ondêrê Xozatî de hepîs de poyayî.
Nêçe rowalî cênc u cayilê jê to
Hepsê Xozatî de çavîrî verdayî.
Dayê tevera niyadê
Kîlê mêrat tevera şeno.
Hala tevera niyadê
Cênce mî tevera şeno.
Tevera hewr gîran o, lola xode pano
Hurdi hurdi xo vurneno.
Malo Silê Kaliyo Karsanîzo
Eskî dîsmeno kano
Rusneno zîndan u hepîsxano.

.....

Vatox: Silêmano Qız
Arêker: Hawar Tornêcengi

Türkçesi:

SOYÊ KALİYÊ DERGİNİN OĞLUNUN TÜRKSÜ

Anacığım şu Hozat ne kadar berbat
nasıl memlekettir!

Bahtımıza Şexse, Karsi'ye yakın

Dersim'se buradan çok uzak

ta uzaklarda anacığım

Ah anneme ve babama deyin

"Siz attınız, unuttunuz yavrunuzu

yapışmışsınız dünya malına!"

Ağabeyim yaşlı Derviş Ali'ye deyin

"Satsın iki katırımızı

nasıl olsa el gözünde dünya malı harçlıktır

Bizdeyse ne harçlık ne de avukatır"

Bizde ne harçlık ne avukatır

Hüseyin diyor "Hasan ifadeni iyi ver, bu kez ya be-
raat ya cellattır bize!

Hak ne demişse demiş artık o olur bize!

Hükümetin kanununda ifade tayin eder sonucu

Bu Hozat şehri -kardeş- düzlüktür

Şu yanası Hozat şehri ne de düzlük

Bilmem kaç yüz gündür ki şu viran olası dünya

gözlerimin önünde sistir, dumandır
Anacığım sistir, dumandır gözlerimin önünde!

Selam edin anama, babama
deyin "Unutun, artık faydası yok gençliğimin size"
Deyin "Er kişiyle birlikte şendir dünya
o göçtükten sonra ne kadar ıssız ve yavan!

Vay vay, ey vay gençim bakın şu başa gelene!
Vay vay, ey vay delikanlım
vurup kelepçeyi çifte kardeşin ellerine
yola düşürüp götürdüler gençlerimizi!

Hayıflanma kardeşciğim
senin gibi nice delikanlılar çürütüldü şu meret Ho-
zat'ın hapishanesinde
Senin gibi nice genç ve delikanlılar şu meret hapisha-
nede
yakıldılar umutla özlemle!

Anacığım dışarıya bak
şu kahrolası dışarıya hele nasıldır hava!
Dışarda bulutlar ağır
yollar batıktır lapadan
hafifçe yağıyor
Hele bakın Karsanlı Sîlê Kali'ye
eski düşmandır zalım
gençlerimizi şikâyet edip sokuyor hapislere!

.....

Söyleyen: Silêmano Qız
Derleyen: Hawar Tornêcengi

BAVA KALÎ

Ax Qeremusan o Qeremusan o
Pepugê usari roniso tede bîwano
Bavayê mî hayrê xo vînde
Ma dîsmen o, gereke to ra no
Tivar be cî nêbeno bavayê mî
O dîsmenê Des u Dî Îmaman o

Qatîrsena şîye persena verde gayî
Bavayê mî qonaxî viraştê, caverdayî
Bavayê mî na zalîmanê Heqî
dî birayî pêsera vîsnayî
Vake "Qanun bozmîs biyo
Bavayê qanunê Mîstefa Kemal Paşayî"
Vake "Tî be xover mekuye
qanun qanunê Hequtalayî

Qatîrsena şîye persena verde kemerî
Wedarê, ezo dirvetiya Bavayê xo bivênî
Lawo şîya xo vîle kerî
şêrine Sultan Duzgînê Kemerî
Çîra veykeno -Bavayê mî- hardê Qızîlbêlî
Ezo derdanê Bavayê xo rê
hatanu keyî vacî, bînalî
Vake "Dawa to vînenî -Bavayê mî-

hardê Dewrês Silêmani

Bavayê mî sodır sipede ra
Zerqê tici esto eşto glê koyi ra
Talib u qom amo pêser
Dest u payi kerdê xovera
Vake "Bavayê mî ti xover mekuye
ponc lacê tu yê
helvet jü vecino dusê to ra"

To ser vano Seyd Uşen o
Dirvetiya Bavayê xo rê vêseno
Bavayê mî ti ra xover mekuye
Qızılbel rew hêfê to cêno

*Vatox: Seyd Uşen
Arêker: M.Comerd*

Türkçesi:

BABA KALİ

Ah Karamusan Karamusan
baharın Pepug'u konup okusun tepende
Kendine mukat ol Baba'm
ne de olsa düşmandır sıkır sana!
Ona güven olmaz Baba'm
o düşmanıdır On İki İmamlar'ın!

Gölgelik Katırsen'i sorarsan önünde öküzler
Baba'm diktiği konakları bırakıp gitti
Baba'm bu Allah'ın zalimleri
ayırdılar birbirinden iki kardeşi
Dediler "Kanun bozulmuş Baba'm
Mustafa Kemal Paşa'nın kanunu"
Dediler "Hayıflanma
kanun Allah'ın kanunu!"

Gölgelik Katırsen'i sorarsan önünde kayalar
Hele bırakın göreyim yarasına Baba'mın
Boynuma kara bir ip bağlayıp
gideyim Kayalardaki Sultan Düzgün'e
Neden sesini yükseltmiyor Kızılbel toprağı
Daha ne kadar ağlayıp inleyeyim Baba'mın derdiyle
Eh davanı yerde komaz şu Derviş Süleyman toprağı!

Baba'm sabah şafaktan
Güneş kızılığı belirmiş dağın doruğundan
Talib muhib toplanmış elleri önünde bağlı, duruşta
Diyorlar "Hayıflanma Baba, beş oğlun var geride
Elbet sana denk biri çıkar ocağında"

Sana türkü yakan Seyd Uşen'dir
Yanarım senin yarana
Hayıflanma Baba'm hayıflanma
Kızılbel kanın komaz yerde
alır intikamını çabukça!

*Söyleyen: Seyd Uşen
Derleyen: M. Comerd*

BEGÊ WELATÎ

Da bego bego bego, begê welati
Da mire mire mire, wax mirê welati
Ma dayime arê rusnayme, ax vêsayê Xozati,
Zalimi vera naybe ma ra
ax zerre u pîski ma zerre ra veti
Rıza Beg Kirig de qesey keno
ax Kırmanci vera terê avkati
Rıza Beg merdena lacê xo pêheşiyoye
zer u pîski zerre de hemeyayi

De wayi wayi wayi, wax mirê mı wayi
Taximê Rıza Begi ra des u dî teneyi gureti
Derê Qutiye de teker teker urxan ra girêdayi
Emro ke Salih Pasa dano
wortê domano ra fetelinê
têde qesa vanê "So suka Xozati"

De wayi wayi wayi, hatani merdene wayi
Çuxure bivêso -ax begê mı- verde kare
Ewro Çuxure de yeno -ax- vengê şin u şîware
Damayê Fidan Xanımê
ax zewnca lacu
vera çimo fişta ra dare

*Vatox: Seyd Uşen
Arêker: M.Comerd*

ÇEMÊ SEY MOMIDO

Son de son de son de
bıra bıra son de
Hewnê mordemi wes yêno
filanonê Sey Momıdan de

Çemê Sey Momıdan o -bıra-
Hemed na gavan o
Amune ke şêri dewe
pepug mı rê bıwano
vake "Çı şin o, çı şıwan o
tede mız u duman o"

Çemê Sey Momıdan o -bıra-
lernın na hêni yo
Piro çı kota ra mı dime
mal u gayê to mı ver niyo
çıraxo ke mı do be to
çıraxê raa Haqi yo

Çemê Sey Momıdan o -bıra-
na kemera bele
Vano "Piroeskeri ma ser miya
name zuvini ra zuvini dame wele

Yê ma pir u talibêni ya
meke wertê ma mezele

Çemê Sey Momıdan o -bıra-
mız u duman o
Vake "Ponc teney gınê ro
lazê bırayê to Uşeni
çitur pêra maneno
Dormê xo de dismeni şêr keno
jê morê polati çiv dano

Çemê Sey Momıdan o -bıra-
birro hurdi yo
Vano "Makına bolıge ravêr bıçê
meterisê tolibê mı bıçêriyo"
Piro tıfangê mı neferonê dewlete mede
to rê çüyê Heqi yo!

Çemê Sey Momıdan o -bıra-
Hemed na gavan o
Ondêr tever nêkeno
tıfangê Kırmanci yo
Lawo Xıdê Tade ra mene
cısınê pir u rayberê tu yo
Vano "Ponc teney gınê mı
xo de beli nêken
zuye gına buriyê mı goni kota çimê mı
pir u rayber beli niyo

Piro mı dıma yêna koti

mal u gayê to mî ver niyo
Tifangê destê mî persena
martino beleko nêwi yo
Tî ke hêwl a honde menale
yê mun ê mî biyê ses
yê to hona zu yo

Çemê Sey Momîdan o -bira-
naver o, çet o
Naver ra amo kîstene
Sêyisê Momîd Axayi
cendermê dewlet o
Way way way
bira bira way
Xayinê Momîd Axayi
rîsvetê ke ma ser dayi
Kincê birayê xo gureti
Dêrsim ro fetelnayi

Arêker u vatox: Zîfî

Türkçesi:

SEYİD MAHMUDANÇAYI

Akşam, akşam, kardeş akşamdır
Seyid Mahmudan felanlarında uyumak güzel

Seyid Mahmudan Çayı -Ahmet kardeş-
orada bir geçit
Geldim ki köye gideyim
Pepug ötsün halime
Dediler "Şin şivan var
Her yan toz duman içinde

Seyid Mahmudan Çayı -ah kardeş- orada çeşme
Pirim niye düşmüşsün peşime
Malını davarını ben kaçırmadım
Sana verdiğim hakkullaysa
Ali yolunun çıralığı

Seyid Mahmudan Çayı -kardeş- şu kara kaya
Diyor "Pirim asker düşürme peşimize
Sıkarız birbirimize
Düşeriz toprağa ikimiz de
Bizimki pirlük taliplik
Mêzar koyma aramıza"

Seyid Mahmudan Çayı -kardeş- sistir, dumandır
Diyorlar "Beş kurşun değmiş oğlum Hüseyin'e
Nasıl dayansın bu yaralara!
Düşman gözlüyor dört bir yanını
Tıpkı polat yılanı gibi sığıyor oradan oraya"

Seyid Mahmudan Çayı -kardeş- küçük küçük ağaçlar
Diyor "Bölüğün arabasını öne çıkar, talibimin mevzii
tutulsun!"
Pirim Hak'kı seversen tüfeğimi devletin askerlerine

teslim etme"

Seyid Mahmudan Cayı -Hemed kardeş- geçittir
Meret patlamıyor Kırmancı tüfeğidir
Sakin Xîdê Fatê ye sıkmayın
O senin pirin ve rahberin soyundandır unutma
Diyor "Beş kurşun girmiş canıma
ama belli etmiyorum
Lakin biri tam kaşımdan girmiş
Ve kan dolmuş gözüme
Pir kim, rehber kim seçemiyorum!

Piro bırak peşimi, malın davarın bende değil
Elimdeki tüfeği sorarsan meşhur Martini
Ve cecittir henüz
O kadar yiğitsen inleme
Benimki altıya çıktı
Sense daha birinciye yemişsin!

Seyid Mahmudan Çayı'nın bu yakasında çat
Momid Axa'nın seyisi vurulmuş bu yakada
O devlet jandarmasıdır

Vay vay, kardeşim vay!
Hele Momid Axa hayininin dağıttığı rüşvetler
Kardeşinin (kanlı) giyselerini alıp kapı kapı dolaştırdı
Dersim'de

DESTÊ MAWO KELEPÇE DE

Da dayê destekê ma yê kelepçu de
Leminê wiy dero
Lingekê ma yê pıxawi de
Vilekê mawo lelı de
Vêsnay me qedênay me
Deşteka Trabzon ya germa na qumune

Bira lemi
Kertê Askırigo vêsaiyo
Leminê wiy dayê derdo
Mı va salê kerre,
La lawo biko to ke gos nana mı
Meso Erzınganê vêsayi
Pıl u qızê Bozkan dısmeno kano
Torê sono gerre.
Leminê wiy dayê derdo

Ax leminê
Xımalê dayika kokıma
Leminê wiy dayê dero
To merdena mı ver mekuye
Meyer biya qısmetê mı
Dešta Erzınganê vêsayi de

Mı va Çêyê eve here
Leminê wiy dayê derdo.
Ax dayê
Ximalê dayika kokıma
Leminê wiy dayê derdo
Rozê des rêy çimê to biperro
Kertê Askıragê vêsayiro
Kemer u kuçê yavani torê voro.
Leminê wiy dayê derdo.

De wayi
De way de way way leminê.
Leminê wiy dayê derdo
Ximalê çerxê dina gewre
Keşrê coru mal u milk nêbiye
Her keşi kerdena xo ser dıma diye
Leminê wiy dayê derdo.

Areker: Hawar Tornêcengi

DARE ESTENE

Vano "Biko dustê to ra nêçe teney estê dare
-Qedayê to laci cênu-
tı ra xover mekuye"

Bao Oli kena çixaçi xayinê Comerdi bime
merdena xo ma rê nesiv nêniye

Ewro dareestena nêçe alemi
bawo çi qesêde zore biye

Milet cı rê bi minetçi nêbi minetçi
minete kafiri het de qevul nêbiye

Arêker: Hawar Tornêcengi

ALİ HEYDER

Biyê biye Ali Heyderê mî biye
Koyê Jêle vera sona ve şüye
Vanê vore vara esto ve miye

Biyê biye Ali Heyderê mî biye
Biye biye İbrahimê mî biye

Maylîmê Quti Deri kerdo ve bêbextiye
Xevere rusna şestmala eskeriye
Fehmi Altınbilek vano
Bêrê teslim bê

Biyê biye Ali Heyderê mî biye
Biye biye İbrahimê mî biye

Ali Heyder vano
Kutık jê to niyo
Hona hardê na Dêrsimî de
Kes teslim nêbiyo

Biyê biye Ali Heyderê mî biye
Biye biye İbrahimê mî biye

Qersune gînê Ali Heyderê mî
Mianê serde şîye
Cemsi dima kaskerdo
Mamekiye de nas biye
Biyê biye Ali Heyderê mî biye
Biye biye İbrahimê mî biye

Bira vore vora esto dustê miye
Tenga ke marê arde
Hona ma vira nêşîye

Biyê biye Ali Heyderê mî biye
Biye biye İbrahimê mî biye

Arêker: Hawar Tornêcengi

*1930'lu yıllarda bir grup Dersim'li. Soldan (ön sıra) 3. Seyit Rıza'nın oğlu Baba, 4. de Şahan'dır.
(Foto: Berhem'in arşivinden)*

ŞİWARÊ

MERDANÊ

QEWXA WERTÊ

AŞİRAN

**AŞİRETLER ARASI
KAVGALARDA ÖLENLERE
YAKILAN AĞITLAR**

QEWXA ALO U USIVO

Ewro eskeri dano arê
Bira Samali yo.
Ewro qewxa ra vozdana
Qirê Mewali yo

De meso meso meso Heso bira meso
Bırayê to kışiyo çê sîma mêres o
Murtê Maye vano "Şîmsero Uşî ra medê
Bela wo, Hes hona wes o"

De tat o tat o tat o, Heso bira tat o
Alo be Usivo ra danêpêro kokê zuvini veto
Samali perseno vano "No kamci welat o?"
Vano "Qewxa bırayiye caverdê
Dîsmenê ma wo pil hukmat o(1)
Dewrê se serro ra nat o
Zulmê ho marê qat be qat o(2)

De meso meso meso, Heso bira meso
Bırayê to kışiyo çê sîma mêres o
Murtê Maye vano "Şîmsero Uşî ra medê
Bela wo, Hes hona wes o"

De san o san o san o, Heso bira san o
Alo be Usivo ra gureto pêra
vengê tîfango yêno
Qeda u qusur koto arê amo
Koyê Dêrsimi sero cêreno

De meso meso meso Heso bira meso
Bırayê to kişiyê çê sima mêres o
Murtê Maye vano "Şimsero Uşi ra medê
Bela wo, Hes hona wes o"

Vatox: Hesê Keki
Arêker: Hawar Tornêcengi

Se ke name ra ki diyar beno, na lawike qewxa dı aşiranê Dêrsimî, yanê qewxa Alo be Usivo sero vaciya. Na qewxanê wertê aşiran de zaf cênc u cayili u zaf mordemê hewli kişiyê.

1. Sairê Dêrsimî kılamanê xo de zaf rey raye musnenê camati. Xeta ine sanenê ri u tum xêrê muletê xo wazenê. Naca de sair, qewxa wertê aşiran jê "Qewxa bırayiye" name keno u vano "Qewxa bırayiye caverdê / Dısmenê ma wo pil hukmat o!" Çı hêf ke keşi sairê xo gos-nêdê. Ya ki qese u neşihatê şairan rınd fam nêkerdo.

2. Naca de qesdê xo zulmê dewlete wo.

LAWIKA UŞENÎ

Ax bira Uşen o, sevkanê mi Uşen o, axayê mi
Uşen o

Dost-alem birrijiyo merdena Uşenê mi rê
dîsmen ma rê destonê xo hene kero
Haqi rê qesey bikerê, ez ke meste merdune
kam o urzeno ra mi ra tepiya
hêfonê aşira xayine cayir cayir cêno

Korta Sure verde Uşe -birayê mi
sevkanê mi- davacêr o
Darê Haqi biyarê aşironê Dêrsimi rê ronê
herkes Haqê xo ra rast qesey bikero
Kam o dorê hot serri urzeno ra
aşira jê aşira Demeni de
tekatek son u sodir danopêro
Dost-alem birrijiyo merdena bira Uşeni
dîsmen ma rê destonê xo henekerê
Haqi rê qesey bikerê ez ke meste merdune
kamciyo urzeno ra hêfonê aşira Al'ya xayine
eke cayir cayir bijêro

Cıvrayilê Keji naleno dano zonyonê xo ro
ma honde aşironê Dêrsimi de dênêpêro

heqa mordemeki esta
Tornê Hesênê Seydi yo, jü yo
tekteyna mordem xısm u kar o
Diyarê ma Demeno gureto Heliyê Çoli yo
son u sodır be ma sero

Korta Sure verde Uşênê mı bıra
sevkanê mı na hêni yo
Qomo sima ke sonê Hemê Mirzê Sili ra vazê
zimelonê xo tado bifeteliyo
Mirodê zerrê to biyo
qolbaşiyê mı persênê Hemê civê Keji yo
zu ki Alo lazê tü yo
Qesasê Hesê birayê to dest ra pêse ve ceriyo
Biko san sanê sima aşîra Demeni niyo
A wo ke linge mı de onte mordemê mı Hemo Tü yo
Hiris u dı berê camêrdi yê
Uşênê mı hem sevkan o
mêrarê mı hem xanedan o
Cısnê xo ra nonda wo
berêde xora kemi niyo
Civê Keji qayitê dirvetonê Qemê birayê xo beno
heqa mordemeki esta çewrê Tornê Hesê Seydi yo
kemax keno tira naleno dano zonunê xo ro
Birayê mı rê meraq nêbo
to ra têpiya tıfongê ma xıtam o, cêvişiyoy

BAVAYÊ SEYÎD RIZAYÎ

Vaji vaji gencêniya to Bavay(1) sero vaji
 Vaji vaji gencêniya Bavay sero vaji
 Bavayê mî ospor biyo şiyô Xozato vêsaye
 Bîko di-rê seri cêno
 pasayêniye u beglerêniya Kirmanciye(2)

Cınaza vistewri u zamay nayê tê dime
 Kertê Borizo ser de anê
 Şix Hesenê mî ra vazê
 "Layê mî a wa ke ti vanê indi a niya
 Bê mezela Bavayi sero
 tariq u numrê kistena layê mî yazmis ke"
 Cî rê xo deşt komete(3) vîraji
 Bao meberve, dina Heqî de
 mereqê Şix Hesen(4) u Dêrsimî Bavayê to bi
 endi her kes beno sa, merdena mî rê biyê rajî
 Bavayê mî rê merex nêbo
 Mî layê xo sero roz u cemê
 Şine(5) de qewxa gurete de
 Şina vêsaiye de kerde melule
 Ax bîko çîla fener u qajî
 Dina alem ke mî rê vazo derdê mî gîran o
 Bavayê xo sero ez danupêro

Ê mîn u mêrdê Qırxıji(6) hata az be aji
Axırê Alla içun vazê(7)
Çıla mumêne biceri wertê aşiranê Şix Hesen u
aşiranê Dêrsimî ra şêri
Kotî dina de bivêni taisê na laci
Hala bêrê mîn u ozeva Bavayê mî na hêkmete
Hala bêrê mîn u ozeva Heqî biko na hêkmete
Ewro pusula arda tıra niyadanê
vake cınaza vistewri zamayi
nayê tê dîma diyarê Borîzu ser de vete
Ax Bavayê mî dinaliga sewtimale de yê kıstene niyo
biko tesela piyê tu yê kokimî kote
Şix Hesenê mî ra vazê
"Layê mî endî a wa ke tî vana a niya
bê mezela Bavay sero oronce hews u komete
Bao merex meke na qesa qevul nêkero
na dina de Mehemedê homete
Bavayê xo sero vaze ke ez pêrodi
biko wad bo ke dina de
na derd u efkar mî de nêro axrete
Mî va hêfê Sultan Silêmanê(8) mî
serd biyayêna cêno
Niştêro pošta mî çar tenê Dêrsimî
ax xayina na dewlete

Usarr nawo şîli vorenê
Bavayê mî laşêri amê dereyî kerdê şêni
Laşêri gînêde Sultan Silêmanê mî
dereyî kerdê şêni
Çıla mumêne bijêri wertê aşiro ro şêri

Alla iğun qesey bikerê
 koti emsalê Bavayê xo u çêrêni ez bivêni
 "Bawo mereq meke,
 dina sewtimale de mı xovira bike
 tım lazê çamêrdo mirenê
 mı ra tepiya biwaze weşiya birayê mı Şix Heseni"
 Şina mêrese cigera mı gavan o
 Şina mêres bımano
 Sultan Silêmanê mı gavan o
 Van nêvan Bava vayê çêriya xo der o
 gos ro mı nênano
 Mı va "Layê mı gos ro mın e sona koti
 linga xo ro çê mêrdê Qırxiji mefiye
 Mêrdo Qırxız dısmeno kan o
 hêfê xo keşi rê nêverdano
 Serra ke Memed Axayê layê Silê Suri
 destê Bavayê mı ra biyo dirvetın
 astê xo dirvetonê xo ra antê
 dısmale de girêdê
 cayê xo ser de qonax de fiştê dar de
 So be so nalen o
 cêro dirvetonê xo de niyadano(9)
 Bavayê mı ez naleno
 hata rōza merdene to sero dan pêro,
 Belka peyniye de
 cinika viyaye warê mı de nêmano
 Se u zu laz ke bêro
 Bavayê mı Sultan Silêman o

Vatox: Silêmano Qiz
Arêker: Hawar Tornêcengi

1. Namê xu yo heq *Ibrahim* o. *Seyid Rızayi*, namê piyê xo nobe na lacê xo ra. Hama namê eyi wenêdardo, tum cı ra vato *Bava*. Tayine ki cı ra vato *Bira Ibrahim*.

2. Sarê Dêrsimî -tayvet iyê ke *Kırmancı* (Dımılı) qesey kenê-welatê xo ra vanê *Kırmancıye*. Na qese mana têde *Kurdıstani* nêdano; teyna mana *hardê Dêrsimî yan welato ke sarê Dêrsimî sero* wo eyi name keno. Naca de hen fam beno ke *Bavayê Seyid Rızayi* şîyo Xozat ke *pasayên u beglerêni ya Dêrsimî* bicêro.

3. *Qomete*: Mezelê ke sero xo jê bani guretewo, cı ra vanê *komete*. Tayê çeyê pili mezelanê xo nêkenê wertê yê sarê bini, seweta çê xo mezelxanewode mexsus vırazenê. Sergurete yê u dorme ebe nêmediwar munitê. Ni mezelxanê niyanênan rê vanê *Komete*. Mana na qesa be *Kumbed* a Farisi hama hama jê zuvini ya.

4. *Şix Hesen*o yan *Şix Hesen*an, aşirêda gırs u xêlê xêlê hira wa. *Seyid Rıza*, Rayberê na aşira pile wo.

5. Dewêda aşira *Qırخان* a u pilê aşire na dewe de nişîro. *Lazê Seyid Rızay* ki hetê pilanê na aşire ra amio kistene. Namê na dewe wo esli *Sin* a. Hama herfa *s* ke *i* ra avêr amê jê *ş* yi wanina. Coka halê nustene kutâ niya nuşiya.

6. *Mêrdê Qırxi* ra merem, *Aşira Qırخان* a. Na aşire ki aşiranê *Şix Hesen*an sero say bena.

7. *Ala için...* Tırki ra kutâ *Kırmancı* u eslê xo *Allah için söyleyin* (yanê raste vazê) o. *Kırmancı* de cayê na vatişi de jêderi qesâ *Heqe vazê* kar anê.

8. Keso ke hem hetê xanedaniye ra, hem hetê çêri, semti u xısletanê binanê camêrdiye ra xoser u minasiv bi, soynênê *Şultan Silêmani*.

9. *Memed Axa* lazê *Silêmanê Satoxli* yo u ni pilê aşira *Qırخان* ê. 1914 de ke ordiyê dewlete *Qırخان* serde şî, *Silêman Axa* kışiya u *Memed* hona doman bi seyî mend. Tawê xortiya xo de, kut pêlê *Bavayê Seyid Rızayi* ver u baziyo rast ra bi dirveun. Tayê asteyi bazi ra gınaywarro u baziyê xo kilm mend. Xora verozu ra mabeynê na çeyi be çê *Seyid Rızayi* ra rınd nêbi. Na cayê lawike de şair, na dîsmeniya kane be mesela wertê *Bavayê Seyid Rızay* u *Memedi*, fekê *Seyid*

Rizayi ra ano ra zon. Sertê i wexti de u adetê aşirtiye de *Memedi* fetelno ke *Bavayi* ra hêfê xo bicêro u giroto. Se ke mu be xo pîlanê xo ra gosdo, destê *Rayberê Qopi* (bîrazayê *Seyid Rizayi*) ki na mesela biyo. Heni aseno ke *Vet. Dr. M.N.Dersimi* na riyê mesela sero nêvîneto, tenê jêde kuto vayê hêrsê xo ver u kitavê xo *Tarixê Kurdistanî de Dêrsim* de aşira Qırxa pêro "xayin" ilan kerda.

ÎSKENDER

Bicigi persena bîra yanê şûye
No çî kemero şîya wo, to sanîto ma miye
Vano "Îsan ke dost-dîsmenê xo mezano
Ax leminê no şîyayê genciye
Ebe qefeni mordemo kîstene
Ax leminê nêzano diyo Beñçeriye"

Amnan o bîra, dîma yeno payîz o
Dîsmenê Îskenderê mî Areyîz o
Meksuz dawa namuşi kerda be worte
Ax leminê sebeb Areyîz o
Vano "Heqo tî xîrav yazmîs mekerê
Xerîb niyo bîra, xal u wereza wo

Daxê Îskenderê mî doman o
Ax leminê cî ra seyî mendo
Bîra çîra wunde vileçewt vîndena
Sala warê sevebî rê memano

Arêker: M.Comerd

YİBİL

Hardê usarri yo hardo hit o
Qolê Laçinan u Kéwan
diwarê Semikan serde şîyo
xevere amê vat "Lîl dirvetin o
Yibil kîşîyo"

Way way way
hêfê rozeka camêrdine wayi
Yibilê Boz vano "Dayê tu meberve
nêçe tenê Semikan dormê mî de nalayi
Tancige persenê hebê şüye
Qolê Laçinan u Asikan amo Qustaşîye
Yibil vano "Mî teka verêne nê be Heşî ra
fisega peyêneeste Lîlî tede qurfîye"
Mî hêni zana ke direga zerrekê mî şikiye

Tancige serde hebê dari
Maye vana "Pey ra ke gîna Yibîlî
ez coru lazê xo nêkerî
eke ver ra gîna ro cî
ez Yibîlî lazê xo kerî

SILO SUR

Nê biko biko biko sefkanê mî Sîlêman(1) o
Ax de biko biko wiy biko şêrê mî Sîlêman o
Ez vanu nêvanu gosro maa kore nênano
Wertê aşira xayine de rînd bifeteliye
Sîlêman Axayê mî, sefkanê mî
zerê zalimu lazê mî ra nêmano
Alla iğun vazê Sîlêmano Sur ke kuno çismê qewxa
dina sewtimale de bêşli ve hermi u doşi ser ano

Borgîni(2) ya Sîlêman Axayê mî hiri
Ondêr Borgîni ya Sîlêman Axayê mî hiri
Îngîlîz(3) to ra kuto dîri
biko dest berze qewza sesadîri(4)
Dayê çê dîsmeni bivêso
ver-pey ra kerdo wertê kîla adîri
Demenonê(5) rozê kunê tenge
Sîlêman Axayê mî sîma biyarê xo viri
Heq bextê sîma aşire bîrîzno
Sîma ke Sîlêman Axayê mî nêkîstêne
hereketê Otuz Sekiz de eskerê hukmatî
çadîri niyardêne diyarê Koyê Suri(6)

Borgîniya Sîlêman Axayê mî leyi
Alla iğun vazê
Sîlêman Axa ke cayê de vejîyêne

aşiri vazdêne têpey
 dîsmen biyêne leteyi
 Hesê Gewa Qeri(7) na wo yeno
 xo tadano -biko- şaxê Silêman Axayê mîn ê teyi
 Ax tîfangê lazê mî gulbang nêdano(8)
 -biko cigera mî- ez nêzonu qeyi

Borgîni ya Silêman Axayê mî kemer o
 Maye berverna, gosro mîn e
 to ra van raa koyi ra meso
 Biko mîsawrê kîstena to kerdo qol lazê mî sero
 Hesê Gewe vano rînd girêde
 Silêman Axa wo nawo yeno
 nafa kîstena xo ra bê xever o
 Dayê bextê zalîmo birrijiyo
 dinalîga sewtimale de mezal nêda ke
 Silêman Axayê to kilitê bêşli rakero
 Ax Demeno ni Silêman Axayê mî danê kîstene
 kam nara teþiya hêfê sîma Abaso ra bijero

Borgîni ya Silêman Axayê mî gavan o
 Ondêra Borgîni ya Silêmanê mî gavan o
 Qereman amêne wertê ma îqrar îman o
 Dayê ez ke Qeremani ra nêni
 fisege puç bîmano
 Qereman ke wes bîmano kilê
 Nafa yê ma hetê ra qırkerdena, kîstena, ferman o
 Heseni ra menê hêfo begê Abasan o
 Uşêni ra menê cayil o, îştiri xo nêsan(9)
 Ax Silêmano Sur ke

verê tîfangê xo hetê kami ra kerdo
Alla içun vazê, o çê de tek ranêverdo
Malo Silêman Axayê mî persena dina sewtimale de
Heq zono xîsmê tavuran o

Borgîni ya Silêman Axayê mî şüye
Sona hardê Pilvankî⁽¹⁰⁾ hardê ocaxon o
tede meke giraniye
Nê dayê derdo ke zerrê mî weno
Fındîqê Qemer Axayî
çekê Sawşenê Uşeni berdê bebextiye
Wertê aşire de ke jü çê bi
ma de kenê dawa piliye
Dakîla mî ez ke rozê mîreno
İngîlizê mî ve kemanê mî ra⁽¹¹⁾
Heq kena mî de mezele fiye
Kam ke pers keno beno sa
vano vazê, xo rê sa mebê
şî virêniya Silêman Axayê mî eve bêbextiye
Na dina keşî rê mal nêbiye
Dina bêbexta bê faydiye
keşî re nêbena mîlk u tapiye
Dustê Silêman Axayê to ra
nêçe wezîr u çêr u sefkano -dayê-
poştî sana topraxa vêsaiye
Bîko bîko xo rê efkar meke
to ra tepiya -ax leminê- hukmat ust ra
lawo şîya sana aşire miye
Qesê aşiron u hukmatî
aşira Demeni sero biye jüye

*Vatox: Silêmano Qız
Arêkeri: Hawar Tornêcengi*

1. Namê xu yo heq *Silêman* o. *Sur* leqema xu ya. Tayê vanê *Silêman*. *Silêwan Axa*; tayê ki vanê *Silo Sur*.

2. *Borgniye*: Dewêda Dêrsimi ya. *Silêman* naca de kışiyo.

3. *İngiliz*: Markade tıfangi ya u tıfangê *Silêmani* İngiliz biyo.

4. *Sesadır*: Piştî, davançe.

5. *Demeno*: Aşirêda Dêrsimi ya zaf qeremane, *Demenan*.

6. Naca de *Silêmani* goyneno u çêrina eyi ano viri. *Silo Sur Otuz Sekiz* ra avêr u cbe destê aşira xo, yanê destê aşira *Demenan* ra amo kistene. Na çeküye de sair ano viri, vano "Sîma ke *Silêman Axa* nêkîstêne, eskerê *Tirki* besenêkerdêne *Otuz Sekiz* de çadırane xo bi-yaro diyarê *Koyê Suri*.

7. *Hesê Gewa Qeri*: Jêderi vanê *Hesê Gewe*. *Otuz Sekiz* de qeremaniya ke *Hesê Gewe* kerda keşî nêkerda! Vanê eke cêriyo, qumendarê eskeri cî ra pers kerdo, vato:

- Sen kaç tane asker öldürdün?

Tirki nêzono. Qesê qumendari milisan ra jü *Hesê Gewe* rê çarnê ra *Kirmancki*. Vato:

- Mı hêfê kalikê xo guret, hêfê piyê xo be maa xo ra guret, hêfê ciniya xo be lacê xo ra ki guret, serdê hêfê xo ki gureto u des ki jêde kisti!

Axirê darê ra girêdanê, canê eyi tike tike cıra kenê hata ke ro ra şî...

8. *Gulbang nêdano*: Veng ro tıfangi nêkuno, vengê tıfangi nino. Tavi mordem ke merd indi tıfangê xo *gulbang nêdano*.

9. *Iştiri xo ri nêsanô*: Yanê hona zaf senik o, xort o u riyê xo nêterdo.

10. *Pîlvank*: Dêrsim de hem namê aşirê wo, hem ki namêde dewe wo.

11. *Dêma Silêmani*, tîfangê xo be kemanê xo ra zaf hez kerdo. Vanê tîfangê xo be kemanê xo ra tum lêwe de biyê.

ZENGERIYE

Zengeriye(1) Zengeriye Mursa u Mistefa Axa yê mî hiri
 Mursa u Mistefa Axa(2) yê mî hiri
 Domanê mî kotêne çismê qewxa
 coru olimê Heqî niyardêne xoviri
 Ax wayi wayi wayi binali derdonê Mursa u Mistefayi
 Qersuna polate qest u qereza
 sefkanê mayê naver boveri -biko- sîrara berdi
 qedenayi
 Bojiyê Hesên Axa yê xo mî dove Xızirê serê deryayi

Zengeriye Zengeriye Mursa u Mistefa Axa yê mî vaye
 Elçiyê bîrûsne Xîlozo(3) vêsaye
 Oli kenê dertliya -ax- Fidana waye
 Vazê korê mevînde bê bîrayê to kîşiyî
 -ax- veyva to bara xo gureta bena ciyaye
 Bê çî tore bara bîrayê xo dana cî
 hala çîtur bîrayê xo fina ra raye
 Felek biyo eskera serrêde reyê
 saneno maa tu ya kore sare -dikê- çituka şiyaye(4)
 Çîla mumêne bijême bifetelime
 cênciya Mursa u Mistefa Axa yê mî nêvineme caye
 Ax u waxê mî n o son u sodîr de -biko biko-

goni ostonê mî de biya jüyaye

Zengeriye Zengeriye Mursa u Mîstefa Axa yê mî celi
verde

Tari yo şiya soni kaykerdo -omediya mî- ama serde

Qersuna Mîstefa Axa yê mî gîna cî

-Heqo- buriya raste verde

Mayina Mursa Axa yê mî ewro hirrena

Pepug mî rê bîwano bîko arre verde

Kîstena Mursa u Mîstefa Axa yê mî

ses asmi tamam nêbiye

wertê aşiro de ilan kerde

Ax de wayi wayi wayi bînali derdonê Mursa u

Mîstefayi

Qersuna polate qereza axayê naver boveri -bîko- berdi
qedenayi

Bojiyê Hesên Axa(5) yê xo dan Xîzîrê serê deryayi

Zengeriye Zengeriye Mursa u Mîstefa Axa yê mî şüye

Dayê mî va Zengeriye -omediya mî- vera şüye

Ma cini kerdê çêwonê Alo(6), mineta ma qevul nêbiye

Cigeronê xo sero nafa danupêro

kenu fênda Gaxmud u Kirigiye(7)

Tesela mîn a kore ke peyniye de kote

çeko sanenu domononê çewreşi miye

Dîrvetonê Mîstefa Axa yê mî sêwtênî grêdayî

Mursa Axa yê mî kerde newiye

Ser u sevevê axawonê ma yê naver boveri

-bîko- a bîza kora dîzdiye(8)

Kîstena xortonê mî rê beno sa

-ax- Najib Axa yê Oxiye(9)

Vatox: Silêmano Qız

-
1. *Zengeriye*: Dewêda Dêrsimî ya.
  2. *Mursa* be *Mıstefayi* ra birayê.
  3. *Xıloz*: Dewêda Dêrsimî ya.
  4. *Çitika şiyaye*: Kesê ke cı ra mordem mireno, şiya giredanê.
  5. *Heşen Axa*: Birayê *Mursa* u *Mıstefayi* yo.
  6. Cini rusnê çêonê aşira *Alo* ke bêrê hurê. Hama *Alo* na rıca ine qevul nêkerda.
  7. *Gaxmud* be *Kirig* ra dı dewê Dêrsimî yê. Wextê xo de wertê nine de qewxa biya. Naca de bahsê a qewxa kenê.
  8. Hên aseno ke mal u kelepuri sero dopêro.
  9. *Najib Axa yê Oxiye*: Wextê xo de pilê aşira *Sadızan* biyo. *Mursa* mordemanê *Nejib Axayi* kisto.

Türkçesi:

ZENGERİ

Zengeri, Zengeri, Mursa'm, Mıstefa'm gölge
Oğullarım tutuşunca kavgaya ölüm akıllarına gelmiy-
or
Ah vay vay inleyip durayım Mursa ve Mıstefa'mın
derdiyle

Şu polat kurşun gazezdir
her iki yakadaki yiğitlerimizi vurup tüketti
Hasan'ımı emanet ettim deryaları dolaşan Hızır'a

Zengeri, Zengeri, Mursa'm, Mıstefa'm su arki
Yanası Xıloz'a haber salın
Ali'yi severseniz, derlidir bacısı Fidan
Deyin "Körolası durma gel kardeşin vurulmuş
Hey hat gelinin payını alıp ayrılacak aileden
Durma gel hele nasıl payını verip yolcu edeceksin
kardeşini
Felek yılda bir karalar bağlatıyor ananın başına
Elimize mumdan bir lamba alıp dolaşsak dünyayı
Nerede bulabiliriz Mursa ve Mıstefa gibi gençleri!
Yavrum inleyip duruyorum gece gündüz
Artık kan kurumuş damarlarımda

Zengeri, Zengeri Mursa'm, Mıstefam tahıl harmanı
Akşamdır artık gölge düşmüş harmana
Mıstefa'mın kurşunu tam sağ kaşından
Mursa'mın kırsrağı kişniyor bu gün
Vay başıma gelen yemlik başında!
Altı ay dolmadan ilan edildi Mursa ve Mıstefa'mın
ölümü aşiretler arasında
Ah inleyip durayım Mursa ve Mıstefa'mın derdiyle
Şu polat kurşun gazezdir
vurup tüketti her iki taraftan yiğitlerimizi
Hasan'ımı emanet ettim deryaları dolaşan Hızır'a

Zengeri, Zengeri, Mursa ve Mıstefa'm gölgeler

Kadınlarımızı barış yapmak için gönderdik Alanlar'a
ricaya

Kabul etmediler dileğimizi

Bu kez dövüşeceğim oğullarım için

Tıpkı Gaxmud ve Kirig arasında olduğu gibi

Nihayet tesellim düşerse

silah bağlatırım kırkındaki bebelerin beline

Mıstefa'mın yaraları geçen akşam sarıldı

Mursa'mınkiyse yenilendi yine!

Her iki taraftaki yiğitlerimizin ölümüne neden olan

-ah yavrum- şu kahrolası hırsızlıktan sağlanan keçi!

Gençlerimin ölümüne seviniyor -vah-

Oxi'li Necib Axa

ALÎ U HESENÊ ÇEQERÎ

Hopanê Ali yê mî bî kemeri
Ali vano "Apê mî Rızay ra vazê
nêcon bîrayina Pir Hesenê Çeqeri"
Goyke ra vazê "Pîstonê xo kero
wedaro lazê mî Zeyneli"

Ali Ali Ali, bîrayê Felekê Kali
Reyê serekê xo wedare
koyê Lêrtigo biyê xali

Hopanê habê çeti
Rıza pusla onceno
cınazeyi ardi Kertê Pir-Babon de veti
Ali vano "Apê mî Rızayı ra vazê xovira nêkero
hêfê çewres u zu dirveti"

Ali Ali Ali, bîrayê Felekê Kali
Reyê serekê xo wedare
koyê Lêrtigo biyê xali

Hopanê pey de bî kemer o
Heq adır be çê Pir Hesenî kero
çı vergode bê dıdan o
Lazê mî zeynel ke wes bîmano

haa mi to rê nêverdano

Ali Ali Ali, birayê Felekê Kali

Reyê serekê xo wedare

koyê Lêrtgo biyê xali

XIDIR

Xıdo de Xıdo sefkanê mî
cayilê mî buko Xıdo
Waliyê Erzingani qurrê mamuriyê Xarpêti niyamo
Eskeriya lacê mî ama, pusîla cî rê rusna
bedelê cigera xo bîdi
cencênîya lacê mî dîna de reyna mî do
Xıdo wiy Xıdo!
Dayê qedayê lacê xo cêna
xayin Feleko çêvêsayê
qewxa Alo be Demeno de cencanê ma rê
na di-rê serri qest o, zîd o
wiy buko!
Qest u qerez u zîd o!

Da buko Xıdo Gole
sefkanê mî Gole
cayilê mî Gole, zuquma Gole
Çê sevebi bivêso cenc u cayilê ma kerdê sıra
têde .... cencanê ma ardo tevera
usnenê naver -Xıdo- Gole
Daye qedayê lacê xo cêna
naye ra tepiya qewxa Alo u Demeno
yel u cu de xo rê hawt bedeli keme ma keme tobe
Xıdirê mî Gole
Xıdo da Xıdo sefkanê mî buko buko

cayil u cencê min o
 Meso Gola Cıvrahilê Keji birayê xo kışiyo
 o heso dirvetino, vana vergo feke gonin o
 Cigerê mi kam ke kuno merevê xayini -lem-
 hal be hal coru tamamiye son de nêcerino
 Buko cigera mi meso!

Dakıla mi meberbe
 kincanê mi bere Çuxura vêsaiye
 çê Süli Axayi
 Buko Hesên Axa xayin o,
 Süli Axa fetelneno zerrevêsayê
 merdê aşiro
 Di-rê serri yo cigeranê ma rê hurenino
 Uşên Axa wo Tornê Hesênê Seydi vano
 "Dewrê hawt serona aşira Demeno ra
 derezayê mi qırr keno qırr nêkeno
 eskerê çêrijyawo nêqedino
 Ax Xıdo cigera min o!

Korta Sure cayilê mi
 sefkanê mi
 Xıdırê mi viyalê reji
 Dayê çekanê mi mi de
 ez meşêri diyarê Kemerê Beji
 Heq adirê dîsmeni wedaro
 nêverda biyari çirpiye hazar u ponc sey ra
 tıfangêde xo berji
 Buko buko!
 Qersuna Xıdırê to persena

dayê qersuna Cıvrahilê Keji
Çêvêsayiya polate pey ra gına qolıncanê Xıdırê to
ver de kaykerdo ama mavênê serê ciji

Damaya maye berbena vana
"Qomo Oli kenê cınaza cayilê mı biyarê ronê
İştiri mi dê, qersuna lacê xo
xo desti bıbırni bıveji
Dayê meberbe, korê meberbe!
qederê mın o ez gere ke kami ra se vaji

Buko buko Heq virendiya hazıro nêkero
çıxa qesade zor a
roza des u heşti tamam nêbiya
mı diya kıstena pi u laji
Xorê efkar meke çewresê to u piyê to jü keri
bado ki roza heşti
sıma dıma xo darefi

Ax tarrva cigere hazıro nêdo
taburê asm u roji
Alo be Demeno ra qest kerdo
esker ardo jübini naver bovera
jübini ra qırr kerdi
pêro xort u cayil u cenc u bilmeji
Xort u sefkanê bilmeji
Da Xıdırê mı!

*Vatox: Sulêmano Qız
Arêkeri Hawar Tornêcengi*

MÎRE MÎRE BÊBEXTO MÎRO!

Mire Mire bêbexto Miro!(1)
Bêbextêni meke dîsmenê to Xızır o
Kam ke be kın o xayin gînenî pıro
Ala urze Memê İlaşi çekê guretê
kîstena Xelil Begê mı rê fit cêrino
Bego dik veng dano Mirê mı na o sodır o.

Fême Fêm(2) a Xelil Begê mı hêni yo
Fême Fêm a Xelil Begê mı hêni yo
Ostorê Xelil Begê mı na o yêno
şîwariyê seri sero niyo
Ostor şîwariyê serê to ku yo?
Va ke "Çê Miri de meser biyo"
De Mire Mire adır de çê to kuyo
Qêmişîye ro Xelil Begê mı meke, mîsayivê tu yo
Axırê wertê sîma de îqrarê Eli yo(3)
Adirê Oli(4) de Çê Miri kuyo

Xeznê Çê Sawşên Begi zafê -wayê-
Heq zalımı vira şîyo.

Fême Fêm a Xelil Begê mı weke
Emina Xanım a waye xevere rusnena mamurê Sola
Koreke(5)

Mamur tî ke Heqî nas kena Xelil Bego birayê mî amo
egle meke

Jê çêvêsayi ro Xelil Begê mî kerda

esmo dubare û deke

De Mire Mire bêbextêni meke.

Fêma vêsaiya Xelil Begê mî cado

Qstorê Xelil Begê boncê tever

cıniso rado

Rêyna bezna rindeke va xo

paşta ostorê kîmeti sero helmê tado

Mîro Heqî roza ke da to

cî ra helmê ma do

Xelil Begê mî do kîstene

cî ra ne domano ne ewlado

Xelil Begê mî do kîstene çêverê odi û qonaxo Fême

de cado

Fêma mêres e Xelil Begê mî, kemer û ris o

Ostorê kîmeti jên kerê mereqli yo, helmê cıniso

Jênê ostorê kîmeti altun o, gîmis o

Xelil Begê mî ve xo zerno xalis o

Kıla comerd de Çê Mirî ra niso

Mordem çitur kîseno

mordemê niyanênê kom u mecliso

Mordem çitur qest keno dano kîstene

begê niyanênê kom û mecliso

Derd o derd o Xelil Begê mî derd o

Xelil Begê mî şîyo Mamaxatune riyê xo terdo

Miri xapito
 Xelil Begê mî qan kerdo
 Berdo Baxire têy sond werdo
 Na Mire way Mire Heq to rê nêverdo
 To Xelil Begê mî do kîstene
 çêverê odi û qonaxo Fême de zerze kerdo

Fême Fêma Xelil Begê mî kaşî
 Waye bervena "Mî hêfê bırayê xo guretene nêdo
 Ax-waxê min o
 bino wayrê merex û taşî
 Wayê merex meke kafirê din tersî
 Na dina de neçeler qır kerdê axay mêrxasi
 Na dina de çêvêsayê bêbextî day kîstene
 xortê bornebaşî
 Xelil Begê to do kîstene
 kerdo ve qolîndê Memê Îlaşî.

Vatox: Sulêmano Qız

---

1. Na *Mir* o ke naca de qal kenê, *Mirê Dêrsımı* yo. Cî ra vanê *Çê Sawşên Begi.. Çê Sawşên Begi* wextê xo de teyna pilê aşira Çarekan biyê. Na aşirêda girse u ebe qewete niya. Hama eke çitur biyo *Çê Sawşên Begi hetê* dewlete ra Dêrsımı rê *Mir* tayin biyê. Na *Mirê Dêrsımı*, ebe qeweta xo besenêkerdo Dêrsımızan sero hukmê xo pêya kero; coka dest esto fitne u dubaran. Aşiri yerdê pê, kesê ke seweta mirtiya xo rind nêdiyê jû ebe destê iyê bini do kîstene. *Xelil Begê*

Fême ki nine ra jû yo. *Bext*, torê sarê Dêrsimî de qesode giran o. Hala keso ke pil o, yan dawa piline keno gere wayrê bexti bo. Merd bo u çî wext namediye nêkero. Çî esto ke *Çê Sawşen Begi* na het ra wayrê tivarêde rındi niyê. Na lawike cayê dine çimê sarê Dêrsimî de çî biyo, wes inusnena ma.

2. *Fême*: Dewêda Dêrsimî ya *Xelil Beg* pilê na dewe biyo.

3. *Mısayvêni* jê iqrarê *Hz. Eli* yena hasav kerdene, vanê eyi ra menda.

4. *Oli*: *Hz. Eli*.

5. *Sola Koreke*: Namêde cayê sole wo.

Türkçesi:

MİRO MİRO!

Mir, Mir, bahtı olmayan Mir!
Namertlik etme Hızır düşmandır sana
Kindar ve hain olan erken devrilir
Ah kindar ve hain olan mutlak devrilir
Hele bakın şu Memê İlaş'a
Silah kuşanmış dolap çeviriyor
Halil Bey'imi öldürmek için
Miro sabah horozları ötüyor
Önümüz sabah

Fêm, Fêm, Halil Bey'im çeşme '
Bakın Halil Bey'immin atı geliyor süvarisi yok üstünde

Söyle can at binicin nerede?
Dedi "Mahsur kalmış Mir'in evinde"
Hey Mir ateş düşsün konağına!
Kıyma Halil Bey'ime musahibindir senin
Ne de olsa Ali ikrarı var aranızda
Ali'nin ateşi düşsün Mir'in konağına ha!

Bacım
Şah Hüseyin Beyler'in hazineleri çoktur
Artık Hak gelmiyor bu zalimin aklına

Fêm, Fêm, Halil Bey'im geçit
Bacısı Emine Hatun Korek Tuzlası memuruna haber salmış
Memur Tanrı'yı seversen kardeşim, gelmiş bekletme!
Ocağı sönesi Mir
Halil Bey'ime pusu kurmuş bu gece
Be hey Miro artık elçek namertlikten!

Şu yanası Fêm'de Halil Bey'im cadde
Hele Halil Bey'imin atını çekin şuraya şöyle bir binip sürsün
Bir kez daha şu güzel boyunu al atın sırtında sallayıp dursun
Miro Hak'tan dileğim o ki senin bu iktidarından biraz da bize versin!
Öldürttün Halil Bey'imi
Hanede ne bir çocuk ne bir evlat kaldı
Hasılı Fêm'de kapattın konak kapılarını
Şu yanası Fêm'de çakıl ve taşlar

Eyerleyin al atı meraklıdır biraz binsin
Al atın eyeri gümüş ve altındandır
Halil Bey'imın kendisiyse som altından
Allah'ın alevi sarsın yuvasını Mir'in
İnsan nasıl kıyabilir toplumun ve meclislerin bu eşsiz
yiğidine

Ah dertler, şu dertler!
Ah dertler, vah dertler, Halil Bey'im şu körolası dert
ler!
Halil Bey'im gitmiş Mamahatun'a tıraş olmuş
Mir Halil Bey'imi aldatıp kandırmuş
Baxır'a götürüp yemin etmiş kendisine
Hey Miro Allah sana komasın
Halil Bey'imi öldürtüp Fêm'de köc vurdun konak
kapılarına!

Fêm, Fêm, Halil Bey'im yamaçlar!
Kızkardeşi dövünüp "Ah vah ederek bittim tükendim
meraktan" diyor
Hayıflanma bacım!
Bu zalim nice babayiğitlerin kanına girdi bu zalim
Nice koçyiğitleri öldürttü
Halil Beyini de öldürtüp başlık parası yaptı
Memê İlaş a!

Alişêr Efendi ve eşi Zarişe 1937'de öldürüldüler.

**ŞİWARÊ KE MERDANÊ
QURVETİYE SERO VACİYÊ**

**(GURBETTE ÖLENLERE
YAKILAN AĞITLAR)**

XILVIS O

Ye vano Xilvis(1) o buko buko
Hemedê mi na Xilvis o
Ye vano "Bara semê zerrê mi ra
adir be dar u kemerê Xilvisi ra niso
Wayi cigera mi na bivêso"

Ye vano "Min o va ke
Buko Hemedê mi, Hemedê mi
va ti bê na vêsayê qurbeti meso"

Ye vano "Nawo ke ma u piyê to
to rê ciyan do kerdo zerrê sandıqa keske
cigera mi to rê beso"

Ye vano, "Min o hata Lînga Duldîle
Hemedê xo de da ra"
Mı va "Cigera mi va ti bê
na vêsayê qurbeti meso"

Yê "Na wo ke ma u piyê to
ardo pêser, to rê ciyan do
va cigera mi to rê beso"

Hemedê mî linge sanita rihtimê tomafilî
tayê vanê "Sileciyê raye wo"
tayê vanê "Dina çol a"

Ye vano "Kam ke qurbeto vêsayê ra yeno
Sonime vireniye cî ra pers kenime"
Vanime "Hemedê mî weso?"
Kafirêde Haq u Talayi ame
ma o şime vera cî ra persayme
va ke "Hemedê to fena derece de nêweso"
Ye vano "Ez terkitane şiyane
karolê Hemedê mî tal o"

*Vatox: Bawa Şayder
Arêker: Munzir Comerd*

Xilvîs: Dewêda Dêrsimî ya.

İMAM UŞEN

Çola Qadikoyiye(1) bivêso
 İmam Uşên ê mî verde sona viyala kewiye
 Biko roze lete biya
 xevera merdena to ama çarşuye
 Ax leminê çola çol Qadikoyiye

İsmail u apê mî Mursayê derezayi ra
 şiyê çolmagê xesterxani amê berbenê
 vanê "Heq ve virênîya kemer u dar u beri nêkero zora
 ma ke xevera aslanê xo gureta
 dina verê çimonê ma de biya tung u tariye
 Têl ve têli sero danê mazra Xarpêtiya vêsaiyiye
 Vanê "Ouluxiya İmam Uşeni bivênê
 xevera sîma bivo
 peyniya sîma u mordemên u derezayêni
 -ax leminê- a biye indi qediye"
 Vano "Apo feqir to ke Comerdi(2) naskena
 tî ke şiya maa min a feqire ra vaze
 Heqa mayêni u ewladên dina de zaf giran a
 Heq kena sitê cızikonê xo mî rê helal ke
 Dayê feqir nasiv nêbiyo
 ma zumin ra nêwasta helaliye"

Maa feqire berverna vana
"Qomo aciya cigeri zora
mî ke xevera Îmam Uşenê xo gurete
bese nêkerd ke hurênda xo ra rawurji
coka zononunê mî şikiye"
Biko Comerdi ra ayano
ma ke xevera to gureta
seyeni, viyayêni, vileçewtêni biko
hona ke marê beli biye
Maa feqire berverna
vana "Payiz o xoji ve yê keşi bo
xortê sari şiyê Almanya amê
lewê ma u piyê xo der ê
Îmam Uşenê mî dina ra destê xo onto
qonaxê(3) xo sano ve leminê serê şüye
Vano "Dayê neçari meberve
na dina dinade başi bos a(4) bê faydi ya
mordem ke jêde yasamis(5) bo, kem yasamis bo
peyniye de poşti saneno a topraxa vêsaiyiye"
Xevera şiya wayê feqiri amê
Virare fişta tawuta birayê xo ra
sero bervenê, qomo zor a
vanê "Bira payiz o zeyiyê sari sonê
çê piyonê xo zeyitiye
Yê ma yê ma ma dime bociya çêvêsaiyiye"
Besera waa feqire berverna
vana "Bira Heq kena urze!
To ez berdu doxtor ve doxtoru ra fetelnu
kerdu wes peyser rusnu
Comerd kena ma zumin ra nêwasta helaliye"

Vana "Bira Comerd kena urze zumini ra
 helaliye bîwajime
 dina de zaf girana heqêna wa u bîrayiye"
 Vano "Wayê feqir nawo usar ame
 şêrê gilê kowu ware
 gilê koyê berzu ra bîrayê xorê de bîwane
 Comerd kena ara zerê to bena hediye"

Çola Qadikoyiye bîvêso
 Heq kenê, verde sonê hiri, pey de sonê hiri
 Vano "Dayê feqir meberve, sera esmerêne
 serade qudume şiyaye
 Ma Arezu ra pêro sonê mordemê seçmeyi
 Ala xora cor şêrê Mazra Çê Tornê Sadiqi
 Lazê Hesenê Qiji arebe qezaşiyê de şiyô
 mordemo Ala iço(6) vazo
 Dina de mordemê camaat u qori.
 Hala xora cêr şêrê Gerisa Çê Memik Axayi
 Dı domonê Memik Axayi
 Almanya de merdê
 Comerd-Oli bo cîrê yeno bervisê nê kafiri"
 Tali u tezel çêvêsayê dayma taqip keno
 çixirê mordemê seyêde feqiri

Çol-mazra Hêgayê Dergi bîvêso
 pey de sonê hêgayê tiki
 Terkit şîne xatir gormaxiya(7) maa feqire
 Corde verva mî yena
 wele rjiya pîro
 Qomê Heqi de virêniya kemer u dari nêkero

aciya(8) cigeri zor a
-ax leminê- biya komê nê astiki
Mı va wayê feqirê torê se biyo?
Vana "Bıra Heq kena hen mevaze
aciya İmam Uşen ê mı niştaro cigeronê mı
terê adır u çiki"

Xebere ama vanê "Tawuta aslanê tonawa arda"
şine mı va
"Comerd kenê cigere mı reyna biyarê xo rê bivêni
arda verê ma ro. naro çor parçeyi nê textiki"
Vana "Feqir to vazê nêvazê
dina de zof giran a aciya Uşen ê mı ki!
Pêro çini u no mermer o
Bıko kami zawt do cêncena to ro?
Vato "Emegê to awa deri -leminê- bêro bero"
İmam Uşenê mı ala tı sarê xo weda
birayê to hurdiyê
vırare fişta tawuta to ra
bervenê tawuta to sero
Maa feqire bivena vana "Derdê her keşi esto
aciya Uşen ê mı
Heq kena çor dereceyi
yê binu ra cor a"

Çola Qadikoyiye bivêso pey de sono heniyo
verde sono heniyo
Vano "Dayê feqiri sera emserêne
serade qudum a şiya ye
Lazê Mursa Axayi çiçega verê vor a

Erzingan de merdo vilika verê vor a
 hona cêro yeno
 saye nêgureta hona serê şîvingi nêşîyo"(9)
 Mursayê Axayi bervenno vano
 "Hemedê mı saye u henê xo hona
 kincê zewezê xo ardê kerdê sandîqe
 saye u henê Hemedê mı sandîqe de çurmis biyo"
 Tornê Axayê Weli Xarpêt de xo kerdo darde
 qomo Ala iço vazê
 altunê wertê îştiryê asiro
 Altunê wertê meseri yo.

Vatox: Qemero Areyiz

Arêker: Hawar Tornêcengi

1. *Qadikoyiye*: Estemol de, yemê Anadolîye ra namê cayê. Tırki vanê *Kadıköy*.

2. *Comerd*: Namêde Heqi yo.

3. *qonaxê xo*: Mana "Mezela xo" der o.

4. *başi bos*: Yanê bê sare. Qesade Tırki ya.

5. *yasamis*: Qesade Tırki ya. Yanê *emrê xo jêde ya kilm bo*.

6. *Ala iço*: Qesade Tırki (Allah için) ya. Kırmancki *Heqe vacê!*

7. *xatır gormaxiye*: Qesa *gormaxiye* Tırki (görmek ra yena) ya. Kırmancki vanê *Xatır perskerdene*.

8. *aciye*: *Acı'yê* Tırki ra yena. Kırmancki vanê *derd, tarve...*

9. *Saye nêgureta hona serê şîvingi nêşîyo*: Yanê hona azev o, nêzeweciyo u nêresto muradê xo.

Türkçesi:

İMAM HÜSEYİN'İM

Yanası Kadıköy çukuru -İmam Hüseyin'im-
önünde yeşil söğüt
Vay başıma!
Senin ölüm haberin geldi Kadıköy çukuruna!
İsmail'le amcam Mursa hastahaneden dönmüş
ağlıyorlar
"Allah dağa taşa göstermesin, zordur
Aslanımızın kara haberini alınca
dünya kararı gözlerimizin önünde" diyorlar
Telgıraf üstüne telgıraf çekiyoruz yanası Harput
mezrasına
"İmam Hüseyin'in hazırlığını görün
değilse sizin adamlığınız akrabalığınız biter" diyoruz
Diyor "Amcacığım memlekete gittiğinde
Allahı seversen benden söyle anama
Dê "Analık ve evlatlık hakkı çok ağırdır dünyada
Hakkı seversen helal et o memelerin sütünü
Helallik istemek kısmet olmadı anacığım"
Yaşlı ana ağlayarak diyor "Dostlar zordur evlat acısı
İmam Hüseyin'imın kara haberini alınca
Donakaldım olduğum yerde

Dizlerimin bağı cözüldü
 Yavrum Hak'ka ayandır
 Kara haberini duyunca oğlum
 Yetimlik, kocasını yitirmişlik ve de boynubüküklük
 daha bir koydu bize"
 Yaslı ana ağlayarak "İşte sonbahar
 Ne mutlu o kimseye
 Ki gençleri Almanya'dan dönmüşler analarının baba-
 larının yanına"
 İmam Hüseyin'imse çekmiş elini eteğini bu dünyadan
 Konağını oturtmuş şu yamacın başına
 "Kimsesiz anam ağlama" diyor
 Ve "Bu dünya başıboş bir dünya, faydasız da!
 Kişi çok da yaşasa, az da yaşasa
 sonunda sırtını şu kara toprağa vermek zorunda"

Haber gitmiş zavallı bacısına
 Gelmiş sarılmış kardeşinin tabutuna
 Ne zordur böylesi!
 Diyor "Kardeş sonhardır şimdi
 El kızları gidiyor baba evlerine görümceliğe
 Biimkilerse ardınızda ağlamaktan canverecek"
 Kızkardeşi Beser ağlayarak diyor "Kardeş
 Hakkı seversen kalk!
 Beni götüp doktor doktor gezdirdin
 Sağaltıp geri gönderdin
 Ne olursun kalk helallaşalım birbirimizle!"
 Dünyada çok ağırdır kardeşlik hakkı
 Diyor "Sevgili bacım nasılsa bahar gelecek
 Çıkn dağlara yaylaya

Yüce dağların doruklarında söyle ben kardeşin için
Belki diner yüreğindeki ateş az da olsa"

Şu Kadıköy çukuru yansın
önünde uzanır yamaç, ardında uzanır yamaçlar
Diyor "Ağlama anacığım bu yıl uğursuz bir yıl
Seçkin insanlar yitirdik biz Ariyanlılar bu yıl
Hele kendinizden yukarıdaki o Çê Tornê Sadıqi Mez-
rası'na gidin
Hesenê Qiji'nin oğlu araba kazasında öldü
Doğrusunu söylemeli meclislerin toplantıların
adamıydı
Hele aşağıdaki Memık Ağa Gerisi'ne uğrayın
Memık Axa'nın iki oğlu öldüler Almanya'da
Allah ve Ali için zalimin bile ağlamsı gelir bunlara
Talihsizlik ve kader hiç bırakmamış yoksul öksüzlerin
izini

Hêgayê Derg'in mezarası yansın
arkasında dik tarlalar
Yaslı ananın başsağlığına gittim
Yukarıdan beni karşılamaya gelirken yıkıldı
Allah kimsenin başına getirmesin ne kadar zordur ev-
lat acısı.
Vay başıma dönmüş kemikten bir yığına!
Dedim "Ne olmuş sana böyle?"
Dedi "Öyle söyleme Allahı seversen
İmam Hüseyin'imın acısı sarmış yüreğimi tıpkı ateş
ve kıvılcım gibi"

Haber geldi, "Yiğidinın tabudu gelmiş" dediler
 Gittim ve dedim "Allahı severseniz getirin oğlumu bir
 kez daha göreyim"
 Getitip önümüze koydular dört parça tahtayı
 Diyor anası "İstesen de istemesen de dünya çok ağır
 Hüseyin'imın acısı da!
 Hep çini ve mermerden
 Yavrum kim beddua etti gençliğine?
 Kim dedi "Şu derelerin suyu gelip götürsün emeğini"
 İmam Hüseyin'im hele bir başını kaldır
 Kardeşlerin henüz küçükler
 Kapanmışlar tabutuna ağlıyorlar
 Yastı anası "Herkesin derdi var
 lakin Hüseyin'imın acısı dört kat fazla ötekilerden"

Yanası Kadıköy çukurunun önünde çeşme,
 arkasında çeşme
 Diyor "Anacığım bu yıl uğuru kara bir yıl
 Mursa Axa'nın oğlu Erzincan'da ölmüş
 O bir kar çiçeğiydi büyüme çağında
 Henüz elmayı eline alıp çıkmamış saçak başına"
 Mursayê Axayı ağlayarak "Hemed'im henüz yeni
 elma ve kınasını, düğün giysilerini getirip koymuştu
 sandığa
 Hemed'imın elması ve kınası artık çürüdü sandıkta"
 Axayê Weli'nin torunu kendini asmış Harput'da
 Dostlar Allah için söyleyin aşiretin ve toplumun
 yiğididir o

HEMEDÊ MI

Ax Hemedê mi, cigera mi
sono romerdiyo mêrato Xîlvês(1) o
Çikê Heqê Comerdi de
dar u berê Xîlvêsi ya niso
Gencêniya to rê bivêso

Xatirê gencêniya cigerê mi bo
Cigerê mi bê gos ro mine
bê tî ondêrê çolê mêratê Xîlvêşi meso
Mordemeko ke gîna peyniya memleketo ro
dayê kilê mordemo bêkes o
Vana "Cigerê mi çêyi sera bi ve ciya
nêverda Kal Felekê çêrijiyayi
çar roji düyê to locina to de bivêso"

Heq adirê mêratê Xîlvêşi wedaro
Dayê kilê tede ne şêx o ne dewrês o
Vana "Memleketê ma ra
lewê cigerê mi de kes çinebiyo ke
hal u vaziyetê cigerê mi bîperso
Ax lemne nê bîperso

Dewa Xîlvêşi vera -cigerê mi-

sonê kemer u merdiwani
 Vano "Dayê suka Estemoli ra
 ez niştroro vapure amune vilayetê Trebzani
 Mî nat u dotê xo sêr kerd
 memleketê ma ra kes lewê mî de çino
 Des u diyê Mihemedi
 mî kerdibe guçikê pêşkire
 dayibe Îsmailê Îmami
 Va ke "Bava seweta xatrê Mihemedi ya
 ti yo destê xo nata dê ezo xo rê lewê pani"
 Meyitê mî Trebzano vêsayê de cameverde
 tey bere hata suka Erzingani

Maye dana xo ro berbena
 cigera mî ezo seweta to ra
 Pepug bi gilê dar u berê Xîlvêşi ya nişi
 hata keyi bîwani
 Veyvîka to şüware vana berbena
 Axayê mî urze, sermiyanê mî urze
 Nê zav u zeçê xo kena bavokê kami

Vatox: Şair Uşenê Pardiye
Arêker: Hawar Tornêcengi

HEWA HESENÊ DEMENIJÎ

De biye biye bîra Hesenê mî biye
Uşen bervenno bîrayê-mî berdo xestexanê Estemoli
hedîra mî birriye
Ax ez usto ra şûne ma mexduriye
Xorê desti kerdi xo vera mîn o na bêkeşîye
Çêverê xestexanê Estemoli de koto zerre
wertê yataxo ra yataxê bîrayê xo nas nêkerd
va ke "Çî çimê to mî ra mendê
bê berjinê mî de rose serva xatîrê heqa bîrayîye
Uşen bervenno
işîri mecal mî nêda
dîna mî sero biye tari ye
Memleketê Estemoli de bervîs tomet a
dara zerrê mî şikiye
Da bîra bîra na çî biye sarê mî cêriye
Heqo çîxa to de esta -lemin- bêbextîye
Jû bîra u cencênîya Hesenî
to mî rê jêde diye

Vano "Uşen çêvêsayê tawuta mî vîraze hazîr ke
Meyîtê mî na memleket de wemede
bere Mamekiye
Bere qeza Tunceliye -lemin-

hardê Kirmanciye

Ax Felek mı sero niştoro -bira- na sero

Ala iğun vaze

Heseni persenê çiçegê camato

melemê mın ê zar o

De Gomê Mişi bira na kemeri

Ax Uşen bervenno

birayê mı berdo xestexane

... xorê urji ra şêri

Heq bêkeşiye keşi rê niyaro

xerclıx mı de çino kami ra dên kerî

Xerclıx mı sero çino milkê xo beri bono kerî

Merexê birayiye sano mı

ezo çitur deqe vınderi, sebir kerî

Derdê birayiye gran o

nêro hazır u dar u kemeri

Çêverê xestexanê Estemoli de koto zerre

zerre de nalenê pêro jê birayê mı vosnê qerî

Vore mı rê bıvoro iştir mecal mı nêdano

verê çımanê mı biyo tari

Kata yataxê birayê xo naskerî

İştir mecal mı nêdano çımê mı biyê duman

çitur yataxê birayê xo doz kerî

Va ke "Wele be to ro bo bira bira

honde diyax to de çino ke xo rê weşiya xo bıkerî

Hala bê berjinê mı de rose çıxa bê diyax a

ez to rê qesey bıkerî

Mı sero niştoro çêvêsayê qederî

Ax leminê mecal mı nêdano

heqa min a gere ke ez mêrata bêbexte teslim kerî
Uşen bervenno xerclix mî de çîno
meyîte bîrayê xo çîtur berî
Xerclix mî de çîno ez cînaza bîrayê xo tey berî
Da bîra bîra cînaza bîrayê xo çî çeşit berî

Gomê Mişî persena Hesenê mî hêni yo
Kam ke yeno bervenê Hesen melemê zerrîyo
Wertê aşîra Alo de -Xîzîr bo- xorto jû yo
Uşen bervenno .....

Heseni persenê zerrnê meserbiyo
Bîrayê mî rê merex nêbo
keso rînd na dina de sa nêbiyo
Mordemô rînd coru na dina de sa nêbiyo
Bîrayê mî persenê melemê zerrîyo
Xatrê keşî bîrayê mî ra nêşkiyo

Vatox: Silêmano Qîz

Arêker: Hawar Tornêcengi

HAMILKAN O

Da dayê Hamilkan o
bira xêr o bêro
No zewtê kami yo birayê mî rê qeteliyo
Vato "Nat ra şêro dot ra mêro!"
Da da bira bira bira veyveyi ninê şuka Hamilkani

Da da bira bira Hamilkan o
ondêr hardode gran o
Derdê deyi ve mî zof gran o
Welat çimê mî vera nêsono
Kesê ma na heti ser nino
Ez vaji mî rê xevere ano

Da dayê vorêde vorena
mî ve vora na tenik e
Şiya soni dobe some serde
mî va tede kerda na honike
De bira tî ke sona memleketi
mî vera sîlam ro pil u qîji ke
Derdanê mî cî rê hurdi hurdi qesey bike
Zerrê mî de cigerê mî poti
ilac u dermanê na suke

Da da bira bira bira
xerivê min ê suka Hamilkani
Telxırafê bırayê mı amo suka Versilya na vêsaiyiye
Vato "Bırayê to Uşeni xo dove arê
amo niştoro na vapura vêsaiyiye

*Vatox: S.Doxanay
Arêker: Hawar Tornêcengi*

Türkçesi:

AMERİKA

Anacığım Amerika'da iyilik bolluk
Bu kimin bedduasıdır kardeşimi bulmuş
"Gitsin dönmesin" demiş
Hey kardeşim, kardeşim!
Düğün dernek uymaz Amerikan kentlerine

Ah kardeş Amerikan toprağı ağırdır, meret ağır
Onun derdi bana çok ağır
Memleketim gözlerimin önünden gitmiyor
Kimsemiz gelmiyor buralara
ki bana haber getirir diyeyim

Kar yağıyor anacığım ince bir kar
Akşam gölgesi çökmüş etrafa
Serinlemiş ortalık
Dost memlekete gidersen
Küçük büyük herkese benden selam söyle
Bir bir konuş dertlerimi onlara
Bu memleketin derdi dermeni pişirdi ciğerleri içimde

Kardeşim, Amerikan kentinin garibi
Kardeşimden telgraf gelmiş
Şu yanası Versilya'dan
Diyor "Kardeşi Hüseyin toparlanıp çıkmış yola
Şu yanası vapurla"

KOYÊ JIWANÎ

Way de xeriv xeriv,
bîra Seyd Hesên o
Xeta sileciyo nawa yêna
xerivê ma nîka yêno
Amo mêratê Xanê nê Jiwani
ma ra xerzîx wazeno
Hewesê malê dina mekerê
ondêr dina de maneno
Eve na wostene
coru kes virêniya Haqî nêceno

**

Way de xeriv xeriv
Bîra Seyd Sîlêman o
Dayê mêrato Estemol o
çêverê mîrodon o
Ma xerivi bime sileci
çixîrê mêratê zimîstoni yo
ma raye xeletîta ameyme
mêrat Xanê nê Jiwani yo

Kalê verê çêveri de niştoro
xerzîx tey çîno
Zalîmo xanci zerre nêverdano

Vano "Xanci mî rê çêver rake
tever ra serd o damis nêbeno"

Vano "Nayê des-dî sileciyê Estemoli yêne
taqız zu cî ra xan pereşiya mîn ê kokîmî dano"

Haqî zerrê des u dî teno kerdo serd
destê keşî mêrat qurîsê pero nêsono

***

Way de wayî wayî, way leminê wayî

Ewro xan pereşiya Kali ma nêda

Kali ma sero kerdê top des u dî koyî

Tersa mî ke des u dî sileciyo ra

kes nêvêno riyê çêyi

Kal tever ra mend -bîra-

ma rê zawtî dayî

Bîra kemer mevêno

peyniya mêrat Xanê nê Jiwani

Way de xeriv xeriv

Bîra Seyd Hesên o, Hewesê malê dina mekerê

ondêr dina de maneno

Eve vostene coru kes

virêniya Haqî nêceno

****

Mêrat na Jiwani o, dayê duz o, rast o

Zalimê xanci bî bojiyê mîn ê kokîmî ro

ez verê çêverê xani ra esto

Xojive xanciyê serêni bo

xorê zerrê Xızîrê xo virasto

Vake: "So mîrd yasdamiş be

to de oxilê oxilî hast o"

Mêrato Trebzan o, dayê dormê xo sur o
Haqi kore arda ma dês u di teno rê.
ma keşi nas nêkerdo Kal, Xızır o
Caru sileciyo ra duri niyc
bira desinde hazir o

Way de xeriv xeriv, bira Seyd Hesên o
Hewesê malê dina mekerê
ondêr dina de maneno
Eve vostenê virêniya Haqi nêceno

*****

Mêrat na Jiwan o, bira çutê kemeri
Lêlê soni koto, raye tever nêkeno
ezo kokim şêri koti
bira ezo xorê kudine amune xanê cêri
Xanciyo serê ama virêniya mi
Vake "Kata vêrena ra feqir kalo kokim o
bê esmo vinde
xorê sodir sona"
Mı va "Xerzlix mı de çino zuqmatê qurîsê peri"
Vake "Ez qurîsê perê to sekerine
xorê çi derman kerî"
Mı vake "Venga lazê xo de
Xano binê ra bêro yemê teveri"
Vake "Tı lazê mı sekena
urze şime yemê zerri"
Mı va "Ewro Haqi to rê yazmis kerda
lemı defterê xêri"
Kali pasqul da Xanê binêni ro
xışt bi temeli bine ra

Kali bojiyê lazê xanciyê serêni gureto
sano binê serverê çêveri

Way de xeriv xeriv
Bıra Seyd Hesen o,
Hewesê malê dina mekerê
ondêr dina de maneno
Coru eve vostene kes
virêniya Haqi nêceno

*****

Çix amo çutê xani berdê
no qusurê kami yo ardo çarno ma ra
Kali pasqul do xano binên ro
dardowe berdo temel u bine ra
Cendegê ma des u di teno poyino
hata soyê ammoni
letê binê mêratê nê çixi de

Way de xeriv xeriv
bıra Seyd Silêman o,
Hewesê malê dina mekerê
ondêr dina de maneno
Coru kes eve vostene kes
virêniya Haqi nêceno

Vatox: Bava Bedri

Arêker: Hawar Tornêcengi

• Oî,

"îrêx êtêrtêr

îrêx êtêrtêr

îrêx êtêrtêr

BABAYÊ MI

Babayê mî, Babayê mî, Babayê mî
De Babayê mî, Babayê mî
Vano "Babayê mî de wayi wayi, wayi"
Trêne amê Koçkopruyo vêsayê de
babayê mî egle biye
Damayê mayênê peroc, paka ra
dina çımanê ma verde kerda teng u tariye
Vano "Wayi, wayi, wayi
damakê mayênê wayi"
Heqi ma rê nesiv nêkerdo dosega çêyi
ma rê kerdo nesiv qaputê eskeriye

De Babayê mî, Babayê mî, Babayê mî
Babayê mî ra têpiya menda çê de
kemer u batunbe de veyvıka nêwiye
Ax babayê mî, babayê mî, babayê mî
Vano "Pêro sero biyê topi qom o, talıb o"
Vano "Babayê mî weşıyanê xo bıke"
Vano "Ez weşıyanê xu yê çınayi bıkeri"
Damayê ezo, babayê mî
babayê mî wayi, wayi, wayi
Vano "Trêne amê Koçkopriyo vêsayê de egle kerde

Dina çımanê ma verde kerde teng u tariye"
Sero danê xo ro berbenê wayi
Babayê xo qom u talibê xu yo
Veyvika babayê mı sero berbena
vana "Babayê mı wayi, wayi, wayi"
Vano "Heqê ucaxkori ma rê nesiv nêkerd
orxan u dosegê çêyi
Ma rê kerde nesiv eskeriya ocaxkore"
Babayê xo berê şıye
Koçikê axwe bicê
goniya riyê babayê xo bişuye
Heqa pir u talibiye

Babayê mı, Babayê mı, Babayê mı
Babayê mın a tepiya
çê de menda veyvika nêwiye
Babayê mı benê Xınaroliye
Babayê mı sero biyê top qom u talibi
bara babayê mı cidê
babayê mı sono Dina Heqiye
Beno bingelê Dina Heqiye

*Vatox: Naçka Comerdi
Arêker: Munzir Comerd*

ŞÎWARÊ MERDANÊ

ESKERIYE

(ASKERDE ÖLENLERE
YAKLAN AĞITLAR)

SEY KEKIL

Mêratê çixê Kerti ver de
 Sey Kekilê mî sono hêni yo
 Xevere amê bîrayî rê va ke
 "Têlxîrafê bîrayê to Kekilî na wo vejîyo"
 Bîra xoxo de bive sa
 mî va ke "Îzne gureta yeno memleket izinli yo"
 Şüne mî telxîraf guret da wendene
 mî nêzona mîz u dumanê sarê mî biyo
 Bîra tezelê mî nê bêkeşî
 bextê Felekê çê nêrîjîyayî bîrîjîyo
 To zona roza ke to lînga xo esta tever
 qusîr fişto ra to dime, to dîma feteliyo
 Ama hardê Sûriya vêsaiyîye de
 rastê genciya to Kekilî biyo
 Têlxîrafê to kerdo xo dest
 aciya bîrayîye ra teyna na diyar ra şîyo
 Reyê hermê xo yê raştî serde niyada
 tezelê mî nê bêkeşî rê
 bextê aşîra bêbexte bîrîjîyo
 Mî be aşîre tîvar kerd
 yoxro ke kesê mî çîniyo
 Bîra ez bêkes biyo
 seweta to ra makîna kompîle kerde

Mêratê ecıxa teyi berde Sey Kekilê mı sona şüye
heqê birayiye zonenno
awa ke dest u paanê mı ra amê
bıra mı nêdê teپیya
Bırayê xo ardo Tunceliya sewtimale(5)
bare danu cı xo ser ra kenu ciya
Hala sarê xo weda tû yo cabê mı bîdê
Heq kena tı mı ra raji ya?
Mêratê çixê Kerti ver de sono gavan o
Ali Çawus têlefoni sero niştoro
vilaxatê Tunceliye ra têl be têli sero dano
Memed Demireli ya vazê nêvırdno bêro
durımê bırayê xo perisan o
Vano "Pirê mı xo rê efkar meke
ez bızoni ke eskeriya mı vêsena
cendegê to ita nêverdano"

Vatox: Alaverdi

Arêker: Hawar Tornêcengi

---

1. *Uzbaşı*: Tırki vanê *Yüzbaşı*. Subay yo u hire astareyi herme ra ye.

2. *İkinci bir sual*: Vatenêde Tırki ya. Kırmancki yeno mana *Perso diyên*.

3. *Çokmis biyo*: Qesade Tırki ya. Kırmancki mana *Gino hard ro'yi der a*.

4. *Çavri*: Kirdaski ra kuta Kırmancki. Yanê *Çimê xo raye de biyene*.

5. *Sewtimal*: Qesade Kirdaski ya u *malşeviti* ra yena.

birayê to şîyo wezîfe
 Sûriya de şehid biyo"
 Herkes zono ke birayine zor a
 kırşî ser ra perro çokmis(3) biyo
 Destê mî cêno mî urznenno ra
 vano "Mîxenetêni meke
 nêçe teno jê to derdê birayine diyo"
 Makina arde ez kerdune cî
 ramite şûne rastê cendegê birayê xo biyo
 Cendegê birayê mî textê tenesuri sero noro
 esker cî rê merasim de biyo
 Şûne çite riyê birayê xo ser ra dardewe
 koraniya Oli bicero bîra, zonê xo çiniyo
 Hala mî cî ra sualê pers kerdênê
 emîrê na birayê mî mî rê çîva biyo
 Emsalê xo temey kerdê
 "Birayê mî yeno na memleket
 vazê cendegê mî xo ra dîri mefiyo
 Cendegê mî ke tey beno vilaxatê Tunceliye
 vazê axirete de bîra to de rajiyo"
 Bîra heqê birayiye zoneno
 mî can kerdo xo feka
 perroz u pesewe Tumen de feteliyo
 Emîrê cînaza to berdene mî gureto
 mîlet biyo dawaci vanê qudrêtê to çiniyo
 Mî va "Mî xo ra avêr têlxîrafê do be Tunceliye
 mî va Kekîli iznê gureta
 nîka mîlet ma rê çavri(4) yo"
 Welatê Sûriya ra vilaxatê Tunceliye
 cenaza ardene mexsusê tek mordemi niyo

çor vilaxatê Turkiya day ra xo tepiya
xelê ca wo nêqediyo
Makina ra amune warr, hardê Urfa vêsaiyo
Pers kerd şüne çêverê dayra Uzbaşı(1)
dapıro kutne zerre
zalım zerre de ronıştiyo
Odeciyê xo ra va ke
"Hala o mordemi ra perske
şexsê na mordemi yê koti yo?"
Mı va "Kafir sualo mı ra pers meke
hirê sew u hirê roji yo raye ra amo
hayrê canê xo niyo
Jêde ke to rê beno efkaro giran
ez ro vilaxatê Tunceli yo"
Va ke "Uza ra be ita ama
derdê xo mı rê vaze
çı isê to mı de biyo"
Mı va "Têlxırafê bırayê mı Kekılı ame
mı dawendene va yarali yo"
Mı niyada ke tabat be cı nêkewt
usto ra zerrê dayra de fetelino
İkinci bir sual(2) mı ra pers keno
vano "Memleket de kamê to esto
kam çiniyo?"
Mı va "Kafir mı ra sualo pers meke
xıtamê qeşi mı ra vaze
tesela mı bıkuyo
Yê ma memleket de ne maa ne pi yo
Xêrca ma hurdimine ra kesê ma çiniyo"
Va ke "Qalan baqiyê to estê, yi wes bê

BABAYÊ MI

Babayê mî, babayê mî, babayê mî
De babayê mî, babayê mî
Vano "Babayê mî de wayi wayi, wayi"
Trêne amê Koçkopruyo vêsayê de
babayê mî egle biye
Damayê mayênê peroc, paka ra
dina çîmanê ma verde
kerda teng u tariye
Vano "Wayi, wayi, wayi
damakê mayenê wayi"
Heqî ma rê nesiv nêkerdo dosega çêyi
ma rê kerdo nesiv qaputê eskeriye

De babayê mî, babayê mî, babayê mî
Babayê mî ra têpiya menda çê de
kemer u batunbe de veyvîka nêwiye
Ax babayê mî, babayê mî, babayê mî
Vano "Pêro sero biyê topî qom o, talib o"
Vano "Babayê mî weşîyanê xo bîke"
Vano "Ez weşîyanê xu yê çînayi bîkeri"
Damayê ezo Babayê mî.
Babayê mî wayi, wayi, wayi
Vano "Trêne amê Koçkopriyo vêsayê de egle kerde

Dina çîmanê ma verde kerde teng u tariye"
Sero danê xo ro berbenê wayi
Babayê xo qom u talibê xu yo
Veyvîka Babayê mî sero berbena
vana "Babayê mî wayi, wayi, wayi"
Vano "Heqê ucaxkori ma rê nesiv nêkerd
orxan u dosega çêyi
Ma rê kerde nesiv eskeriya ocaxkore"
Babayê xo berê şîye
Koçîkê axwe bicê
goniya riyê babayê xo bîşuye
Heqa pir u talbiye
Babayê mî, babayê mî, babayê mî
Babayê mî a tepiya
çê de menda veyvîka nêwiye
Babayê mî benê Xînaroliye
Babayê mî sero biyê top qom u talibi
Bara babayê mî cidê
babayê mî sono Dina Heqiye
Beno bingelê Dina Heqiye

*Vatox: Naçîka Comerdî
Arêker: Munzîr Comerd*

ESKERIYA MEMEDI

Wayi biye biye biye
ax ondêra eskeriye
Nê Memedê mî, talê mîn u to ra
Heqo icad biye
Nê bîra sari rê biye penzehere
Memed talê mîn u to ra
biye fincana axu ye

Nê mî va "Wayê, Qızılbeli persena
wertê çar kowan o
Nê kami zewt dabe to ro
vake, ma u piyê tu yo kokim
verê dêş u diwaro de bîmano
Nê Heq bîzano Memedê mî
xestexane de nêweso giran o
Nê Heqo çawusê serê xo
o ki qurrê Vani yo
Nê Heqo bê din u bê iman o
çan roci izna Memedê mî cî nêda
nê Heq bîzano decê Memedê mî
decê wertê cigiran o

Nê mî va wayê Qızılbeli persena -Memed-

pêyde sona şüye
Nê mı va Heqo qemişê Memedê mı meke
Memedê mı wayirê veyvika nêwiye
Nê mı bojiyê Memedê xo gureto
ešto bextê Mezela Sıpiye(1)
Nê aye ki paç kerdo gosanê xo
Heqo xo noro kerriye

Nê mı va "Bıra Qızılbeli(2) persena Memed
wayê verde sona kemer o"
Mı va "Heqo qemişê cigera mı meke
Memedê mı hona hukmati rê esker o"
Nê vana "Bawo yi ra mînetêni nêbena
Feleko ucaxkor des u payanê isani giredano"

Nê bıra Qızılbeli persena
Memedê mı peyde sona vaye
Nê dana xo ro, ser de berbena zalıma maye
Nê vana "Qomo bêrê pêser
Memedê mı goçê xo fişto ra raye"
Nê vano "Dayê tı xover mekuye
Gule(3) esmerr lewê to de bena viyaye
Nê tı esmerr vera girêde çitika şiyaye

Mı va Qızılbeli persena Memedê mı
wayê verde sona viyale
Mı va "Memed tı giran giran binale
Dormê to de biyê topi ded u derezayi"
Mı va "Cigera mı tı xover mekuye
albazê tü yo jü ki Tornê Memedê Muxtari"

nê vana "Ezo pepug biyêne
Hatanu merdene sîma dîma bîwani

*Vatox: Seyd Uşen
Arêker: Munzur Comerd*

-
1. *Mezela Sipiye*: Jiyar a, kometêda bimbarek a.
  2. *Qızilbêl*: Dewêda Tercani ya. *Ocaxê Kurêşi* na dewe der o.
  3. *Gule*: Namê cenîya Memedi Gul(e w)a.

Türkçesi:

MEHMED'İN ASKERLİĞİ

Ah oldu oldu şu meret askerlik
Memed'im ikimizin şansına icat oldu
Kardeşim askerlik başkasına panzehirken
Bana ve Memed'ime bir fincan dolusu zehir oldu

Dedim "Bacım Qızilbêl (Kızılbel)"i sorarsan dört dağ
arasında"

Bilmem kim beddua etti sana

Dedi "Yaşlı anan baban kalsın duvar diplerinde!"

Tanrı biliyor,
Memed'im ağır hasta, yatıyor hastahane
Başındaki çavuş, ki o da Van kurasıdır
Aman Allahım dinsiz-imansızın tekidir
Birkaç gün geciktirmiş Memed'imın izne çıkışını
Memed'imın hastalığı ciğerlerinin arasındaki ağrıdır

Dedim "Bacım Qızılbel'i sorarsan arkasında
yamaçlar"
Dedim "Allahım Memed'ime kıyma, henüz çiçeği
burnunda evli!"
Memed'imi emanet ettim Mezela Sıpiye
Ne yazık ki o da duymuyor yakarışımızı
Aman Allahım kendini vurmuş sağırlığa!

Dedim "Kardeş Qızılbel'i sorarsan -bacım-
önünde kayalar"
Dedim "Allahım kıyma yavruma!
Memed'im hala askerde"
Diyor "Baba ona yalvarılmaz
Ocağı sönesi Felek elini kolunu bağlıyor insanın"

Qızılbel'i sorarsan Memed'im
arkasında su arkı
Dövünüp ağlıyor anası
Diyor "Gelin toplanın dostlar
Memed'im göçüntü vurmuş yola gidiyor!"
Diyor "Ana sen hayıflanma
Gulê bu yıl dul kalacak yanında
Bu yıldan itibaren artık karalar bağla"

Dedim "Qızılbel'i sorarsan Memed'im
bacım önünde söğüt ağacı"
Dedim "Memed sen ağır ağır inle!
Amca ve akrabalar toplanmış başına"
Dedim "Yavrum üzülme
Bir arkadaşın da Memê Muxtar'ın torunu"
Anası "Nolur Pepug olup ötseydim ardından
ta ölünceye!"

SEY XIDIR

De urze urze bira cüabê mî bide
Serre şiya dorê serre -ax-
hêsturo riyê mî de
Lawo emsalê to berdê -ax-
pêyniya welato de
Tayê teskereciyê yenê
çimê tayine yê welaxo de
Felek biyo meymanê mî -biko-
na Rozê Îmamo de(1)
Ax Felek naye meke, xatirê ma u pi de

De biye biye, tern u gencê mî biye
Derdê cigere giran o -ax biko-
mî o diye
Malo heram ra biyone
mî va "Meso eskeriye"
Bedelê cigerê xo do(2)
ewraq ame Pilemoriye
Niyaz u qirvanê xo gureti
Vecino Baxıra Sipiye(3)
Kerdena virêno biya -biko-
cayê qevul nêbiya
Ax duman çokmis biyo

na wo sano Koyê Geliye
 Cûrm o alemi rê ama -bawo-
 ti ra mi ver mekuye
 Mordem çixaçi ke vîndo na wa
 kes nêbeno Ustîna Silêmaniye(4)

Mêrata Toseni(5) ya
 Sey Xîdirê mi kemer o
 Xelê rojiyo gînowarro -ax-
 qomo royi ver der o
 Tarrva jû cigere çetin a
 Haq de çêverê keşi nêkero
 Fekê sîma kami cêreno
 vazê jû yo, Haq nêkero!
 Berjin de niştoro berbeno
 feqiro vaze Ali Heyder o
 Maye vana qalê Sey Xîdirê mi mekerê
 tem u genc o Haq nêkero!
 Kam ke sîma ra perskeno
 vazê xogîno kôkimê pi ro
 Bonê guretode virazenê
 tede ne locin a ne çêver o
 Bîko tari yo tari yo, verason o
 Tîdarekê Sey Xîdirê mi bivenê
 esmo mi rê meyman o
 Êl u qom amo pêser
 ça cûabê cî nêdano
 Çite riyê cigera mi ser ra wedarê -ax-
 çînayrê heredan o
 Yê mi cigera zon dana -bîko-

zerre damis nêdano
Ax derdê sari estê -ax-
derdê mı zof giran o

Mêrata Toseni ya
Sey Xıdırê mı hêni yo
Xelê roci yo ginowarro -bira-
halê xo çiniyo
Ax bawo tı meberbe
herkes ortaxê derdê tû yo
Bıko derdê sari estê
kes hawîrê derdê keşi niyo
Yê sari dı u hirê
yê mı xora na jü yo
Felekê çênêrciyayi ça mı rê jêde diyo!
Nê bawo aye mevaze
kes qarîsê isê deyi nêbiyo
Qedero ke mı rê sano cı
ecel biyo tamam
mudetê xo qediyo

Vatox: Alaverdi

Arêker: Hawar Tornêcengi

-
1. *Roza İmamo*: Serrêde rey bena. Vanê *Roza Des u Dı İmamo*.
  2. O wext de keso ke bedel dênê, eskeriye nêkerdêne.
  3. *Baxıra Sıpiye*: Jiyarêda pîl a, mîlet sono sero qırbanan keno.
  4. *Ustina Silêmaniye*: Keso ya çiyê ke emrê xo zaf derg o, vanê biyo *Ustina Silêmaniye*. Beno ke na qese namê pêxamber Silêmani ra bêro.
  5. *Toseniye*: Corê Pîrdê Suri de dewêda Pîlemoriye ya.

BÊKEŞIYE

Ax dayê dayê kılê no çı memleket o
Dakıla mı çı welat o
Gostê ma poyiyo şiy o
astê ma mendo demır o, polat o
Ax dayê tı meberbe
dakıla mı sıro ke to destê mı guret
ez berdo çêverê Ali Osmani
nê dayê na hukmat o
Ax ez miren
sewtimalê sewqat o Heqo wiy!

Ax hêşiriye, bêkeşiye!
Dayê dayê zor a ondêra eskeriye
Ax dayê destê mı na seferberligiye
Kemer niyo ro kemer u dari-beri serde
Dakıla mı veigê yabani virendiye
tenga ke mı çelê zımistani de
Koyê Xıziliyê sewtimaliye ra
lemınê dina de -derdo- diye

De mı va usarr o, usarr o, de sewtimal o
Nê kılê dayê
..... (Fam nêbi)

Koyê Xuni ya sewtimale ra ame
Vanê sare nora vora Koyê Porzingani
Dayê koyê serdi
Ax Îbrahîm Çawus vano
"Destê mın o rast qeleme nêceno
ezo kaxite yazmiskeri
War u wusê qeza nêşime serd o
dayê Oli bo reyna berzi
Ê dayê ez çelê Marti tersen ke
xıravın amo, ma rê biyo afate
Nêjdi nêbeno Kopriyê Sawumi
Kılê wax ho rê kora şî
Ax hêşiriye, bêkeşiye
Dayê dayê zor a ondêra eskeriye
Dina de destê mı na seferberligiye
Kemer niyaro kemer u dar-beri serde
Vergê yabani vırniye
Tenga ke çelê zımıstani de mı
Koyê Xızılıya sewtimale ra diye

De mı va usarr o usarr o
De sewtimalo, de kılê dayê
..... usarri nêvorenê wiy!
Hêfê domanonê eskeri yo ke
Koyê Xuni ya sewtimale ra amê
Vanê "Sare nora pıro
dakıla mı Oli bo
peyde dest u payê ma antê
tede kerdê kuli
Kaxita ke nas biya

ondêrê kaxîta to İbrahimê Hemedê Mîlî
 Ewro cêriya, sewtimale de noro
 ..... (Fam nêbi)

Ax hêşiriye, bêkeşiye
 Dayê dayê zor a ondêra eskeriye
 Dayê destê mî na seferberligiye
 Kemer niyaro dari-beri serde
 dakîla mî vergê yabani virendiye
 Tenga ke mî rê Çelê zîmistani de
 Koyê Xîzîliyê sewtimaliye ra
 lemnê dina de derdo diye

De mî va payiz o payiz o
 De sewtimale, de kîlê dayê
 Şîli varenê koyî biyê mîz u dumani
 Qırqê domanonê eskerî yo ke
 Koyê Xuniyê sewtimale ra amo
 Yenê wendene kaxîtê şiyayî
 Memudê bîrayî vano
 Dayê çêvêsayî
 eskerê Sarîqamişî kerdo tever
 Çelê zîmistani de
 vîreniya qurveta suka Erzingani
 Dayê tî meberbe
 niyê ke kora qîrbenê Çelê Martî de
 Têde lacê ma u piyê xu yê
 Awo ke şîyo merevê dewlete - ciger- nêdiya
 Xojî be ey bo dakîla mî
 Ax hêfê xo bêro Sa İbrahimê Hemedê Bîrayî

Ax hêşiriye, bêkeşiye
Dayê dayê zor a ondêra eskeriye
Ax dayê destê mî na seferberligiye
Comerd niyaro dari-beri serde
vergê yabani virendiye
Tenga ke mî rê Çelê zımstani de
Koyê Xıziliyê sewtimaliye ra
lemnê dina de derdo diye

Vatox: Bava Sey Qemer
Arêker: Hawar Tornêcengi

WELATÊ TUNCELÎ YO

Ax welatê Tunceli yo -cigera mî-
welatêde reto
Zalimî ma qırkerdime
Soraniye keme no sewqet o
Zalimî ordî wezno ra berdo peyniya welato
Eşkerê Tunceliye amo
cigerê mî nêzono ke kora vîneto

Ax de wayî wayî, nê cigêrê mî wayî
Wertê dinaliga sewtimale de
ezo bê ewladi u bê bîrayî
Serva canê cigera mî ra
perr u payê mî şikîyayî
Nê cigera mî serva to ra
jê nê kengerê verê vayî

Ax de derd o derd o, xîremalo de derd o
Ax de derd o derd o, ax Memedê mî derd o
Nê buko sarê xo weda, milkê Soraniye
mî namê to ra tapi kerdo
Nê buko mî emego ke to de werdo

gino ondêra axe ro berdo
Çê Feleki romerdiyo
eve pukê zımıstani ra ez werdo

Ax ule ule, ax çı qesade zor a
Ax ule ule ule-cigera mı- çı qesade zor a
Nê buko tı sarê xo weda
milkê Soraniye
mı tapi kerdo namê to ra
Çê Feleki romerdiyo
verdo tija amnani vera
Ax de wayi wayi, nê Memedê mı wayi
Nê buko bextê mı rê birjiyo
çê Felekê çê rijiyayi
Çêvêsayi kerdi mı vera
nê buko perr u payi
Serva cigera mı ra perr u payê mı şikiyayi
Nê buko serva cigera xo ra bine kengerê verê vayi

Ax çem o çem o -cigera mı- delxeli yo
Buko sipede ra Mihemed vejıyo
nê Mihemedê Oli yo
Seıva cigera xo ra
nê buko ez minetçi yo
Çê bêbexti romerdiyo
çêverê rica u minete mı rê kilit biyo

Vaño hala bêrê yê mın u na hekmete
Nê qomo hala bêrê -cigerê mı- mın u na hekmete
Ewro amay mı dime nê cendermê dewlete

Ezo wosniyayê Paxî
nê buko ifadê mî gurete
Zalîmî kaxîta şiyaye onte
..... (Fam nêbi)
nê mî dê wendene
kardi nêro cigera mî kerde parçe u lete

Ax wayî wayî da cigera mî wayî
Nê ezo bê pi yo -nê buko- bê bîrayî
Wertê dina sewtimale de wayirê zu bîrazayî
Kemere mî rê voro, perr u payê mî şîkiyayî

Ax Cadê Sarayî yo -cigera mî- cadêde şên o
Nê Cadê Sarayî yo -Memedê mî- cadêde şên o
Maye vana "Tebera niyadê, Besê çî vengo yeno
Nê dikê tebera niyade çî vengo yeno
Ap şîyo merdena bîrazayê xo heşîyo pê
kemer u dar o cî rê vêseno

Ax de wayî wayî -da cigera mî- wayî
Ax de wayî wayî wayî -nê Memedê mî- wayî
Merdena camêrdî rê ama
çetna tarrva merdena wareşîyayî

∞

ŞİWARÊ NÊWEŞİYE

U

AFATAN

(DOĞAL AFETLER

VE

ÇEŞİTLİ HASTALIKLARDAN

ÖLENLERE YAKILAN AĞITLAR)

UŞEN

Dewa birayê mî persena Karskan a
Pêro wortê qom.u ciranan a
Vano "Bira aciyê to yeno ma rê
.....(Fam nêbi)"
Vano "Keşide hile u mane mevenê
Xîsmê canê to yê koliyan o"

Bira payiz nawo ame tertibê to sonê
Şubê eskeriye de to wazenê
Vano "Muxtarê piyê mî hawo sono
Qeydê Uşi ewro silmis(1) keno"

Maa zalîme vana "Cigera mî zerre kerdö viranê
Derdanê cigera xo kami rê bikerine
Şêrê lewê destanê
Nawo usarr ame benê ra gul u çiçegi
Ez şêri serê mezela cigera xora nişi
Bıwani jê pepugê asma Gulani"

Piyo zalim vano "Feleki awa ke ero ma kerde
Ma ra xortê ma çinitibiwe berdi"
Vano "Cigera mî kerdenêke to rê kerdi
Mı viro nêşiyê, pêro biyê ve derdi"

Xebere bide wera to bêrê
Cenaza Uşenê mi biyarê
Heqo ti derdo giran
Aciyê cigere keşi medê
Uşenê mi wena xorto vişte serre

Arêker: Munzur Comerd

---

1. *silmis* qesade Tırki ya. Karê eskeriye yan esker biyene ebe destê dewlete virajino. Na ri ra na qesa Tırki ita de vata. Ebe Dimli gere niya vajiyo:

Qeydê Uşi ewro dano warro.

BIRAYÊ MI

Bostuwortiye(1) pey ra sona kare
 Amu dewe ke yeno vengê şin u şîware
 Qe keşi ma ra nêvate, jü xebera xêre
 Berbena -wax lemnê- jü waye bırayi serde

Vana "Zalimo Felek, dênê to ma de çı bi
 Çıra bırayê mı worte ra çinitbewe berd"
 Vana "Yê sari ke vırran a, ma u piyê xo de roz vênena
 To domononê bırayê mı vîleşewt verdayi!"

Vana "Na zalıma dina
 keşi rê mal u milk nêbiya
 Hona keşi de binê hardê şiyayi nêşiya
 Tamakarêniya xo bulasê isani kena
 Ana be isani ser safi hêşiriya"

Vana "Bırayê mı na Bostuworiye de sa nêbiyo
 Qeder o, eş-dost u talibê xo nêdiyo
 Kile be çê to ra kuyo bivêso zalimo Felek
 Wena vêyvê Mistefayê xo nêdiyo

Arêker: Munzir Comerd

DA DAYÊ ÇOL O

Da dayê çol o, çol o, wiy lemnê wax çol o
Çolê vêsayi persena dayê
Tede olim o, ucuz o, qezenc o
wax tol o wiy!

Da dayê xos o, xos o, ax derd o, wax kul o
Emegê na dina gewre çixa tol o, wax bos o

Dayê mazra na Xarpêti ya
wiy derd o, wax kul o
Mı va kalek o, wax rast o
hêga o, filan o, pul o

Da dayê xos o, xos o, ax derd o, wax kul o
Emegê na dina gewre çixa tol o, wax bos o

Çamçure mı rusna Alamani wiy derd o, wax xort o
Adır be çê piyê xayın ra niso
Coru ma u piyê kokımı ra
inkar kenê mektuv'jü laji

Da dayê xos o, xos o, ax derd o, wax kul o

Emegê na dina gewre çîxa tol o, wax bos o

Dayê ti merdena mı ver mekuye
wiy derd o, wax kul o
Zeke Zaloxli Rustem(1) amo
omê xo to ra gırs wasto

Da dayê xos o, xos o, ax derd o, wax kul o
Emegê na dina gewre çîxa tol o, wax bos o

Bıko adır be Felekê Kali kuyo
wax derd o, wax lemnê
Coru isê cigere amê isê goni derd o

Da dayê xos o, xos o, ax derd o, wax kul o
Emegê na dina gewre çîxa tol o, wax bos o

Vatox: Doxanay

Arêker: Hawar Tornêcengi

---

1. Dêrsım de Zaloxli Rustem ya Rustemi Zal'i sero zaf çî qesey beno. Qeremano de pilê pılan o.

XERİB XERİB

Way de xerib xerib, Çemê Seykali yeno
xeribê mı çolmax çıra honde sert o
Meberve dayê zalimê tı meberve
xesterxanê dewlete ma sero yalanci cenet o
Emrê des serrê bini ma rê taco zermên o
-xerib- hem qanun o, hem adet o
Hirê sat u nê nêqediy o
-xerib- Mîstefa Begê mı verê emeliyat binaşiye de
serva meyitê birayê mı pay ra vîneto
Meyitê Musayê mı -xerib-
way mîleti cı ra veto

Way de tari nawo ame -xerib- haydê bira
xeribê mı way de tariyê sani
Vapuri yanas benê iskelo cenê -xerib-
xo sanenê limanonê Trebzani
Maye vana "Musayê mı no zawtê kami bi
Felek to ra ravêr bêro xesterxanê Erzingani"
Maye vana "Musayê mı tı guna ma u piyê kokımı
Heqo -xeribê mı- dana kami
Musayê mı tı qiledes u henê xo -xerib-
sandıqe de caverdê dana kami"

Awo ke qurvetiye de gureyino
weşiye yeno wertê zavzeçi u qomê xo
-xerib- xojibe xojibe yi canî

Way de Erzînganê sewtîmalî sero
-way de xerib- xeribê mî de kesis o
Maye vana "Musayê mî no zawtê kami Heqo
Felek to ra ravêr bêro Erzîngan de roniso
Awo ke tern u tezo rê îlac qede keno -xerib-
Heqo çikê adîrî cigêrê dine be çê dine ra niso
Emrê destê xeribî ma rê taco zernên o
Heqo no isê destê to niyo
no isê destê qulî yo, co ka isêde gîrs o

Way de Qayîna sewtîmale -xerib- hayde bîra
xeribê mî ez o pilê to
dî elçiyo biyarê birusnê waa mî dime
wayîka mî nî a Gomê Zîmî
De vazê va mevîndo bêro -xerib-
Musa xayîn amo rauna çavri mendo
..... (Fam nêbî)
Maye vana "Musayê mî to çînay rê
ez kerdo awa pepugî"
Maye vana "Qomo Heq de çêverê keşî nêkero
hawt laconê mî ra keşî herdîsa xo nêterda
ne biyê kalî, nê biyê kokîmî

Vatox: Heqî

Arêker: Hawar Tornêcengî

XEYCAN XANIME

De Gaxmud(1) o Xeycan Xatuna mî nê kemero

De Gaxmud o Xeycana mî nê kemero

Heq kena Silêman(2) di-rê qeydanê wesu

vaze cencêniya Xanîma mî sero

Kami zawt da çencêniya Xeycana mî ro

Tern u cenc a

zav u zeçê xo vileçewt kero

Ax de derdê mî giran o

nêweşiya mî kanser o

Ax kamci yo na tenga mî rê

di-rê roci xızmete vind kero

Hardê nê Gaxmudi yo

Xeycana mî hardê çeto

Ax leminê ez nêwesî

ax dinaliga sewtimale de

felek mî sero vineto

Qederê çêvêsayi çeki giredê

ax leminê nawo mî sero vineto

Ax adirê kanserê sewtimali

zerre mî zerre de potî

Vano "Çêvêsayi sarê xo weda

ça honde xori nalena
 zav u zeçê to na cencêni de vileçewto
 Xo rê efkar meke Xeycan Xanîma mî
 olîm dênê hometo

Ondêrê nê Gaxmudi
 Xeycan Xanîma mî hêni yo
 Silêman Oli kena di-rê qeydonê weso
 Xeycan Xanîma mî ser vaze
 şîya nêşiya çêverê mî ez hen zan kilit kerdo
 Bextê xayin Felekê ma rê birîjiyo
 feteliyo xestexano ra
 qederê mî ra dermanê kanseri çiniyo
 Felek qimisê Xanîma mî meke
 Wextê Xeycana mî o merdene niyo

Hardê nê Gaxmudi yo
 vilika mî hardê şüye
 Vano "Feleko çêrijiyayê
 to mî rê çeki sanê ve xo miye"
 Vano "Oli kena Xanîma mî ser vaze
 ax leminê qeydê de derdli ye
 Mî çî zana ke na yasi de lemin
 çêverê mî kilit keno
 Zav u zeçê mî verdano vileçewtiye
 Xover mekuye lemin
 na dina dinade bos a bê faydiye
 Zaranca xo rê efkar meke
 keşi dina ondêre mîrdi nêdiye
 Rew vînde herêy bîmano

herkes poştî saneno topraxa vêsaiye

Xeycana mı ke şîya nêşîya qomo

çêver mı sero kilit kerdo

dina mı sero kerda xırabiye

Vana "Kanserê sewtimali zerrê mı werdo

dina mı rê lazîm niya

cigera mı zerrê mı de qedîye

Derd o derd o derd o, zaranca mı derd o

Kanserê sewtimali cenc u cayilo rê icad kerdo

Vano "Çêvêsai cencêniya to rê guna mı yena

Cencêniya to kota bînê hardi

Çêver mı sero kilit kerdo"

Dina dina dina, derd gırana mı xırmalê dina

Vana " Çê rijiyaya

xo rê weşîya xo domanonê xo ra bîwaze"

Cencêniya mı endi to dest de niya

Malo Feleko xayin o linge sana peyê çêveri

Ero ra u welaxonê Xanîma mı pino

Imîskar u Vatoxê na kulame: Silêmano Qız

Arêker: Hawar Tornêcengi

---

1. Gaxmud: Dewêda Dêrsimî ya u Xeycan Xanîme sarê na dewe ra biya.

2. Silêman: Naca de Silêmano Qız be xu yo. Eyi na lawîke veta.

XEYCAN XANIM

Gaxmud'u sorarsan Xeycan Xanım'ım
taştır taş
Süleyman Hakkı seversen Xanım'ımın gençliği
üstüne birkaç yanık türkü söyle
Kim beddua etti Xeycan'ıma
Yavrularını boynubükük bırakıp gitsin diye
Henüz gencecikken
Ah derdim ağır, hastalığım kanser
Kim katlanabilir bu derdime birkaç gün

Bu Gaxmud toprağı Xeycan'ım çattır çat
Ne yazık ki hastayım ben şu yanası dünyada
Felek durmuş başımda
Silahlarını kuşanmış bekliyor
Kahrolası kanserin ağrısı kasıp kavuruyor içimi
Diyor "Evi yanası hele başını kaldır
niye derin derin inliyorsun!"
Henüz sen gencecikken
yavruların boynubükük kaldı ortada
Sana efkâr olmasın Xeycan Xanım'ım
ölüm Allahtan kalma

Şu meret Gaxmud'da Xeycan Xanım'ım çeşme
Süleyman Hakkı seversen yanık türküler oku Xeycan
Xanım'ım üstüne
Gitti gideli sanki kapımıza köc vurulmuş
Şu xayin Felek'in bahtı yıkılsın
dolaştırdım hastahaneleri
Derman bulunmuyor kansere
Felek kıyma Xanım'ıma henüz zamanı değil

Şu Gaxmud toprağı -çiçeğim- sıra sıra yamaçlar
Diyor "Ocağı sönesi Felek
neden silahlarını kuşanıp geldin bahtıma"
Diyor "Ali'yi seversen Xanım'ım üstüne dertli bir
ezgi oku"
Nerden bilebilirdim onun bu yaşta kapımı kapaya-
cağını
Ve de çocukların böyle boynubükük kalacağını
Hayıflanma bu dünya boş ve yararsız
Kekliğine efkârlanma kimse bu kahrolası dünyayı
görmedi doyasıya
Nasilolsa herkes girecek şu yanası toprağın altına

Xeycan Xanım göçtü göçeli kapılar kapandı üstüme
Dünya çöktü başıma
Diyor "Şu körolası kanser içimi yedi bitirdi
Bana artık lazım değil dünya
Ciğerlerim kavurulup yandı içimde

Dertler, dertler, kecliğim şu dertler
Kahrolası kanser sanki gençler için icat olmuş

Diyor "Evi yanası senin gençliğine acıyorum
o artık toprak altında
Ve kapıları kapattın üstüme"

Dünya, dertleri ağır dünya, ey gidi dünya!
Diyor "Çocuklardan hatırlı istemenin geldi sırası"
Gençliğin artık senin değil
Hayin Felek yanaşmış kapıma
Xanım'ımın yolunu gözlüyor

SEKINA

Nê lemin dayê, dayê kîlê
lemin ez sekeri
Dayê ez o xerib o
ho rê kata şêri
Malê piyê mî zaf o
kerdo werdê sarê teberi
Dayê tarrba mî gran a
ez ho darde kerî
Ser u sebebê tern u cencêniya mî
çênjiyayê Babê Qerî

Biye biye Sekina mî biye
Mayeka mî persena
Yêjida Qeyseriye
Qemisê Sekina mî mebê
hona veyvîka nêwiye
Kemer mî ro nêvorî dikê
cencêniya to çituri binê hardê şîay de poyiye
Dayê tî ya kore pepug u goyîn be
dina sewtimale de bîfeteliye

CİGERA MI

Vano Estemol o, Estemol o
 cayê qoz u qurbano
 Bırayê xo -ax leminê- Dewrêş
 têli be têli ser dano
 Vano "Xebere piyê mı dê bêro
 waa mı nêwesa ala cı ra se vano"
 Ez terkitane şiyane
 cigera xo toxtori be toxtori benu
 kes derdê cigera mı mı ra nêvano
 Wax erê leminê mı ra nêvano!
 Vano "Yaxacık'e pey de -ax erê leminê- şüye"
 Mı lawo şiya kerdo xo vile
 şiyane vera Asma nêwiye
 Peyine zalime ser va
 cigera mı na paç kerdo gosanê xo
 Xo noro kerriye -ax erê leminê-
 Cigera mı de wurze wurze
 Goç u kerwanê to amo
 ti yo tey de rade
 Deste biletıye arzuyê mı bide, wurze tever
 Serê cigera mı ser çêver cade

Imiskar u Vatox: Bava Şayder

(Çêna xo sero veta)

Arêker: Munzır Comerd

ÇIXÊ QIRDIMI

Ax de derd o, derd o, lemin derd o
Derdo cigera mî werdo
Xebere ama Qirdim⁽¹⁾ de
vanê "Ewro -lemin bira-
çixi mîlet berdo"

Ax de wayi wayi, lemin ciger wayi
Çi persena Derê Kemerê Dengi
Niqeno hata asma amnani
Heq adirê zalimê Feleki wedaro
Mî çitur kerde vindi dîsmenê dî canî
Ax de wayi wayi, lemin ciger wayi

Ma der o gurino, yêrxatê tû yo
Xaturê to birayê selx u kiyo
Vano "Sîma ra ma ver mekuyê
hervalê mî bira Binalî yo"
Ax de wayi wayi, lemin ciger wayi
Dano xorê berbeno feqiro piyo
Vano "Aciyo niyanên mî qe nêdiyo
Heq adirê zalimê Feleki wedaro
cigera mî wena mî ra dawa nediyo"
x de wayi wayi, lemin ciger wayi
Vano "Mî çix qedenê, çixo peyen o

Gumanê ma çino no çix yeno
 Ti yo vozmede bira Binali
 Qederê mın u to ni çixi der o"
 Ax de wayi wayi, lemin ciger wayi
 Ewro wutu hawto ponc u jü yo
 Vanê ceketê serê xo veciyo
 Damawo cano çı damis biyo
 Aciya sîma bîrawo hurdemena jü yo
 Ax de wayi wayi, lemin ciger wayi

Wax u wuşî vanê kerdo dewe
 Meyitê sîma sanitê têlewe
 Vano "Heq adirê zalimê Feleki wedaro
 Meyman ê, kerd çê (e)be jü sewe"
 Ax de wayi wayi, lemin ciger wayi
 Pi vano "Bira derdê sîma rê
 Sîma derdi kerdi ma zerre
 No qederê sîma çı zalım bi
 Çı hêşiriye arde be sîma serde"
 Ax de wayi wayi, lemin ciger wayi

Arêker: Munzir Comerd

ALÎ

Dayê ule bira bile bile
şime ondêrê Erzingani ke
oda bırayê mı biya melul e
Wayê guneke guneke
cenike biya viyaye
domano destekê xo fişto binê gule
De way bira keko binê gule

De way way way way wayi
Berbenê danê xoro bira u wayi
De bira keko wayi
Aciye cême, Ali Efendiyê mı ma sekeme
ma rê nêvêso zerrê Heqê na Talayi
Ax dina de sto Mistefa Efendi
eve Cemal Efendi u Ali Efendiyê mı ra
Heq ke dina esto
hiremêna çutn yê bırayi
Hêfê mı bêro gencêniya sima
axırê leminê eke biye werdê hardê şiyayi
Pey ra danê xoro
yenê na ri sonê do ri
jêde bervenê -ax leminê- bırayi
Ax bira keko nê bırayi

Ali Efendiyê mî ondêr bîmano
 pasono duzê ondêrê Erzingani
 Heq esto dina de
 des u dî berê mêrdê camêrdî estê
 Ali Efendiyê mî sera
 mevcut ê pêro tamami
 Sodîr tîjî esto
 zerki esto ondêrê camî
 Bîko derezawunê xo ra dûrî perra
 domanê to hurdiyê
 guna dina vîlrkê kamî
 Ceneza bîrayê mî pewraz o
 Heq dina de esto
 ax pewrazzekê nê meymani

Xora Heqê na dina bo nîka niyo
 Apê to Tikme ke şîyo nêşîyo
 Jarê ma vîneto çolma niştoro
 taliyê ma biyo temel şîyo
 Na dina de esto Ali Efendiyê mî
 kam se vano şêro vazo
 na dina de kemera colî yo
 Boa nêçe Ali Ali Efendiyê mî vera kemeri

Maa feqîre vana Heq kenê texto serde berzê
 lazê mî qurvete ra amo
 çan xeveru çî ra pers keri
 Nê vana çevabê mî nêdano
 ez çî wele qafîka xoro keri

Nê Heq kena cênunê xo ra vana
hêredano cevabê mî nêdano ez se kerî

Ali Efendiyê mî wayî wayî
Xorê danê xo ro sero birayî
De keko bira way nê birayî
Hêfê mî bêro genciya Ali Efendiyê mî rê
ax leminê bîye werdê hardê şiyayî

Vetox u Vatox: Uşen Tikme
Arêker: Hawar Tornêcengi

SEY UŞEN

Ax piro piro piro Bava Sey Uşen o
 Astorê Bavayê mı biyarê gem u zên kerê
 wertê talib u qom ro şêro
 Va ke "Talib- qomo xatır be sîma bo
 no endi xaturo peyên o"
 Mı va Bavayê mı sono
 Desta Kerbelayi de cayê mezela xo cêno

Zageriye vera bavayê mı hêni yo
 Kal Felek çê to bivêso
 vaze Sey Bava yê merdene niyo
 Va çê to romerdiyo
 Bava Heyder esker der o
 niyamo mı nêdiyo
 Astorê Bavayê mı biyarê gem u zên kerê
 aspar bo wertê nas u dosto de bifeteliyo

Koyê Zageriye kowo tek o
 Dezê Bavayi pers kenê
 dezo bê selek o
 Bavayê mı zonê zan-sari yo
 dezê nê kalek o
 Berjinê Bavayê mı de niştoro

pelganê kitabî têsêrde dêmdano
zalîmo Kal Felek o
Vano "Felek tî mîsade bîde mî
Ali Rîza be Hesên Uşeni ra domanê hona"
Bavayê mî yê guneko

Koyê Zagerîye, Koyê Zagerîye
Na dina perskena
bos u bê faydiye
Na dina Sultan Sîlêman rê -Bavayê mî- mal nêbiye
Bavayê mî meso Goydas meymaniye
Kal Feleko çêvêsayê koto qerezê sîma
xorê yeno to vîreniye
Bavayê mî biya ..... nondayiye
To sero dana xo ro bervena
şüyare vana zalîma cêniye

Zagerîye vera pîro nê hêgayî
Vano "Hêfê mî bêro merdena to
Memed Ali yê derezayî
Kal Meleko çêvêsayê
koto be hurendiya Sube Basqaniyê sîma
Çê Porri ra teke tek rusnayî"
Domanê Bavayê mî
verê dês u diwaro de sey verdayî
Ax de mî va bivêso çê Kal Melekê çê rîjiyayî

Zagerîye vera Bavayê mî hêniyo
Zagerîye vera pîrê mî sonê viyali
Amê nîstê mezela Bavayê mî ra -pîro- heliyê çali

De de urze de aspar be
so wertê talîb u êlî
To ke sare noro hardo dewrêş nênorî
hên zanen ke dewa sîma kerda be weranî

Vatox: Şair Uşenê Pardiye
Arêker: Hawar Tornêcengi

ALÎ EFENDÎ

Qılaçiya(1) sewtimale verde -ah pirê mî- hêni yo
Veng dano Sa Heyder ê lazê xo
bîra mî evro qılawuzê xo diyo
Mekerê xestexani nêsonu
şiyana mî u xestexani mînasiv çiniyo
Ma ewladê Budelayê Kurêşi me
Budelayê Kurêşi ma rê pi yo
Bîra o ke ma de yar bo
deyi ra jêde hekim-doxtor çine biyo
Owa domono tik sona
bîra mî tey çare nêdiyo
Gureto rusno xestexano şeştmal
kardiya zalimî ya, hire cayî de wemla biyo

Zalimê doxtori kotora cî fino qeseyî
pirê mî aqıl ra dengîzo nêqediyoy
Vano "Hêfê na mordemê niyanêni
rew ra hawîrê nêweşiya xo nêbiyo
Heq zono ke awa ke des u bera mî amê
sunç u qeyabet mî de çinebiyo
Nur u kemalê na mordemî deyra vano
va mordemo aşîret reîşi yo
Ziyaretçî ra arr keme bîrusnime memleket
Olimê na mordemeki nêjdi biyo

Nika mulet vano benê weşêni
Guna wa têde deyi rê sa biyê

Kerdo tiyara ardo memleketo şestmal
Haqo be to sıkır amune yemê qomê xo mı diyo
Mistefa Alaz vano "Bawo xêlê zaman o
nur u kemalê to ma nêdiyo"
Bıra qeso pers kenê mı ra se vanê
tezel u qederê mı honde biyo
Deyi ra kê çı ame gereke ma boncime
Qederê xo rê gereke raji bime

Way de meso meso, ax lemı pirê mı meso!
İbrahim vano "Haq ano hurê telxırafê piyê mı yeno
Mijdani cênê, ma ra vanê wes o"
Usarr nawo ama parti qurulmis benê
kamo terefê Kurêso ra kurşı de roso
Bıra malê dinalige sero jüvin nêoncenê
çixaşi vazê mordem cı rê hewes o
Kes fikir nêkeno ke peyniya xo nawo
Merdene u qalivê savun u ponc qati kuras o

Qılaçiya sewtimale verde ax pirê mı kemer o
Nêweşiya pirê mı zor a, ax damis nêbeno xo sero
Topiya Kurêso sero biya top
kunê ver, bervenê, danê xo ro
Vanê "Hona çaxê to u merdene nêbi
to hêf a hona Haq nêkero!"
Bıra mordem çixaşi ke na dinalige rê rınd o
A hêç a, ware wo mordem te der o

Haq ke sermiyanê çor kosê dina wo
Vazê axîrete de mordemi rê niya nêkero

Vatox: Alaverdi

Arêker: Hawar Tornêcengi

SULTANE

Turusmega(1) sewtimale romerdiyo
Sultana mı sona cerde
Ewro xevere kaliki rê şîye
va ke "Bê torna to Şultane awe berde!"
Bawo Oli kena naver bover ra çêver kilit kenê
kes tever nêbi niyamey, sare naro xo verde

Veju golê Turusmega sewtimale
Çênerijiyayê awe torna to berde
Mı venga Xızırê Aliyê Selami do
Çênerijiyayi bêbextêni kerde

Kaliki ewro dest u payi kerdê xo ver ra
Qomo Oli kenê, sono çemi verde
Nê ondêr tı ke Haq u Talay naskena
to cendegê na torna mı Sultane kata berde

Ewro Keban Baraji ra têl amo
Cendegê nawo itka diyo
cendegê çêneka porr keza zerde
Bava Oli kena mektuvo yazmiske
Almanya sewtimale verde
Bawo a vîndena bawo tı meverde

Nê qurvetiya zor a bawo bawo
vazê Comerd niyaro az u uji serde

Turusmega sewtimale romerdiyo
Sultana mı sono hêni yo
Bawo Oli kena ewro roja bayrame biye
Jü mı ra nêva ke bayramê xo ra têpiya mekuyê
Televê mektevi aye de destê xo şütêne, ewro tey ama
Royê to ke Haq u Talayi naskena no cendegê torna mı
Sultane ku yo?

Bawo Oli kena iso maylim to ra pers keno
vaze "İzne gureta hefteyê izinli yo"

Dikê şiyê zerrê mektevê sewtimali
sandaliyê cigera mı de kes çiniyo
Ewro Keban Baraji ra têl ame
va ke "Cendegê çêneka porkeze ita diyo"

Kalık ewro terkito şiyê Keban Barajiye
niyadano domanê cêr o, zonê xo çiniyo
Hala mı reyê torna xo ra pers kerdêne
emrê na torna mı mı rê çıva biyo

Bawo Oli kena reyê torna xo ra vaze
"To o het de çı saredez diyo"

Cendegê cigera xo ardo Turusmega sewtimale
dar u kemer rijiyo, iso vêso qediyê
Nê bawo to meberve -bawo bawo-
qeder u tezelê honde biyo

Trusmega sewtimale romerdiyo
Sultana mı sona raye
Ewro berjên de niştaro berverna

"Duman to bijero" vazê feqirê mayê
Qomo tarva cigerê çixaşi zor a
mı xo rê ewro gireda çita şiyaye
Cigera mı bara xo gureta
qomo Oli kenê nawa kutara raye
Firrê zonyonê mı biyo kemi
goni ostonê mı de biya jüyaye

Arêker: Hawar Tornêcengi

L. Turusmege: Veroci. rabiya biya. Namê xu yo bin Baxçê Me-
leke wo. Sultane sarê na çayi ra biya.

BABAYÊ MI

Wayê bonê Babayê min o
wayê -Babayê mi- wertê koan o
Felekê Babayê mi tawugê koliyan o
Kami zewt do Babayê mi ro
vato "Henê glê nêniyo ra bîmano!"

Way dîri yo, dîri yo, dîri yo
wax mêratê Erzingani
Talê min u cigera mi ra Kirmanc biyo hesrete
wertê Türk u Hermeniyan o
Vano "Bawo ez çêverê Türki miyardêne
ax destê xo ma ucaxzadi rê axuyo giran o

Cenaza Babayê mi arda Karsukanê vêsayê
Koyê Tuzike kerdo puk, raye nêdano
Vano "Lawo mixenetêni mekerê
ma berzê yenimê wertê der u cirano"
Vanê "Bawo mixenetiya ma çiniya
ita wedarê wertê ma de gerçeg bîmano"

Bonê Babayê min o -wax Babayê mi-
sona şüya tike
Vanê peyê berjinê Şaşmaili de rose

vazê derdanê xo ma rê qesey bîke"

Vano "Derdanê xu yê çinayi sima rê qesey bikeri
tı ke şiya ma u piyê xo lew nanu dest a
mı vera silam ro cıke"

Vace "Sermiyanê çêyi mı ra dıme birayê mı Seyd Ali
ke"

Bonê Babayê mın o -wax Babayê mı- verde vaye
Ama ser de berbena dana xo ro -Heq o- kora maye

Vano "Dayê xatrê Fadima bızane

veyvika nêwi ya

lêwê sima de biya cenika viya ye"

Vatox: Seyd Uşen

Arêker: Munzir Comerd

Türkçesi:

BABA'M

Baba'mın evi -bacım- dağların arasında

Baba'm'ın feleği odun kızığıdır

Kim beddua etmişse Baba'ya

demiş "Kına kalsın tırnaklarında!"

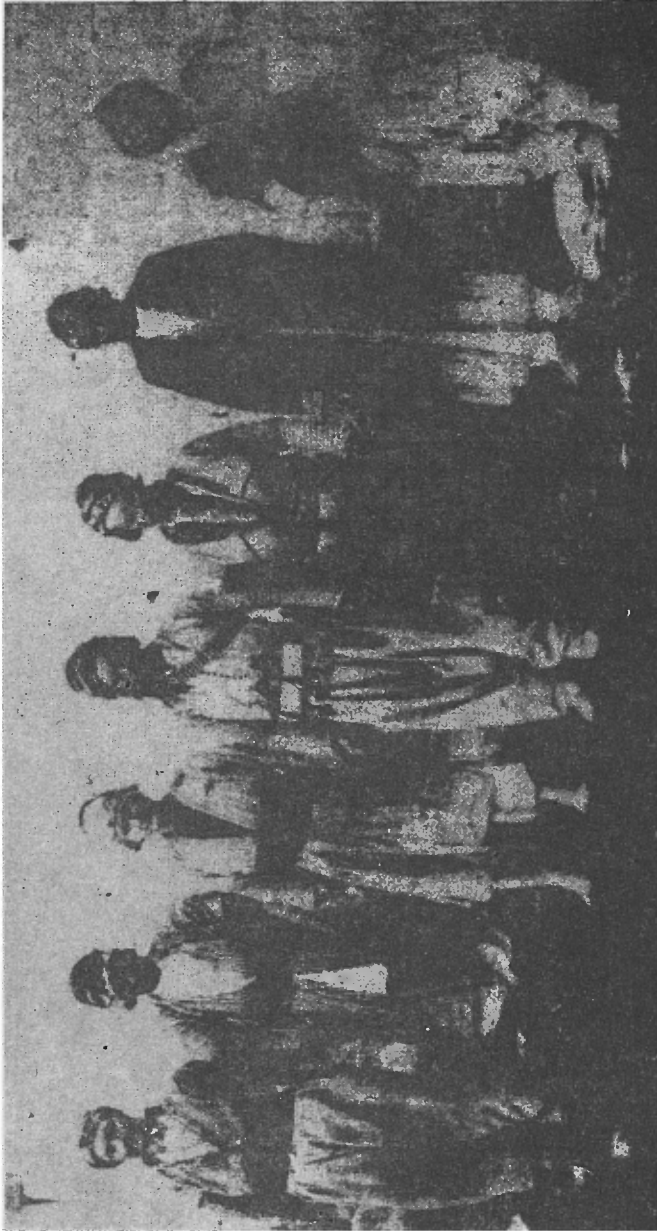
Vah uzak ne de uzak şu meret Erzincan

Benim ve yavrumun şanssızlığından
kimse görünmüyor ortalıkta Kırmancılar'dan
Kaldık Türk ve Ermeniler arasında
Diyor "Baba beni getirmemeliydin şu Türkler'in
kapısına
Elleri zehirlidir bizim gibi soylu insanlar için"

Baba'mın cenazesini Karsukan'a getirmişler
Tujık Dağı'nın fırtınası yolvermiyor
Diyor "Dostlar esirgemeyin yardımlarınızı
Bizi ulaştırın bizim oraya konu-komşular arasına"
Diyorlar "Üşendiğimizden değil
Burada gömün bu evliyayı
kalsın aramızda"

Baba'mın evinin yanı -vay- dik bir yamaç
Diyor "Şaşmail'in başucunda otur
dertlerini anlatsın bize"
Diyor "Hangi dertlerimi konuşayım size
Lakin gidersen memlekete
anamın ve babamın ellerinden öptüğümü söyle
Benden taraf selamla ve de ki
"Benden sonra hanenin temsilcisi olarak
kardeşim Seyid Ali'yi tayin etsinler"

Baba'nın konağının önünde -vay Baba- su arka
Gelmiş ölünün üstünde ağlıyor zavallı anası
Diyor "Anacığım gelinin Fadime'nin hatrını bil
henüz yeni gelin oldu
Şimdiden dul kaldı yanınızda"

LAWIKÊ KE ZONÊ TIRKÎ DE

HEQA DÊRSİMÎ DE

VACIYÊ

DERSİM'LE İLGİLİ

TÜRKÇE

TÜRKÜLER

Dr. M. Nuri Dersimi ve arkadaşları Divriği hapisanesinde (1921)

KÜRDOLİYLE MEMET ÇAVUŞ DESTANI

Çaçman Kürtler 'sizi dutarım
Elimle mapuslara atarım
Tüfeyimi yad ellere satarım
Gelin teslim olun der Memet Çavuş.

Kürdolu derki teslim olmam
Göre göre mapuslara girmem
Tüfeyimi yad ellere vermem
Yakarım canını geç Memet Çavuş.

Mehmet Çavuş da derki irakdan bakdım
Seksen atlı ile tagibe galdım
Nice senin gibi eşgiya dutdum
Gelin teslim olun der Memet Çavuş.

Kürdolu derki yitlig gadım
Dersim dâlarında söylenir adım
Nice senin gibi çok çavuş yedim
Eylenme yolunda geç Memet Çavuş.

Mehmet Çavuş da derki açıldı perde

Canım gurban olsun merdolu merde
Refaya düzünde bitün her yerde
Söylenmişdür şanım der Memet Çavuş.

Kürdolu derki açıldı perde
Canım gurban olsun merdolu merde
Dersim dâlarında bitün her yerde
Söylenmişdür şanım geç Memet Çavuş.

Mehmet Çavuş derki yüreyim çatal
Omuzumda tüfeyim tam yedi gater
Bi arma fişeyim gırk Kürde yeter
Gelin teslim olun der Memet Çavuş.

Kürdolu derki yüreyim çatal
Boynumda fişeyim oniki gater
Uçan guş ossan da gır atım dutar
Eyleme yolunda geç Memet Çavuş.

Mehmet Çavuş derki sıralar doldu
Siladan çıgalı yedi yıl oldu
Gölpe guzularum yetimlere galdı
Gelin teslim olun der Memet Çavuş.

Kürdolu derki sözüm peşin
Peşime düşersin hem yazın gışın
Üçüncü dümende alsana guşun
Yakarım canını geç Memet Çavuş.

Aşamadım şu depenin düzünü

Göremedim gannı Kürdün yüzünü
Dinnemedim nazlı yarın sözünü
Gelin teslim olun der Memet Çavuş.

Vuruldum arkadaşlar süpere yatın
İnin düz uvada silahlar çatın
Musafirim olup hanemde yatın
Yansın ateşin Zekiye Hanım.

Kürdolu derki otudum daşa
Atarım gurşunu heç vermem boşa
Şimdi guzgunnarım düşsün ileşe
Aldınmı payımı yat Memet Çavuş.

Süleyman Kefal
(Görel: Çalış köyünden)
Derleyen; A. Caferoğlu

Türkünün sözlerinden *Memet Çavuş*'un asker ve Refahiye'li, *Kürdolu*'nun da Dersim'li bir Kürt olduğu anlaşılıyor. *Seksen atlı ile tagibe galdım / Nice senin gibi eşgiya dutdum* dizeleri bunu kanıtlıyor. Sonunda Memet Çavuş, Göremedim gannı Kürdün yüzünü dizesinde belirtildiği gibi yüzünü göremediği bu Dersim'liye çatışmada ölü.

Ezginin sözlerinden anlaşıldığı kadarıyla bu türkü Kürt olmayan bir kimse tarafından yapılmış olmalı. Fakat *mertlik* töresine bağlı, kim olursa olsun yiğidi aşagılamayan biri tarafından...

SOLDU GÜLÜ GONCALARI KOÇKİRİN

Pavlükalar yandı gel sen de dayan
Vallahi Bey'ime çok oldu ziyan(1)
Dersim Beyleri'ne olmadı ayan
Kırıldı kırk yerden beli Koçkiri'n

Konağın kapısı kibleye bakar
Ab-ı revan olmuş çeşmesi akar
Lalesi, sümbülü, nergisi kokar
Soldu goncaları gülü Koçkiri'n

Mevziler kazıldı toplar atıldı
Mallar geldi dellalarda satıldı(2)
Asker kalkıp geldi Bey'im tutuldu
Söylemeye âciz dili Koçkiri'n

Alişan Bey(3) derler işittim adın
Gelenler geçenler veriyor metin
Kardaşı kardaştan ayırmak çetin
Gayet sarpa sardı hali Koçkiri'n

Çifte çifte pavlükalar dönerdi
Şişeler kurulup bade sunardı
Her konağa beşyüz atlı inerdi
Kesildi kervanı yolu Koçkiri'n(4)

Kesildi kervanı yolu Koçkiri'n(4)
Görünüyor Alişan'ın söğüdü
Alişir(5) oturmuş verir öğüdü
Acep n'oldu Koçkirler'in yiğidi
Kırıldı kanadı kolu Koçkiri'n

Kimisi vurulmuş kimi yatıyor
Yüz senelik emlakinden çıkıyor
Araziyi eller ekip biçiyor
Yıkıldı bentleri suyu Koçkiri'n(6)

Sefil Gazi'm(7) ey der bu da böyl'olur
Evvel âhir herkes ettiğın bulur
Elbet Mevlâm bize bir fırsat verir
Eser ılgıt ılgıt yeli Koçkiri'n

Sefil Gazi

(A.Haydar Avcı

«Kürt Halk Ayaklanmaları ve Türküler»,

Ber -hem, sayı 10, Ocak 1991, Stockholm)

Bu ezgide Koçkiri ayaklanması (1920), olaylara bizzat tanık olduğu anlaşılan bir şair tarafından dilegetirilir. Harekete önderlik eden *Alişan Bey* ve Koçkiri halkının uğradıkları zulüm, karşı laştıkları çeşitli güçlükler betimlenir. Şair *Sefil Gazi* sırasıyla her dörtlüğün son dizesinde *Kırıldı kırk yerden beli Koçkiri'n / Soldu goncaları gülü Koçkiri'n / Söylemeye âciz dili Koçkiri'n / Gayet sarpa sardı hali Koçkiri'ni / Kesildi kervanı yolu Koçkiri'n / Kırıldı kanadı*

kolu Koçkiri'n / Yıkıldı bentleri suyu Koçkiri'n denilmiş olmasına karşın, yine de geleceğe olan umudunu ya da umutları koruyarak şöyle sesleniyor son dörtlükte:

Sefil Gazi'm ey der bu da böyl'olur

Evvel âhir herkes ettiğin bulur

Elbet Mevlâm bize bir fırsat verir

Eser ılgıt ılgıt yeli Koçkiri'n

1. *Alişan Bey* kastediliyor.

2. *Mallar geldi dellallarda satıldı*: Belli ki sürgün edilen ve Koçkiri'lilere ait olup çeşitli şekillerde müsadere edilen mallar tellal bağırılarak haraç-mezat pazarlarda satılmıştır.

3. *Alişan Bey*: Koçgiri Koçgiri halk ayaklanmasının başta gelen önderidir. 1931'de sürgünde bulunduğu İstanbul'dan döner-ken, Zara Kaymakamı Şükrü tarafından düzenlenen bir komplo sonucu, Ümraniye'de kaldığı otelin odasında üzerine bomba atılarak öldürülmüş, kardeşi *Haydar Bey*'se bu saldırıdan yaralı olarak kurtulmuştur.

4. Bu dörtlükte *Alişan Bey*'in hanedanlığı betimleniyor.

5. *Alişer*: Koçgiri Halk Hareketi önderlerindedir. Daha sonra *Dersim Ayaklanması*'nda da önder kadro içerisinde yaralmıştır. Bilge kişiliği, şairliği ve siyasi alandaki yolgöstericiliğiyle tanınmıştır. *Alişer Efendi* ve eşi *Zarife Hanım* 1937'de, işbirlik-çi, hain ve muhbir *Rehber* ve adamları tarafından *Tujik Dağı* eteklerinde bir mağarada kahpece kurşunlanarak öldürülmüş, başları kesilerek *Abdullah Paşa*'ya götürülmüştür. *Alişer Efendi* öldürüldü-ğünde 75 yaşındaydı.

6. Bu dörtlükte, ayaklanmanın ezilmesinden sonra Koçkiri' lilerin yerinden yurdundan edilmeleri, sürgün edilenlerin toraklarına devletçe elkonulması ve elkonulan toprakların başkalarına verilmesi gibi ekonomik ve sosyal alanda yaşanan sorunlar betimleniyor.

7. Bu destanı söyleyen *Aşık Sefil Gazi*'nin, *Alişan Bey* 'in yakın adamlarından ve olayın görgü tanıklarından olduğu anlaşıl maktadır.

DILO YAMAN YAMAN YAMAN!

Koçkiri başladı harba
Sesi gitti şarka garba
Bir ordu asker geldiler
Dayanamadı bu harba

Dilo yaman yaman yaman(1)
Çiyan girto berf û duman
Me ra bişin Şah-ı Merdan(2)
Ew dermanê hemû derdan

Ovacığin aşireti
Zapteyledi memleketi
Geriden imdat gelmedi
Hozat çekmedi gayreti(3)

Dilo yaman yaman yaman
Çiyan girto berf û duman
Me ra bişin Şah-ı Merdan
Ew dermanê hemû derdan

Kürdistan'ın orduları
Kahr ettiler barbarları

Vatan için öleceğiz
İstemeyiz Moğolları

Dılo yaman yaman yaman
Me ra bışin Şah-ı Merdan
Ew dermanê hemû derdan
Çıyan girto berf û duman

Yemin edenler elmaya
Zülfükâr-ı Murteza'ya
Geriden teller çektiler
Biz uymayız eşkiyaya(4)

Dılo yaman yaman yaman
Me ra bışin Şah-ı Merdan
Ew dermanê hemû derdan
Çıyan girto berf û duman

Alişêr

(Dr. Vet. M. Nuri Dêrsimî
Kürdistan Tarihinde Dersim, Halep 1952)

Bu şiirin bilinebilen ilk derleyicisi olan *Dr. Vet. M. Nuri Dêrsimî* bu konuda şunları söyler:

"Kürt şairi Alişêr'in, Kürtçe tanzim ettiği ve Türkçe karşılığını aşağıya dercettiğim şarkı; dağlar başında ve harp sahalarında top, tüfenk terakeleri arasında teganni ediliyor ve savaşçıların maneviyî"

atını arttırıyordu."

Görüldüğü gibi yazar, Alişer'in *Kürtçe tanzim ettiği* bu şiirin *Türkçe karşılığını aşağıya dercettiğini* yazmaktadır.

1. Her kıtadan sonra nakarat olarak söylenen bu dörtlüğün *Türkçe'sinin* anlamı şöyledir:

Gönül yaman yaman yaman

Dagları sardı kar ve duman

Bize gönder Şah-ı Merdan

O bütün derilere derman

2. *Şah-ı Merdan*: Hz. Ali'nin diğer bir adı.

3. Koçgiri ayaklanmasında Dersim kendisinden bekleneni yerine getirmemiştir. Bununla birlikte Dersim'den de harekete katılanlar olmuş ve hareketin yenilgiye uğramasından sonra "... Koçkiri'de bulunan Dersim kuvvetleri bir cephe tutarak Dersim'e ricat etmek kararını vermişlerdi" diyor *Dr. Nuri Dersimi*. Kuşkusuz bu olayın çeşitli yönleriyle incelenmesi gerekir. Ancak biz bu durumun açıklığa kavuşturulmasını şimdilik bir yana bırakıyor ve *Dr. Nuri Dersimi'nin* söylediklerine yervermekle yetinmeyi yeğliyoruz:

"Koçkiri bu suretle milli istiklal davası uğrunda can verirken, *Kureysan aşiretinin hain reisleri Erzincan'a gelerek yaptıkları hizmete karşılık Türkler'den mükâfat istiyorlardı. Diğer taraftan dahi; Dersim mebusu sıfatıyla Türkiye'de Büyük Millet Meclisi'nde sandalya işgal eden soysuzların mensup oldukları aşiretlerden bir takım tiyetsiz dalkavuklar, Ankara'ya telgraflar çekerek, Koçkiri'lileri şaki diye tavsiye, Türk hükümetiyle birlik olduklarını, Kürdistan istiklaline dair hiç bir istekleri bulunmadığını bildirerek (...) düşmanlarına sadakat ve hulul arzetmek alçaklığını irtikâp ediyorlardı.*" (Kürdistan Tarihinde Dersim, Halep 1952, s. 155)

4. Bu dörtlükte, kutsal sayılan *elma* ve Hz. Ali'nin kılıcı olan *Zülfükar* üzerinde yemin ederek Koçkiri'ye yardım edeceğini sözverip, sözünü tutmadığı gibi devlete telgraflar çekip Koçkiri'li kardeşlerini *şaki* olarak itham edenler kastediliyor.

DERSİM TÜRKÜSÜ

Gönül gel gezelim Dersim dağını
Ne hoş memlekettir eli Dersim'in
Seyran eyleyelim Sultan Bağ'ını
Ne hoş çiçekler var gülü Dersim'in

Nice padişahlar geldi cihana
Bunu almak için düstü gümana
Her birin bir çeşit attı bir yana
Kesilmedi kalu kılı Dersim'in(1)

Arslanlar yurdudur tilkiler girmez
Gerçekler sırrıdır akıllar ermez
Kürdistan gülüdür zalimler dermez
Onlara bağlıdır yolu Dersim'in

Kürdistan eline kim ki bulaşır
İmdada kavuşur hemen ulaşır
Coşa gelip şimşek gibi sataşır
Etrafları yıkar seli Dersim'in

Kahramanı çoktur kılınc takınır
Bütün Kürdistan'a yardım dokunur
Havariçler yedi devlet sakınır

Allahdandır kavi beli Dersim'in

Aşayiri cömert hakkın rahına
Munzur Dağı durmuş kiblegâhına
Tujik Dağı derler onun şahına
Atılır topları belli Dersim'in

Taki(2)'nin Kürt Ahmet ceddî âlası
Seidan Şeyh Hasan ondan binası(2)
Şükür hakka geçmiş onun duası
Cümleye üstündür eli Dersim'in

Alişêr

(Dr. Vet. M. Nuri Dersimî
Kürdistan Tarihinde Dersim, Halep 1952)

"*Dersim Şarkısı*" diye de adlandırılan (Dr.Vet. M. Nuri Dersimî, *Kürdistan Tarihinde Dersim*, s. 234) bu destan, Alişêr tarafından söylenmiştir. 1931'de Sivas'da sorgulanan Dr. Nuri Dersimî'ye *Dersim Şarkısı*'nı yazıp "bir Türk gencine" vermiş olması suçlamasının yöneltmesi, sözkonusu ezginin 1937-1938 Dersim ayaklanmasından daha önce yazılıp yayıldığına kanıtla-maktadır. Dr. Nuri Dersimî'nin verdiği yanıt şöyledir:

"Evet aslen Kürt olup Kürtçe bilmeyen Şahin köyünden birine isteği üzerine *Dersim Şarkısı*'nı yazıp verdim. Bu şarkının esası Kürtçe'dir, Kürtçe'yi unumuş olanların anlayabilmesi için, Türkçe'ye tercüme edilmiştir. Elaziz ve Malatya havalisinde işit-meyen kimse kalmamıştır..." (*Kürdistan Tarihinde Dersim*, s. 233, Halep 1952).

1. Kesilmedi kalu kılı Dersim'in: Bu dizedeki kalu kılı terimi so-

run ya da mesele anlamında olup Dersim'de özgün yazımıyla *qal u qirr* (hem Zazaki/Kırmancki'de, hem Kurmanci/Kirdas-ki'de) olarak kullanılır.

2. *Taki, Alişêr Efendi*'nin mahlasıdır ve bunu büyük olasılıkla daha başka şiiirlerinde de kullanmıştır.

3. Burada adı geçen ve *Alişêr*'in *Taki'nin Kürt Ahmet ceddî âlası* dizesindeki *Ahmet*, Koçkiri ve Şixesenan (Şeyha-sanan) aşiretlerinin inancına göre *Seyid Ahmed Yesevi*'dir. Bu aşiretlerin adıyla anıldıkları *Şeyh Hasan* ise gereken izni ve irşad yetkisini *Seyid Ahmed Yesevi*'den almıştır. Türk kaynaklarında Türk olarak tanıtılan *Seyid Ahmed Yesevi*'nin, *Alişêr Efendi* tarafından *Kürt* kökenli bir düşünür olarak sunulmasını dikkate değer görmekteyiz.

MEMO MEMO MEMEDALÎ

O dağında bu dağında
Küçük çaplı(1) kucağında
Harput'ta bir bey astılar
Akçadağ'ın oymağından

Memo Memo Memedali
Tu genci bist û şeş sali(2)
Aşiretin gonca gülü

Biner atın iyisine
Gider yolun kıyısına
Harput'ta bir bey astılar
Haber verin dayısına

Memo Memo Memedali
Tu genci bist û şeş sali
Aşiretin gonca gülü

Kara çadır is mi tutar
Gümüş kılıç pas mı tutar
Anan ağlar bacın ağlar
Elin kızı yas mı tutar

Memo Memo Memedali
Tu genci bist û şeş sali
Aşiretin gonca gülü

Seni asan dağlı mıydı
Hep ipleri yağlı mıydı
Eloğlu seni asarken
Senin kolun bağılı mıydı

Memo Memo Memedali
Tu genci bist û şeş sali
Aşiretin gonca gülü

Öder m'ola öder m'ola
Benim konağım tüter m'ola
Başkasından umudum yok
Esef(3) yerim tutar m'ola

Memo Memo Memedali
Tu genci bist û şeş sali
Aşiretin gonca gülü

Yüce dağın kırıcsıyım
Mor koyunun bercisiyim(4)
Beni soran olur ise
Memedali'nin bacısıyım

Memo Memo Memedali
Tu genci bistşeş sali
Aşiretin gonca gülü

Değişik bir varyantı:

Seni vuran dağlı mıydı
Kurşunları yağlı mıydı
O da seni attı vurdu
Senin kolun bağlı mıydı.

Aman aman Memedali
Aşiretin gonca gülü
Öldürdüler oğlan seni

Geceden baskın bastılar
Darağacına astılar
Kasım oğlu Memedali
Bayrama kurban kestiler

Aman aman Memedali
Aşiretin gonca gülü
Öldürdüler oğlan seni

(A.Haydar Avcı

«Kürt Halk Ayaklanmaları ve Türküler»,
Ber -hem, sayı 10, Ocak 1991, Stockholm).

Bu ağıt *Memed Aliyê Qasimî* (Kasım oğlu Memedali) adında biri üstüne söylenmiştir. Türktüden anlaşıldığı kadarıyla Memed Aliyê

Qasimî, Akçadağ'lı Kürt aşiretlerinden birinin reisidir. Ve henüz 26 yaşındayken Elazığ'da idam edilmiştir. Araştırmacı A.H.Âvcı "Cumhuriyet'in ilk yıllarında devlete karşı geldiği gerekçesiyle, sanırım Koçgiri ayaklanmasıyla ilgisi bulunarak Harput'ta idam edilmiştir" demektedir.

1. Kurşun çapı ince olan bir çeşit tüfek.
2. Esef: Memed Aliyê Qasım'in idamından sonra yerini alacak, yani aşiret reisi olacak kimsenin adı. Öncelikle oğlu olabilir.
3. *Berci*: Aslı Kürtçe olan bu sözcük *Bêri/Bêrivan* biçimindedir. *Koyun sağıcısı* anlamına gelir.

DERSİM DÖRT DAĞ İÇİNDE

Dersim dört dağ içinde
Gülüm var bağ içinde
Dersim'i Hak saklasın
Bir gülüm var içinde

N'oldu ağama n'oldu
Sarıp benzi soldu
Ağam burdan gideli
Bu yerler viran oldu

Dersim'in yazıları
Meliyor kuzuları
Ben buraya gelmezdim
Alnımın yazıları

N'oldu ağama n'oldu
Sarıp benzi soldu
Ağam burdan gideli
Bu yerler viran oldu

Dersim'in altı kelek
Dersim'e gidek gelek

Elin elimde olsun
Kapı kapı dilenek

N'oldu ağama n'oldu
Sarardı benzi soldu
Ağam burdan gideli
Bu yerler viran oldu

(A.Haydar Avcı

«Kürt Halk Ayaklanmaları ve Türküler»,
Bêr-hem, sayı 10, Ocak 1991, Stockholm).

Bu türküyü, Dersim ayaklanmasının bastırılmasından sonra sürgüne gönderilerek sevdiğinden ayrı düşen birinin söylediği anlaşılmaktadır.

GÜLOĞLU GÜLABİ AĞA

Dersim derler elimize
Bülbül konmaz gülümüze
Ana sütün helâl eyle
Bugün misafirim size

Olur mu böyle olur mu
Böyle zulum olur mu
Evlat babayı vurur mu

Kır atımı çekin bağa
Binem gidem ben de dağa
Dersim'de bir bey ölmüş
Günoğlu Gülabi Ağa

Olur mu böyle olur mu
Böyle zulum olur mu
Evlat babayı vurur mu

Bu ezgi "Dersim halk ayaklanması sırasında öldürülen Gün-oğlu Gülabi Ağa adında birine yakılmış" diyor A.Haydar Avcı («Kürt Halk Ayaklanmaları ve Türküler», *Berhem*, sayı 10, Ocak 1991, Stockholm). Bizim edindiğimiz bilgilere göre bu türkü *Gulabiye Guni* diye adlandırılan biri üstüne söylenmiştir.

HAMİL'İN OĞLU AHMET

Hozat'ta gezerdi bir fidan boylu
Görenler derdi kim bu aslan soylu
Sorana deyin ki Hamil'in oğlu

Varsın Hozat yansın oğlum uyansın
Hozat'ın gençleri intikam alsın

Hozat'ın önünde değirmen bendi
Bana ateş eden kivrâmın kendi
Buna sebep olan oğlum Efendi

Vurma zalım vurma ne dedim sana
Bir çift cevabı mı çok gördün bana
Teştekin başında vurdular beni
Bir kara palasa sardılar beni
Şu kara toprağa verdiler beni

Ağlasın ağlasın anam ağlasın
Ahmed'im diyerek kara bağlasın

Hozat'ın başında bir sürü koyun
Üstümü soymadan mezara koyun
Bir oğlum olursa adımlı koyun

Yansın Hozat yansın yansın kül olsun
Bana deĝen gözler yansın kül olsun

Hozat'ın önünde çift pınar akar
Ahmed'i vurmuşlar al kanlar akar
Çifte doktor gelmiş yaraya bakar

Gençliğe doymadan giderim böyle
Rüyada görmüşüm kaderim böyle

Hozat'ın içinde okunur ezan
Ne kara yazmış ah alınını yazan
Hep Seyid Rıza'dır kavlini bozan

Yolumu kesenler yolundan kalsın
Büyüsün Efendi'm intikam alsın

Teşte'ın başında iniş inemem
Kurşunlar sekiyor geri dönemem
Atımı kaçırdım tutup binemem

Yansın Hozat yansın ver viran olsun
Anamın gözünden akan kan olsun

(A.Haydar Avcı

*«Kürt Halk Ayaklanmaları ve Türküleri»,
Ber -hem, sayı 10, Ocak 1991, Stockholm).*

DAĞLAR DUMAN DUMAN!

Dersim'in dağında kanlıdır taşı
Askerin önünde zalim binbaşı
Talimgâhta gezer çavuş onbaşı

Dılo yaman yaman
Dağlar duman duman

Dersim dağlarını aldık tapuya
Ağaçlar kısadır gelmez yapıya
Bölük bölük dayandılar kapıya

Dılo yaman yaman
Dağlar duman duman

Kutu Deresi'nde tabakam kaldı
Makinalı tüfek dizimi deldi
Gelin olan kızlar yüzüme geldi

Dılo yaman yaman
Dağlar duman duman

Kutu Deresi'nin çakıl taşları

Üstümüzde gezer ecel kuşları
Asker böldü uykuları düşleri

Dılo yaman yaman
Dağlar duman duman

Kaynak Kişi: Elif A.

Kürtkendi köyü doğumlu, 60 yaşlarında. Ev kadını. Okuması yazması yok. Dersim isyanı sırasında kıyımdan kurtulan yakınları çeşitli bölgelere sürgüne gönderilmiş.

Dersim isyanı sırasında yakılan ve halkın duygularını yalın ve duyarlı bir şekilde anlatan bu türküyü, *Erzincan-Kürtkendi Köyü*'nde derledik. Kürtkendi Köyü'nün adı 1969 yılında Pınarönü'ne çevrilmiştir.

Ecel kuşları: Uçaklar.

(A.Haydar Avcı

*«Kürt Halk Ayaklanmaları ve Türküler»,
Ber -hem, sayı 10, Ocak 1991, Stockholm).*

KASIMOĞLU

Çifte davul vuruluyor
Düğün harcı görülüyor
Düğününe varacakken
Ölüsüne varılıyor

Kara çadır al veriyor
Orta direk bel veriyor
Duman alsın Kumru gelin
Kasımoğlu can veriyor

Kır atımı salamadım
Dizginini alamadım
Ağla Kumru gelin ağla
Murat alıp gülemedim

Kaynak Kişi: Elif A.

Bu ağıt, Dersim isyanı sırasında genç yaşında öldürülen *Kasımoğlu* adında birine yakılmıştır.

(*A.Haydar Avcı*
«Kürt Halk Ayaklanmaları ve Türküler»,
Ber -hem, sayı 10, Ocak 1991, Stockholm).

KEKİ AĞA

Şalım belimde değıl
Tüfeğim elimde değıl
Dersim yakarım seni
Ferman elimde değıl

N'oldu Keko'ma n'oldu
Sarardı benzim soldu
Keko'm buradan gideli
Dersim hep viran oldu

Atım keklik gibi uçar
Nalından kıvılcım saçar
Bıra Keko bir laf etmiş
Harput boşanmış kaçar

N'oldu Keko'ma n'oldu
Sarardı benzim soldu
Keko'm buradan gideli
Dersim hep viran oldu

Kır atımı saldım düze
Aynahıy aldım göze
Nefer bana Keko derler

Yeterim ben hepinize

N'oldu Keko'mâ n'oldu
Sarardı benzim soldu
Keko'm buradan gideli
Dersim hep viran oldu

Kır atımın boynu bûçün
Sürerim ilvan için
Ben bu canı besledim
Bir kötü nefer için

N'oldu Keko'ma n'oldu
Sarardı benzim soldu
Keko'm buradan gidelim
Dersim hep viran oldu

Dersimli Kâzum Baba
Kâzum Baba o yıllarda (1976)
yaklaşık 80 yaşlarındadır.

Derleyen: Zulfî

(*A.Haydar Avcı «Kürt Halk Ayaklanmaları ve Türküler»,*
Berhem, sayı 10, Ocak 1991, Stockholm).

Dr. M. Nuri Dersimî'nin verdiği bilgiler bu türkünün kim için ve hangi bağlamda söylendiği konusunda aydınlatıcı bir nitelik taşımakta. Benim, olayları iyi bildiğime inandığım yaşlı yakınlarımdan öğrendiğime göre bu ağıt, 1909'da (daha önce bu tarihi

yanlışlıkla 1911 olarak belirtmiştim -MD) yine bir ayaklanmada Osmanlı ordusuyla girişilen bir savaşta öldürülen Kocan aşireti reisi *Keki Ağa*'ya yakılmıştır. Bu olaydan sonra *Keki Ağa*'nın yerine eşi *Anê Hatun* geçmiş ve uzun yıllar aşiret reisliği yapmıştır. *Dr. Nuri Dersimî*'nin verdiği bilgilere bakılırsa, bir kez olay 1909/10 (H. 1327/1328)'de değil 1906 (Hicri 1324)'da meydana gelmiş; bu ağıt Ferhadan aşiret reisi *Keko* (*Kekê Alşêri/Alışer Ağa Oğlu Keko*)'ye değil *Kekê Qeremani* (*Kahraman Ağa Oğlu Keko*)'ya yakılmıştır. Yazar olayı şöyle aktarır:

"... *Türk askerleri bölük bölük teslim olmaya başlamıştı. Artık taburlar dağılmış, teslim olmayan askerler perişan bir halde Elaziz istikametinde ricata başlamıştı. Keko ağa, koyun sürüsü gibi teslim olmakta olan perişan Türk askerlerini silahtan tecrit etmekteyken, teslim olan askerlerden birisi Keko ağaya «Al ağa!» diye teslim olmak üzere silahını uzatmakta iken endahettiği kurşunla Keko ağayı şehit etmiş...*" (*Kürdistan Tarihinde Dersim*, s. 84, Halep 1952).

Bu bilgilerin ışığında olay tarihinin 1906 (H. 1324) olma olasılığı yüksek. Sorun bu ağıtın *Kekê Alşêr*'e mi yoksa *Kekê Qeremani*'ye mi yakıldığının açığa kavuşturulmasında düğümle-niyor.

Dersim'de folklorik ürünleri derleme çalışmaları henüz çok yeni. Türkülerimiz gibi daha birçok şey derleyicisini bekliyor. Dersim folklorunun nicel ve nitel bakımdan bu denli zengin ve renkli oluşu bazılarında garip gelebilir. Bura halkının geçirdiği tarihsel süreçleri, burada ağırlıklı konuşulan dilin (*Kirmancki*) özelliklerini ve kültürel oluşumu sağlayan çeşitli etkenleri bilenler bakımından bu durumu kavramak güç değil. *Kirmanci*, şiir ve hitabet için son derece elverişli bir dil. *Kirmanciye*'nin adet ve törelerinin icrasında, ibadet ve günlük yaşantılarda şairanelik yaygın bir durumdur. Ve ibadet şirrsel sözler, dua ve müzikle yapılır gençlikle.

(...)

Şunu hemen belirtmeliyim ki ben şair değilim ve bundan sonra olacak halim de yok. Bu kitaptaki şiir çevirilerinde sadece anlam aktarmacılığına önem vermekle yetindim. Okuyucuların bunu hoş görüşle karşılamalarını diliyorum. Umarım şairlerimiz bir gün bu eksikliği giderir ve benim gibiler de bu tür çeviriler yapmaktan kurtulurlar.

Bu kitapta yeralan türküler nasıl söyleniyorsa öyle ve olduğu gibi yazı diline aktarılmaya çalışılmıştır. Folklor ürünlerinin derlenmesinde geçerli olan *olduğu gibi kaydetme* ilkesine titizlikle uyulmuş, yapıtın basım ve dağıtımını kolaylaştırma kaygılarıyla herhangi bir değişiklik yapmanın doğru olmayacağı düşüncesinden yola çıkılmış... Tek parti diktatörlüğü döneminde üstüne ordular gönderilerek derin acılara boğulan bir halkın, bunu yapan devlet ve ordu hakkında iyi sözler söylemeyeceği açık bir gerçektir. Sorumluların, halkta yaratılan bu imajı bilmelerinin de, son derece gerekli olduğu kanısındayız. Zaten gerçeği olduğu gibi vermektten başka bir şey de yapamazdık, yapamazdık...

Mustafa Düzgün